TITUS SUCIU **VASILE BOGDAN**

ROMÂNIA
SPERANȚA NU ARE SFÂRȘIT

1918 1945 1989

Tehnoredactor: Cristian Negoi
Redactor de carte: Carmen Rădulescu
Coperta I: Camil Mihăescu

2017, Editura IRRD, București
Toate drepturile asupra ediției sunt rezervate IRRD.

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României
SUCIU, TITUS
Speranţa nu are sfârşit : România : 1918, 1945, 1989 / Titus Suciu, Vasile Bogdan. - Bucureşti : Editura Institutului Revoluţiei Române din Decembrie 1989, 2017
ISBN 978-606-8684-23-9

I. Bogdan, Vasile

94

TITUS SUCIU VASILE BOGDAN

ROMÂNIA
SPERANȚA NU ARE SFÂRȘIT

1918 1945 1989

Editura IRRD
București
2017

În secolul trecut, românii au trăit trei momente cruciale ale neamului,

întâmpinate cu bărbăție,

plătite cu sânge,

răsplătite cu izbânzi.

1918 – Marea Unire

1945 – Tăvălugul roșu

1989 – Ieșirea din comunism

Arpegii la patru mâini,
două voci, un singur crez:
dăinuirea neamului românesc

Oglinzi în care ne-am privit figurile răvăşite de bucurie, încrâncenare, ură, trufie, umilinţă, disperare, speranţă.

Momente în care, pentru a izbândi, am înfruntat cu pieptul armele fără ezitare, ştiind că la baza oricărei Victorii stă Jertfa.

Popor dintre cele mai vechi ale lumii, din zori de civilizaţie, după pilda şi litera căruia s-au ridicat alte seminţii din barbarie, traco-geţii, apoi dacii, latinii şi acum, noi, românii, am aşezat o piatră de temelie în istoria omenirii. Numai că sunt unii care vor să ne explice că, de fapt, suntem veniţi din depărtări şi aşezaţi pe pământul altora, că stirpea noastră este sămânţă aruncată în vânt, o ispravă deasupra naturii, deveniţi peste noapte, în numai o sută şi ceva de ani, popor cu acte în regulă, răsăriţi din beznă, din genuni. Mai mult, cozi de topor, dintre noi chiar, nu ne învaţă pruncii la şcoală adevărul despre originile adevărate ale neamului, lăsând să se creadă că destinul nostru a fost mereu acela de slugi la porţile cele mari din Răsărit ori Apus, după cum s-a scris istoria.

*Și pentru că istoricii noștri, cu titluri universitare, cu doctorate obținute pe filiera Academiei Ștefan Gheorghiu – universitate politică înființată în 21 martie 1945 de PCR, la inițiativa Anei Pauker, unul din celebrii absolvenți, fiind veșnicul… plângăcios George Copos –, au rămas la textele de pe vremea lui Gheorghiu-Dej, la „indicățiile" lui Ceaușescu –, să apelăm la rezultatele cercetărilor unor arheologi, ale unor istorici străini: Marco Merlini: „*Scrisul s-a născut în Europa, pe Valea Dunării, în urmă cu 7.500 de ani*"; William Schiller, arheolog american: „*Civilizația s-a născut acolo unde trăiește astăzi poporul român*"; Daniel Ruzo, arhitect peruan, care a venit în România pentru a cerceta Sfinxul din Bucegi: „*Carpații sunt într-o regiune a lumii unde este situat centrul european al celei mai vechi culturi cunoscute până la ora actuală*".*

Rădăcinile noastre, asemenea unui copac, s-au adunat din tăriile humei, strecurându-se printre bolovani, şerpuind pe stânci, întărindu-se şi învârtoşându-se în tăria unui trunchi ce s-a înălţat mereu, tot mai falnic, mai neabătut, spre Credinţă şi Lumină.

În sufletul fiinţei noastre naţionale se găseşte mesianismul multor iubitori de neam, multor creatori de conştiinţă românească, multor propovăduitori de iubire de oameni şi frăţietate, asemeni Sfântului Apostol Andrei care, pornind din Asia Mică, a propovăduit Evanghelia, coborând spre capătul drumului lui lumesc: Moldova, Dobrogea…

Actul Marii Uniri nu a făcut decât să încheie drumul cel lung al căutării de sine a românilor. 1918 a fost anul legitimării noastre ca neam şi ţară – întreagă şi indisolubilă. S-a făcut dreptate, trecând peste poftele marilor puteri, ce ne doreau vasale în continuare; am dovedit că putem să ne conducem, să fim noi înşine, să avem un cuvânt în lumea de valori a Europei, a lumii. Preţul plătit nu a fost, însă, mic. Pământul românesc a rămas pe mai departe neîmplinit pe de-a-ntregul, românii de dincolo de fruntarii fiind şi astăzi vajnici, cei mai vajinici apărători ai gliei străbune, deşi sunt forţaţi să vorbească alte limbi decât ale strămbunilor lor. Tuturor le mulţumim că gândesc româneşte, că privirile lor rămân aţintite tot timpul, cu dor şi ardere sufletească spre glia străbună.

Uneori prăbuşirea poate fi urmată de… înălţare! Imperiile nu sunt State naţionale, ci un fel de lagăre, în care oamenii nu au aceiaşi strămbuni, uneori nici aceeaşi credinţă, în perimetrul unui imperiu nu se vorbeşte aceeaşi limbă, între cotropitori şi cotropiţi prăpastia se adânceşte odată cu trecerea timpului şi, când răbdarea nu mai e posibilă, irumpe sora vitregă a acesteia, răbufnirea!

Împlinită în urmă cu un secol, Unirea a dat identitate românilor, i-a înscris pe un nou drum al fiinţei lor, împreună. Iar roadele acestei alăturări aveau să se arate cât de curând, România devenind o ţară importantă în Europa dintre cele două războaie, înflorirea economică, socială şi culturală marcând, deja, o amprentă aparte în istoria locului.

După Unire, puterea de creativitate a românilor ne-a făcut

respectați, cunoscuți în întreaga lume: în 1919 Lucian Blaga publică volumul POEMELE LUMINII*; în 1929 Herman Oberth, părintele astronauticii, lansează, în premieră, prima rachetă cu combustibil lichid; în 1930 Anastase Dragomir obține, la Paris, brevetul pentru cabina catapultată a aeronavelor, versiunea timpurie a scaunului ejectabil; în 1938 George Călinescu publică romanul* ENIGMA OTILIEI*; În 1923 Constantin Brâncuși realizează* PASĂREA MAIASTRĂ*; În 1934 Constantin Noica publică volumul* MATHESIS SAU BUCURIILE SIMPLE.

Dar, destinul a făcut să nu ne bucurăm prea mult de noile înfăţişări. Tăvălugul roşu avea să rupă, să taie, să sfârtece societatea înfloritoare de aici, să distrugă seva intelectualităţii, să imprime o altă realitate, străină felului nostru de a fi şi gândi. Societatea concentraţionară comunistă a impus legile dictaturii, ale neantizării personalităţii, desfiinţarea liberei iniţiative, a proprietăţii private, subordonarea individului comunităţii, lipsirea visului de a zbura, contorsionând personalitatea umană, lipsind-o de aerul tare al înălţimilor creaţiei între zidurile închisorii din care nu aveai nicio posibilitate de a vedea lumea ce te înconjoară, de a participa la marele schimb de valori spirituale.

În închisorile comuniste din Sighetul Marmaţiei, Piteşti, Aiud, Gherla, Periprava… Zei au fost călăii torţionari Alexandru Nicolschi, Alexandru Vişinescu, Pafnutie Pătrăşcanu, Ion Ficior; Victime – iluştrii oameni de Stat Iuliu Maniu, Constantin I.C. Brătianu, Corneliu Coposu, Dumitru Alimăşteanu, Ion Mihalache, Constantin Argetoianu, Ion Diaconescu, Sever Bocu…

Prin voinţa românilor a venit, însă, şi acel moment astral, din Decembrie 1989.

Momentul jertfelor pe străzile oraşelor, nu în închisori, cu gândurile la victimele-eroi din trecut, cu privirile încărcate de speranţe pentru cei de după noi...

La Timişoara întâi, apoi în Capitală, s-a ridicat prima stavilă puterii comuniste opresoare şi, cu jertfe de sânge, s-a deschis drumul spre Libertate, spre orizontul afirmării omului în timpul şi societatea contemporană. Trenul a fost pus din nou pe şine, neamul românesc se regăseşte, întemeind un stat asemenea aspiraţiilor sale.

Desigur că și fără Timișoara comunismul ar fi sucombat. Faptul că la noi scânteia a fost Timișoara, dovedește, înainte de toate, că suntem un popor cumpătat, rațional, responsabil. Pentru modul în care am acționat în 1989, merităm respect din partea oricui, mai ales că în toate țările fostului bloc sovietic din Europa trecerea la democrație s-a făcut în mod pașnic, în timp ce Revoluția Română a fost înfăptuită prin jertfa a 1.166 de confrați!

La Centenarul Unirii, România poate privi din nou, fără să se teamă, spre Lumină. Membră egală a statelor europene, integrată în lumea civilizată, într-un larg concert de valori în plină afirmare, ţara respiră cu ambii plămâni, cu sete, aerul Libertăţii. Rămâne, însă, să fim dibaci şi înţelepţi, responsabili şi plini de grijă, ca Floarea Speranţei – înflorită din sângele vărsat în acel Sfânt Decembrie 1989 – să crească netemătoare, demnă, asemenea pildei înaintaşilor noştri.

Poate, într-adevăr, cea mai mare bogăție a unei țări nu o reprezintă resursele subsolului, recoltele solului, ci inteligența umană. Vezi Japonia! Or, din fericire, suntem un popor binecuvântat de Dumnezeu, chiar și dacă vorbim de dotarea nativă. Astfel, elevii Robert Gabriel Paşcalău din Năvodari, județul Constanța, au obținut la Olimpiada Internațională de Astronomie din Bulgaria medalia de aur; Dan Ștefan Eniceicu din București – medalie de aur la Olimpiada Intenațională de fizică de la Iakutsk, Federația Rusă; Theodor Cucu din Ploiești, județul Prahova – medalie de aur la Olimpiada Internațională de Lingvistică de la Dublin; Ștefan Buliga – medalie de aur la Olimpiada Internațională de Informatică de la Teheran; Maria-Sabina Calisevici – medalie de aur la Olimpiada Internațional de Geografie din Belgrad. Acestora, fiind încântați să le adăugăm și numele unor elevi de excepție din Banat. Sergiu Novac, Colegiul Naţional Coriolan Brediceanu, Lugoj – premiul I pe ţară şi medalia de aur oferită de Societatea de Ştiinţe Matematice din România; Daniel Rotariu, Liceul Grigore Moisil din Timişoara – medalie de argint; Vlad Lupulescu, Liceul Grigore Moisil – medalie de bronz; Daniel Bociat, același liceu – medalie de bronz; Alexandru Malekshahian, Liceul Grigore Moisil –

medalie de argint; Dorel Damian, Colegiul Național C.D. Loga – medalie de bronz; Patrick Dumitrescu, la Colegiul Național C.D. Loga din Timișoara – medalie de bronz; Raluca Vlad, Liceul Grigore Moisil din Timișoara – medalie de bronz.

România speranţei nicicând subjugate.

Subjugată nu, furată da! Traian a venit peste noi nu cu gânduri curate, ci pentru jaf, istoricii italienii recunoscând că bogățiile dacilor au reprezentat cel mai mare jaf din istoria Imperiului, că datorită aurului dacic s-au construit în Roma monumente impresionante: Forul lui Traian, Columna lui Traian, cu aurul dacic, timp de un an, cetățenii romani au fost scutiți de taxe; că s-au organizat cele mai lungi și costisitoare jocuri din istoria acestora; că Imperiul a fost scos din criza financiară.

În volumul de faţă am aşezat mărturiile unor oameni care au ce spune. Personalităţi în domeniile lor de activitate, nume înscrise în panteonul înfăptuirilor spirituale ale neamului, aceşti oameni din Banat contribuie cu propriile opinii la a ne limpezi gândurile cu privire la momentele cruciale ale unui secol de istorie a României. Într-un spaţiu cu o istorie bogată în fapte civilizatoare, părerile acestor savanţi, scriitori, compozitori, inventatori, istorici, dau un înţeles plin de greutate, de profunzime gândurilor ce ne animă. Acestea contribuie la o mai bună cunoaştere a felului de a fi al bănăţeanului, dar şi aportului acestei provincii la marile izbânzi intelectuale ale poporului nostru de astăzi.

Titus SUCIU **Vasile BOGDAN**

ION MARIN ALMĂJAN,
repere biografice, sumar bibliografic

Repere biografice. Născut – 16.09.1940, la Dalboșeț, Caraș-Severin. Școala elementară din Dalboșeț, Bozovici; liceu – Anina, Timișoara; Facultatea de Filologie din Timișoara. Redactor, redactor șef adjunct la ziarul „Drapelul roșu", director al Editurii Facla**,** director al Direcției pentru Cultură, Culte și Patrimoniul Cultural Național Timiș. A scris eseuri despre activitatea culturală a Banatului, ce au apărut în publicații românești, dar și în Italia, Franța, Germania, Malta, Grecia etc.

Ca director al Editurii Facla a publicat cărți despre istoria Banatului semnate de Fr. Grisselini, Nicolae Stoica de Hațeg, Johann Jakob Ehrler. A înființat seria de proză scurtă contemporană, seria de poezie, de roman, de limbă și stil, a publicat traduceri din literatura universală contemporană (Jean-Marie Gustave Le Clézio – premiul Nobel pentru literatură, 2008), a facilitat apariția unei antologii de poezie română contemporană în Italia, a condus o delegație de 11 scriitori români la congresul de la Mazara del Vallo, a inițiat finisarea Muzeului de Artă din Timișoara (aripa Mercy), a sediului direcției muzeului, a înființat și publicat anuarul „Patrimonium banaticum*"*, remarcat de Academia Română, a realizat o *Istorie a artelor plastice bănățene*, a inițiat manifestări culturale și artistice la Timișoara și în județ.

Sumar bibliografic. Ion Marin Almăjan este autorul a 13 volume de proză și poezie: *Sunt dator cu o durere*, București, Editura Eminescu, 1970; *Spune-mi, unde duce acest drum?*, București, Editura Eminescu, 1972; *Neîmpăcați în mânie*, București, Editura Eminescu, 1974; *Sentimentul puterii*, București, Editura Eminescu,1976, *Tornada*, București, Editura Eminescu,1980; *Mătușa mea Maria Theresia*, Timișoara, Editura

Augusta, 2003; *Ca mierea, ca fierea – cuvântul*, Timișoara, Editura Excelsior Art, 2007. Este realizator și îngrijitor de ediții monografice, are volume, proze traduse în limba italiană, macedoneană, bulgară, greacă, germană, maghiară.

Premii și distincții: Premii de Excelență, Ordine Naționale, Diplome de Onoare ale Consiliului Județean Caraș-Severin, ale primăriei Caransebeș, ale Casei de cultură a municipiului Timișoara, ale bibliotecii *Mihail Haliciu* din Caransebeș; Placheta de Cetățean de Onoare al orașului Mazara del Vallo, Sicilia, Cetățean de Onoare al comunei Dalboșeț, diplome de Excelență acordate de Consiliul județean Timiș, de Centrul de Cultură și Civilizație Tradițională al Revistei „Reflex*”*, al Casei de cultură a municipiului Timișoara, Diploma de Excelență – *In Magistri honorem* – acordată de Biblioteca municipală Lugoj și cenaclul *Banat* al Casei de cultură a sindicatelor, Premiul de creație *Persona maxima* al Bibliotecii județene *Paul Iorgovici*, Reșița; Titlul de Cetățean de Onoare al orașului Anina.

DACĂ CREDEM ÎN IUBIREA DE PATRIE ŞI DE BANAT, VOM SUPRAVIEŢUI ÎN VEACURILE VIITOARE

Ion Marin ALMĂJAN – prozator, poet,
om de cultură.

Pentru prozatorul şi poetul Ion Marin Almăjan, Banatul este totul sau nimic, o carte pe care pariază cu entuziasm, reverenţă şi recunoştinţă. E fiinţa lui. De obârşie din Valea Almăjului, trecut prin şcoli bănăţene, între care liceul *Loga,* a învăţat de mic preţul trudei, dar şi bucuria simplă de a admira un meleag înverzit, de a adulmeca mirosul reavăn al dimineţilor înrourate, plăcerea de a întoarce o brazdă, de a simți mângâierea unei frunze alintată de zefir. Iar cărţile de istorie, buchisirea bucoavnelor i-au trezit admiraţia pentru un trecut plin de sudoare, suferinţă,

dar şi eroism. Banatul e patria lui, despre el şi oamenii acestuia a scris numeroase lucrări literare, bucurându-se că mesajul său a fost înţeles, apreciat, zecile de premii ilustrând din plin această recunoaştere. Radical şi bine cumpănit, Ion Marin Almăjan stă la vămile timpului, scrutând cu interes zările prea pline de trecut, întărit de certitudinea unui viitor pe măsura iscusinţei oamenilor de aici.

Când l-am rugat să ne răspundă la întrebări, în aprilie 2017, s-a arătat interesat, apoi ne-a mărturisit că o va face în scris pentru că trebuie să aşeze bine cuvintele. Ceea ce ne-a scris – răspunsuri la câteva întrebări ale noastre – este un adevărat eseu despre Banat şi rosturile sale, despre oameni la cumpănă de vremuri, despre lecţia bănăţeană ce trebuie cunoscută ca o adevărată carte de învăţătură.

– ***Banatul a avut dintotdeauna, parcă, un adevărat destin revoluţionar. Tărâm mereu dorit de austrieci, de unguri, de turci – fiind şi, vremelnic, ocupat –, acesta a suferit de-a lungul timpului o seamă de influenţe. Acest destin se pare că-l urmăreşte şi în zilele noastre. Care sunt cele mai importante momente din istoria locului – de la începuturi până astăzi şi de ce –, care să confirme această adevărată vocaţie revoluţionară?***

– N-aş spune că Banatul a avut dintotdeauna un destin revoluţionar. Poate al evenimentelor mari. Poate al ieşirii din normalitatea firii sale. Să ne aducem aminte că trupele romane au pătruns prin Banat şi aici s-au dat cele mai violente bătălii cu dacii. Abia după înfrângerea acestora s-a putut înainta către Sarmizegetusa Regia. Ceva mai târziu, *intraţi* în Câmpia Panonică, ungurii au *poftit* la un teritoriu bogat în păşuni grase şi cereale. L-au înfrânt pe Glad. Istoricii scriu că a urmat o perioadă destul de calmă pentru localnici. Dovadă şi faptul că noii stăpâni respectau ceea ce se cheamă *ius valahicum*, legile pământului, mai pe înţeles. Am să reproduc în acest sens câteva fragmente din *Diploma lui Ladislau Postumul, rege al Ungariei*, dată la 1457, care ilustrează tocmai acest respect pentru legile pământului „considerând mai departe fidelitatea şi

serviciile credincioase ale tuturor acestora, nobili (din districtele Lugoj, Sebeş, Mehadia, Almăj, Caraşova, Bârzava, Comiat, Ilidia, n.m.), precum şi celorlalţi români, prin care dânşii, nu numai predecesorilor noştri, regi ai Ungariei, ci chiar înaintea noastră, s-au făcut plăcuţi şi vrednici de recunoştinţă (...) voind noi să le arătăm şi pentru aceasta gratitudinea noastră, hotărâm să confirmăm cu autoritatea noastră pe seama acelor nobili români, chinezi şi a celorlalţi români, de acum şi următori ai lor, în general şi în special, toate acele privilegii ale valahilor şi chinezilor referitoare la libertăţile şi drepturile câştigate. (...) Ne învoim mai departe ca pe nobilii români şi pe chinezi să nu-i poată judeca nimeni altul decât comitele respectiv, care se alege, din timp în timp, iar cei nemulţumiţi de judecata lui să aibă dreptul să se adreseze la judele nostru curial şi de aici înainte, nemijlocit, la persoana Majestăţii Noastre, afară de acesta, ca comiţii şi vicecomiţii lor să nu cuteze a sechestra calul de călărit, şeaua, armele şi oile celor vinovaţi sau învinovăţiţi, în genere să nu se încaseze pedepsele în bani, decât numai în prezenţa judelui nobil al acestor români. Voim apoi ca aceşti nobili români să fie consideraţi egali cu nobilimea ţării noastre, să fie exempli (scutiţi n.m) de plata oricăror dări care ar trebui să le plătească nouă sau altora. Nu permitem nimănui să cuprindă posesiunea şi proprietatea acestora, nici să-i acuze pe dânşii sau pe iobagii lor la alte judeţe (judecătorii n.m.) sau să-i constrângă a se înfăţişa înaintea oricăror alte judecătorii".

Cu aproape un secol înaintea acestei diplome, în jurul anului 1334, în urma prigoanei pornite împotriva schismaticilor, adică a românilor ortodocşi şi a bisericii lor, de către slujbaşii Bisericii catolice, băştinaşii au pornit o primă răscoală şi, dacă nu mă înşel, este prima cunoscută pe arealul românesc – realitate puţin cercetată de către istorici –, răscoală, de altfel, repede înăbuşită.

Să continuăm. În perioada 1718-1779, Banatul a fost trecut sub administraţia directă a Vienei, fiind o regiune de sine stătătoare, cu trăsături distincte, împăratul având ambiţia să organizeze prima *provincie ereditară* din această parte a imperiului. Realizarea acestei intenţii s-a încercat prin accentul

pus pe dezvoltarea economică diversă, în cadrul căreia un rol important l-au avut agricultura, mineritul şi industria. La 20 și ceva de ani de la cucerirea Banatului (o parte din el, inclusiv Timişoara, a fost cucerită de turci şi a ajuns, pentru 164 de ani, paşalâc; zic o parte întrucât Caransebeşul, Lugojul şi Almăjul au fost ocupate mai târziu şi la date diferite) de către Eugeniu de Savoya – pe care unii nu se sfiesc să-l numească *părintele Banatului imperial,* deşi el n-a făcut altceva decât să elibereze Banatul de turci –, administraţia imperială introduce un sistem fiscal mult mai dur decât cel de pe vremea turcilor. Practic leagă ţăranii de pământ, care era, după model turcesc, proprietatea împăratului, luând măsuri bestiale împotriva fugarilor. Rezultatul? În anul 1737 românii bănăţeni se răscoală, cerând ca sistemul fiscal să fie readus la nivelul celui din perioada ocupării otomane. Răspunsul armatei imperiale este cumplit. Sunt trecuţi prin sabie copii, femei, bătrâni, sunt rase de pe faţa pământului zeci de sate. Şi astfel, steagul cu cruce este mai nemilos cu românii băştinaşi decât steagul fără cruce, ca să-l citǎm pe Nicolae Stoica de Haţeg. În istoriografia austriacă această răscoală a rămas cu numele **Fatale Aufstand.**

După cum se ştie, aşa-zisul *Plan Mercy*, contele care a fost primul guvernator al Banatului şi cel mai intrepid, a prevăzut colonizarea Banatului cu germani. În anul 1722 a fost adus primul val de şvabi, alcătuit din 15 mii de inşi, în 1764 şi în 1771, altele două.

Prin *Patenta,* emisă la 25 februarie 1763, iar mai apoi prin Ordinul imperial semnat de Maria Therezia, la 14 iulie 1765, către Oficiul de colonizare a Banatului, se dispune strămutarea populaţiei româneşti din localităţile unde se stabilise colonizarea şvabilor bănăţeni şi deposedarea românilor de orice drept avut prin tradiţie asupra terenului, a gospodăriilor moştenite de la strămoşi. Pentru exemplificare, deşi exemple s-ar putea da mai multe, amintim că din localitatea Săcălaz au fost alungate 340 de familii, cu aproximativ 2.000 de suflete. Aceasta este o realitate istorică, precum tot realitate este şi faptul că, vecinătatea şvabilor a fost pentru români şi celelalte neamuri

ale Banatului, benefică. Românii au învăţat de la şvabi ordinea, multe chestiuni care ţineau de lucrul pământului, folosirea unor unelte etc. Mai adaug că prin obiceiuri şi limbă, şvabii au îmbogăţit, după părerea mea, Banatul, conferindu-i *coloritul* pe care îl dă diversitatea.

Despre sărăcia, condiţiile primitive în care trăia populaţia românească din Banat în acel timp, cele mai credibile date, impresii, sunt oferite de rapoartele pe care Iosif al II-lea, moştenitor şi coregent al împărătesei Maria Therezia, le-a făcut suveranei, în urma celor trei călătorii în Banat şi Transilvania, având bunul simţ să scrie tot ceea ce vedea cu ochii proprii şi înţelegând că o populaţie sărăcită, analfabetă, umilită, nu poate oferi unui imperiu prosperitate. Drept urmare, aşa cum am mai precizat, Casa imperială de Habsburg a luat o seamă de măsuri care să transforme aspectul oriental al regiunii într-o zonă în măsură să adopte trăsături similare cu celelalte părţi ale imperiului. Printre acestea, se pot aminti primul recensământ, sistematizarea localităţilor rurale *pe o vatră*, după un plan riguros, cu amănunte care mergeau până la indicarea locului unde trebuiau să fie aşezate toaletele săteşti, folosirea varului pentru dezinfectare etc. Nu mai vorbesc de introducerea uneltelor de muncă mai avansate, de la plugul de lemn la cel cu cormană de fier.

În ceea ce priveşte industria, bănăţenii s-au ocupat cu fabricarea mătăsii, a postavurilor, a berii. Se cunoaşte că printre primele măsuri luate de Mercy, a fost producerea de bere pentru armată, întrucât calitatea apei la Timişoara era mizerabilă, prepararea mangalului, exploatarea minelor de cărbune, exploatarea lemnului şi producerea de cărbune de lemn, înfiinţarea fabricilor de textile etc.

Pentru exploatarea pădurilor bogate ale Banatului, în vederea preparării aşa-ziselor bufe – prin care se obţinea mangalul atât de necesar industriei –, dar şi încălzitului caselor domneşti, imperialii dau liber unei alte colonizări (1770), de data aceasta cu români din teritoriul de peste munţi – din Oltenia –, dar şi cu cehi şi slovaci, pe care îi aşază în special în zonele

puternic împădurite, greu de suportat de altcineva. Aşa s-au născut localităţile Ştinapari, Cărbunari, Padina Matei, Sasca Montană, Oraviţa Montană, Ciclova Montană, cu locuitori olteni (bufenii), şi Eibental, Şumiţa, Ravensca, Bigăr, Sfânta Elena, Gârnic Zlatiţa, Clopodia – cu cehi şi slovaci.

Cu trecerea anilor şi aceştia au avut influenţe asupra locuitorilor români din jur şi, la rândul lor, au preluat din obiceiurile, datinile, chiar cuvinte din limbajul românilor. Înfiinţarea unor miliţii la început, mai apoi a unor regimente de graniţă, a creat populaţiei de sub acoperirea acestora nu doar drepturi şi avantaje, ci şi posibiltatea urmării unor şcoli de subofiţeri, apoi de ofiţeri şi chiar de filosofi şi juriști. Perioada aceasta, din secolul al XVIII-lea, a constituit începutul modernizării societăţii bănăţene. Este corect să subliniem faptul că autorităţile austriece au promovat măsuri severe în rândul populaţiei bănăţene, în vederea introducerii unor reguli, a respectării avutului celuilalt, a respectării cuvântului dat, a ordinei, a curăţeniei, a planificării riguroase a muncii, ceea ce, în timp, a dus la crearea unei mentalităţi care a diferenţiat Banatul de celelalte provincii româneşti. Concomitent, s-a creat şansa ca fiii grănicerilor să urmeze studii superioare, ceea ce a făcut ca, în prima jumătate a secolului următor, din rândul românilor bănăţeni să se ridice personalităţi de nivel european precum Paul Iorgovici, Eftimie Murgu, Damaschin Bojâncă, Diaconovici-Loga, Cornel Diaconovici, Nicolae Tincu-Velea, Dimitrie Ţichindeal.

Am amintit că, încă din secolul al XIV-lea, Biserica catolică pornise o campanie împotriva schismaticilor ortodocşi. Se cunoaște cadoul imperial pe care Casa de Austria l-a făcut Bisericii ortodoxe sârbe, prin trecerea Bisericii ortodoxe române sub jurisdicția Mitropoliei de la Karlowitz. Drept urmare, toţi ierarhii Bisericii ortodoxe române erau sârbi, chiar şi unii preoţi, oricum nici un român nu putea fi hirotonit fără să-şi schimbe numele, adăugând numelui românesc sufixul **ici**, specific limbii sârbe. De aici, şi până la botezarea noilor născuţi în această manieră, nu a fost decât un pas.

Prin *Ratio Educationes*, Maria Therezia a hotărât înfiinţarea în Banat a unor şcoli în mai multe limbi, administrate de biserici. Şcolile erau dependente de cele două comunităţi, sârbă şi română, dar erau supravegheate de episcopii sârbi. Datorită acestui fapt, şcolile de limbă sârbă s-au dezvoltat mult mai repede, decât cele de limbă română, deoarece ele beneficiau de ajutorul proprietarului de pământ din fiecare localitate. Gimnaziile laice, înfiinţate după 1850, au fost toate în limba germană, mai apoi în maghiară, permiţând doar şcolarilor care cunoşteau aceste limbi să le treacă pragul. Am citit cu stupoare opinia unuia dintre autorii care au colaborat la elaborarea lucrării **Istoria Banatului. Studii privind particularităţile unei regiuni transfrontaliere** (coordonator Victor Neumann), Timişoara, Editura Cosmopolitan Art, 2016, care susţine că: *Banatul s-a format în spiritul modern european, ceea ce a fost mai important decât cultivarea limbilor, religiilor şi originilor comunitare*. Mie mi se pare că, dimpotrivă, crearea unui individ european, în accepţiunea din acel timp, se putea face doar prin şcoală şi educaţie, deci prin cultivarea limbii materne, dar şi a altor limbi europene, a religiei fiecăruia, căci prin biserică se realiza educaţia creştină şi, nu în ultimul rând, prin cultivarea originilor comunitare. La momentul istoric despre care vorbim, acest lucru nu s-a întâmplat decât pentru anumite limbi şi anumite neamuri. Pentru români, în nici un caz, nu s-a întâmplat.

Să mergem mai departe. În septembrie 1848, la reocuparea Banatului de către trupele ungare, românii bănăţeni pornesc răscoale împotriva acestora, ca urmare a comportamentului pe care soldaţii au înţeles să-l aibă faţă de localnici. După înfrângerea revoluţiei ungare, pentru scurtă vreme, e drept, Banatul, inclusiv Timişoara, intră, potrivit *Patentei imperiale* de la 18 noiembrie 1849, într-o formaţiune numită **Voivodatul Serbia şi Banatul Timişean,** dând curs dorinţelor exprimate de sârbi la Adunarea de la Karlowitz din 1848, în realitate unul din visele neascunse ale sârbilor, vis care se va exprima şi în noiembrie 1918, când, la un congres ţinut la Novi-Sad, 20.000 de sârbi decretează alipirea Banatului la Serbia. În acelaşi spirit,

cu aceeaşi veche dorinţă, armata sârbă ocupă Banatul până la Mureş, sub pretextul păstrării ordinei şi apărării graniţelor sale, tratând Banatul ca pe un teritoriu cucerit, jefuind şi bajocurind populaţia românească. Atunci, în acel octombrie 1918, Banatul a fost la un fir de păr de a aparţine fie Ungariei, fie Serbiei. Datorită sorţii, luptei unor bărbaţi de seamă ai românilor ca Brătianu, Tache Ionescu, Traian Vuia, Sever Bocu, Silviu Dragomir, dar şi zbaterilor reginei Maria şi ale contesei Anna de Noailles, asistată de marele scriitor Marcel Proust, la Versailles se hotărăşte ca Banatul să se alipească Regatului Român, constituind – împreună cu celelalte provincii unite cu ţara – România Mare. A fost **anul de graţie 1918**, a fost **istorica Hotărâre de la Alba Iulia**, reprezentanţii fiecărei localităţi româneşti din Banat şi Transilvania ce deţineau un credenţional din partea respectivei comunităţi, votând unirea cu România. La 10 august 1919, s-a ţinut la Timişoara Adunarea Naţională a tuturor şvabilor din Banat, în care s-a cerut reunirea Banatului cu România, aşa cum se precizează în memoriul adresat lui Georges Clemenceau – Preşedintele Consiliului de Pace – la 19 august 1919. Deci, nu se poate spune că hotărârea de la Alba Iulia nu a fost voinţa exprimată de populaţia din acest teritoriu, aşa cum susţin, cu rea voinţă, unele persoane şi publicaţii ungureşti. La Alba Iulia, dr. Aurel Cosma s-a opus condiţiilor puse de unii fruntaşi ai Partidului Naţional Român, ca unirea cu România să se facă condiţionat. Lui Cosma îi era frică, a şi declarat acest sentiment, de soarta pe care Banatul ar fi avut-o în cazul unor tergiversări. A urmat – eu aşa cred – cea mai bună perioadă a societăţii din România Mare şi cea mai democrată, mai ales. Au fost acordate drepturi egale tuturor locuitorilor ţării, indiferent de naţionalitatea lor. Românii nu s-au considerat naţiune privilegiată faţă de şvabi, saşi, unguri, evrei, sârbi, cum s-a întâmplat în Transilvania şi Banat în perioada lui *Unio Trium Nationum* şi a *Memorandumului.* Doar în ultimul deceniu al acestei perioade, Statul român, sub imperiul unei formaţiuni politice de dreapta extremă, ajunsă la conducerea ţării, a luat măsuri discriminatorii împotriva evreilor şi mai apoi a ţiganilor. După ce a pierdut

Basarabia, Bucovina de Nord şi Ţinutul Herţei prin Diktatul de la Viena, România a fost obligată să cedeze o parte importantă a Ardealului de nord Ungariei horthiste. Îndrăznesc să spun că, nici de data aceasta, precum nici în preajma Primului Război Mondial, clasa politică românească, guvernele, în frunte cu Casa Regală, nu au fost pregătite pentru război. Teama viscerală de Rusia bolşevică, vagile asigurări diplomatice ale Marii Britanii, Franţei şi îndepărtatei Americi, nu au fost suficient de eficace pentru apărarea unei ţări înconjurate de vecinii ce râvneau la hălci din trupul ei (Ungaria, Serbia, Bulgaria şi URSS). Şi a optat, mai mult a fost obligată să opteze, pentru ţara agresoare a momentului, Germania lui Hitler.

Revin la Timişoara. În data de 30 august 1940, când s-a anunțat cedarea Ardealului, în Piaţa Catedralei s-au strâns în jur de 15 mii de oameni care au protestat cu furie, strigând ceea ce ştie multă lume: *Duce, duce, ia-ţi căţeaua şi ţi-o....* cu referire la Elena Lupescu. De acolo, mulţimea s-a îndreptat spre Consulatul Germaniei care era vizavi de Liceul *Loga* – în vila în care azi se lăfăie o familie de romi – şi a adresat injurii lui Hitler, Reichsleit-erului Hihnlein, aflat întâmplător la Timişoara etc.

Dar, ca să răspund mai precis întrebării dumneavoastră, mă întorc la anul 1920, an de început al României Mari, visul atâtor generaţii. Mă întorc şi-mi pare rău că nu pot să nu recunosc un fapt real petrecut după unire, consemnat în diverse surse şi în amintirile generaţiei de atunci. De pildă, Mihai Drugărin Petricoane, directorul Liceului din Oraviţa scria, într-un jurnal, că apariţia unor cetăţeni din Regat a stârnit la Oraviţa stupoare, întrucât a adus năravuri şi moravuri necunoscute localnicilor. Opinii asemănătoare am găsit, de altfel, şi în presa ce apărea în Timişoara în jurul anului 1920, în scrierile şi scrisorile lui Victor Babeş, Traian Vuia, Sever Bocu şi alţii. Valurile de olteni, de regăţeni şi moldoveni, au produs mari schimbări în mentalitatea populaţiei Banatului, iar cei cincizeci de ani de comunism au şters, în mare parte, ceea ce îl individualiza pe bănăţeanul de până la 1919 – dragostea de pământ, preţuirea faţă de muncă, ordinea, cinstea şi respectul pentru cuvântul

dat, pentru *celălalt* indiferent de neamul din care făcea parte, respectabilitatea, ca un mod de a exista în colectivitatea unde îşi avea aşezarea, în general *în rândul lumii*.

– ***Secolul XX a fost marcat, însă, şi de alte două momente cruciale: instalarea puterii comuniste de inspiraţie sovietică şi Revoluţia din 1989. Cum credeţi că au marcat aceste momente evoluţia poporului de aici, ce mutaţii profunde s-au produs****?*

– După al Doilea Război Mondial şi instaurarea regimului bolşevic, adus de ruşi prin trădarea lui Churchill şi neputinţa, din cauza bolii grave, a lui Roosevelt, Banatul a avut soarta întregii ţări. Numai că în Munţii Semenic s-au adunat foşti militari, dar şi ţărani din satele din Banatul de munte, care s-au împotrivit cu arma în mână trupelor Securităţii, administraţiei instalate de Partidul Muncitoresc Român, abuzurilor comise. Mulţi dintre ei au pierit în luptă, unii au fost împuşcaţi la Pădurea Verde din Timişoara care, pe vremea austro-ungarilor, se chema Jagdwald – Pădurea de vânătoare.

Perioada de bolşevizare a României a fost, probabil, cea mai monstruoasă perioadă socială. Au fost azvârliţi în temniţe şi la Canal, schingiuiţi şi umiliţi, fruntaşii partidelor istorice, intelectuali de seamă, personalităţi ale poporului român. Au fost trimişi în Uniunea Sovietică şvabii bănăţeni pentru singura vină că aparţineau unui popor ce pornise războiul şi, prin armata sa, prin lagărele de la Auschwitz, Birkenau, Maidanek etc, comisese crime monstruoase împotriva umanităţii, a evreilor în primul rând, o populaţie fără nici măcar o vină aparentă. Deportarea în Bărăgan a bănăţenilor români, şvabi şi sârbi, a fost altă măsură draconică, a regimului bolşevic din România. A urmat *desţărănarea* ţăranilor prin cooperativizarea agriculturii, prin transformarea lor în proletariat rural. Atunci s-a lovit profund şi, mi se pare mie, iremediabil, în temelia ţării. Căci, orice s-ar spune, ţăranii au fost temelia acestei ţări, ţară eminamente agrară, cu o clasă mijlocie firavă, neînstare să ia asupra ei viaţa naţiunii.

Dacă mă gândesc bine, aş putea să vă dau, totuşi, ceva dreptate apropo de revoluţionarismul Banatului, al bănăţenilor,

mai exact al timişorenilor. În 1947, la abdicarea Regelui, elevii de la Liceul *Loga*, împreună cu tinerii de la alte licee, au ieşit în stradă şi au demonstrat *pro regalitate*. Au fost arestaţi şi trimişi la zdup, prin puşcării de cumplită amintire. În 1956, când cu revoluţia din Ungaria, se cunoaşte care a fost atitudinea studenţilor de la Politehnică, arestaţi şi aceştia, daţi afară din institut şi trimişi în puşcării sau la reeducare. Nu pot să înţeleg această atitudine, pe care o socoteam nespecifică firii bănăţeanului aşezat, chibzuit, cu scaun la cap. Dar se vede că sunt momente în care scaunul se răstoarnă. Oricum, e cert că deceniul opt al regimului comunist, în fruntea căruia se afla, dictatorial, familia Ceauşescu, a fost una din cele mai bestiale perioade din istoria României şi a Banatului, bineînţeles.

Despre bănăţeni se spunea şi se ştia că fac lucrurile cu temeinicie, se vorbea de rânduiala bănăţeană şi despre şpaisurile bănăţenilor. Ceauşeştii nu ne aveau la inimă. Priveau cu suspiciune şi cu neplăcere vizitele la Timişoara. Din celebrul balcon al Operei, unde îşi ţineau discursurile, îi înfrunta, cu eleganţă şi măreţie, Catedrala. Ar fi vrut s-o demoleze sau măcar s-a acopere pe timpul mitingurilor. Se cunoaşte situaţia Combinatului Chimic, a cărui fundaţie a trebuit părăsită, lăsată în paragină, din pricină că *savanta de renume mondial* Elena Ceauşescu, nu era de părerea specialiştilor locali privind amplasarea acestui posibil agent poluator. Şi ca ultimă observaţie, aplauzele timişorenilor, prezenţa mulţimii convocate cu sila la vizitele Ceauşeştilor, au fost totdeauna sub aşteptările celor doi. Apoi vă reamintesc pe unul din mulţii prim-secretari ai comitetelor judeţene de partid comunist din Caraş-Severin şi Timiş, Ilie Matei, pe numele său, care se lăuda că va desfiinţa şpaisurile bănăţenilor. Au fost sărăcite, golite în mare măsură de măsurile draconice luate de Ceauşescu pentru a plăti datoriile externe şi a strânge bani cu care, aşa cum s-a descoperit după 1989, împreună cu alţii, să fondeze o bancă internaţională pentru ţări din lumea a treia.

Şi când bănăţenilor le-a ajuns cuţitul la os, într-o Timişoară înfrigurată, întunecată, flămânzită, ca de altfel întreaga ţară, în

16 Decembrie 1989, s-a produs incredibilul declic şi **mămăliga a explodat**. Ridicarea timişorenilor s-a întâmplat pe principiul avalanşei. La început a fost un mic bulgăre, în jurul casei preotului Tökés, care s-a tot rostogolit, devenind mai întâi Timişoara liberă de comunism, apoi Bucureştiul şi celelalte colţuri de ţară. De fapt, cred că expresia cea mai potrivită ar fi, nu liberă de comunism, ci de autoritatea, de administraţia regimului comunist. Căci mentalitatea oamenilor nu se schimbă peste noapte, ca de altfel nici *rânduielile* atâtor ani de tiranie, intrate adânc în fiinţa noastră în anii de comunism.

– ***S-au împlinit azi aşteptările revoluţionarilor de la 1989? Ce e bun şi ce e încă neîmplinit din ceea ce speram atunci?***

– „Datorită“ acestui fapt, în cei 28 de ani de la răsturnarea regimului comunist, economia ţării s-a prăbuşit, au fost distruse sute de fabrici, s-au demolat, cu o furie greu de înţeles, chiar şi cele care erau retehnologizate, ba unele abia înfiinţate, s-a furat ca la drumul mare, nu puteam zice ca în codru, având în vedere că şi codrii româneşti sunt furaţi chiar şi acum, bucată cu bucată. O simplă şi fugitivă privire asupra Banatului ne poate aduce lacrimi, dacă mai avem suflet şi inimă românească şi bănăţeană. Au fost închise minele, în condiţiile în care Banatul are atâtea valori în adâncurile pământului său, încât ar putea susţine întreaga ţară pe vreme lungă. Sunt *pulbere* şi fabricile ce făceau cunoscut Banatul în Europa de ani buni, unele de dinaintea Primului Război Mondial. Una peste alta, rânduiala bănăţeană bazată pe chivernisirea obţinută prin munca pământului în agricultură, pomicultură, viticultură, în creşterea animalelor etc, a devenit şi ea vorbă frumoasă, dar... Pământurile, ca untul, cum se vorbea despre ele, au fost date străinilor pe nimica – 400 de mărci vest-germane hectarul – în perioada în care se striga**... nu ne vindem ţara!** N-am vândut-o, am dat-o aproape pe degeaba. Sunt responsabili de acest dezastru cei care au condus România, partidul care făcea spume la gură clamând *restitutio in integrum*, în fapt dând apă la moară tuturor şarlatanilor, hoţilor, care abia au aşteptat să pună mâna, cu concursul oamenilor legii, al administraţiei,

pe aceste bunuri, după care le-au înstrăinat, le-au dat cu profit uriaş străinilor.

Deci, din acest punct de vedere nu se poate vorbi de o împlinire a aşteptărilor celor care au luat parte la evenimentele din 1989. Banatul, parte a României, este integrat formal şi legal în Uniunea Europeană. Libertatea cuvântului este uneori fără limite, întrucât din punct de vedere al educaţiei, cetăţenii României şi chiar şi bănăţenii, mai ales cei tineri, nu mai au nici o oprelişte în a rosti orice le trece prin cap. Libertatea presei există aparent, dar în realitate nu mai avem presă, avem nişte tabloide odioase, greţoase, comandate de nişte îmbogăţiţi. România nu are un ziar mare, serios, cum au alte ţări europene. Despre televiziuni... ce să mai spun? Nu sunt cu nimic mai presus de ziare. Libertate avem. Avem *libertatea de a părăsi ţara* în căutarea, unii a unor locuri de muncă mai bănoase, dacă se poate mai uşoare, alţii pentru a fura şi tâlhări, umplând numele neamului nostru de ruşine. Avem alegeri libere. Da, libere să se bazeze pe hoţie şi manipulare. Aleşii noştri sunt, în mare parte, nişte neisprăviţi puşi pe căpătuială, pe furturi, pe jefuirea ţării şi trădarea ei. Aceasta au visat tinerii care au pierit sub gloanţe, aceasta au visat sutele de mii de cetăţeni din Timişoara, din alte localităţi ale ţării, ieşiţi în stradă, înfruntând primejdia? Nu cred. Ziceţi-mi cum doriţi, dar nu cred. S-a sperat la o altă România, la un alt trai, la o altă societate dar...

- Mai este loc azi pentru sentimentul naţional, mândrie şi respect faţă de înaintaşi etc, în condiţiile globalizării ce ne-a sărăcit de-a dreptul? Ce e de făcut?

– Desigur, după cum vedeţi nu s-a schimbat în rău doar România, ci şi ţări mai mari, mai puternice decât ea. Dacă aş fi un credincios habotnic, aş zice că suntem în pragul Apocalipsei. Armele au început să zăngănească, sângele să curgă în cele mai frumoase şi mai vestite capitale, în cele mai bogate ţări din Europa din cauza antihriştilor primiţi din milostenie, cu omenie în sânul creştinătăţii. Antihristul îşi face mendrele, detronând concepţiile creştine şi legile morale şi împingând omul spre animalitate. Mă uit cu greață și cu jale spre ţări bogate

şi civilizate care au început să abandoneze morala creştină şi să admită convieţuirea animală.

Țin să vă spun, totuși, convingerea mea. Cred că România are, încă are, şansa ei. Mai avem păduri mari, cele mai mari din Europa, neretezate de bestia umană, mai avem sate unde omul păstrează cu drag tradiţia şi face tot ce-i stă în putere să o arate străinilor şi să obţină beneficii materiale din asta. Spre cinstea lor, Maramureşul, Bihorul, fostul ţinut al saşilor, (sub magnifica influență a prinţului Charles), Bucovina, sunt în această situaţie. Banatul, nu. Bănăţenii pare că au adormit, că le-a luat Dumnezeu minţile şi puterile, voinţa de a munci, de a-şi pregăti şi arăta frumseţile. Şi ce frumuseţi avem!

Şi ca să răspund printr-o frază întrebării voastre, **doar dacă credem în iubirea de patrie şi de Banat şi ne străduim prin faptele noastre să dovedim credinţa aceasta, vom supravieţui în veacurile viitoare. Dacă nu, vom pieri.**

– ***Timişoara, capitală culturală europeană. Merităm această recunoaştere spirituală? Ce trebuie făcut pentru a o onora cum se cuvine? După animozităţile create, fiind puternic contestaţi pentru superbele zile de libertate trăite în Decembrie 1989, ne întrebăm dacă Timişoara mai reprezintă astăzi un simbol sau, după unii, o ruşine a neamului românesc?***

- Nu văd nici un motiv, absolut nici unul, ca Timişoara să se ruşineze pentru că a fost prima care s-a trezit, prima care a îndrăznit să se opună tiranului, neavând sprijin de nicăieri, opunându-se cu mâinile goale, doar cu speranţa în Dumnezeu. N-am să uit sentimentul de îngrijorare pe care l-am trăit în primele zile ale lui decembrie ’89, când mi-am dat seama că Timişoara fusese izolată, că în jurul nostru era tăcere, că eram singuri în confruntarea cu dictatorul. Aşa cum am scris şi mărturisit, am telefonat, probabil în 17 sau 18 decembrie, formând propriul număr de telefon, la Iaşi. Mi-a răspuns o voce de femeie. I-am zis că sunt din Timişoara şi aş dori să ştiu ce se întâmplă la Iaşi. Mi-a închis telefonul. Am sunat la Cluj-Napoca şi mi-a răspuns o voce de bărbat. Mi-a zis că nu ştie ce se întâmplă în Cluj, dar că aude în stradă cum se cântă *Deşteaptă-*

te române şi se trag focuri de armă. Mi-a venit cumva inima la loc. Pe urmă am văzut circul de la televiziune, care m-a umplut de greaţă. Şobolanii fugiseră şi-şi găsiseră loc de salvare...

Cât priveşte titlul de capitală culturală europeană, mă simt onorat şi bucuros pentru că i-a fost hărăzit Timişoarei. Eu trăiesc în Timişoara din perioada adolescenţei. Am asistat, am participat din plin la viaţa şi întâmplările acestui oraş. Despre creşterile economice excepţionale am scris de multe ori. Din punct de vedere cultural rămâne să trag, însă, câteva tuşe. Am avut, sub conducerea artistului emerit Gheorghe Leahu, un **Teatru mare**. Teatru cu actori mari şi spectacole pe măsură. Să-i amintim pe Dan Nasta, Gheorghe Leahu, Ovidiu Iuliu Moldovan, Dora Cherstes, Vasile Creţoiu, Ştefan Iordănescu, Vladimir Jurăscu etc. Filarmonica *Banatul* a organizat festivaluri cunoscute în Europa, a prezentat concerte în diverse ţări ale lumii, a avut un cor şi o orchestră pe măsură. Opera din Timişoara a avut un corp de balet excepţional – cu prim solişti ca Rodica Murgu şi Francisc Valkay, artişti de primă mărime –, cunoscut şi peste hotare. Am avut şi orchestră simfonică redutabilă şi soliştii de excepţie. Mircea Popa, Ion Românu, Nicolae Boboc, Remus Georgescu, Diodor Nicoară sunt doar câteva nume de muzicieni de marcă ce au condus aceste instituţii. Am avut artişti plastici, pictori, graficieni, sculptori de clasă şi n-am să-i enumăr, pentru a nu nedreptăţi pe cineva. La Timişoara s-au ţinut festivaluri de poezie, cu prezenţa celor mai mari creatori din ţară, dar şi de dincolo de fruntariile ei. La Timişoara s-a făcut artă în patru teatre şi în patru limbi. În concluzie, vreau să spun că Timişoara s-a afirmat în acel timp ca o puternică cetate a culturii şi învăţământului universitar. Astăzi mi se pare, însă, că viaţa culturală şi artistică a Timişoarei nu e la nivelul celei de din urmă cu ceva vreme, decidenţii instituţiilor de artă şi cultură fiind fie incapabili de a promova arta majoră, fie seduşi de un pragmatism păgubos *propun spectacole ce dau în clocot în alte zone*, din păcate rămânând în ceea ce romanii numeau *circensis*, circul ieftin, minor.

Din păcate, Timişoara de acum arată ca un oraş provincial, vetust. Esplanada dintre Operă şi Catedrală este de Paşti şi

de Crăciun sufocată, infectată de căsuțe-tarabe din care se scurg tot felul de mirosuri, pe timpul verii aceeaşi porțiune, altfel frumoasă şi elegantă, este supraaglomerată de tarabe şi scaune ale unor localuri care se aşteaptă la câştiguri financiare consistente. Una peste alta, trecătorul nu se mai poate bucura nici de perspectivă, nici de rondourile cu flori bine întreținute. Dar să mergem cu observațiile mai departe. Pe strada Mărăşti, între clădirea Palatului Cultural şi Hotelul Timişoara, a fost încastrată în pavaj o bancă din beton placată cu plăci de ceramică. O oroare. În aceste zile, (2 mai), în Piața Victoriei cineva a imaginat doi *copaci* care, în loc de crengi au nişte aţe de care atârnă, umflate de umezeală... cărți. Poeziile unuia din cei mai mari poeți români, George Bacovia, opere ale altor scriitori de seamă etc. Cărți interzise, arse de hitlerişti ori comuniştii români prin 1947-1950 s-au mai văzut, dar *cărți-spânzurate*, în Timişoara secolului XXI, în viitoarea capitală europeană a culturii... mi se pare o idee de un prost gust abominabil. Ce se poate spune despre centrul vechi? E lăudabil faptul că circulația autovehiculelor e interzisă, dar e lamentabil că dai nas în nas cu... cu nişte monştri, cu o *artă monumentală* sub orice critică. Vorba aceea, dacă eşti mai slab de înger îți faci cruce cu limba. Mai departe. Dacă n-ai încotro şi treci prin Piața Libertății, te laşi cuprins de dezolare. E săracă, roşie, goală şi penibilă, înconjurată de clădiri a căror glorie a apus de mult, iar municipalitatea le lasă de izbelişte de parcă asta ar dori, să devină ruine... Din păcate aș putea face și alte observații de acest gen, dar... Și pe acestea le-am făcut dezamăgit, cu tristeţe, întrucât îmi iubesc oraşul, fiindcă sunt **bănăţean în ţoalele mele**. Unul cu simț al adevărului, măsurii și responsabilității.

CLAUDIU TEODOR ARIEȘAN,
repere biografice, sumar bibliografic

Repere biografice. Născut la 1 iunie 1963, Timişoara. A fost elev (student) la Școala Generală nr. 16, Timişoara, Liceul *C. Diaconovici Loga* şi Liceul de Filologie-Istorie Timişoara, Facultatea de Filologie din cadrul Universităţii din Timișoara, este conf. univ. dr. la Colectivul de Filologie Clasică Universitatea de Vest Timișoara, a fost referent științific principal la elaborarea de Studii superioare şi Doctorat, preparator, asistent, şef de lucrări, conferențiar, la facultatea de Litere, Istorie şi Teologie de la UVT. Predă Literatură latină, Patrologie latină, Terminologie juridică latină, Indo-europenistică, Limba latină, Istoria cinematografiei universale… este realizator (ediții săptămânale) al emisiunilor culturale de televiziune „Spirit şi credinţă", „Spiritul vremii", „Dialog spiritual", la „TVR Timişoara" şi „TVR3", începând din anul 2003; este redactor şef la „Analele Universităţii de Vest" Timişoara, Seria Ştiinţe Filologice (din 2010), director editorial al Editurii Datagroup Timişoara (din 2015), colaborator al publicaţiilor „Acta Iassyensia Comparationis", „Altarul Banatului", „Analele Universităţii de Vest", „Folclor literar", „Forum studenţesc", „Învierea", „Limbă şi literatură", „Limba şi literatura română" (pentru elevi), „Orient latin", „Orizont" ; este Membru al Uniunii Scriitorilor din România (din 2001), al Societăţii de Ştiinţe Filologice (din 1990), al Societăţii de Studii Clasice (din 1995), al „Association Internationale d'Etudes Patristiques" (cu sediul la Paris din 1993), al „North American Patristics Society" (cu sediul la The Johns Hopkins University, Baltimore, între 1997–2001).

Sumar bibliografic. *Hermeneutica umorului simpatetic. Repere pentru o comicologie românească*, Timişoara, Editura Amarcord, 1999; Lactantius, *De mortibus persecutorum (Despre morţile persecutorilor)*, traducere, studiu introductiv, note şi

comentarii, Timişoara, Editura Amarcord, 2000; *Între surâs şi rugăciune. Modele culturale din comicologia clasică şi patristică*, Timişoara, Editura Universităţii de Vest, 2004; *Cetatea literară a Romei. Întemeietorii*, Timişoara, Editura Universităţii de Vest, 2005; *Geneza comicului în cultura română*, Timişoara, Editura Excelsior Art, 2010; *Istoria comicului românesc*, Timişoara, Editura Datagroup, 2016. A tradus: Lactantius, *De mortibus persecutorum (Despre morţile persecutorilor)*, Timişoara, Editura Amarcord, 2000; Arnobius, *Adversus gentes* (*Contra neamurilor păgâne*), traducere, introducere, note şi comentarii în „Altarul Banatului", an XVIII (LV), serie nouă, nr. 4-6, aprilie-iunie 2007, p. 109-116 şi an XVIII (LV), serie nouă, nr. 7-9, iulie-septembrie 2008, p. 118-123; volume **în colaborare**: Tertullian, *Despre idolatrie şi alte scrieri morale*, traducere colectivă, ediţie îngrijită şi coordonarea traducerii Claudiu T. Arieşan, Timişoara, Editura Amarcord, 2001.

SURÂSUL POPORULUI ROMÂN, MÂNGÂIERE ȘI LEAC PESTE VEACURI ȘI ISTORIE

Eseu de Claudiu Teodor ARIEȘAN, conferențiar, doctor,
Universitatea de Vest, Timișoara

Când întâlneşti un tânăr care împleteşte temeritatea vârstei cu erudiţia, îţi spui că naţiunea noastră este salvată. Preocupaţi de exodul creierelor ce se aciuează în alte ţări în căutare de posibilităţi de afirmare profesională şi pecuniară, nu mai vedem că în jurul nostru rămân, totuşi, oameni ce sunt mândri că păşesc pe pământul strămoşilor, că dau din preamultul lor celor din preajmă noi valori. Un asemenea om este şi Claudiu Arieşanu, un expert în limbi şi civilizaţii vechi, cărora le găseşte valenţe de simţire şi trăire sufletească în contemporaneitate. Spirit lucid, om al Cetăţii, acesta gândeşte cu dreptate asupra timpului şi

învățăturilor sale. Abordarea pe care ne-o oferă în eseul care urmează este o pildă în acest sens.

* * *

Cum să treci mereu şi mereu, an după an, deceniu după deceniu, clipă după clipă peste „greul zilei" şi, uneori, chiar peste „amarul zilei" – cum ziceau bătrânii neamului acesta învechit sub poveri – dacă nu conştientizezi decât valoarea purificatoare a lacrimilor şi a suferinţei cotidiene, dar ocoleşti sistematic puterea tămăduitoare, cathartică în felul ei, a surâsului măcar, dacă de râs nu îţi poate arde oricând şi oriunde. Avem expresii minunate în cultura orală care ne îndeamnă sfătos să nu ştergem niciodată lumina bucuriei din ochii noştri şi ai copiilor noştri: să facem „haz de necaz", să admitem, bacovian, că trăim într-o „ţară tristă, (dar) plină de humor" şi să ne identificăm cu acel paradoxal şi antagonic „râsu-plânsu" promulgat poetic de Nichita Stănescu.

Iată cum a fost abordată reacţia surâsului autohton de adâncime faţă cu istoria adesea potopitoare. „S-a zis că tonul umoristic l-au inventat anglo-saxonii. Aşa este – dacă ne gândim la literatura mondială cultă. Când cercetăm, însă, producţiile noastre populare, vedem că ţăranul român, care n-a citit niciodată pe Shakespeare, Dickens ori pe M. Twain, cunoaşte din vremi bătrâne tonul umoristic" (P. Locusteanu). „Din toată mentalitatea românească, spiritul său satiric, epigramatic este trăsătura cea mai netedă, cea mai precisă şi cea mai bine definită. Aici Românul a fost şi este mai tare ca în orice" (D. Drăghicescu). „Poporul nostru iubeşte umorul în toate împrejurările şi lipsa de umor e resimţită aproape ca un defect moral şi ca o lipsă de graţie şi de putere (...) Numai la englezi umorul mai are un rol aşa de mare, dar el nu e însoţit de atâta zâmbet, poate pentru că nu e un mijloc de caldă comuniune" (D. Stăniloae). „Pe plan spiritual, expresia cea mai vădită a poftei de viaţă a românilor o aflăm în simţul rar al umorului rafinat, subtil, care-i caracterizează. Românii manifestă o înclinaţie irezistibilă spre farsă, glumă, ironie, autoironie, zeflemea şi un har greu egalabil de a face haz de necaz" (Gh. Iordache). Sunt doar câteva

caracterizări – venite de la personalităţi diverse, din domenii diferite, de valori inegale – dar consonante în liniile de bază ale evaluării valenţelor râsului umoristic de la noi.

Liniile acestea de forţă ale portretului nostru moral şi ale caracterului naţional răzbat ca evidente nu doar pentru orice observator străin, detaşat de rădăcina etnică românească: ele sunt în măsură a ne ului adesea chiar pe noi înşine – purtătorii unei atât de inefabile flăcări spirituale şi comportamentale. Ne-am dovedit în timp a fi mai mult decât un neam jovial. Vădita superioritate mentală şi sensibilitatea acută, grevate pe o istorie învolburată şi aprigă, de „minuni amare" – ca în versul voiculescian – ne-au înălţat, cu timpul, până la treapta privilegiată a asumării *bucuriei* lăuntrice de a fi vesel, a înţelegerii şi asumării virtuţilor existenţiale *compensatorii* ale zâmbetului. Căci nu este oare râsul – kantian vorbind – alături de frumos şi sublim garantul unei vitale armonizări spirituale: necesitatea echilibrului psihic (şi umoral!), o rară punte de legătură între fenomene şi necunoscut?

Pe de altă parte, tranşând sociologic problematica hazului autohton, Mihai Ralea susţinea acum opt decenii că viziunea aceasta „vodevilescă" a românului asupra vieţii, cu necazuri care nu admit alt deznodământ decât gluma şi cu cetăţeni care seara sucombă dacă nu se descarcă de greul zilei prin anecdote ori butade, ar denota mai degrabă o structurală şi cronică inaptitudine pentru suferinţă. Iar concluzia de atunci a eseistului se profila ca un sumbru semnal de alarmă: „A fost cândva aici un paradis de voie bună, dar ca şi pe acela al lui [John] Milton începem să-l pierdem din pricina, crede el, a prea deselor răsturnări radicale din vremurile respective". Şi când te gândeşti că scria aceste rânduri în 1935, nebănuind ce urgii ideologice şi sociale urmau să se mai rostogolească peste noi!

Deceniile ulterioare, doldora de cataclisme politice, morale, ideologice şi culturale au pus, prin urmare, la o şi mai grea încercare funciarul bun simţ al umorului naţional; iar criza vădită a hazului românesc de după descătuşarea din '89 parcă ne-ar îngădui să-i cam dăm dreptate raţionalului cărturar mai sus citat.

Poate că aşa „trist” ar sta lucrurile cu adevărat dacă realităţile complexe vizate şi permeate de fenomenul comic ar cunoaşte doar o dimensiune exterioară, „istorică”, redevabilă mai ales fiziologicului. Dar importanţa şi profunzimea abordărilor de substanţă ale comicului (latinii vorbeau elogios chiar despre *vis comica* – o veritabilă forţă manifestabilă în domeniu) rezidă chiar în capacitatea surâsului de a configura un *topos* lăuntric, adeseori cu legi şi mecanisme aparte, dintre care una de temelie este posibilitatea îndulcirii greutăţilor şi frustrărilor, transportarea lor într-un plan al suportabilului.

Tocmai astfel, kierkegaardian vorbind, devine râsul (cu tot arpegiul său tonal, încununat de umoristic) o veritabilă viziune asupra vieţii şi fiinţei, întâlnindu-se şi completându-se *sui generis* cu adâncimile cugetării autentice. Opţiunea lămurită pentru acest *Weltanschauung* nu se află sub „vremi”, ori intemperii, mai ales când valorile promovate şi salvate în acest chip şi-au dovedit din plin vigoarea şi utilitatea stringentă de-a lungul întregului traiect cultural trasat de naţia noastră.

De la asprele strigături populare cu geneză imemorială şi până la anecdotele moderne (politice sau nu), elaborate subtil şi gustând absurdul, de la tezaurul faceţios al snoavelor (cel mai bogat ca tipologie din lume) şi până la marile creaţii ale „clasicilor” umorului scris, spiritualitatea daco-română cu toate aluviunile sale ulterioare a filtrat constant esenţele acestei vocaţii vitale de „înveşmântare în râs” prin majoritatea genurilor şi speciilor literaturii orale sau culte, cât şi prin meandrele vieţii cotidiene a fiecăruia dintre noi.

Discuţia despre diferenţele marcate dintre umor, ironie, satiră, parodic, grotesc şi alte subspecii ale categoriei estetice ce desemnează râsul şi comicul am purtat-o pe larg în mai multe cărţi de specialitate de-a lungul ultimelor două decenii (*Hermeneutica umorului simpatetic. Repere pentru o comicologie românească,* 1999; *Între surâs şi rugăciune. Modele culturale din comicologia clasică şi patristică*, 2003; *Geneza comicului în cultura română*, 2010; *Istoria comicului românesc*, 2016). Acum vreau doar să reiau, pentru că e vorba

de un context istoric mai larg de decriptat, câteva gânduri la obiect ale lui Radu Enescu, asociabile ideilor noastre.

„Că ironia şi humorul, care alcătuiesc o unitate dialectică, îndeplinind funcţii antagoniste dar cu aceeaşi finalitate, nu ţin de estetic, dar pot participa ca şi componente «critice» la constituirea unei structuri artistice" i-o dovedeau eseistului de referinţă Radu Enescu „atât evoluţia istorică a celor două concepte, cât şi un examen sistematic al fizionomiei lor intime şi conexe şi a rostului lor existenţial şi social. În ansamblul acestor consideraţii ele formează un cuplu unitar, care articulează valoarea critică, deci exclud o eventuală inegalitate axiologică a lor". Nici noi nu vom afirma asemenea diferenţieri, deşi deosebirile nu-i scapă nici lui Enescu: „Este adevărat că în perioadele de demolare a ideologiilor perimate virulenţa ironiei este mai activă, contribuţia humorului fiind uşor estompată, în timp ce faţă de unele malformaţiuni inerente, generate de procesul de constituire a unei noi mentalităţi zâmbetul larg, uman şi comprehensiv al humorului este mai accentuat, ferind ironia de excese care, odată cu dizolvarea elementului negativ, ar spulbera critic şi aspecte pozitive".

Regândind şi recapitulând subiectiv, desigur, dar şi cu argumente culese din marii interpreţi istoriografi ai duratei noastre ca popor şi entitate europeană, reperele cronologice şi evenimenţiale acum propuse, acestea acoperă în mare aria prezenţei românimii din ultimul secol. Veac al împlinirii visului şi dezideratului major al unităţii naţionale, care între 1918 şi 1919 (cel puţin pentru bănăţeni, abia acest din urmă an a consfinţit actul Marii Uniri), dar şi al confruntării brutale şi adânc traumatizante cu fascismul şi comunismul, cu Al Doilea Război Mondial şi cu dominaţia lagărului roşu de sorginte sovietică. Dacă anul de graţie 1918 încheia glorios pentru noi, ca popor, tribulaţiile tragice ale primei confruntări planetare şi, ca o consecinţă a noii ordini mondiale trasa, către finalul său, prin decembrie, capătul drumului aspru şi sinuos pe care nenumărate generaţii au militat, au pătimit şi au plecat neîmpăcaţi la cele veşnice din cauza amânării visului de obşte

al reunirii tuturor românilor în aceleaşi fruntarii naţionale, anul 1945 – deşi punea şi el punct altui conflict devastator pentru întreaga omenire (ultimul, sperăm cu toţii, de asemenea anvergură şi furie distrugătoare) – deschidea larg porţile unei drame intelectuale şi morale de proporţii nemaiîntâlnite în istoria neamului românesc, de răsturnare cumplită a criteriilor valorice în favoare unor fantezii ideologizante, de impunere brutală a materialismului dialectic (şi aşa-zis ştiinţific) drept doctrină unică de gândire publică şi acţiune socială, de ocultare deliberată a tuturor gloriilor şi performerilor neamului care nu corespundeau criteriilor procustiene aplicate de un sistem rudimentar şi nătâng în esenţele sale.

De râsul liber s-au temut întotdeauna dictaturile lumii şi este semnificativ faptul că, în toate acele perioade de control negativ asupra conştiinţelor şi atitudinilor critice, au proliferat anecdotica jurnalieră şi glumele cu substrat politic, aspecte unde cultura noastră a strălucit în repetate rânduri. În acest context sociologizant s-au petrecut, din păcate, în veacul XX acele nefaste alunecări ideologice de care am vorbit mai înainte, care nu aveau cum să nu afecteze şi comicologia. Barierele dintre clase au favorizat declanşări umorale, ţinând şi de comic încă din teatrul lui Aristofan, Menandru, Plaut şi Terenţiu. Distincţia dintre bogat şi sărac, cu inerentele-i crize de sistem, a alimentat din plin comediile din toate epocile istorice. Pornind, însă, de la atari situaţii reale, materialismul dialectic a exagerat până la absurd esenţele sociale ale râsului. „Perceperea comicului are un caracter de clasă, ea este legată de caracterul de clasă al conştiinţei omului", scria încă din anul 1960 Iuri B. Borev, autorul celui mai marxist-leninist *Sistem al categoriilor estetice* şi unicul comicolog „oficios" din lagărul fost comunist, vreme de câteva decenii, prin lucrarea *Despre comic,* din 1957. În comparaţie cu N. Krîneţki şi A. Bogdanov care, pe urmele sângerosului octombrie sovietic, decretaseră marţial că "revoluţia a extirpat râsul, care nu mai poate fi o armă de luptă", proletcultismul lui Borev pare moderat când afirmă apodictic: „Râsul se ascute totdeauna în contradicţia dintre latura conservatoare şi

cea revoluţionară", parafrazând mecanic îndelung bătătorita găselniţă a lui Marx, după care „omenirea se desparte de trecut râzând". Se ştie, însă, că *gustul* „ascuţirii luptei de clasă", al „biciuirii", „stigmatizării", „înfierării" racilelor trecutului şi prezentului reapare cu tărie la Borev: *trăsăturile comice ale duşmanului reprezintă călcâiul său ahileian.*

„A pune în lumină trăsăturile comice ale adversarului înseamnă a repurta prima victorie importantă împotriva lui (...). Împrejurările care accentuează contradicţiile şi contribuie la relevarea naturii lor sociale imprimă râsului un caracter autentic, o semnificaţie socială. Comicul este fenomenul în care contrastul dintre el şi adevărata lui menire se manifestă într-o formă bine reliefată şi clară, în care râsul capătă o ţinută concretă, reală, transformându-se dintr-un râs gratuit într-unul precis orientat, critic, concret. Comicul are un caracter social şi prin aspectul său subiectiv, deoarece numai omul social este capabil să perceapă comicul, iar această preocupare este determinată. la rândul său. de cauze istorice, naţionale, de clasă.

Perceperea comicului include un element estetic, unul educativ şi unul cognitiv, strâns legate între ele. Ea se realizează prin prisma concepţiei despre lume, de pe poziţii de clasă şi de partid determinate (!). Aceasta este premisa principală a posibilităţii de a percepe veridic sau denaturat comicul". Jalnic, ce să mai zici…

Dacă nu am trecut sub tăcere acest capitol cam penibil şi ofensiv proletcultist al esteticii de veac XX – selectând, totuşi, citate cât de cât inteligibile, în ciuda redundanţei lor mecaniciste – este nu doar pentru că omisiunea rimează uneori cu nepăsarea, ignoranţa şi teama la un loc, ci mai ales pentru că studiile culturale de la noi au fost dramatic grevate de tarele inerente unei atari abordări ideologizante. Cu minime, şi tocmai de aceea notabile excepţii demne de omagiat la momentul potrivit, limbajul critic rezervat subiectului râsului a fost impregnat peste patru decenii de reziduurile încă active ale reducţionismului propagandistic jdanovist, prin rumeguşul nefast al exersatei vorbiri de lemn, de ale cărei schije limba română se va vindeca definitiv doar

în timp, nu fără spasme şi recăderi şi nicidecum fără eforturi conştiente şi constante din partea fiecăruia dintre noi.

Dacă Unirea din 1918 a reprezentat un moment sacru de redeşteptare naţională, în care curcubeul speranţei unanime a înflorit policrom peste graniţele ce îi cuprindeau pe toţi românii, dând startul unui spor evolutiv fără precedent în toate domeniile existenţei poporului nostru, atunci 1945 a încheiat un alt război văzut doar pentru a redeschide, pe răni încă nevindecate, un altul, mai puţin evident, dar parcă şi mai distrugător, fiindcă a durat patru decenii şi ceva. Nădejdile într-o societate egalitaristă, corectă, universal generoasă au pălit repede după înmugurirea unui părelnic model de independenţă comunistă dincoace de Cortina de Fier, prin anii ’60 –’70, şi a rămas planând, din ce în ce mai ameninţătoare, doar dominaţia globală a unui spectru dictatorial, ateu şi anti-cultural asupra plaiurilor mioritice de acum sărăcite material şi văduvite spiritual până la nerecunoaştere. Numeroaselor iniţiative personale sau de grup, adeseori eroice în curajul lor deznădăjduit de salvgardare a unor valori tradiţionale şi perene, li s-a pus repede zăbală – autocenzura funcţionând mai diabolic încă decât opresiunea oficială în ultimii ani ai statului totalitar roşu.

Ce s-a întâmplat în decembrie 1989 la Timişoara şi apoi în (aproape) toată ţara ţine, iarăşi, cum am scris în repetate rânduri, de arealul miraculosului, fiind o Revoluţie nu numai de recucerire a libertăţilor pierdute sau confiscate, ci şi de redobândire a verticalităţii morale şi a firescului vieţii religioase. Îmi permit să reiau câteva gânduri, pe care le-am încredinţat anterior aceloraşi prieteni culturali de acum, spre publicare, ce analizează mai profund realităţile de atunci. S-a vorbit mult despre acel „Tatăl nostru” scandat în genunchi pe pietrele din Piaţa Operei, despre „Există Dumnezeu!”, despre „Vom muri şi vom fi liberi!”, dar nu s-a căutat o explicaţie profundă, o hermeneutică să-i spunem, a acestor acte, care nu au fost spontane şi nici induse – aşa cum încearcă unii să le impună sau propună.

Studiind literatura patristică, deci cultura literară creştină din perspectivă teologică, vezi că lucrurile sunt repetabile sub

acest unghi analitic. Există foarte puţine tipuri de revoluţie în lumea asta, există revoluţii care înlocuiesc o dictatură cu o semi-dictatură şi altele care deschid calea către democraţie. Însă, multe dintre ele au şi o componentă spirituală, o componentă religioasă. Spre deosebire de alte dictaturi de tip sovietic din Europa de Est, din anii aceia, cea din România a avut un caracter cu totul aparte, a avut ceva special, în rău, a fost militant şi declarat antireligioasă şi anticreştină. Nu vorbim doar de bisericile ortodoxă, catolică, care au fost persecutate, cea greco-catolică chiar scoasă în afara legii … şi nu doar ea. Richard Wurmbrand, Sergiu Grossu şi atâţia alţii, consemnează cruzimea, duritatea la care au apelat şi Securitatea şi puterea de atunci pentru a păstra sub obroc această energie spirituală care, în alte ţări, a fost lăsată nu complet liberă, dar nici nu a fost considerată, ca la noi, un duşman agresiv şi potenţial distructiv al comunismului.

Îmi aduc aminte de o *fabulă* cu valoare de adevăr, care circula prin zonă. Știm cu toții ce amploare au avut demolările de mânăstiri şi biserici din Bucureşti. Nu cu mult timp înainte de izbucnirea Revoluției din Timișoara, după ce a participat la deschiderea anului universitar în cadrul unei *băi de mulțime* în centrul orașului, în felul lui, în vorbele sale împleticite, le-a spus, furios, membrilor *staff*-ului de conducere de aici, că e ultima dată când mai vorbeşte cu Catedrala în faţă. Timișoara este singurul oraș din România în care Catedrala și clădirea teatrului sunt fața în față. Or. când ridica privirea de pe foaia cu… *planurile lui măreţe pentru viitorul țării,* dădea cu ochii de Catedrală. Și chiar dacă până atunci nu, de data aceea, izbucnind ca nicicând până atunci, le-a zis celor din conducerea orașului: „Până data viitoare faceţi ceva: o demolaţi sau faceţi un bloc mai înalt decât ea, că nu vreau să o mai văd!”

Mi s-a părut, mi se pare în continuare simbolic, încărcat de o profundă semnificaţie creştină faptul că acest edificiu bisericesc şi Piaţa Maria, una din puţinele pieţe cu nume explicit religios de la noi din ţară – chiar dacă acolo era locul unei biserici din alt cult decât cel majoritar – au fost locurile din care a pornit şi a

dat în clocot Revoluţia timişorenilor. Catedrala care l-a deranjat atât de mult, i-a marcat, într-un fel, sfârşitul…

Studiind apoi mai mult textele vechi ale Părinţilor Bisericii, ale scriitorilor, ale istoricilor, nu numai de sorginte creştină, mi-am dat seama că foarte multe revolte au avut, în miezul lor, pe lângă componentele sociale, economice, politice, şi una religioasă. E vorba de ideea de persecuţie. Biserica creştină a trecut, de altfel, vreo 250 de ani prin procesul acesta de prigoană sistematică, au fost numeroşi împăraţi romani care au făcut-o fie ca divertisment, fie ca o formă a cruzimii lor personale.

Din fericire pentru posteritate, un contemporan şi bun prieten al împăratului Constantin cel Mare, Lactanţiu, ne-a lăsat o scriere care tocmai despre asta vorbeşte. E o lucrare controversată ce abia în secolul XIX a fost definitiv atribuită lui Lactanţiu, prelat care a fost profesorul unui fiu al lui Constantin cel Mare. Cartea se numeşte *Despre morţile persecutorilor* şi se referă la împăraţii persecutori, tema centrală fiind: Dumnezeu este capabil şi de mânie. Forţele spirituale nu sunt doar pozitive, ele au şi capacitatea de a răzbuna răul ce se produce împotriva lor: ca un tată adevărat Dumnezeu, susţine Lactanţiu, a făcut ca toţi împăraţii romani ce s-au ilustrat prin persecutarea creştinilor să aibă parte de morţi demonstrative, de morţi oribile, jupuiţi de vii, mâncaţi de viermi, ucişi în condiţii atroce, nici unul dintre ei nu a murit în patul său: Nero, Domiţian, Diocleţian şi toţi ceilalţi au pierit în condiţii extreme, dramatice, Lactanţiu afirmând că asta a fost o *marcă* a răzbunării divine, a mâniei lui Dumnezeu.

Nu creştinii au trebuit să facă aşadar revoluţie, a făcut-o Dumnezeu pentru ei, pentru fiecare în parte, iar la momentul oportun le-a adus pe tronul Imperiului împăratul providenţial, care să încheie acest şirag macabru şi să instaureze o altă domnie, de astă dată a bisericii înrudite cu statul, legate de stat, cum a devenit din vremea lui Constantin cel Mare. Vorbind acum de Timişoara, acel „Există Dumnezeu!" scandat de oameni, sau „Vom muri şi vom fi liberi!", „Nu plecăm acasă, morţii nu ne lasă!" – lozinci ce le înlocuiau pe cele comuniste, în care nu credea nimeni, veneau de fapt din adâncul sufletului uman, din frumosul sădit în noi de Divinitate.

Ceea ce a fost tulburător în zilele acelea, e faptul că oamenilor nu le păsa de moarte. Contau doar valorile perene de libertate, de dragoste și încredere în semenul de lângă tine, de frăţietate, de o stare aparte, aș zice de *pregustare* a Paradisului, a valorilor creștin-omenești supreme, deși ştiai că restul ţării e comunist în continuare, deși ştiai că poţi fi distrus şi anulat (se zvonea că Timişoara va fi nimicită), oamenii erau încălziţi pe dinlăuntru de această capacitate de a-şi exprima liber religiozitatea, de a simţi că nu sunt singuri, că există o forţă spirituală atotputernică ce îi veghează şi care, iată, a dus lucrurile – mai greu, e drept, și cu atâtea sacrificii – la bun sfârşit, Revoluţia pornită de aici, din preajma Catedralei Ortodoxe şi a Pieţei Maria, împlinindu-se prin eliberarea de comunism

Am elaborat o lucrare ştiinţifică, se poate spune îndrăzneaţă, ce a avut impact puternic la Congresul internaţional de patristică de la King's College (Oxford) în anul 1991. Tema lucrării: „*Arhetipuri de comportament din opera lui Lactanţiu în societatea modernă*". Eu le numesc aşa, fiind convins că sunt veritabile *arhetipuri de comportament,* deoarece, practic, în momentele acelea lumea nu e întru totul conştientă de ceea ce face. Adică *iese la suprafaţă* o atitudine ce a fost a străbunilor, a stră-străbunilor, fiind deci vorba de valori mai presus decât viaţa fiecăruia dintre noi, decât egoismul cotidian, fiind valori supreme la care faptul de a te afilia – punându-ţi viaţa în cumpănă! – reprezintă un câştig peren. Eu aşa înţeleg o parte a Revoluţiei de aici, din Timişoara, şi sunt foarte puţine argumente care să mă poată contrazice pentru zilele acelea, cel puţin intervalul dintre 17 şi 20 decembrie, când Timişoara a fost singură împotriva dictatorului – ne-am declarat oraş liber de comunism! – forţa noastră a fost religiozitatea, religiozitatea simplă, primară, nu neapărat creştină, ce se găsea, însă, în contact trainic-tainic cu sacrul. Da, în momentele acelea ne simțeam protejați de… un fel de scut – aș zice asemeni celui din „Războiul stelelor" – de răul, de posibilele primejdii, pentru că reintraserăm într-o stare de mult uitată, parțial pierdută, dar existentă acolo, în străfundurile conştiinţei fiecăruia dintre noi.

Cât despre Speranţă, aşa cum a rămas ea singură pe fundul Cutiei Pandorei întru mângâierea celor asupriţi şi terifiaţi de toate nenorocirile din lume – deşi mă întreb de ce legenda greacă a plasat-o acolo unde era mai degrabă sălaşul pustiirii şi relelor – se pare că nu doar moare ultima, ci şi învie prima!

ION BOLDEA,
repere biografice, sumar bibliografic

Repere biografice. Născut: Lugoj, 01.07.1945. Şcoala generală nr. 4, liceul *Coriolan Brediceanu* Lugoj, Facultatea de Electrotehnică Timişoara, doctor inginer în Maşini şi aparate electrice, cadru didactic la Institutul Politehnic *Traian Vuia*, Timişoara, căsătorit, trei copii.

Academicianul Ion Boldea a publicat articole, studii de specialitate, în diferite reviste din ţară şi străinătate; a inventat şi realizat în ţară **primul vehicul pe pernă magnetică din lume cu motoare liniare sincrone performante**; **a inventat o oscilo-maşină liniară** brevetată în SUA şi alte 32 de ţări; **este laureat al Premiului *Aurel Vlaicu* al Academiei Române** pe 1976; din anul 2002 este **membru plin al Academiei de Ştiinţe Tehnice din România**, din 2004 a devenit **membru al Academiei Europene de Arte şi Ştiinţe din Salzburg**; din 2012 este **membru corespondent al Academiei Române**, din 2016 **membru plin; e**ste **Fellow al IEEE**; din 2010 este membru în Comitetul de IEEE-Fellow; deţine **Premiul IEEE Nikola TESLA Award** în 2015. A predat ca *visiting profesor* la universităţile din Kentuky, Oregon, Manchester, Glasgow, Aalborg; a susţinut numeroase prelegeri şi cursuri intensive în Germania Austria, Anglia, Danemarca, Franţa, SUA. În 2010 a fost distins cu titlul de **Doctor Honoris Cauza al Universităţii din Aalborg**; din 1977 este redactor şef adjunct al prestigioasei reviste internaţionale **Electric Machines and Power Systems**; în anul 2000 a fost distins cu titlul de **Cetăţean de Onoare al municipiului Lugoj**; deţine patru premii internaţionale **IEEE-IAS** şi două **IA-Trans**; în cadrul deplasărilor în SUA şi Marea Britanie (Glasgow) a participat la elaborarea documentaţiei de concurs şi la realizarea a numeroase **granturi NSF**, respectiv naţionale şi la contracte directe cu industria; colaborează cu Universitatea din Aalborg, Institutul de Tehnologii pentru

Energie, în care s-au realizat 12 stagii ale doctoranzilor noştri (români) şi **Post – Doc** în domeniul electronicii de putere şi al acţionărilor electrice, cu peste 40 de lucrări comune la cele mai prestigioase reviste şi conferinţe internaţionale în domeniu IEEE.

Sumar bibliografic. *Teme și variațiuni,* București, Editura Ideea Europeană, 2008*; Reluctance Synchronwens Machines and drieves*, Editura Oxford UNIV. PR, 1996; *The Electric Generators Handbook,* Editura CRC PR INC, 2005; *Electric Machines: Steady State Transients and Design with MATLAB*, Editura CRC PR NC, 2009; *The Induction Machines Design Handbook*, Editura CRC PR INC, 2010.

Academicianul Ion Boldea deţine 22 brevete de invenţii româneşti, două internaţionale; peste 100 articole publicate în revistele de specialitate din SUA şi Anglia.

EU NU CRED ÎN PERFORMANȚĂ, REPUTAȚIE ORI COMPETIȚIE, CI ÎN BUNĂTATE

Acad. prof. Ion BOLDEA

Universitatea Politehnica din Timişoara, o încăpere cu ferestre mari, biblioteca plină de cărţi tehnice, dar nu numai. Pe tablă, scris cu cretă – un top de cărți de excepție: Cervantes, *Don Quijote;* Aristotel, *Politica şi Etica***;** Homer, *Odiseea*; Confucius, *Analectele***;** Platon, *Banchetul*; Boorstin, *The lost World of Thomas Jefferson*; Dante, *Divina Commedia***;** Pessoa, *Cartea neliniştirii*; Ortega y Gasset, *Iarna vremii noastre***;** Gabriel Garcia Marques, *Un veac de singurătate***;** Heidegger, *Fiinţa şi timpul*; A. Finkelkraut, *Înfrângerea gândirii*; Goethe, *Faust*; Pitagora, *Legile morale şi politice;* Unamuno, *A tragic feeling of life*; Noica, *Devenirea întru fiinţă*; Eminescu, *Postumele***;** Cioran, *TOTUL*; Eliade, *Istoria credinţelor şi ideilor religioase;* Daniel Kahneman, *Thinking fast and slow; Biblia***.**

Profesorul ne-a ieşit în întâmpinare şi ne priveşte amuzat. Suntem, în definitiv, într-un cabinet laborator al unei discipline severe, tehnice, – *motoare electrice*. Ce or însemna numele înşirate acolo? Ne face semn să intrăm în *alveola* dumnealui tixită, pe lângă cărţi, cu reviste, planşe, hărţi, creioane, markere, pe birou *tronând* calculatorul cu *desktop*-ul potopit de fişiere.

A, un amănunt pitoresc: la intrare – bicicleta cu care se deplasează între casă şi institut.

Dialogul din acea zi de 12 aprilie 2017, va rămâne în memoria noastră sub un semn al focului bengal de idei, al înţelepciunii şi preocupărilor intelectuale.

– Cum spuneaţi, domnule academician, că este Timişoara în zilele noastre?

– **The engineering city of Romania or all Europe, but please check...** (Oraşul pregătirii de ingineri din România, sau al întregii Europe, dar vă rog să verificaţi...) Am să continui, însă, în română. Sunt două întreprinderi mari, străine, care au asigurat pregătirea a aproape 3.000 de ingineri, **Alcatel Lucent** şi **Continental Automotive**. Şi, pe lângă ele, multe care au sute de ingineri angajaţi. Politehnica are 15.000 de studenţi. Sigur că toate profesiile sunt importante. E un lucru elementar, dar dacă vrei prosperitate trebuie să acorzi atenţie ingineriei în primul rând, însă, cu toate celelalte profesii împreună. Când americanii au încheiat războiul din Coreea de Sud, amiralul care a preluat conducerea le-a zis: *eu ştiu de ce are nevoie Coreea de Sud*. Şi a făcut următoarea precizare: *de ingineri*. Verificaţi. În Coreea de Sud, înainte de războiul cu americanii, oamenii aveau nivelul de trai al Ghanei, Acum au două treimi din nivelul Statelor Unite. Şi fabrică tot ce îţi poţi imagina.

– Iată o definiţie interesantă a Timişoarei, despre care vorbim acum, la 27 de ani de la Revoluţia din 1989. Vă rugăm să faceţi o comparaţie între cele două situaţii – cea de atunci şi cea de acum –, ţinând cont că vă sunt cunoscute, am zice în cele mai mici detalii, ambele stări ale vieţii economice, politice, sociale… din cele două perioade.

– Timişoara a avut o şansă aparte faţă de celelalte oraşe ale ţării. A dispus, dispunea de o industrie variată. Pentru această localitate putem folosi, fără teamă că greşim, sintagma anterioară, în timp ce pentru mai toate celelalte aşezări ale ţării termenul potrivit este… mono-dezvoltare. Aceasta a fost situaţia înainte de război. Ajunşi aici, să facem o observaţie. De centrul Timişoarei nu s-a atins nimeni, nici măcar în comunism! De ce? Pentru că varietatea, diversitatea şi stilul centrului oraşului este de neschimbat. Mai mult decât atât, ţinând cont de diversitatea etnică şi culturală din zonă, înţelegem de ce pentru urbea din centrul Banatului cuvântul mono-industrie nu e câtuşi de puţin potrivit.

E de precizat, de altfel, că şi în zilele noastre situaţia de la noi este bună. De exemplu, la Lugoj vin în fiecare zi 64 de autobuze cu oameni care lucrează la întreprinderile străine din oraş. E vorba de aproximativ 2.000 de oameni. Din câte ştiu, în zonă şomajul este negativ. Între ei, bineînţeles că se află şi câte un elev de gimnaziu, de liceu din satul respectiv, că raza de selecţie e de 40 kilometri, până la Caransebeş. Soţia acelui om care lucrează e la ţară, are casă, grădină, poate munceşte şi la Primărie, poate e profesoară, poate e altceva, au pământ. El, când se duce acasă, trebuie să lucreze pământul. E ţăran, dar în ansamblu, dacă adunăm veniturile, şi alea şi celelalte, el o duce rezonabil, sigur, el muncind mai mult decât cei de la oraş. Ar fi bine dacă cineva ar studia viaţa acestor oameni. Totuşi, dumneavoastră aţi fost, aţi făcut documentare de genul acesta în care aţi fost pe drumurile Banatului, cu trenul, cu maşina. Mergeţi cu autobuzul, cu ei. Aşa sunt cei de la Cenad, aşa sunt cei de la Sânnicolaul Mare. Acum e şi aici acelaşi lucru. Banatul a reuşit acest lucru, fiind la graniţă.

– Şi având istoria pe care a avut-o…

– Având această istorie multietnică. Îndrăznesc câteodată să zic că dacă nemţii au avut influenţă, influenţă locală puternică aici, şi au avut, cea mai mare parte s-a înrădăcinat în Banat. Şi acest lucru a rămas. Ei au plecat, majoritatea, dar întreprinderile lor au *venit*. Au *revenit*. În avionul de München, de săptămâna trecută cu care am venit, când le-am spus străinilor că sunt

trei curse directe pe zi între München şi Timişoara, s-au uitat la mine cruciş. În acest avion nu am auzit vorbindu-se româneşte. Călătorii erau danezi, francezi şi nemţi. Toţi veneau la întreprinderi. Dacă luaţi avionul pentru a merge în Italia – la Bari, Roma, Bergamo, sau în alte oraşe o să constataţi aceeaşi situaţie. Se spune că avem 10.000 de italieni în oraş. Deci, am reuşit şi o **imigraţie din Vest spre Est**, nu numai aia de milioane de oameni invers. Ar trebui să vă întrebaţi de ce italienii aceia pot face afaceri aici. Pantofii *Rieker*, pe care îi vedeţi în centru, sunt făcuţi la Lugoj. Ştiaţi? Nu. Uitaţi-vă la calitate. Eu am fost la *Mall* în Dallas, acum două săptămâni. Or, aici mărfurile sunt ca acolo, sau chiar mai bune. Sigur, nu avem aceleaşi salarii, nu avem acelaşi nivel de trai dar, totuşi, schimbările sunt fenomenale. Mai ales în partea aceasta a ţării. E adevărat, schimbările la care ne referim sunt reale și în restul ţării, și în București. Dar trebuie să te întrebi ce se produce pe ici, pe colo, care este contribuția fiecărei întreprinderi la produsul intern brut, și atunci veţi vedea că zonele astea, cum este Banatul şi altele, produc cu adevărat. Oricum, asta nu înseamnă că centrul poate exista fără provincie şi invers. Ambele sunt necesare şi lupta dintre ele este o copilărie.

– Vorbeaţi de deschiderea asta, de afluenţa străinilor care lucrează în România şi de mulţi, foarte mulţi români care pleacă în străinătate. În acest schimb noi câştigăm ceva?

– Aparent, când ne uităm la *cifre*, vedem că încă există diferenţe. Cineva mi-a spus ieri – e vorba de sora mea, medic dentist – că nu a văzut niciodată până acum atâtea maşini în oraşul nostru, Lugoj, ca în primăvara asta. Legaţi asta de faptul că şomajul e pe minus, că există întreprinderile de care vorbeam cu ceva timp în urmă. Da, salariul este mai mic decât în Vest, dar preţurile la utilităţi nu sunt ca la ei. Deci, există un fel de... *echilibru*, necesar pentru stabilitatea Uniunii Europene. Bunăoară la cartofi, ridichi, salam, carne de pui, preţurile sunt mai mici de cel puţin două ori, iar, pe de altă parte, la noi calitatea hranei este foarte bună faţă de a lor, fiindcă noi nu avem suficienţi bani ca să introducem componente chimice în vederea unei productivităţi sporite.

Domnilor, se spune că **în orice schimb, per absolut, pierde cel care este mai puţin competitiv.** Dar trebuie să ținem cont de un adevăr, ce multora le scapă: **dacă nu am lucra cu ei unde am fi**? Şi nu există altă posibilitate, după părerea mea, decât să ne integrăm în acest sistem inteligent şi, gradat, să mărim salariile în funcţie de productivitate, de posibilităţi. Sigur că întâi îl măreşti la stat, dar ai grijă să nu se întâmple ca privaţii să nu îşi poată permite aşa ceva. Eu nu sunt partizanul unuia sau altuia dintre guvernele de până acum, nu am fost membru în această perioadă al nici unui partid. Îi privesc pe toţi cu ochi critic, mă uit la posturile de televiziune fără să mă implic emoțional cât de cât. Poate nu-l înghit pe unul, că îl agreez mai mult pe celălalt, dar nu devin susținătorul nici unuia. Nu ştiu dacă aţi sesizat, dar chestia asta, cu propunerea de a scoate impozitul pentru salariile mai mici de 2.000, asta e valabilă pentru toţi, indirect şi pentru cei de la privat. Deci, salariul meu net, dacă sunt la privat şi nu mai plătesc 16 la sută, crește cu 16 la sută fără ca angajatorul să plătească în plus. Înlesnirea aceasta e valabilă pentru angajații din **informatic technology**. La început pentru cei care lucrează în acest domeniu de câţiva ani, minim doi-trei ani. Adică dacă faci prăjitură, te socoteşte cofetar, nu dacă ai diplomă de cofetar. Prăjitura e bună, OK, eşti cofetar. Şi atunci, dintr-o dată, au uşurat sarcina pe întreprindere pentru că ei nu mai au acest impozit. Sigur că trebuie să te uiţi dacă rezişti fără aceste impozite la stat. Numai că în această situație ne pleacă oamenii. Toată lumea cunoaște acest adevăr. Eu zic că nu putem să-i oprim. Nu e bine să-i oprim. Dimpotrivă, să-i lăsăm să vadă lumea. Unii se întorc, mulți sprijină ţara de departe în diferite moduri. Vă dezvălui faptul că avem foarte multe scrisori de tipul *cu ce vă putem ajuta?* Și ajută, pentru că s-au impus cât de cât în industrie. *A, eu vreau cinci invertoare... Da?...* Şi peste o săptămână, două, acestea ajung aici, gratis. Bun, alea sunt 20.000 de euro. Nicio formalitate, nicio piedică, merg fără emoții, suntem în Uniunea Europeană, nu e vorba de trecere peste o graniță. Bunăoară doctoranzii, studenţii noştri, se duc la Aalborg (Danemarca) pentru experimente. Sigur că publicăm

împreună. Concret, dacă trebuie să participe la o conferinţă internaţională, îi spun prietenului meu de la Aalborg – cel mai citat inginer din lume, Doctor Honoris Causa, la 53 de ani! – şi doctoranzilor mei le sunt deschise toate uşile. Până acum e vorba de 23 de astfel de tineri excepţionali, care au participat la conferinţe internaţionale pe banii celor de la Aalborg. Asta, atenție, fără să fie vorba de vreun contract. Ceea ce – dacă e cumva nevoie de vreo precizare o fac – înainte nu era posibil.

Vă dau un alt exemplu. Acum câteva luni un prieten din Brazilia m-a întrebat dacă îi pot recomanda – pentru un laborator de cercetare al unei întreprinderi de vârf din Italia în motoare electrice pentru compresoare – un doctor inginer de excepție. Am cinci doctori la *Continental Automotive*. I-am luat pe rând, dar n-a acceptat oferta nimeni. Unul mi-a zis: *Domnule profesor, tata şi mama m-au ajutat să cumpăr un apartament lângă BRD, în centru, cu doar două camere, e adevărat, dar nu am nici o datorie, nici un termen pentru returnare. Atunci de ce să merg dincolo şi până la 60, 65 de ani să plătesc, să tot plătesc lună de lună o rată? Iar banii pentru existență, domnule profesor... Maşină am, nu nouă dar bună, foarte bună, un Volkswagen Passat, am făcut de altfel câteva drumuri împreună cu dumneavoastră şi totul a fost în ordine, nu-i aşa? Dacă vreau ajung la Stuttgart într-o zi fără probleme, ca să nu mai spun că la Viena, la concerte, merg ori de câte ori mă ispiteşte oferta, că până acolo, pe autostradă, sunt în patru, cel mult patru ore şi jumătate.*

Deci, asta este dragii mei, de-aia nu pleacă tinerii mei masteranzi. Şi de ce să plece când, dacă vor, în câteva ore ajung la Viena la concert, iar noaptea sunt din nou în locuința lor. A, încă un răspuns ce merită să fie auzit. În final, unul din ei, bărbat de vreo 30 de ani care arată ca un actor, tip neînsurat, mi-a zis: *Păi de ce să plec, domnule profesor, că fete mai frumoase ca la noi nu găseşti niciunde. Îmi pare rău, am fost, am văzut, nu mă duc...* Informaticienii, că despre ei este vorba, nu mai pleacă care cum apucă. Unii s-au dus, mă rog, la aceştia se poate vorbi și despre altceva decât de pregătirea profesională. Deci, s-au dus, dar necazurile cu dobândirea cetăţeniei, a unui

loc de muncă şi aşa mai departe nu au trecut. Să continui, însă, cu mărturisirea masterandului meu. *Din punct de vedere al profesiei, aici, la dumneavoastră, domnule profesor, avem mai multe provocări decât oriunde, în timp ce pentru ei suntem... ca echipajele SMURD. Dacă nu merge ceva în centrala firmei BMW din Germania, ne cheamă în ajutor pe noi, cei de la Timişoara. Ne spun, făceți-o să umble! Şi noi găsim soluția, ne descurcăm totdeauna, o punem pe picioare oricând şi în orice situație s-ar afla. E o chestie tare, pentru că ne forțează să punem la bătaie tot ce ştim. Or, din punct de vedere profesional, nu avem de ce să ridicăm pălăria în fața lor, dimpotrivă. Adică noi găsim soluţia de fiecare dată. Şi asta se întâmplă des. La două-trei săptămâni – ţup în Germania, cu avionul. O oră şi jumătate. O zvârlitură de băţ...*

Iată, domnilor, cât de apreciați au ajuns absolvenţii noştri! Ei, doctorii, doctoranzii, sunt de mult timp *vânați* de firmele din Occident. Sigur, e adevărat că specialiştii din ţările sărace sunt căutaţi. La urma urmei e ca la fotbal. Toți tinerii vor să joace la *Steaua*, dacă e în România, ca să câştige campionatul. Dar ce se va întâmpla în final? Păi trebuie să *fabricăm* atâţia absolvenţi, încât să ne *ajungă* şi nouă. Dar trebuie să-i *fabricăm* ieftin. Mai ieftin decât ei. Putem? Da, pentru că noi le acordăm mai multă atenţie, pentru că noi nu suntem forţaţi să adunăm fonduri atât de drastic ca ei. Nu mai au timp de nimic. Nici măcar de citit. Prin urmare, dacă vrem, putem să-i pregătim mai bine. Dar noi avem un *bazin* de studenţi din patru judeţe, ăştia au de pe patru continente. Ce şanse avem să obţinem rezultate ca ei? Păi puţine. Dar, din când în când... aţi văzut aseară ce a făcut *Juventus* cu *Barcelona*? 3-0. Cine i-a bătut, domnilor? Un băiat de 23 de ani din Argentina, care visează să fie un viitor Messi.

Prin urmare ce putem face noi dacă lucrăm împreună cu ei? E importantă performanţa individuală? Nu e atât de importantă cum credem noi, aici. Importantă este structura, echipa, încrederea în ideea că faci ceva pentru prosperitate. Toată lumea crede că universitatea *luminează* naţiunea. Da, o poate lumina, o luminează, dar cel mai important efect este să

asigure prosperitatea ţării. La noi, de fapt nu doar la noi, scopul oricărei inițiative este, trebuie să fie, prosperitatea cetățenilor. Dacă rezolvăm prosperitatea, în paralel cu ea reducem corupţia. Din păcate, noi procedăm invers. Ca să ajungem la ceea ce dorim, la o societate perfectă, îi închidem pe toţi cei care nu sunt cum trebuie. Închidem, deja, de trei ori mai mulţi inși decât închid olandezii pe cap de locuitor, dar stăm de trei ori mai bine decât americanii. Ei au în pușcării două milioane de inși din 330 de milioane. Noi avem 27.000 din vreo 20 de milioane, olandezii – 12.000 la 16 milioane de locuitori. Ieri am văzut la televizor, pe „CNN", un material pe această temă. Vorbeau despre închisoarea unui stat din America, unde erau încarcerați de două ori mai mulți indivizi decât capacitatea de cazare. Până nu de mult ziceam că doar la noi se întâlnește o astfel de situație. Ei bine, aţi văzut ce a fost cu graţierea? Atunci am început să mă îndoiesc de faptul că suntem o ţară creştină. Și cred că nu suntem. În adâncul sufletului nu suntem. Religia noastră e bună. E liberală. Te duci la biserică când vrei. Eu merg de cel puțin două ori pe an. Duminică, acum de Florii, am trecut pe la Catedrală, am intrat. Poate nu ştiţi, dar mitropolitul are o voce de bariton incredibilă. Mergeţi de Paşti, după slujbă, când ţine el predica. Are un cântec, *Hristos a înviat*. L-aţi auzit? Nu e cântecul *Hristos a înviat din morţi, cu moartea pre moarte călcând.* Nu. L-a inventat dânsul. Nu aveam ochelarii la mine și nu am crezut că a cântat dânsul, derutat fiind de faptul că era cineva în spatele său. La final, m-am apropiat și l-am întrebat, fiind nedumerit pe drept cuvânt de faptul că un vers era acesta: *Hristos a înviat, Banatul s-a luminat*... O să-l auziți și dumneavoastră.

În jurul nostru sunt mereu oameni buni, foarte buni, dar ne-am blocat în cei ce trăiesc din rating. Phillipe Noiret a fost un actor francez care a jucat numai în roluri pozitive. În 1996 eram în Anglia şi, la „BBC" am văzut documentarul *Reporteri în război*. Subiectul? Războiul din Iugoslavia. Prin acest material, dacă e să ne exprimăm neaoș, și-au spălat rușinea. Că, se știe, au ţinut cu guvernul sută la sută, în care o parte era albă, cealaltă

neagră. Cum e astăzi, de regulă, ori e alb ori e negru, când de fapt totul e gri. Şi l-a întrebat pe el cum e cu reporterii, cum e cu mass-media, şi el a zis. *Pe vremea mea majoritatea oamenilor făceau câte ceva şi o mică parte povesteau ce fac ăştia*. Acum e invers. *This is what we have today* (Asta e ceea ce avem azi). Aţi văzut aceste manifestări culturale de stradă. Au o parte aparent bună, pe moment bună, de emoţie, dar dacă te duci la Finkelkraut, filosoful francez tradus la *Humanitas*, pe care l-a prezentat domnul Liiceanu la Ateneu, cu *Înfrângerea gândirii*; Alain Finkelkraut spune că toată această cultură de stradă şi aşa mai departe este bazată pe opinie, pe percepţie, nu pe cunoaştere, nu pe simţăminte profunde, şi nu face decât să reducă depresia nervoasă indusă de dadaism, aş zice. Dadaismul apare în cartea lui Noah Harari, *Homo Deus*, o lucrare uluitoare, care explică 20 de secole de Occident. Subtitlul cărţii e sugestiv: *O scurtă istorie a viitorului*. E vorba de influenţa datelor, a sistemelor de date care devin tot mai independente, tot mai complete. Știu totul despre tine, încât nu mai e nevoie nici de alegeri libere, deoarece sunt în pericol, pentru că le poţi manevra cum vrei. El spune că *e posibil ca algoritmul să înlocuiască organismul*. Adică *cunoaşterea fără conştiinţă să înlocuiască cunoaşterea cu conştiinţă*. Păi robotul, sistemul, algoritmul ştie să facă ceva şi să se orienteze, dar el nu poate avea conştiinţă. Poate să aibă atâta cât îi *bagă* cel care a făcut programul, nimic mai mult. Or, acesta nu prea are, mă iertaţi că vă spun, *partea de umanism din şcolile noastre superioare***,** care este extrem de precară. De aia am făcut eu chestia asta cu cele 20-50 de cărţi. Că nu poţi să citeşti cu mult mai multe, dar trebuie să le alegi pe cele cu adevărat importante. Ajunși aici – un amendament. Nici asta nu se poate, ca unul să aleagă pentru toţi, ţi le alegi singur! Şi de acolo te uiţi în istorie şi vezi ce oameni au trăit, dintre ei îţi alegi câţiva prieteni cu care te înţelegi în fiecare zi, trăind şi în perioada lor şi acum. Şi când îi vezi pe contemporani că spun ceva, îţi aduci aminte ce a zis Pitagora şi râzi. Vorba lui Cocoşilă, din *Moromeţii*, când acesta îi face o vizită lui Moromete: *Salut măi, Moromete, că pe ăilalţi nu îi salut, că*

e proşti. L-am întrebat pe Stere Gulea de scena asta, o ştia pe de rost. *By the way*, am discutat cu Stere Gulea la Bran două ore, la o ţuică, reproducând replici din *Moromeţii.* Ştia zeci de propoziţii pe de rost, eu la fel, iar nevestele se distrau auzindune. Și cum să nu te distrezi la replici simple dar de efect, de mare efect în contextul precizat de Marin Preda:... *păi ce faceţi mă, voi beţi dimineaţa... noi la Bucureşti nu bem, nu obişnuim să facem asta.* Răspunsul fiind sec, dar genial: *nu obişnuim!*

Deci, să ne uităm la lume pentru că acum, mai mult ca niciodată, contează dacă putem discerne între *ce e bine şi ce e rău*. Vorba marelui nostru poet național: „Toate-s vechi și nouă toate, ce e rău și ce e bine, tu te-ntreabă și socoate, nu spera și nu ai teamă, ce e val ca valul trece, de te-ndeamnă, de te cheamă, tu rămâi la toate rece..."

– ***Domnule academician, o caracteristică a spaţiului bănăţean este deschiderea spre nou. Dumneavoastră aţi performat în mod magistral aducând la zi acea idee că, de fapt,* revoluţia este continuă*! Noul este în dumneavoastră, vă defineşte, vă recomandă. Aţi avut performanţe deosebite şi înainte de Revoluţia din 1989, aţi adus premiere mondiale, aţi realizat un vechicul pe pernă de aer. Acum, iată, aţi fost aureolat cu un titlu de excepţie, senzaţional, premiul Tesla. Unde este academicianul Ion Boldea în acest vârtej, unde este omul Ion Boldea, unde este cercetătorul, profesorul?***

– Mai întâi, eu nu cred în reputaţie, performanţă ori competiţie, ci în bunătate**.** Deci, pentru mine nu există nici măcar termenul de geniu, pentru mine este o prostie, nu este util. Cum a zis cineva, greşit, că el nu are nevoie de ipoteza că există Dumnezeu. Nu e nevoie de geniu, este nevoie de bunătate. Cine a introdus acest termen? L-am introdus eu? Nu, a făcut-o Aristotel. Iar dacă îl citiţi pe Pitagora, îl avea clar și el. Dacă îl citiţi pe Confucius, îl avea foarte clar. Aristotel a zis: **bunătatea e când eşti bun la ceva şi când eşti bun cu ceilalţi.** Baltasar Gracian, călugăr iezuit spaniol din secolul XVII – patru volume traduse la *Humanitas* după Revoluţie, că înainte nu a fost posibil așa ceva –, în cartea sa **Despre înţelepciunea lumească,** pe

care am citit-o în America, în casa profesorului de literatură spaniolă şi engleză când eram tânăr, preciza: **dacă vrei să faci ceva cu viaţa ta, elimină în fiecare zi câte unul din defectele pe care le constaţi la comunitatea din care te tragi**! Deci, nu discuta despre defectele celorlalţi, discută despre prostia, ignoranţa, invidia care te invadează pe tine în fiecare zi. Nu le poţi îndepărta dintr-o dată, dar dacă elimini câte unul în mod constant, continuu. Asta este nou? Nu – e în Pitagora, în Nietzsche, în Cioran. Îl citează, cumva, Cioran pe Nietzsche? Nu. Îl citează Nietzsche pe Pitagora? Nu! La urma urmei nu asta e important. *Analizează în fiecare seară ce să nu mai faci mâine*, zice Cioran. Pitagora zicea: *Analizează seara ce să nu faci mâine, şi dimineaţa, cu mintea liberă, ce să faci mâine*. Nietsche le are pe amândouă. Întâi am citit Cioran, după aceea Nietsche, după aceea Pitagora, ca să constat că aici e o linie întreagă, că oamenii aceştia erau contemporani, deşi sunt milenii între ei. Cine ne împiedică să învăţăm de la ei, sau noi suntem ca viţelul care se uită la poarta nouă, care crede că a inventat-o el? Deci, practic, *eu nu cred în nou de dragul noului.* Eu cred în cum să fac – formulă de la Lugoj pe care o s-o mai folosesc: *marea mea preocupare e cum să nu fac umbră pământului degeaba***.** Şi, prin urmare, cum să fii util celorlalţi şi, automat, ţie însuţi. Poţi să-ţi fii util şi ţie. Că n-ai cum să fii fericit dacă nu le oferi fericire celor din jurul tău, celor ce se găsesc în preajma ta, familiei, prietenilor, cunoscuților... Nu trebuie să apari la televizor în ipostaza asta. Nu! Ştiţi, era o doamnă care-l urmărea pe Noica pentru un interviu ce urma să fie difuzat la „Televiziunea Română". I-a luat interviu Regelui, acum e monarhistă, dar pe atunci nu era. În schimb, era frumoasă. Şi tot umbla după dânsul, până când într-o zi, exasperat de insistențele ei, filosoful i-a spus: *Auzi doamnă, nu trebuie să-mi iei interviu la televiziune, pentru că vocea omului îl reprezintă mult mai mult decât faţa*. Haideți să analizăm așa, în treacăt, fraza maestrului. Pentru asta să ne oprim la Beligan. Când îl auzi la radio, e Beligan şi nimic altceva nu mai există. Nu-l vezi, dar e Beligan! Adică vocea e mai tare decât faţa. Şi, prin urmare, ce este important? Să fii *văzut*? Să fii *util*?

Dar să mergem mai departe. Dumneavoastră spuneţi că am abordat subiecte de excepție, cruciale, chiar și în regimul trecut. Așa e și, după cum știți, am finalizat orice idee ce m-a frământat, orice problemă tehnică ce trebuia rezolvată. Firește, pentru experiențe, pentru activitatea din laborator, e nevoie de bani. Și, de regulă, nu e vorba de sume mici. Ei bine, m-a urmărit mai tot timpul teama că voi folosi prea mulţi bani şi la bătrâneţe nu voi putea explica cheltuielile. Ce raţionament naiv a stat la baza liniștii mele? Acum pot să vi-l spun. Însă mai întâi o să vă dezvălui, da, ăsta e cuvântul, *dezvălui*, nu *explic*. Deci, o să vă dezvălui situația în care mă găseam, și zic dezvălui pentru că nici acum nu înţeleg de ce profesorii acestei Universităţi mă lăsau pe mine, lector, doar lector, să conduc proiectul, ei lucrând cu mine, dar acordându-mi mie statutul de... şef. Că asta are şcoala asta, dragii mei, institutul nostru, asta ne preocupă pe noi, rezolvarea problemei, nu respectarea nu știu cărei ierarhii! E ceva aici ce nu poate fi trecut cu vederea, termenii ce intră în discuție fiind **competența** și **orgoliul**. Din fericire orgoliul nu a alterat relațiile noastre, reușitele ne bucurau deopotrivă. Sigur, nu vă ascund faptul că am pus la baza cooperării noastre bunul simț. Cu toate astea, uneori mă neliniștea acea stare de fapt dar, din fericire, am fost tot timpul atent față de ceea ce se întâmpla în colectivul nostru. Cât de atent? Cât mă ducea mintea şi bunătatea. Calculam tot timpul, aveam în cap toate cifrele, toate datele. Mergeam în America, în Germania, ca să văd cât au cheltuit ei pe vehiculele pe pernă magnetică. Era vorba de milioane, de sute de milioane de mărci. Avându-le, ținând cont de populație, de nivelul lor de trai, împărţeam apoi la 2, ca să am un factor de siguranţă. Rezultatul? Cheltuiam de două ori mai puțin ca ei. Și, după părerea mea, așa ar trebui să procedăm. Cine se laudă că a cheltuit nu ştiu cât, nu gândeşte bine! Important e să faci ceea ce faci cu resurse cât mai puţine. Pitagora avea dreptate: *când eşti o ţară mică*… Sigur că unii urmăresc performanța. Eu nu ştiu ce este performanţa în această situație. Nu știu ce este performanța, nu știu ce e competența, nu mă pricep la chestiile astea, dar tot timpul consider că orice ar

fi ele, seara dispar şi a doua zi o iei de la zero. Şi aşa trebuie să te porţi, ca şi când ele nu ar exista. Da, dar asta a zis-o Pitagora: ***Nici în ultima zi a vieţii tale nu te uita în spate să vezi dacă gloria te urmează, că e prea devreme!*** Că e prea devreme?... Nu lăuda un om cât e în viaţă. Dacă face ceva bine, ajută-l, nu-l lăuda, că-l prosteşti. Să presupunem că eşti la o aniversare. Se zice că insul cutare are nu ştiu ce, că a făcut nu ştiu ce... Știți, însă, ce e cu adevărat important? Nu să-l lauzi, ci să-l înțelegi. A zis Nichita Stănescu, cândva, că ***toată lumea vrea să aibă opera lui Eminescu, dar viaţa lui nimeni...*** Pentru că nu a fost deloc simplă. Eu nu sunt presat de nou. M-am gândit ce să fac de aici, de acasă. Răspunsul? **Trebuie să fac ceva la scara comunităţii mele, nu mai *sus***. Eu nu am avut în laborator mulţi doctoranzi, ci maximum zece, cu care, însă, am lucrat cot la cot. Orice lucrare ați lua, pot să vă spun de ce se găsește numele meu acolo. Nu am făcut eu toată lucrarea, am făcut-o împreună cu unul din ei, cu mai mulți, dar ştiu tot ce este în ea. Recent, un doctorand mi-a adus unul din articolele de la conferinţa internaţională – ce are loc din doi în doi ani – conferință care, țin să precizez acest amănunt, este de nivelul celor americane. Și mai fac o precizare – doctoranzii mei sunt, suntem, în evidenţele lor. Informaţiile circulă pe internet, lucrările noastre sunt cunoscute şi la ei și eu trebuie să știu, să fiu la curent cu toate detaliile astea. Cu toate lucrările, cu toate materialele publicate. Înțelegeți, așa, de ce nu țin pe lângă mine mai mulți doctoranzi. Discuțiile cu ei sunt intense, complexe, solicitante. Adică nu poţi, între două discuţii de acest gen, să fii şef al cine știe cărui partid, membru al unei organizații de cine știe ce factură. Concret, trebuie să fii în stare să spui **nu**! Să spui **nu** ca să te poţi concentra, ca să citeşti în fiecare zi, să refuzi orice implicare în activități pasagere, important fiind efortul zilnic, oră de oră, minut de minut, în domeniul în care vrei să performezi. Exigențele astea nu sunt de formă, nu sunt fariseiste. Știți ce am făcut în anul 1977 pentru mine, pentru doctoranzii mei? Abonamente, pe banii mei, la șase reviste de specialitate din America. Cred că am plătit până acum vreo 15.000 de dolari, **dar a fost cea mai tare**

investiţie din viaţa mea! Mai mult decât atât, în 1981 am trecut la 11 reviste, ca să aibă acces la ele toţi colegii de la Electronică, de la Calculatoare... Așa am procedat zece ani de zile, până în 1990. După aceea n-a mai fost nevoie de acest tertip. Dar în perioada aceea a fost important, esențial, fiindcă am avut cu toţii ce să citim, am avut acces la noutăți. Erau profesori de la Cluj, Galaţi, Braşov care veneau la noi să le copieze. Nu era sută la sută „cuşer" să le copiezi, dar ce puteam face? De ce? Mi se părea inadmisibil ca eu să am informaţie în plus, iar ceilalţi nu, că atunci nu mă mai puteam bucura de nici un rezultat. Acum, nici aşa nu e bine să te bucuri prea mult. Bucuria trebuie să ţină un minut, că în momentul în care te bucuri peste măsură, nu e chiar totul în regulă. Cioran zicea: „... **dacă altă specie ar fi descoperit bucuria laudelor ne-ar fi întrecut demult".**

– ***Să ne întoarcem la un moment foarte important al naţiunii noastre. Anul 1918, Marea Unire. Cum priviţi acest moment prin ceea ce s-a întâmplat după aceea? E sigur că putem vorbi de o deschidere, de o împlinire, de o împlinire a unei dorinţe istorice, dar putem vorbi și de o realizare a naţiunii, în sensul că ne-am impus în acest mod, în mod suplimentar, adică altfel decât până atunci, când eram separaţi?***

– Eu cred că da. Da! Am pus toate defectele şi calităţile împreună și n-a fost rău deloc. Unii văd mai mult defectele, alţii calităţile, ce s-au multiplicat după Marea Unire. În orice caz, aceasta este o dispută despre naţiune care nu a încetat, încă. Astăzi, pentru mulți inși educați această paradigmă pare a fi depăşită, numai că nu ştiu ce să pună în loc. Din păcate, *ceea ce s-a pus în loc a adus iresponsabilitatea*. Că asta face naţiunea, aduce păcătoasa iresponsabilitate, aduce un mod aparte de a fi, perpetuează diversitatea, de la mâncare până la cum îţi lucrezi grădina. Povesteam colegilor mei americani, la o șuetă, cum a pus nevasta mea castraveţii pentru iarnă. Vecina noastră are 85 de ani, a fost asistentă medicală, face și acum înjecții la toți cei din cartier, e o femeie foarte pricepută în toate. Și a întrebat-o nevastă-mea: *dumneata cum pui castraveții pentru iarnă? Eu nu pun decât sare, puţin mărar şi hrean. Nimic altceva.* Așa a

procedat şi, pentru prima dată, sunt tari, au gust excepţional. O să ziceţi, castraveţi muraţi, despre asta vorbeşti dumneata? Păi ce reprezintă acriturile? Reprezintă, pentru că *acriturile sunt un sistem de stocare a energiei*. Mâncarea e energie. Energie cu un cod care nu poate fi bătut de nici o tehnologie modernă. Eu vă *spusei*, cum zice olteanul, că apa nici nu trebuie încălzită. Se lucrează la temperatura camerei, peste iarnă se păstrează în cămară, e adevărat, la o temperatură ceva mai mică şi asta este totul. Totul pentru că natura are legi pe care trebuie să le înțelegem, să le acceptăm, nu să încercăm să le modificăm. Şi ce face natura? Păi în borcanul acela are loc o fermentație, ceea ce înseamnă că *produsul* este antioxidant, anticancerigen, adică îşi păstrează toate calităţile legumei proaspăt culese. Cum procedează bulgarii? Unii pun zahăr, alții oțet, sunt şi inşi care fierb apa şi aşa mai departe. Ce importanţă are modul în care sunt conservate legumele? Gustul. Cu ceva timp în urmă spuneam că gustul este mai puternic decât văzul şi auzul. Asta ca informaţie pe care o putem păstra ani de zile. Dar acesta este un exemplu la un anumit fel de mâncare, nimic mai mult.

Hai să rămânem la idee, dar să schimbăm subiectul. Am în Texas un prieten, specialist în comunicarea digitală. Este *zarathustrianist* (zoroastrian) şi în America, unde există impresia că toată lumea se ocupă numai de tehnică, el e omul care are un orizont cultural ce te îngheaţă. E uluitor! M-a invitat la masă, alături de doi indieni. Au oamenii ăştia un fel de orizont… Unul, specialist în teoria jocurilor ce se folosesc în economie, a vorbit de John Fortnes, de teorema lui Kurt Godel în matematică, toţi fiind interesaţi, foarte interesați, de multiplele aspecte ale vieţii, în cele din urmă oferindu-mi volumul lui Firdousi, **Cartea Regilor.** Firdousi este unul din primii mari poeți ai Persiei. Musulmanii au cucerit Persia în secolul X. Religia, religiile acestora? **Zoroastrianismul, mithraismul, manicheismul**. Din păcate, noi nu vrem să ştim de ele. Ar trebui. Trebuie să ştim de toate. Am putea constata astfel cât de mult s-a inspirat iudaismul, creştinismul şi islamismul din Zarathustra. Subiectul cărții? Împăratul, puţin musulman dar bine educat, îi

cere poetului să scrie istoria ţării. El a acceptat, dar a vrut s-o scrie în *tonul* islamic. Înainte de a începe, regele i-a făcut o promisiune. Avea să-i dea pentru fiecare vers o monedă de aur. Acesta a scris 50.000 de versuri. Câte 20 de silabe fiecare, deci ar fi 100.000. Cine a mai scris atâta? Da, mai este *Mahabharata*, care are 95.000 de versuri, scrisă și asta înainte de era noastră. Să tragem acum linie și să ne întrebăm: *ce era la vremea aceea în Occident?* Una peste alta, dacă nu vrem să știm e treaba noastră, dar... Dar de aceea nici nu ne putem înţelege. Și nu putem pentru că *nu vrem să trecem dincolo***.** Noi zicem că am trecut. De exemplu, ne căsătorim. Asta este simplu, pentru că iubirea e atât de puternică, încât trece peste toate barierele. Asta la început, că după aceea, când trec anii, încep să apară memoriile din copilărie și... Deci, Firdousi a scris 50.000 de versuri, împăratul a dat înapoi, i-a zis că nu-i poate da atâţia bani, că îi dă în schimb argint. Dar Firdousi l-a refuzat, a zis că nu. Un timp aceasta a fost situația, cei doi nu și-au vorbit, însă într-o zi împăratul și-a zis... *ia să mă duc să-i dau, totuși, banii.* Şi s-a dus, cu întreaga lui suită, în oraşul bătrânului să-i dea banii. Când să intre în oraş – o procesiune mortuară. A bătrânului ce era condus spre locul de veci. E aici ceva... Nu v-am relatat acest fapt istoric de dragul anecdotei, ci al tâlcului! Cartea este o capodoperă a limbii *farsi*, dar ca în atâtea alte situații, munca, efortul, reușita, nu ajung să fie răsplătite!

Să revenim acum la subiect. Celălalt profesor cu care lucrez, ins la 48 de ani, e zarathustrianist. Și-a luat masterul în Germania, vorbeşte nemţeşte perfect. Ei nu se roagă toată ziua, ca ceilalţi. Este cu totul altceva. Asta a fost o religie, filosofie de viaţă pentru elite, nu a fost pentru mase. Religia noastră e pentru mase. De aia a câştigat, din compasiunea aceea formidabilă pe care a avut-o pentru cei necăjiţi. Acesta a fost factorul principal, formidabil. Şi îi spuneam ceva lui, profesorului, discutând despre morală. Nu aveţi idee cât de uşor ne înţelegem cu ăştia care sunt zarathustrianişti. Este de-a dreptul incredibil faptul că gândim la fel. Eu spun ceva şi el începe să-mi spună patru versuri de acolo, în *farsi*. Noi suntem specialişti în inginerie

electrică, dar vă asigur că suntem la curent cu lecturile esențiale. Recent mi-a dat cadou o carte de excepție, *Catrenele* lui Omar Khayyam – secolul XI – în engleză, germană, franceză, farsi şi arabă. Repet, și aceasta e o carte de excepție, ca atâtea altele pe care trebuie să le citim și, din când în când, să le recitim...

Înainte de această lungă, sper însă că nu inutilă divagație, vorbeam despre naţiune. Subiect important, primordial, căruia nu i se acordă, din păcate, importanța cuvenită. Importanța ce i se cuvine. Fiind conștient de acest adevăr, încercam să remediez situația cât de cât. De aceea, la începutul anului îi întrebam pe studenţi: *Mă interesează dacă avem în sală două minorităţi, pentru că altfel suntem la liceu, nu la facultate?* Nedumerirea tinerilor era oarecum justificată, nu însă întru totul îndreptățită. Încercați să urmăriți raționamentul. Popularea liceelor e asigurată de tinerii din judeţ, că părinţii țin să-i aibă sub supraveghiere. Întrebarea stârnea, recunosc, oarecare nedumerire, dar după un timp se contura, totuși, întrebarea firească. *Care minorităţi?* Cu asta începea să se realizeze dialogul. *Mai întâi maghiarii. Dacă avem unguri în clasă e bine, în caz contrar nu am făcut nimic*. *Ați zis minorități, dar care ar fi a doua minoritate?* Răspunsul meu: *oltenii!* Sigur, nu trebuie să fac precizarea că râdea toată lumea. Râdeau maghiarii, râdeau oltenii, râdea întreaga asistență. Aţi fost cumva în Moldova, în Bucovina, în Maramureş? La Cluj, Hunedoara, în satele din Oltenia? Craiova mi-e foarte dragă, deoarece toate cercetările noastre s-au făcut la *Electroputere* Craiova. Recunosc că i-am îndrăgit pe olteni. Am mers la început cu toate prejudecăţile mele, dar acolo am întâlnit oameni minunaţi. Minunaţi din punct de vedere al pregătirii profesionale, minunaţi ca şi caracter. Sigur, poate că nu i-am întâlnit pe cei răi. Dar pe aceia îi găseşti oriunde. Asta pe de o parte, iar pe de alta de unde convingerea că eu sunt bun tot timpul? Cunoașteți, desigur, formularea *are minte multă, dar nu e toată bună.*

– ***Este incredibil. Noi am venit să vorbim despre maşini electrice şi am intrat în cele mai profunde cotloane ale filosofiei...***

– Dragii mei, filosofia este **medicul culturii**. **Dacă ai noroc să nu o descoperi, sau dacă nu te interesează, ai şansa să fii *liniştit* toată viaţa**. Dar dacă o descoperi... Eu am *descoperit-o* la 28 de ani în America. La granițe mereu-mereu aceeași întrebare: *ce-i cu astea? Cărţi de filosofie.* Și erau *Analectele* lui Confucius; *Republica* lui Platon; *Banchetul* lui Platon; *Confesiunile* Sfântului Augustin; *Politica* lui Aristotel; *Etica nicomahică* a lui Aristotel. Şi dacă citeşti o pagină – două pe zi înainte de a adormi e bine. **A citi înainte de a adormi!** Veți fi descoperit, desigur, **fabuloasa capacitate a creierului de a funcționa și după ce începi să dormi.** E important, e foarte important ca în pat să te așezi, gândindu-te la ceea ce te-a frământat de-a lungul zilei. E important, dar mai ales benefic, deoarece în timpul nopții, sau în dimineața următoare, te poți trezi cu soluția pentru problema ta.

Recent a apărut cartea asta foarte bună a lui Liiceanu, *Nebunia de a gândi cu mintea ta*. Cartea e bună, o spun pentru cei care nu îl suportă pe om – diferența dintre gânditor și persoana fizică fiind imensă. Deci, cartea e bună, merită s-o citiți. Tot așa cum e profitabil să citiți Einstein, Ortega y Gasset... Einstein tocmai publicase *Teoria Relativității***,** fiind pe drept cuvânt cel mai important *guru* al lumii. Dar înainte de toate, câteva cuvinte despre Ortega y Gasset. Filosoful spaniol are acum zece cărți publicate la editura Humanitas. Publicate, bineînțeles, după Revoluția Română. Eu l-am descoperit pe Ortega y Gasset mai de mult. L-am descoperit în America, în tinerețea mea. Acolo, sesizând deschiderea mea spre cunoaștere, cineva mi-a dat cărțile lui Gasset. O poveste mai mult decât nostimă. În loc să mi le înmâneze, mi le plasa, la ora șapte dimineața în fața ușii. Ei bine, uneori mă trezeam, alte ori mai întârziam în pat. După ce așeza cărțile în fața ușii, mergea să pregătească *breakfast*-ul. Pentru amândoi, că îi era urât să mănânce singur. În același timp avea grijă și de cărți, ca nu cumva să dispară. Ei bine, dacă întârziam prea mult în pat, trecea peste *etichetă* și striga de-mi țiuiau urechile: *Scoală latin leneş, că n-ai venit în America să dormi, ori să te ocupi doar de*

tâmpeniile alea inginereşti, trebuie să citeşti şi altceva! Şi îmi lăsa, de exemplu, „The Atlantic Magazne**”**, „The New-Yorker”... Dar îmi lăsa publicațiile alea nu așa, ca din pod, ci deschise la cel mai important material. Material pentru care în cealaltă mână trebuia să ai dicționarul, că altfel... E vorba, fără nici o exagerare, de o literatură splendidă. Dacă vreţi să vă delectați cu o limbă engleză de excepție, citiţi „The New-Yorker”. Revista este fenomenală. A publicat acolo, printre alţii, și John Updike. Aţi citit ceva de John Updike?

– ***Centaurul.***

– A, *Centaurul* a fost tradus? Nu ştiam că a fost tradus, eu l-am citit în engleză. Acolo e o formulă a vieţii. Aţi văzut-o? Formula vieţii este $\mathbf{C_6H_{12}}$ **x 6**. Astea sunt zaharurile, + 6 O_2 = 6 H20 + 6 CO_2, adică poluarea şi apa, plus energia. Deci, zaharurile pe care ni le asigurăm din alimente ard. Asta înseamnă oxigenul. Poluăm totul. Bunăoară vaca, oaia care rumegă, poluează atmosfera şi apa cu metan. Fără această reacţie am muri. În momentul în care asta nu mai funcţionează, nu mai ai energie să te mişti, s-a terminat. Dar acum întrebarea, dacă nu cumva există o reacţie inversă. Şi anume, energia din fotosinteză. Ia CO_2 şi apă şi transformă-le înapoi în ceapă verde, morcovi, mă rog, în legumele pe care le consumăm. De ce apare această reacţie chimică într-o carte de literatură? Pentru că Updike vorbea nemţeşte, franţuzeşte. Omul avea un orizont ştiinţific şi cultural foarte larg, iar personajul principal este un profesor de ştiinţe. Asta le preda elevilor americani. Ori noi ce ştim despre ei, mai ales după atâtea filme cu cowboy? Sunt inşi ce spun: *ăia-s văcari, noi suntem cu cultura*. Cultura! Din păcate europenii mai mult vorbesc despre cultură, că de făcut... Pe mine asta mă deranjează în Europa, *atenţia exagerată acordată personalităţilor*, când personalităţile, trebuie să fie serioase, rezervate, nu să ceară să fie lăudate, să accepte orice compromis doar pentru a obține un premiu, o prezență la televizor, deoarece cei din jurul lor vor sesiza şi vor prelua aceste fandoseli, că nu pot folosi alt cuvânt. Deci, fandoselile, nu obiectivele, că obiectivele și le alege fiecare singur. E drept, până la urmă şi

metoda e opțiunea ta, dar la metodă ne cam încurcăm. Şi pentru metodă ai nevoie de modele, nu doar pentru rezultat, cum se crede. Prin urmare viaţa nu e deloc simplă.

Aţi citit, cumva, *Eseurile* lui Montaigne? Cineva mi-a atras atenția: *vezi, că îl citează pe Lucreţius de o sută de ori.* Am cartea în engleză. El lansează maxima cu bunătatea: **bun la ceva** şi **bun cu ceilalţi.** Calitățile astea le ai dacă ți le-a dat Dumnezeu sau, dacă vrei, genetica. Există oameni care sunt buni de la Dumnezeu fără să fie preocupați de această atitudine. Aşa sunt ei, **buni cu ceilalţi**. **Buni la ceva** e altă situație. În acest caz trebuie să te lupți cu tine, cu ignoranța, cu lenea ori indiferența ta, că toate cunoştinţele pe care le stăpâneşti la un moment dat nu au fost plasate în tine când te-ai născut**.** Capacitatea da, însă nu şi disponibilitatea de a le folosi. Din păcate, există şi incapacitatea de a reuşi să împlineşti ceea ce-ți propui, că doar cunoaşteți zicala, *Dumnezeu îți dă, dar nu-ți pune în traistă.*

Dar, ca să termin cu Einstein. Era foarte mirat şi îi spune lui Ortega***: eu nu înţeleg de ce sunt întreabat despre orice, când fiecare om are cel mult un talent.*** Talentul lui – fizica. În rest... Asta mă întristează la oamenii noştri cu şcoală. Au pretenția că percepţiile, opiniile lor, sunt cunoaştere şi, prin urmare, vorbesc în public cu aere de specialişti, cu infatuare grețoasă despre economie, politică, sport. Ei bine, mie nu mi-e totuna când sunt întrebat, bunăoară, **ce e cu şcoala**. Pentru că, vă spun cu toată sinceritatea, nu prea ştiu. Vorba lui Emilio Augustino, numele real al Sfântului Augustin: **eu ştiu ce înseamnă timpul dacă nu mă întrebi ce e, dar dacă mă întrebi am încurcat-o.** Tesla, marele Tesla, a fost întrebat o dată **ce este electricitatea**? Răspunsul lui: **Habar n-am**!

Deci, ce ştim noi? Ştim să folosim nişte aparate, să le construim, să le perfecționăm, să aflăm nişte date, care unele sunt verificate tot timpul. Astea se numesc **legi**. Alte adevăruri sunt teoremele, propoziții ce sunt însoțite de demonstrații, ipoteze ce te pot duce la un adevăr, ori un fals. Energia! Ce este energia? Capacitatea unui sistem conservativ de a produce lucru mecanic util când au loc schimbări în el. Asta e definiţia din liceu. Ce

spunea marele fizician american, Richard Feynman? **Ce nu pot crea, nu înțeleg!** În fine, se pot spune multe despre mulți, important, cu adevărat, e nu ceea ce se spune despre tine – unii chiar își *construiesc* statutul pe care cred că îl merită –, ci ceea ce faci pentru cei din jurul tău... De aia vă spun că oricum te-ai uita la lucruri, trebuie să le simplifici, iar cu vârsta trebuie să-ţi simplifici şi viaţa.

– ***Mi-aţi sugerat ceva şi aici aş vrea să vă cunosc părerea.*** **Facem ceea ce vrem, sau ceea ce putem?** ***Care e, adică, diferenţa dintre insul care zice: am hotărât să fac*** **asta** ***şi cel care chiar face*** **asta*?***

– **Facem ce putem din ceea ce vrem**. Da, acesta este adevărul, facem ce putem din ceea ce vrem. Dar întrebarea merită un răspuns mai detaliat. Până a face ceva, există etapa în care te gândești, cumpănești, cântărești consecinţele inițiativei tale, pentru că dacă te iei numai după dorinţe, e grav. Eu – poate e bine, poate nu –, gândeam, gândesc în felul următor. Doamne, dacă toţi am călători pe banii Statului sunt destule resurse? După părerea mea, răspunsul este negativ. De aceea, eu nu am călătorit până astăzi în străinătate pe banii contribuabilului român niciodată. Niciodată! Știm toți că se călătorește mult, foarte mult, în Occident, în Americi, se călătorește peste tot. Se călătorește, însă, fără nici o grijă că noi, *ăştia cu şcoală*, consumăm mult, prea mult, fiind deci o parte a problemei, nu a soluţiei prosperităţii în această ţară. Da, mai nimeni nu se gândește la acest adevăr. Se ivește o ocazie în urma căreia nu e deloc sigur că țara va avea un beneficiu, dar țup pe tren, pe avion, pe vapor, că nu mă costă nimic. Nu mă costă și mai văd și eu lumea... Dragii mei, nu vi se pare că așa gândesc zeci, sute, mii de români? Iar dacă cineva *îi rupe o pană din penajul ăla înflorat* al unui astfel de individ, nu sare insul ca ars? Cum adică îndrăznești să te atingi de el, de ce îi ceri socoteală pentru banii Statului pe care îi cheltuie?!

Mă rog, acesta e modul în care gândesc eu. Și, dându-mi seama că alții gândesc altfel, i-am spus soției mele încă de la început: *draga mea, s-ar putea să avem, nu chiar rar, păreri*

diferite, așa că de câte ori ți se pare că sunt aproape imposibil, ca să te răcorești folosește următoarea expresie: ***păi cine dracu te crezi măi, omule?*** Da, zâmbiți, însă trebuie să știți că această intervenție funcționează, m-a liniştit totdeauna. Mă liniștește pentru că, după ce-o aud, știți ce-mi zic? **Că nu a făcut gaură în cer nimeni**.

A, o precizare pe care mă simt mai mult decât obligat să o fac. Înainte de 1989 mi s-a acordat în America o bursă Fulbright. Atunci avionul până la New York a fost plătit de Stat, dar în continuare au plătit americanii. Iar de atunci, restul deplasărilor în America pe timpul regimului comunist – cinci astfel de călătorii – au fost plătite de tata. De tata, din roșiile cultivate de el. Mai mult chiar de-atât, cât timp eram acolo, în țară nu aveam nici un venit. Ceea ce ar fi fost salariul meu, revenea colegului care mă suplinea.

N-am făcut aceste precizări ca să mă plâng, deoarece și în conjunctura asta eram în avantaj, pentru că plecam în septembrie, când la noi era perioada muncilor agricole. E drept, dacă vremea era frumoasă în octombrie, când reveneam din America, mergeam cu studenții la munci agricole, la cules de porumb, ori în viile Recașului. Dar asta nu mă deranja câtuși de puțin, dimpotrivă. Ceea ce nu se știe, e că iubesc agricultura. O iubesc, o practic – câmpul, holdele sunt o parte frumoasă, importantă din viața mea. Ce mai, agricultura mi se pare cea mai frumoasă meserie. Am acasă 12 pomi fructiferi, câteva straturi cu legume în grădină. Oricum, în această privință nu mă compar cu tata. Pe vremuri, dânsul producea, anual, minimum 20 de tone de roșii. 20 de tone de roșii!

Montaigne spunea în *Eseuri* că **e posibil ca un anumit mod de a fi să-ți fie dat, sau să ai un model.** Eu l-am avut pe tata. De fapt, și ceilalți frați. Noi l-am avut model pe tata, care era mai inteligent ca noi, mai harnic ca noi, mai înțelept ca noi, mai bun ca noi. Suntem patru și toți recunoaștem asta. L-am iubit crescând, îl iubeam tot mai mult, pe măsură ce îmbătrâneam. Nu l-am înțeles la început. Că la început te lupți cu părinții ca prostul, situația schimbându-se după aceea, când

deprinzi anumite criterii, când începi să înţelegi ce a putut să facă el. Şi atunci e foarte uşor să alegi, că toate chestia asta cu *ce vrei să faci* e o alegere.

Recent, a apărut o carte în care se vorbeşte despre **adevăr**, tomul conţinând comentariile unor filosofi cunoscuți, importanți. Bine-bine, numai că nu e îndeajuns de clar ce e adevărul. Adevărul, zicea Aristotel, **este conformitatea cu realitatea**. Bun, dar ce este realitatea? Te întrebi deoarece e posibil ca **realitatea... să nu prea fie realitate!** Ce spune Anaxagoras? **Că adevărul nostru este relativ, nu absolut!**

Fără îndoială, e nemaipomenit să ai pe cineva în familie pe care să-l admiri. Atunci viaţa e simplă, nu ai mari îndoieli din acest punct de vedere. Dar să nu crezi niciodată că meriţi mai multe de la cei din jur, de la viață. De fapt, problema asta e lămurită de greci încă din antichitate. Ei spuneau că există **prosperitate naturală** şi **prosperitate artificială**. Prosperitatea naturală e legată de viaţa civilizată. Sigur că oamenii cu şcoală au pretenţii mai mari decât persoanele instruite precar, ori chiar deloc. Dar şi ei, uitându-se la părinți, la bunicii lor, trebuie să nu-i trateze superficial, de sus, dimpotrivă, se cade să-i ajute să se *ridice* cât de cât, fapt ce depinde, însă, și de voința și de disponibilitățile lui intelectuale.

Apropo de o idee de acum câteva momente. Mă întreba profesorul din America – vă relatez o situație de dinainte de 1989, care între timp ajunsese şef de departament: *Ioane, nu vrei să rămâi? Te angajez imediat. De mâine. Nu. Păi de ce nu vrei?* Nu prea ştiam ce să răspund, dar până la urmă am reuşit să adun, totuși, câteva cuvinte. I-am zis că *nu e cinstit faţă de ceilalţi, care nu au ocazia să vină în State.* Profesorul a râs, nu mai ştiu ce a zis, oricum a abordat acest subiect și după Revoluţie. *Na, acum că sunteți liberi!* Da, dar acum merg și stau cât vreau, revin când cred că trebuie s-o fac, e altceva, cu totul altceva.

Una peste alta, noi am lucrat 37 de ani şi am scris vreo 13 cărţi împreună. Acum vă voi spune ceva ce sunt convins că ştiți. **Noi nu avem dotările din universităţile lor**. Dar în continuare vă spun ceva ce vă va surprinde: **ei nu scriu cărți**

pentru studenți, ei scriu monografii. Buletine, monografii. Ce-i drept, bine concepute, dense, docte. Asta pentru că ei umblă din conferință în conferință. Eu mergeam la o conferință o dată la trei-patru ani, pe când ei la cinci-șase pe an. Ei bine, dacă credeți că în acest fel nu eram la curent cu noutățile din domeniu, la fel ca ei, greșiți. Greșiți pentru că în calculatorul meu se găsesc toate conferințele internaționale importante din anul 2000 încoace. Toate. Cum aveau loc, citeam materialele, le reciteam, meditam, îmi însușeam toate noile idei din domeniu. Eram, deci, la curent cu tot ceea ce era noutate în domeniul nostru. Firește, biblioteca mi-e plină de articolele respective, deoarece foloseam imprimanta ori de câte ori era cazul.

Ce-i drept, nici profesorul de care mă atașasem nu frecventa conferințele de care vorbesc. Deținea o mulțime de premii, inclusiv **Tesla**. Era mai mare ca mine cu 11 ani. Avea scuzele sale reale, ori doar de conjunctură, dar asta este, nu apărea la conferințe des. Zicea: *eu sunt om timid, domnule, și când vin ăia cu gura mare și fac gălăgie, când încep să se laude. Domnule profesor,* nu m-am ferit să-i spun, *păi și eu sunt gălăgios! Da, ești, dar la un moment dat te oprești, nu ești chiar ca ei.*

Om minunat profesorul, om de excepție, strălucitor. Era indian, își luase doctoratul la Berkley. Ne copleșea, pur și simplu ne copleșea cu inteligența lui. Era musulman, se ruga de cinci ori pe zi, și țin să spun că s-a purtat la fel de bine cu mine ca mai toți creștinii pe care i-am cunoscut. Nu sunt un fan al uneia sau alteia dintre religii. Eu le privesc ca pe niște teorii ale vieţuirii, ca legende minunate. Și dacă suntem corecți, ne amintim că filosofia a început cu religiile. Ce spun fizicienii? **Universul a apărut datorită big-bang-**ului**.** Ce zic religiile? **Universul e creat de Dumnezeu**. Despre nici una din ipoteze nu suntem absolut siguri, dar ele sunt foarte apropiate. Credem, trebuie să crezi în ele, nu avem dovezi directe dar…

– Ați folosit de multe ori numele de Zarathustra…

– Zoroaster, cum îi zic grecii, Zarathustra e de la Nietsche încoace. *Așa grăit-a Zarathustra*, zicea filosoful german, care nu l-a înțeles, însă, deloc pe filosoful antic.

– Există trei naţiuni care au avut spiritualităţi de acest nivel. Indienii pe Zarathustra…

– Nu indienii, persanii.

– Persanii pe Zarathustra, evreii pe Iisus, şi dacii pe Zamolxis.

– Acesta, despre care unii spun că a fost sclavul lui Pitagora, alţii că afirmaţia este falsă. După mine, însă, nici una din cele două afirmaţii nu este importantă, nu este relevantă. **Popoarele mici au nostalgia contribuţiei la istoria umanităţii.** O au, fără ea fiindu-le foarte greu să-și păstreze identitatea naţională. Evreii, spre exemplu. Creștinismul putea fi religie internaţională, dar a fost răscoala de dinainte de Hristos și a rămas o religie naţională. O religie care, e drept, a influenţat creștinismul din plin. Există o carte, pe care o citesc chiar în aceste zile. Se numește **Secta lui Iisus**. Deci, şi noi am vrea să fim undeva la rădăcinile civilizaţiei, dar... **Asta cu toate că există dovezi ce ne îndreptățesc să afirmăm că leagănul culturii europene este această zonă, cea din jurul Carpaților**. Din păcate, arheologii noștri, cei din vremea lui Dej, de fapt a lui Stalin, ca de altfel și cei de după, sunt de-a dreptul penibili, ca să nu folosesc alt cuvânt. Arheologii străini, cercetătorii străini – nu ai noștri – vorbesc despre **Cultura de la Cucuteni,** cultură de o fineţe fenomenală…

– ***Sau Tărtăria…***

– Tărtăria, da… Acum câţiva ani am primit o carte scrisă în California, în limba engleză, de o profesoară de undeva din Estonia. Dânsa a făcut cercetări arheologice – anii ’70-’80 – în zona asta, de la Marea Adriatică până sus, deci trecând peste teritoriul țării noastre până în Polonia, Letonia, Ucraina. E vorba de arta de acum mai bine de un mileniu și jumătate înainte de Hristos, deci de acum peste 3.500 de ani. Ei bine, știți ce imagine e pe coperta acestei cărți scrise în engleză? **Înţeleptul de la Hamangia!** Adevărata discuție începe, de fapt, abia de acum încolo. Asta pentru că majoritatea statuetelor – divinități – nu sunt zei, ci… **zeițe!** Păi da, **tot ceea ce ştim despre cultura greacă trebuie revizuit!** Sigur, din acest moment vorbim despre **cultura micenianã**. De fapt, această zonă reprezintă un

leagăn cultural fenomenal. Numai că, atenție!, au fost descoperite mai multe astfel de leagăne! Se știe, sunt popoare care ani buni, secole, au fost mari puteri politice, militare, economice, numai că acum pur și simplu **nu se pot guverna**! Uitați-vă la italieni. M-am dus cu un italian prin Roma, dânsul fiind tot profesor, mai tânăr ca mine cu vreo 25 de ani şi, la ieşirea din Roma – o statuie antică cu capul tăiat. L-am întrebat: *Fabrizio, ce-i cu asta?* Iar el răspunde: *italienilor le cam place să taie capul statuilor*. Atunci știți unde mi-au zburat gândurile? La Muzeul lui Paul Getty din Los Angeles, Acesta a cumpărat tot ce a putut în Europa şi a făcut un muzeu, pe un deal, care să te facă să-ți amintești de Acropolis. Acum, oricine merge la Los Angeles, vizitează muzeul Paul Getty de pe deal. Acolo se găsește, de altfel, singurul împărat care are o statuie cu corpul dintr-un secol, iar capul din celălalt. Cine este împăratul? Singurul împărat filosof important, Marcus Aurelius.

Paul Getty era copilul unei familii foarte bogate. Tatăl lui, mare iubitor al artei europene, și-a construit o casă, de fapt un palat asemenea celui al lui Cezar. Ce s-a întâmplat când a murit tatăl lui Paul? În mod firesc a intenționat să preia conducerea afacerilor. Numai că cei din fruntea acestora, care se ocupaseră de afaceri până atunci, i-au zis: *Domnule te rugăm să nu mai vii la ședințe, să ne laşi în pace, că strici averea tatălui tău.* Şi din milioanele respective, aceștia au făcut miliarde. Dar de ce l-au dat afară? Pentru că de câte ori aveau de luat hotărâri importante, acesta întârzia, ori chiar nu venea la întâlnirea respectivă. De altfel trebuie să știți că el a întemeiat un muzeu complex, din câte știu eu cel mai complex din lume, unde se intră fără bilet. Există doar taxă de parcare, altceva nu. Muzeul e pe un deal, dar nu ai voie să urci cu maşina. Ajungi acolo cu un tramvai pe cablu. E nemaipomenit ce e acolo, ce relaţii are cu muzeele lumii. Cine dă explicațiile necesare? Pensionarii şi studenţii. Am descoperit acolo date despre energia nucleară – le prezenta un specialist care lucrase 30 de ani la o centrală nucleară.

Dar, pentru a trece mai departe, trebuie să apelăm la un termen special – **techne**. În vechime, la greci, arta era **techne**,

adică **parte a tehnicii**, deci se făcea cu anumită tehnică. Fernando Pesoa, în *Cartea neliniştirii,* are o frază tulburătoare: *cultura e parte a tehnicii, dar a devenit expresia opiniei mele personale***.**

Păi, opinii personale avem toți. Dar de la opinii la conceptele viabile mai e cale lungă. Şi ne mirăm de ce există atâta nesiguranță, îndoieli și rezerve față de ideile îndrăznețe. Adevărul e că avem atâtea manifestări culturale, științifice, încât mi-e foarte greu să cred că le facem într-adevăr față. Sigur, îmi dau seama că am vrea să trăim bine cu toții, numai că pentru asta trebuie să vedem cum stăm cu **a fi folosit,** cu **a fi folositor.** Am descoperit eu asta? Nu. Iată ce spunea Pitagora: *arta trebuie să facă toate eforturile folositoare*. Bine, ne supărăm că Platon a zis: *poeţii şi scriitorii afară, că exagerează*! Dar el n-a zis că *rămâne afară*. Nu mai vorbesc de faptul că, mai târziu, Aristotel *i-a adus înăuntru pe toţi.* Ce zice în *Poetica*? Zice: *Oamenii care au un suflet bun descriu faptele oamenilor buni, cei care sunt în război cu ei înşişi, sunt nefericiţi, sunt nehotărâiţi, sunt goi pe dinăuntru, descriu faptele urâte ale celor netrebnici.*

Ce credem noi, că dacă descrii suferința, batjocura şi toate celelalte, lumea nu uită şi, prin urmare, putem deveni buni. Adică eu pot să vă spun dumneavoastră lichele şi după aceea să vă mai dau bună ziua? Nu se poate, nu poți să faci acest lucru. Poţi să spui: *această chestie pe care ai făcut-o nu o pot accepta, dar niciodată nu generalizez*. Ca şi când îi spui unei femei că e urâtă. Ce să mai spui după aceea? Ea trebuie să știe că în ochii tăi e frumoasă, trebuie să te comporți astfel încât ea să fie sigură că așa gândești.

– ***Am simţit o rezervă faţă de ceea ce spunea Marija Gimbutas. Ziceaţi că nu este adevărat că leagănul culturii europene este în jurul Carpaţilor…***

– Am zis altceva. Că există foarte multe leagăne, nu unul. Mai întâi s-a crezut că acesta ar fi fost în Africa. După ce Columb a descoperit America – descoperit pe naiba, că europenii au ajuns pe noul continent cu 20.000 de ani înainte! Așa şi cu Asia. Astea sunt teorii. Teorii cu ceva dovezi, dar teorii. Foarte bine, sunt

oameni care se pricep, eu nu mă pricep la aceste lucruri. Nu trebuie să-l lăudăm pe Vuia, ci să ne asumăm responsabilitatea de a produce ceva ce s-ar putea, nu se ştie când, **să fie considerat util**. Nu de noi, de alţii, de cei de după noi. Că degeaba te lauzi pe tine De aceea le spun colegilor mei, când îmi cer o părere*: acum vă rog frumos să uitaţi ce v-am zis şi să faceţi ce credeţi voi, că eu am avut atâtea nereuşite încât nu mai am încredere în ce spun.*

– ***Să tragem concluzia că* acesta este drumul spre înainte*?***

– Nu ştiu dacă e spre înainte, pentru că drumul acela spre înainte te duce direct la mormânt, ştiţi asta.

– ***Nu vorbim acum de aspectul fizic dar acumulând ceva de fapt negi ceea ce a fost înainte, ai o părere pe care peste un an, peste doi o pierzi și…***

– De unde şi de ce această teorie? **Pentru a rămâne într-o bucată**. Înţelegeţi? Că altfel mă dezintegrez. Trebuie să fac mereu o teorie care, cât de cât, să mă susţină. Cum a zis Cioran: *poţi să-ţi tai creanga de sub picioare*. Dar eu completez: da, **însă cu cealaltă ține-te de altă creangă!** Deci, îţi trebuie acea mână pe creangă fără de care te dezintegrezi în faţa atâtor informaţii, atâtor idei.

– ***Ziceaţi de cuvântul alegere şi aţi pedalat foarte mult pe faptul că omul alege. Faceţi diferenţa dintre alegere şi predispoziţie. Dintre har şi ambiţie. Că numai dumneavoastră puteţi să o faceţi.***

– Eu? Nimeni n-o poate face. Adică la întrebările astea nu vă poate răspunde nimeni definitiv, pentru că sunt fundamentale. De fapt, când faci o alegere, când iei o decizie, ultimele rezultate ale neuroştiinţei arată că, cu 0,2 până la 0,6 secunde înainte de a lua decizia – aşa spun aparatele – apar semnale electrice în creier. Creierul uman, sistemul nervos, funcţionează pe baza ecuaţiilor electricităţii, pe baza ecuaţiilor lui Maxwell. Deci, cu câteva fracţiuni de secundă înainte ca tu să decizi, ceva se întâmplă în creier şi deja decizi. Și decizi oarecum fără *ştiinţa* ta. Ce cred eu? Aș zice că e vorba de acumulări de emoţii, de informaţii, de ceea ce numim gândire sau creativitate. Practic, e vorba de o **explozie de emotivitate** care, din păcate, distruge

un anumit număr de celule din creier. De aceea poeţii se sting repede, metaforele costându-i enorm. Zicea Nichita Stănescu într-o emisiune a domnului Vornicu: *Shakespeare este teroarea cuvintelor, iar Cehov este teroarea liniştii dintre ele***.** Nichita formula câte o metaforă la fiecare două-trei fraze, motiv datorită căruia mă întrebam… oare cât va trăi acest creator, emanând atâta genialitate zi de zi? Marin Sorescu a fost alt poet care s-a risipit în metafore de excepție. În 1995, când era ministru, Marin Sorescu a adus la o conferință – ce a avut loc la Sinaia – creatori români de pretutindeni. I-a adus, invitându-i să vorbească despre realizările lor de când au părăsit țara, iar noi, *proştii*, care nu plecaserăm, trebuia să ascultăm, să punem întrebări, dar să nu prezentăm nimic. Ceea ce a fost foarte bine, că dacă vorbeşti, nu înveți. Ca mine acum. Eventual înţelegi ceva mai bine situația respectivă. Aș zice că, deși inițiatorul acelei reuniuni a fost Sorescu, poetul nu și-a pregătit intervenția în mod special, dar a *scos-o* pe loc în mod magistral. Bun, despre poet – cuvinte de excepție. E unul din marii noștri creatori literari. Volumul *La lilieci* este o capodoperă pe care, zic eu, nu suntem capabili s-o înțelegem cu adevărat nici măcar acum. O mie de pagini – despre un sat! O mie de pagini!

Dar să revenim la întâlnirea aceea. Sorescu a zis: *la dumneavoastră se lucrează cu invenții.* Nu a spus că poeții lucrează cu metafora, ci că la noi se lucrează cu invenții. La urma urmei ce este o invenție? Bunăoară să iei o mătură, s-o arunci deasupra capului și să o faci să zboare. Cum să zboare? **Prin forța gândurilor tale!** Da, asta e, asta ar fi creația. Numai că acest fenomen **nu a fost explicat de nimeni.** Și nici nu va fi, în vecii vecilor. Ei bine, de atunci mă tot întreb, de unde i-a venit poetului această… metaforă?

Alegerile noastre depind de ce am gândit, ce am citit, ce am trăit, *adică nu sunt libere*. Cineva spunea: *nu cauţi decât ceea ce ştii că găseşti.* Există o teorie a circulației ideilor, care susține că **ideile există independent**, **că sunt în circulaţie şi noi le găsim**. De aici ideea că **alegerile nu sunt libere**, că se **bazează pe toate gândurile de până atunci**. Acum, cât din

aceste alegeri se subsumează acestor criterii? După părerea mea ne trebuie o **frână morală**. Ce este morala? **Biruința binelui asupra răului**. Dar asta este *o* **înţelegere** între noi.

Revenind la activitatea mea din Institutul Politehnic, veți fi înțeles, desigur, de ce îi trimiteam, de ce îi trimit pe doctoranzii mei în străinătate de câte ori e posibil. Întâlniri cu diferite personalități, schimburi de idei, colaborări în vederea rezolvării unor probleme noi. Toate astea reprezintă şanse pe care tinerii le pot fructifica, pentru că în domeniul tehnic evoluția este de-a dreptul fantastică. Care este rezultatul acestor trimiteri în străinătate? E formidabil. Doctoranzii revin cu idei noi, interesante, ingenioase, fiind capabili să facă în timp mult mai scurt ceea ce ar fi realizat aici într-un interval de timp de două, de trei ori mai mare.

Deci, nu-i țin doar în preajma mea pentru că e periculos. E periculos **să-i influenţezi pe ceilalţi prea mult**. Solon, când a făcut legile acelea după Dracon, că de aceea se numesc draconice, le-a **periat** puţin, după care, ca să nu aibă influenţă prea mare în aplicarea lor, a plecat opt ani în exil. Intenționat. Ca să nu își susțină prea mult legile, ca să le lase să se impună singure. E ca şi cu cărţile. Din cele trei de la Academie, eu am lansat una singură, în 1981. Asta pentru că a vrut editura. Dar şi atunci mi-a fost jenă. După mine, cărțile nu trebuie să fie lansate. Dacă le ia cineva bine, dacă nu – nu. De ce? Pentru că nu se cade să faci prea multă gălăgie în jurul tău. Cine eşti ca să ai pretenția de a fi considerat mare personalitate? Eu am fost la televiziune o singură dată, când a venit profesorul din Danemarca – pe care îl respect enorm – şi a ţinut o cuvântare. În sală erau 60 de oameni, majoritatea peste 30, nu peste 50 de ani. După părerea mea, nu are rost să ţii o conferinţa în faţa unor persoane în vârstă, pentru că ei nu se mai schimbă.

Uitaţi-vă la dumneavoastră, la scriitori. Aceleaşi persoane tot timpul, vă prezentaţi unii pe alţii, vă gratulați. Nu, domnilor, în locul acestor manifestări, mai bine mergeți în şcoli, în facultăți, în tabere de creație literară, dacă chiar vrei să fii în contact cu cineva care poate să-şi schimbe viaţa. Am fost cândva cu Crişu

Dascălu la o astfel de întâlnire. A vorbit frumos, cu folos, eu fiind convins că unii din tinerii aceia și-au pus întrebări, și-au schimbat felul de a gândi, poate chiar au luat hotărârea de a-și schimbe viața. Sigur, nu trebuie să fi prea drastic în ceea ce-ți propui. Ce, insul pe care l-ai ascultat era predicator? A fost unul, acum două mii de ani și mai bine așa că…

Dar, încă o dată, la întrebările astea două ale dumneavoastră nu există răspuns. Îl ştiţi pe domnul Mircea Flonta? Ne cunoaștem de mult, suntem prieteni. El e filosof al științei. În urmă cu vreo 20 de ani am publicat o carte la Oxford. Acum vreau s-o rescriu, dar nu prea știu cum. Mai scriu, mai rescriu, mai șterg, cine ştie, poate că Dumnezeu îmi dă minte s-o închei în așa fel încât să fiu mulțumit. Pe foile astea sunt câteva capitole la care mai lucrez, pe celelalte le-am predat tinerilor mei doctoranzi, care le editează pe calculator. Scriu cartea împreună cu colegul meu, profesorul Alexandru Telea, el adăugând **exemplele numerice.** Alexandru e cu 20 de ani mai tânăr, are deci *privirea* celui cu 20 de ani mai tânăr decât mine, ceea ce e foarte, foarte important. E important pentru că, de la o anumită vârstă, nu mai ai încredere în nimeni cu privire la viitor. Starea, atitudinea asta, se datorează nereușitelor de până la vârsta aceea – asta dacă ai minte să recunoști acest adevăr –, viața fiind, în afara unor reușite mai mari ori mai mici, *un șir de eșecuri*.

Într-o zi aveam la mine cartea lui Wittgenstein, *Darwin despre Darwin*. Eram cu domnul Mircea Flonta. A, trebuie să fac o paranteză. Domnul Flonta este o personalitate cu care ar trebui să vorbiți. De fapt și cu dânsul și cu soția sa, amândoi fiind cunoscute personalități științifice, membri ai Academiei. Doamna e din Timișoara, dânsul din Arad. Acum locuiesc în București. Domnul Flonta este unul din cei mai mari filosofi români, doamna – somitate în Neurobiologie. Deci, eram cu volumul lui Wittgenstein în mână și domnul Flonta – dânsul e mai mare ca mine cu 10, poate 12 ani – zice: *mare noroc aveți! De ce, domnule profesor?* Volumul are la bază Ecuaţiile lui Maxwell**.** *Sunt patru ecuații,* spune dânsul, *care guvernează toată activitatea de la calculatoare până la… Plus numerele*,

l-am completat, pentru că toată informaţia digitală se transformă în numere. Totul, inclusiv metafora, are la bază numerele, adică **filosofia Pitagora**. Aţi văzut cartea lui Edouard Chaignet despre filosofia lui Pitagora? Volumul **Filosofia numerelor** a apărut recent, este colosal. Acolo – volumul fiind plin de citate – se poate stabili cât au preluat Platon şi Aristotel din Pitagora. Şi, zice bătrânul: *Voi aveţi noroc cu ecuaţiile acelea, pentru că trebuie să ţineţi cont de ele. Nu puteţi lansa orice idee, decât în măsura în care satisfac ecuaţiile de care ai amintit. Acum, cât sunteţi de creativi e o altă chestie. În schimb la noi, la filosofi, totul este până la părere. Azi am eu o părere, mâine vine altul cu altă părere şi tot aşa*.

Sigur, pentru cei care nu înţeleg domeniile ştiinţific şi cultural, este ceva de neacceptat. Aceştia sunt cei care cred că domeniul lor este tot. Cum a crezut săracul Wagner, că muzica este cultură. Şi ce s-a întâmplat după el? **Singurul mod de reabilitare a muzicii simfonice în secolul XX a fost jazzul**, Adică a *trimis cultura… în tavernă*. Asta pentru că a exagerat. A dus-o până acolo unde nu trebuia să o ducă. Dar asta e, fiecare cu ale lui.

Ei bine, în final… nu prea cred că astea sunt răspunsurile pentru întrebările voastre. Despre subiectele acestea ar trebui să le discutăm mereu, iar voi să vorbiţi tot atât de mult ca mine, că altfel nu am făcut nimic.

CRIȘU DASCĂLU
repere biografice, sumar bibliografic

Repere biografice. Născut – 11 mai 1941, Belinţ, județul Timiş. A absolvit liceul *Coriolan Brediceanu* din Lugoj în 1959, facultatea de Filologie, secţia română-germană din cadrul Universității Timişoara în 1964, a lucrat ca cercetător la Sectorul de lingvistică din cadrul Bazei de Cercetări Ştiinţifice Timişoara a Academiei Române începând cu anul 1964, între 1984 și 1986 a fost director al Centrului de Ştiinţe Sociale din Cadrul Universității Timişoara, funcţie din care demisionează din motive politice, din 1996 a fost director al Institutului de Studii Banatice *Titu Maiorescu* al Academiei Române Filiala Timişoara şi profesor asociat la Universitatea *Tibiscus* din Timişoara, la *Universitatea de Vest* din Timişoara, iar din anul 1979 e doctor în filologie.

Are colaborări la volumele colective *Studii de limbă şi stil* (1973), *Limbaj poetic şi versificaţie în secolul al XIX-lea* (1977), *Metafora* (1979), *Studii de stilistică, poetică, semiotică* (1980), *Limbaj poetic şi versificaţie în secolul al XIX-lea. Comparaţia. Epitetul. Sintaxa poetică. Simbolul* (1981), *Stilurile nonartistice ale limbii române literare în secolul al XIX-lea, Stilurile nonartistice ale limbii române literare în secolul al XIX-lea. Structura imaginii în stilul publicistic* (1983); *Academia Română şi Banatul, Perioada 1866-1920* (1983), *Mihai Eminescu. Comentarii critice* (2001); *I. L.Caragiale. Comentarii critice* (2002).

Sumar bibliografic: *Mânie şi marmură*, Bucureşti, Editura pentru Literatură, 1968; *Încercare asupra bucuriei*, Timişoara, Editura Facla, 1978, *Dialectica limbajului poetic*, Timişoara, Editura Facla, 1980; *Mutaţii paradigmatice în evoluţia limbajului poetic românesc*, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1998; *Poezie şi limbaj*, Timişoara, Editura Augusta, 2000; *O călătorie*

spre centrul poeticului, Timişoara, Editura Augusta, 2000; *Gramatica poeziei române (1880-1980)*, Bucureşti, Editura Univers Enciclopedic, 2002 (în colaborare cu Doina Bogdan-Dascălu); *Zeii locuiesc lângă Olimp*, Bucureşti, Editura Euro Press Group, 2007; *Colivia belgrădeană*, Bucureşti, Editura Euro Press, 2008.

Ediţii îngrijite: Paul Iorgovici, *Observaţii de limba rumânească*, Timişoara, Editura Facla, 1998 (în colaborare cu Doina Bogdan-Dascălu); Al. Macedonski, *Bronzuti/Bronzes*, ediţie biligvă, traducere Eugen Tănase, Timişoara, Editura Helicon, 1998; Paul Iorgovici, *Observaţii de limba rumânească*. Ediţie revăzută şi adăugită, Timişoara, Editura David Press Print, 2012 (în colaborare cu Doina Bogdan-Dascălu). Traduceri: Leonhard Böhm, *Locuitorii Banatului*, Timişoara, Editura David Press Print, 2011; Leonhard Böhm, *Locuitorii Banatului/Die Bewohner des Banats*, ediţie bilingvă, Timişoara, Editura David Press Print, 2012.

DACĂ AR EXISTA O CAUZALITATE RELEVABILĂ, ATUNCI ISTORIA AR FI PREVIZIBILĂ, CEEA CE NU E CAZUL

Crișu DASCĂLU, doctor în filologie.

Distinsul cărturar a răspuns cu amabilitate invitaţiei noastre, dezvăluindu-și convingerile, considerațiile, bine cunoscutele sale disponibilități analitice ce-l *așează* printre persoanele de seamă ale Cetății, în același timp eruditul păstrându-și statutul de om al esențenlor, ceea ce urmează fiind un bun prilej de reflecţie, de aşezare a gândurilor în profunzimea cugetului.

- În secolul trecut, poporul român a trecut prin trei momente cruciale: **Marea Unire, blestemul tăvălugului comunist și Revoluția din 1989.** ***Revoluția Română declanșată, poate nu întâmplător în Timişoara, a marcat istoria întregii***

***țări. Firește, și pe cea a Banatului. Însă aici istoria s-a scris oarecum altfel decât în restul țării. S-a scris – dacă e să ținem cont că firea bănăţeanului nu prea clocoteşte de pasiuni – cu mai multă sinceritate. Care este, cum vedeţi legătura dintre aceste evenimente*?**

- Nu cred în cauzalitatea istorică, deși oamenii breslei se străduiesc să ne convingă de contrariul. De fapt ei lasă impresia că au găsit cauzele abia după ce evenimentele s-au produs și, de cele mai multe ori, identifică, imprudent, cauza cu pretextul. Astfel, cu toții părem a fi de acord că atentatul de la Sarajevo a declanșat Primul Război Mondial, că incidentul de la Gleiwitz l-a pornit pe cel de al Doilea, că atacul de la Pearl Harbour a determinat intrarea Statelor Unite în război etc. Ar mai fi de adăugat, poate, că agitația din jurul pastoruluiui Tökès este, pentru mulți, cauza care i-a scos pe timișoreni în stradă. Dacă ar exista o cauzalitate relevabilă, atunci istoria ar fi previzibilă, ceea ce nu e cazul. Neputându-le prevedea, faptele par a fi materializarea unei fatalități căreia nu i te poți sustrage sau, chiar dacă încerci să o eviți, nu faci altceva decât să mergi în întâmpinarea ei. Din fericire, acceptarea fatalității nu intră, pentru mine, în raza fatalismului! A fi convins că nu ai încotro înseamnă o anesteziere a voinței și o capitulare în fața prostului gust. Dacă pretextele izolate pot fi confundate cu cauzele, aceasta nu se mai poate petrece în cazul unor evenimente legate printr-o cauzalitate comună. Mă refer la apariția, aproape concomitentă, a unor state pe niște *ruine* imperiale – România, Cehoslovacia, Regatul Sârbilor, Croaților și Slovenilor –, dintre care ultimele două s-au dezintegrat la același semnal. Semnal pe care, din fericire, *țara noastră a refuzat să îl audă*. În același mod se poate vorbi despre constituirea lagărului sovietic după al Doilea Război Mondial, ori *evadarea* în masă a țărilor din fostul lagăr socialist începând cu anul 1990.

- Pentru Banat, Marea Unire, căreia îi vom serba curând Centenarul, a cunoscut condiţii speciale. Nu ne-am putut bucura prea curând de binefacerile ei din cauza ocupaţiei sârbeşti. Ce trebuie să știm despre situația de atunci,

ce elemente culturale au pregătit marele eveniment, care au fost consecinţele acestuia?

- Se spune că Revoluția din 1789 a ieșit din paginile *Enciclopediei Franceze*. În ce ne privește, este evident că Marea Unire politică a fost precedată și pregătită de Unirea Culturală a românilor din toate provinciile, la care o contribuție imensă a avut Academia Română. Dar, mai presus de toate, a contat păstrarea intactă a conștiinței unității etnice a neamului nostru căci, fără ea, celelalte ar fi căzut în artificialitate și, implicit, în caducitate.

În ceea ce privește intervalul dintre 1 Decembrie 1918 și 3 August 1919, cred că este de datoria istoricilor să-și spună cuvântul. Cu documentele pe masă. În nici un caz nu trebuie să așteptăm miracole de la politicieni în această privință. Și, mai ales, să nu se încurajeze circulația unui folclor pe această temă. Fiecare popor își are sensibilitățile și, desigur, frustrările sale, de care nu poate fi despărțit ușor sau poate că deloc. Niciodată nu poți fi sigur că ai pus ce trebuie pe o rană.

- După Marea Unire, Banatul a cunoscut un amplu proces de limpezire spirituală, de trezire şi afirmare a culturii româneşti. Care au fost jaloanele acestui proces, care au fost principalele izbânzi?

- Este adevărat că, după Marea Unire, cultura românească din Banat a intrat într-un proces de consolidare și diversificare. Ceea ce nu înseamnă deloc că ea nu a contat înainte de acest eveniment. Dimpotrivă. Pe sol bănățean au apărut personalități pe care alte provincii, mai grijulii cu propriile valori, le-ar fi pus mult mai bine în valoare. Ceea ce ne-a lipsit, însă, până atunci a fost *continuitatea* și, implicit, sentimentul *tradiției*. Ideea că aici a existat un vid cultural pe care s-au simțit chemați să-l umple reprezentanți, de atfel întrutotul stimabili, ai altor locuri, nu este nici nouă, nici trecătoare. De pildă un comentator, nu știu dacă neinspirat ori de-a dreptul ignar, era de părere că, pe atunci, profesorul Camil Petrescu ar fi venit în Banat pentru… *a participa la acțiunea de culturalizare a provinciei* (cf. DGLR, s.v.), când, de fapt, el era în căutarea unui post adecvat, ca și

G. Călinescu, de altfel. Oricum, faptul că, odată sosit aici, a jucat un rol salutar în revitalizarea presei românești, nu poate fi contestat. De altfel acest adevăr a fost, este unanim recunoscut.

Perioada interbelică a însemnat o uriașă voință de progres spiritual în toate domeniile, căreia i-au putut răspunde, însă, un număr fatalmente restrâns de intelectuali, cei mai mulți dintre ei proaspeți absolvenți ai noilor licee românești, care au fost nevoiți să-și asume misiuni numeroase. Vorbim de scriitori și jurnaliști, învățători și folcloriști, clerici și istorici și așa mai departe. Apariția unor instituții culturale consonante cu cele din Vechiul Regat s-a produs ezitant. Școala Politehnică nu putea acoperi, singură, alte nevoi decât pe cele pentru care a fost înființată. Mai activ a fost Muzeul Banatului și, mai ales, Institutul Social Banat-Crișana, unitate culturală cu adevărat emblematică. Norocoasă pentru noi, benefică nu doar pentru această zonă, a fost și mutarea școlii de arte clujene la Timișoara, cu Romul Ladea în postură de **dirijor**, alături de Catul Bogdan. E de spus, de asemenea, că un rol notabil l-au avut revistele literare și culturale din această parte a țării, care au permis afirmarea unor nume noi în cultură și coagularea unei mișcări proprii: **Banatul, Semenicul, Luceafărul, Fruncea, Reșița, Vrerea**... Da, după mine a fost o vreme eroică în toate privințele, spre care se cade să privim cu venerație ori măcar cu respect.

- Sever Bocu, înaltă personalitate politică şi culturală a epocii, adevărat directór în orientarea spirituală a vremii, reclama faptul că a existat o tentativă de subordonare, de ocupare de către capitală a provinciei, în general, a celei bănăţene, în special. După unii, hegemonismul acesta ar fi contribuit la depersonalizarea ţinutului nostru. Care este opinia dumneavoastră în această privință?

- O figură uriașă, o personalitate de excepție. Sever Bocu e patriotul lucid care a recunoscut și a a afirmat că, **pentru Banat, Unirea încă mai era un deziderat.** A deplâns insuficiența unirii politice, pentru care a luptat la Paris, ca de altfel și ignorarea intereselor vitale ale provinciei în afirmarea valorilor proprii, prin instituții proprii.

- Au fost anii interbelici chiar atât de fructuoşi precum se zice?

- Dacă stăm să punem alături cele două decenii interbelice cu cele (aproape) trei care au trecut din 1989 și dacă vom avea bunul simț să recunoaștem adevărul, atunci da, au fost cei mai fructuoși ani.

- Comunismul a schimbat datele problemei şi în cultură, declanșând marea dramă a intelectualului român, în general, şi a celui bănăţean în cazul nostru. Ce a fost bun, ce a fost rău în regimul pe care acum îl numim, poate nu în mod justificat. dar asta e, „de tristă amintire”?

- Refuz să folosesc etichete, atât pentru istorie, cât și pentru oamenii ei, căci nu pot accepta să devin captivul propriilor mele simplificări și, cu atât mai puțin, ale altora.

- Au fost într-adevăr anii unei întunecimi spirituale, s-au stopat anumite iniţiative, am regresat în viaţa cultural-artistică?

- Vedeți – alt clișeu care nu ajută la nimic. ***Întunecatul Ev Mediu*** a fost, în realitate, mileniul în care s-a recuperat, practic s-a salvat pentru viitorime, întreaga moștenire a culturii greco-latine, fără de care ne-ar fi fost greu să ne desprindem de barbarie. **Adevărata Renaștere atunci a avut loc, sub lumânările chiliilor monahale**.

- Ce a dat nou acea perioadă a vieţii cultural-artistice?

- Noutatea absolută a fost că, dacă politicienii acelui regim au dinamitat punțile cu tradiția, cu scopul evident de a se crea o cultură nouă, conformă cu ideologia sa, personalitățile literar-artistice au refăcut, cu forțe și mijloace proprii, aceste punți, asigurându-se astfel continuitatea organică în cultură. Este greu să explic celor de azi **șocul trecutului**, pe care l-am trăit atunci. Imaginați-vă că scriitori (pentru a rămâne la teritoriul literar) de care nu auzisem până atunci, sau despre care se vorbea în șoaptă, au redevenit pentru noi ceea ce fuseseră pentru generațiile anterioare. Tudor Arghezi și Ion Barbu, Lucian Blaga și George Bacovia, Ion Vinea și Emil Botta sau Mateiu I. Caragiale, ori Emil Lovinescu și Paul Zarifopol, Pompiliu Constantinescu și

Șerban Cioculescu… au descins printre noi, în ediții solide, sau populare, astfel că mai fiecare a fost în situația de a-i înțelege și interpreta pe cont propriu. De aici, două efecte: apariția unui mare număr de monografii asupra acestor autori și, mai important încă, asumarea lor ca modele de către tinerii condeieri. Nu e puțin lucru să te poți bucura, **să te simți bine** în propria cultură. Mai ales când ieși dintr-o neagră tristețe…

- A însemnat Revoluţia din Decembrie o mântuire?

- Trăim tot mai bine, dar suntem tot mai proști. Sper că nu este prea târziu ca fiecare în parte și toți la un loc să ne hotărâm ce vrem.

- Acum vă simţiţi împlinit?

- Nu știu cine ar putea avea impertinența să susțină asta! Dar a face necontenit efortul să mă pun de acord cu mine însumi, asta este cu adevărat ceva ! Nu mă interesează acordul sau dezacordul cu alții.

- Încotro ar trebui să meargă cercetarea şi studierea trecutului culturii de pe aceste meleaguri pentru a se pune mai bine în valoare contribuţia bănăţeană la configurarea spiritualităţii româneşti? Aici v-am ruga să vă referiţi mai cu seamă la activitatea Institutului dumneavoastră, la direcţiile de cercetare şi principalele realizări.

- În întreaga sa existență, de mai bine de o jumătate de veac, **Institutul de Studii Banatice Titu Maiorescu**, așa cum se numește acum, a luptat să-și câștige o identitate printre instituțiile similare din țară. Într-un istoric recent am notat constatarea că manifestările acestei identități s-au produs doar atunci când și-a asumat programe de cercetare proprii, nu în colaborare. De-a lungul timpului, s-au coagulat câteva direcții specifice: studiul textului literar (stilistic, poetic și semiotic), cercetarea sistematică a stilurilor neliterare din secolul al XIX-lea și, mai recent, edificarea unei școli de editare științifică a textelor, în împrejurările în care o atare preocupare a dispărut aproape cu totul din peisajul nostru actual.

Sub autoritatea științifică a institutului, am inițiat, în 2009, **Bibliotheca Banatica,** în care au apărut până în prezent 45 de

volume. Dar, firește, mai presus de toate se cuvine să pomenesc aici *Enciclopedia Banatului,* o lucrare monumentală, prevăzută în mai multe volume, ce acoperă întreaga istorie a provinciei istorice și toate domeniile de activitate. Deocamdată, a fost tipărit primul volum**,** *Literatura,* care cuprinde aproximativ o mie de articole despre autori români, germani, sârbi, slovaci, maghiari, cehi, ucrainieni. Stă să iasă din teasc ediția a II-a, substanțial revăzută și amplificată.

Ținând cont că în zona științificului (dar nu numai aici!) numărul celor cu vocație și devotament este tot mai mic, la fel cum tot mai mici sunt și resursele financiare ce îi sunt destinate, cred că este vital să se acorde întreaga atenție programelor cu adevărat importante, concretizate în opere capabile să dăinuiască. În lumea construcțiilor există așa-numita *arhitectură efemeră,* cu existență limitată strict la scopul pentru care a fost ridicată. În ce mă privește, am oroare de efemerul din cultură și sunt scandalizat că se mai găsesc inși care să-l accepte și chiar să-l sprijine.

- Anul viitor vom serba Centenarul Marii Uniri, iar unii spun că vom celebra evenimentul în două ţări diferite. Cum vedeţi viitorul naţiunii române în perspectivă?

- Cum am spus, nu cred că mersul istoriei este previzibil. Dar cred că pot să dau un răspuns indirect întrebării. **Dacă Marea Unire a fost un act politic, pregătit cultural, atunci starea culturii noastre de azi poate constitui un motiv de îngrijorare pentru starea politică a națiunii în viitor.**

SIMION DĂNILĂ,
repere biografice, sumar bibliografic

Repere biografice. Născut – Belinț, jud. Timiș, în 23 aprilie 1943. Studii – Școala Generală din Belinț, Liceul *Coriolan Brediceanu* din Lugoj, Facultatea de Filologie, Secția română-germană a Universității din Timișoara. Simion Dănilă este fiul lui Ioan și Paraschivei Dănilă (născută Novăcescu), țărani. După absolvirea studiilor superioare activează în învățământul liceal și gimnazial – primii șapte ani la liceul din Belinț, apoi, după desființarea acestuia, la școala generală din aceeași localitate, până în anul 2000, cînd își încheie activitatea, devenind pensionar.

Sumar bibliografic. S-a ocupat cu cercetări lingvistice, publicistică, traduceri din literatura și filosofia clasică germană, critică și istoria literară ș. a.. A debutat literar în *Astra* (1968) cu traduceri din poeziile lui Hölderlin, debutul editorial producându-se în anul 1978, când publică antologia de lirică autumnală românească *Niciodată toamna nu fu mai frumoasă,* la Editura Facla din Timișoara.

Studiile sale lingvistice fac obiectul cărții *Sub fascinația lingvisticii bănățene*, Editura Eurostampa, Timișoara, 2012. Din aceeași sferă face parte și colaborarea la volumul colectiv de socio-onomastică *Name and Social Structure. Examples for Southeast Europe,* coordonat de Paul H. Stahl, New York, Boulder, 1998. A organizat la Belinț al VIII-lea Simpozion Național de Dialectologie (13-15 octombrie 1994).

Dintre traduceri remarcăm volumele: Friedrich Nietzsche, *Poezii*. Bucureşti, Editura Univers, 1980; idem, *Opere complete*. [*Antumele filozofice și poetice*], 7 volume, Timişoara, Editura Hestia, 1998–2013 (Premiul special pentru traducere al USR, 2013); Frank Wedekind, *Teatru*. Bucureşti, Editura Univers, 1982; Andrei A. Lillin, *Vânzătorul de măşti.* Roman. Bucureşti, Editura Kriterion, 1991; *Wanderers Nachtlied*

/ Cântecul nocturn al călătorului. Antologie de lirică germană. Timişoara, Editura Hestia, 1996; Peter Jung, *Du meine Heimat, mein Banat!* Gedichte / *O, vatra mea, o drag Banat!* Poezii. Timişoara, Editura Marineasa, 2001; Hans Dama, *Launen des Schicksals / Capriciile destinului.* Poezii. Wien, Pollischansky, [2006]; idem, *Gedichte. Im Schatten der Zeit / Poezii. În umbra timpului.* Wien, Pollischansky, 2011; Peter Jung – Stefan Jäger, *Ein Wort, ein Bild.* Gedichte von Peter Jung illustriert mit Werken von Stefan Jäger / *Un cuvânt, un tablou*. Poezii de Peter Jung ilustrate cu picturi de Stefan Jäger. Timișoara, Editura Artpress, 2016.

PENTRU ROMÂNII DIN BANAT, ARDEAL ȘI BUCOVINA, PRIMUL RĂZBOI MONDIAL A FOST MAI LUNG DECÂT PENTRU REGATUL ROMÂNIEI

Simion DĂNILĂ, cel mai competent traducător
al Operei lui F. Nietzsche

Simion Dănilă, profesor de ţară, este cel mai însemnat traducător din România al operei marelui filosof Friedrich Nietzsche, de altfel, unul dintre cei mai redutabili pe plan mondial. Poate fi o confuzie în termeni? Deloc. Este în cea mai bună tradiţie bănăţeană ca luminătorul satului să fie şi cel dintâi intelectual al acestuia, să dea pildă de cunoaştere şi responsabilitate celor pe care îi îndrumă în viaţă. Suferind de acribia cuvântului, interesat de nuanţarea sa dialectală, profesorul Dănilă este acum unul din cei mai apreciaţi lingvişti români, chiar autorul unui nou sistem de transcriere fonetică a graiului bănăţean. În casa sa din Belinţ, unde trebăluieşte ca un gospodar oarecare, a adunat o bibliotecă exemplară, o seamă de

documente, o întreagă istorie a locului şi timpurilor ce au trecut.

Mărturisirea care urmează nu este doar relatarea unor fapte, ci radiografia unei stări de spirit, confesiunea unui om pentru care clipa se lungeşte asemeni veacurilor.

- Dragă Simion, hai să tratăm subiectul… pe plan local. Deci, ce s-a întâmplat în urmă cu o sută de ani în Belinț, cum au participat localnicii la Marea Unire, ce preț au plătit, care sunt amintirile familiei, tradiţiile din zonă, cum se păstrează amintirea acestor evenimente în memoria locului?

- Pe vremea dualismului, tendința maghiarizării etniilor aflate sub monarhia austro-ungară sporește considerabil, dar întâmpinând o rezistență tot mai dârză din partea acestora. Banatul, care înainte de ocupația turcească nu avea nicio localitate maghiară pe teritoriul său, nu face excepție. Belințul se trezește pe la sfârșitul secolului al IX-lea și începutul celui următor, cu un lanț de „colonii" în vest, nord-vest, nord, nord-est și est, în urma ultimului val de „strămutați" maghiari și germanofoni care, alături de sârbo-croații și slovacii așezați deja aici, au fost aduși cu scopul evident de a sparge puternicul bloc etnic al românilor majoritari. Spre aducere aminte, iată ce nota belințeanul Dionisie Adam într-un calendar: *În anul 1906 s-au început a face căși la Babșa, la Ghizela și la Miniș. Pentru unguri în luna lui august și s-au lucrat și în anul 1907. Și sunt veniți unguri într-acest sat în anul acesta 1907. Și în pământul acesta care s-au așezat ungurii au fost păduri care strămoșii noștri le-au pus și ei le-au luat cu putere și cu celaina ca hoții.* Exista și un precedent: Casa imperială habsburgică dispunea la Belinț de o proprietate erarială (pădure și teren arabil pe marginea canalului Timiș-Bega), din al cărei venit arendașii trimiteau direct la Viena banii cuveniți. Cum, însă, pe vremea Mariei Terezia casa imperială a împrumutat de la o bancă o sumă mare de bani, pe care n-a reușit s-o achite în termenul prevăzut, s-a dispus tăierea acestei păduri și vânzarea lemnului necesar construcțiilor în Timișoara, unde a și fost transportat pe Canalul Bega, banii ajungând la împărăție. În asemenea circumstanțe,

mulți dintre țăranii români de sub Monarhia Austro-Ungară, îndatorați și ei la bănci și neputându-și plăti ratele, au fost nevoiți să emigreze în America sau Germania, *fără a li se pune opreliști*, din partea autorităților maghiare. Din Belinț au plecat în America prin 1909-1912 cam 25 de persoane, iar în Germania vreo cinci... Unul plecat în America era din familia mea. A murit, împreună cu alți trei muncitori, în urma unei explozii. Bunica i-a scris povestea pe crucea ridicată de ea în cimitirul din Belinț: *Aici se odihnește rămășițele pământești a neuitatului meu soție* [sic, corect!] *Ștefan Damian nr. 507 din loc ucis crâncen prin dinamit și răposat în fabrică în America la anul 1913, septembrie în 9, în etate de 37 de ani.* Din corespondența celor doi soți nu s-a mai păstrat decât o singură scrisoare, pe care o să v-o citesc aici integral: *Philadelphia, pe 10/1 1910 // Iubita mea Lenco dragă // Iată prin această epistolă eu al tău dorit Ştefi și soțul tău îți trimit multă și dorită sănătate de la mine și că până la trimiterea acestei epistole și-n momentul scrierii sunt și eu viu și sănătos mulțumind lui Dumnezeu pentru darul lui că mi-a dat sănătate și rugându-l ca să îți deie și ție iubita mea multă și dorită sănătate poftită cât de la mine cu întreagă inima mea dorită și jăluită după tine Lenco dragă, așa rog și pre bunul Dumnezeu să-ți ajute. / Mai departe scriu-ți draga mea că epistola de la tine cu veștile am primit-o duminică a treia zi de Crăciun și prinzând-o în mâna mea și cetind-o m-au cuprins o jale mare și bucurându-mă că baș în ziua mea de Sântu Ștefan am cetit-o ca și când am vorbit eu cu tine dragă, la mine dragă iară au fost ăst Crăciun foarte trist că eu am fost musai ca să lucru și să nu țin sărbători, numai ce să fac că aicea dacă nu lucri trei zile cheltuiești banii că mâncarea ori lucri ori nu tot trebuie plătită, mai departe scriu-ți că eu ți-am trimis 30 florinți cu trei săptămâni înainte de Crăciun ca să ai și tu de cheltuială pre Crăciun și să regulezi ratele cu cât de puțin pre rândul ăsta că eu ți-aș fi trimis săracu de mine mai mulți, numai nu am avut că mi-au trebuit ca să-mi iau țoale că și aicea așa-i de frig, poate mai frig decât pre la țara noastră și cu două săptămâni nainte de Crăciunu nostru, da și în ziua*

de Crăciunu nemțesc au nins așa o neauă de mare, de un metăr, și este foarte ger de gândesc ducându-mă la lucru că și inima în mine se topește de frig că nici stritcarele nici trenurile n-au mai mers de neauă vreo trei zile până nu au curățat neaua cu mașinele dupre drum, așa mergi pre drum ca printre ziduri de neauă mai înalte decât omul. Apoi tu draga mea mi-ai scris de banii ierbăritului că-i musai să-i dai și Bagiu te necăjește, iară pentru banii lui spune-i lu uica Stefi să fie bun să mai aștepte o țâră că și-a lui iară-i trimit ca la ceialalți care am fost dator și c-oi plăti și lui camătă pentru bani cât o zice și să nu gândească că nu plătesc și vreau să nu fiu de rușine cu el dar nici cu nime că eu săracul de mine bucuros aș trimite cât de mult ca să nu mai fiu dator la nime niciun crițar, numai nu pot să câștig așa iute, numai dacă mi-ar da bunul Dumnazeu sănătate cu letea la toți și toată datoria noastră ca s-o plătesc, draga mea Lenco și eu până atuncea nu vin acasă până nu-i împăcată datoria ca să fiu odată în pace să nu mai am eu și tu grija ratelor. / Mai departe scriu-ți eu dragă Lenco că tu mă necăjești ca să vini și tu aicea la mine la America, apoi dacă vrei să vini să te duci la notareșu să ceri pașaport în proleca [numele de familie] *mea că mai ușor poți ca să vini, și dacă nu-ți dă așa atuncea să-ți facă pașaportul pre proleca ta* [trăiau în concubinaj]. Până la urmă bunica a ajuns la soțul ei din America, nu cu mult înaintea morții lui violente, încât a participat la înmormântarea lui. Bunica a primit o despăgubire, probabil din partea Uniunii Societăților de Ajutor și Cultură din America (având membri români, mai ales din Ardeal și Banat), cu sediul oficial în orașul Alliance, Ohio, care, în aproape 200 de cazuri de moarte sau accident grav de muncă, a plătit în perioada 1910-1920 moștenitorilor membrului respectiv o asigurare de 700 de dolari (v. internet: *Full text of Romanii in America* de Șerban Drutzu, Washington, 1922, p. 54). Ceilalți belințeni s-au întors în patrie la fel de săraci și năpăstuiți, cu o situație care n-a fost de invidiat. Un singur țăran a făcut ceva avere, cumpărându-și pământ.

Paralel cu soarta grea a clasei de jos, intelectualii români opuneau – prin politicienii lor din Parlamentul de la Budapesta,

prin scriitori, gazetari, învățători, preoți – o dârză rezistență aplicării diabolicei Legi din 1907 a grofului Albert Apponyi, ministrul religiei și învățământului, care țintea maghiarizarea tineretului de orice etnie din Ungaria. Toate materiile, inclusiv limba maternă a grupurilor etnice, trebuiau predate în limba maghiară (de pildă: ca învățător român predai substantivul la orele de gramatică, definindu-l în ungurește, apoi exemplificând în românește cu numele lucrurilor dimprejur). O asemenea metodă a fost respinsă de învățătorul Constantin Pava (19.09.1865-22.12.1934), care utiliza frecvent limba română la orele speciale pentru această disciplină, cât și la altele înrudite (istoria, geografia, muzica etc.), vorbind ungurește numai la orele de limba maghiară. Cazul său a ajuns în atenția autorităților, care l-au obligat să se pensioneze înainte de termen. Amănunte despre viața și prigonirea sa găsim în Petiția pe care i-a adresat-o în 20 august 1919 lui Valeriu Branişte, ministru de culte şi instrucţiune publică în Consiliul Dirigent al Transilvaniei, Banatului, Maramureşului şi Părţilor Ungurene, cu sediul la Sibiu (un guvern provizoriu al acestor provincii românești în perioada 2.12.1918–4.4.1920): *Domnule Ministru! / În toamna anului 1909 am intrat în prima noiemvrie în statul de penziune. Cauza penziunării mele a fost că, pe timpul acela sub guvernul vechi cunoscut maghiar, am fost întruna şicanat, bâzăit şi arătat din partea fostului preot din loc Petru Căprariu, când la inspectorat, când la Ministru, când la judeţ sub pretext că nu propun din destul limba maghiară, că conduc un cor vocal bisericesc fără statute aprobate de guvern, apoi că sunt daco-român şi câte şi mai câte. / Eu însă am fost întotdeauna la culmea chemării mele şi mi-am împlinit datorinţele cu scumpătate ca învăţător şi om, ceea ce pot dovedi cu autorităţile mele bisericeşti, dar, vâzându-mă întruna prigonit şi şicanat, mi-am propus să-mi cer penziunarea, ceea ce s-a şi întâmplat. După un serviciu neîntrerupt de 21 ani în comuna mea natală Belinţ, m-am penziunat în anul 1909 cu mica penziune anuală de 920 coroane. Văzând înşişi asupritorii mei unguri nedreptăţile ce mi s-au făcut, am fost iarăşi cercetat verbal din partea*

inspectoratului regesc din Timişoara în anii 1914 şi 1915, că, dacă doresc, pot iarăşi să mă reactivez. Eu însă, fiind muşcat de şarpe, am zis că sub ei nu doresc nici la un caz, de vreme ce n-am fost bun odată, nici acuma nu. Acum însă, aflându-ne cu ajutorul lui Dumnezeu încorporaţi la România Mare şi simţindu-se lipsa de învăţători, m-am hotărât din nou să mă reactivez, simţindu-mă deplin sănătos şi viguros ca să slujesc şi neamului meu, căci, ca tată de familie a 4 copii, din mica penziune de 920 cor. în aceste vremuri grele nu pot subzista şi să-mi cresc copilaşii, dintre cari 2 sunt minoreni, aşa că cel mai mic abia e de 3 ani. Drept aceea îmi iau voia a Vă ruga respectuos să binevoiţi a-mi lua în considerare şi anii de penziune şi, deoarece urmşul meu învăţător Lazăr Ignea a căzut pe Câmpul de luptă şi, prin urmare, postul de învăţător din Belinţ se va decreta de vacant, rog deci să fiu instituit iarăşi definitiv în postul meu avut de mai înainte pe lângă salarul ce mi-ar compete după anii prestaţi, bazând umilita-mi rugare pe următoarele documinte: 1. Estras de botez; 2. Testimoniul preparandial şi 3. Testimoniul de cualificaţie, ambele în copie autentică. Repeţind umilita-mi rugare, am rămas: Belinţ la 20 august 1919. Cu profund respect: Constantin Pava, învăţător în penziune.

Ministrul a pus pe această petiţie următoarea rezoluţie: *Din partea resortului nu este nicio piedecă ca petentul să reîntre în serviciu. Sibiu 23 Aug. 919. SS. Branişte.* Sigiliul: *ROMÂNIA. RESORTUL CULTELOR ŞI INSTRUCŢIUNII PUBLICE. CONSILIUL DIRIGENT.* (Originalul: Arhiva S. Dănilă).

La moartea învățătorului Constantin Pava, profesorul timișorean Lazăr Anțilă a publicat în revista *Şcoala Bănăţeană*, Timișoara, 15 (1935), nr. 5-6, martie-februarie, p. 32-34, un necrolog, din care citez două pasaje: *După terminarea studiitor sale în anul 1887 este numit învăţător în comuna Hisiaş, iar cu un an mai târziu, în 1888, în satul său natal, Belinţ. Aci, în Belinţ, tânărul invăţător C. Pava, având concursul neprecupeţit al protectorului său, protopopul Gh. Crăciunescu, lucrează cu forţe înzecite la luminarea consătenilor săi, înjghebând coruri, făcând şezători şcolare şi ţinând conferinţe din domeniul istoriei*

şi literaturii pentru a demonstra în mod palpabil continuitatea noastră pe aceste meleaguri strămoşeşti. Iar în lecţiile sale de clasă nu se mărginea numai la materia prescrisă de programa analitică şi continuu căuta ca să dezvolte în sufletul elevilor dragostea şi iubirea lor pentru tot ceea ce este românesc şi constituie patrimoniul nostru naţional. Aşa că lecţiile sale de istorie, geografie şi cânt bisericesc erau adevărate ore de revelaţie şi înălţare sufletească. Iar scăpărările de priviri ca şi lacrămile de bucurii cari se scurgeau pe faţa catifelată a elevilor, cât şi pe cea brăzdată de suferinţi a învăţătorului îi unea şi mai mult în cuget şi simţiri şi-i făceau să spere şi mai intens în ziua cea mare de mâine; ziuă care nu s-a dezminţit şi a sosit când paharul se umpluse până sus şi poporul român nu mai putuse îndura jugul înjosirilor şi iobăgiei.

Aceeaşi operă naţională a fost desfăşurată de învăţătorul C. Pava şi cu ocazia instruirii corurilor, fie că era vorbă de cel şcolar, bisericesc sau adult. Fiindcă şi aci se caută să se atingă aceeaşi strună naţională cu un repertoriu ales din cei mai iluştri compozitori români, ca Vidu, Dima şi alţii. Pava era un dirijor iscusit şi de forţă. Făcuse şcoala la Vidu şi-1 urma pe acesta în toate indicaţiile lui. Şi urmând astfel izbutise nu numai să creeze coruri cari să fie şi să constituie mândria Belinţului, dar să dea şi o serie de dirijori de coruri populare foarte dibaci. Şi meritul lui aci este foarte mare, iar populaţia Belinţului îi este recunoscătoare. […] Învăţătorul C. Pava în lunga sa carieră didactică s-a bucurat nu numai de zile frumoase şi senine, a avut ocazia să guste şi din paharul cu venin în urma naţionalismului său intransigent, pentru că propaganda de maghiarizare, dusă şi concepută atât de sistematic asupra noastră, îşi aruncase tentaculele sale şi asupra şcoalelor noastre confesionale, cetăţile de conservare naţională, susţinute cu atâtea jertfe din partea bisericilor române. Astfel, devenit suspect, învăţătorul C. Pava este mereu hărţuit şi persecutat pentru principiile şi sentimentele sale. Ba, în cele din urmă, în anul 1909, în urma unui denunţ şi a unei însemnări, nevoit, dacă nu chiar forţat, a demisionat din învăţământ şi trece la pensie. Dar, deşi trecuse la

pensie, Pava va rămâne mai departe în serviciul bisericii sale în calitate de cantor. Şi în această calitate a sa a funcţionat până-n ziua morţii sale atrăgând admiraţiunea tuturora prin glasul fermecător. La preluarea din partea statului Român în 1920, C. Pava a înţeles că ceasul a sunat şi că este de datoria sa de a-şi pune din nou în serviciul şcoalei modestele sale forţe, pentru a desăvârşi aceea pentru care militase în tinereţe şi pentru care trebuise să plece din învăţământ. Învăţătorul C. Pava depune aceeaşi muncă conştiincioasă pe altarul şcoalei noastre ca şi mai 'nainte până la 30 iunie 1930, când trece definitiv la pensie.

Se vede clar din atitudinea învățătorului C. Pava că, după izbucnirea Primului Război Mondial, multe cadre didactice pensionate au refuzat să suplinească locurile rămase vacante ale învățătorilor trimiși pe front de statul maghiar care, evident, n-au abrogat legea maghiarizării a lui Apponyi. Era și asta o formă de protest împotriva acestei legi, care urmărea să-i transforme în maghiari pe români, șvabi, sași, sârbi, croați, sloveni, slovaci ...

Nu-i de mirare, deci, că cei mai mulți dintre românii bănățeni, ardeleni și bucovineni nu erau motivați să-și dea viața pentru o patrie mașteră, atunci când fuseseră chemați sub arme. Din familie și din spusele multor bătrâni care au participat la Primul Război Mondial, chiar de la declanșarea lui în 1914 până la sfârșitul lui, când s-au ales cu o altă patrie, am putut afla la ce mijloace de evitare a unui război, care nu era al lor, au fost siliți să recurgă: prizonieratul din proprie inițiativă, dezertarea din armată, automutilări și provocări intenționate de diferite boli, cum ar fi introducerea în urechi a *țâmporului* (sulfului), tamponarea cozii ochiului cu *săricică* (șoricioaică), îngurgitări de zeamă de tutun, avivarea unor răni cu petrol, moare, vezicator, spânz sau zahăr cu salivă… Se făcea o gaură în picior sau în mână, apoi se introducea substanța nocivă cu un pai de secară. Alții își băgau boabe de porumb în încălțăminte. Evident că unii au și murit, atunci sau mai târziu din cauza acestor practici, sau erau împușcați dacă se descoperea *înșelăciunea*.

E bine să nu uităm că pentru românii din Banat, Ardeal și Bucovina, Primul Război Mondial a fost mai lung decât

pentru Regatul României, intrat în război abia în 1916, şi că vieţile sacrificate pe *altarul patriei* au fost considerabil mai numeroase. Situaţia participării belinţenilor la acest masacru, la acest „abator", este sistematizată în *Cronica Parohiei Ortodoxe Române Belinţ*, manuscris al preoţilor Ion Dulcu şi Ioan Belei: 456 de combatanţi belinţeni au participat la el, din care 286 s-au întors acasă teferi, 88 uşor răniţi, 4 suferind invalidităţi (1 în Italia, 3 în Galiţia), 74 au căzut pe câmpul de luptă (25 în Galiţia, 17 în Italia, 14 în Rusia, 5 în România, 5 în Ungaria, 3 în Serbia, 3 în Albania, 1 în Austria, 1 într-un loc necunoscut), iar 4 au decedat de îndată ce au ajuns la Belinţ grav răniţi de pe front. Din cei 78 de morţi, 73 erau plugari, 2 cojocari, 2 fierari şi un învăţător, caporalul Lazăr Ignea. Acesta a căzut în Bătălia de la Mărăşti, în iulie 1917, dar nu apare pe lista eroilor români de la mauzoleu nici pe cea de pe internet, probabil pentru că, neavând ocazia să se predea românilor, a trebuit să lupte de partea trupelor germano-austro-ungare. După gradul militar, 72 erau soldaţi simpli, 3 fruntaşi, 2 caporali şi un sergent. În memoria lor a fost înălţat în faţa bisericii, în 1938, Monumentul Eroilor, prin contribuţie benevolă (60.000 de lei), de către sculptorul Ştefan Gomboşiu (1904-1978) din Timişoara şi zidarul Ioan Cimponer din Belinţ, la iniţiativa notarului Ioan Bot. Profesor, artist plastic şi critic de artă, Şt. Gomboşiu, după absolvirea Şcolii Normale din Timişoara, a urmat Şcoala de Arte Frumoase din Cluj, în atelierele căreia a modelat primele sale lucrări de sculptură care, ca şi alte lucrări ale sale, s-au pierdut. La Cluj i-a avut ca profesori pe Romulus Ladea, Catul Bogdan, Aurel Ciupe, cu care s-a şi împrietenit. Pe lângă Monumentul Eroilor de la Belinţ, a realizat unul şi la Cenad. La Belinţ au fost scrise, după 1990, pe nişte plăci de marmoră ataşate monumentului şi numele eroilor din al Doilea Război Mondial. Sper că belinţenii le vor demonta şi vor face un monument aparte pentru aceşti eroi, cât şi un cenotaf care să menţină în actualitate memoria personalităţilor înhumate în vechiul cimitir din preajma bisericii, desfiinţat cu mulţi ani înainte.

Cred că a sosit momentul să ascultaţi povestea unui

steag acoperit de glorii, pe care o să v-o relatez după aceeași *Cronică a Parohiei Ortodoxe Române Belinț*: „Câțiva dintre ostașii belințeni au căzut prizonieri la ruși. Prin noiembrie 1916, aproximativ 40.000 de prizonieri bănățeni și ardeleni din Rusia au cerut să fie primiți în armata română ca voluntari. Doi ofițeri români, generalul C. Coandă și colonelul C. G. Pietraru, însărcinați de Ministerul de Război Român, s-au ocupat de formarea corpului de voluntari. La 5 martie 1917 a avut loc o discuție între autoritățile române și voluntari (reprezentați de col. Pietraru), pentru organizarea unităților, convenindu-se ca punctul de concentrare a voluntarilor să fie localitatea Darniţa de lângă Kiev, numită de Petru Nemoianu *Prima Alba Iulie a românilor* în cartea cu același titlu și cu subtitlul *Voluntarii români în războiul pentru întregirea neamului*, Timișoara, 1922. Acolo s-a format prima unitate de voluntari: Compania 1 din Batalionul I, aproape numai din bănățeni, care și-au confecţionat, punând mână de la mână 2,80 ruble, un steag tricolor cu benzile de culori dispuse perpendicular pe lance, nu paralel cu ea. Purtătorul lui a fost dintru început sergentul voluntar din Belinț Dimitrie Lăzărel (Tălianu). La 3 iunie 1917, primul batalion de voluntari, instruit și echipat complet, a pornit din Kiev spre Iași. Era compus din 16 ofițeri și 1250 de subofițeri și soldați, sub comanda maiorului Sebastian Aldescu. În ziua de 5 iunie batalionul a ajuns la Chișinău. Maiorul Murafa, care i-a întâmpinat, le-a dat un steag pentru a-l arbora pe Cetatea Alba Iulia, iar un bun român, Vladimir Herța, le-a dat o icoană a Mântuitorului, spre a fi depusă în catedrala din Sibiu. Primirea în Iași din 7 iunie a fost o adevărată sărbătoare. Voluntarii coboară din tren cântând *Pe-al nostru steag*... la care li se răspunde de către ieșeni cu cântecul *Să trecem Carpații*… În gară i-a primit generalul Prezan, apoi, la cazarma Regimentului 7 Roșiori unde au fost încartiruiți, generalul Vlădescu. Cuvântările acestora erau *rupte din sufletele lor*. Despre manifestarea sărbătorească din curtea acestui regiment, un participant a spus: *«Așa ceva nu s-a mai văzut de la 1848. Dacă atunci a fost o Câmpie a Libertății, asta este Câmpia Unirii»*. A doua zi, în fața ÎPS

Pimen s-a depus jurământul de credinţă către Ţară şi Regele Ferdinand, prezent la această solemnitate. A urmat o *masă a înfrăţirii* la care a luat parte şi regele. Comandantul Corpului I de Armată, generalul Nicolae Petalá, a toastat… *pentru primul rege al tuturor românilor*. A urmat o *procesiune* în oraş la statuia lui Alexandru Ioan Cuza, când şi unde – îşi aminteşte portdrapelul Lăzărel – *am văzut viziunea grandioasă a marelui vis naţional înfăptuit*. În acea zi, parlamentul şi-a suspendat lucrările, iar toţi miniştrii, senatorii şi deputaţii au venit la statuia lui Cuza, spre a lua parte la măreaţa sărbătoare de înfrăţire a voluntarilor bănăţeni şi ardeleni cu ostaşii României. Prim-ministrul I. C. Brătianu a avut o alocuțiune îndelung aplaudată".

Puţine detaşamente de voluntari au ajuns pe front. Batalionul I, încadrat în Regimentul 26 Rovine din Craiova, a participat la luptele de la Mărăşeşti, Muncelu şi Panciu sub tricolorul adus din Rusia. După terminarea războiului, steagul acesta a însoţit delegaţia belinţenilor la Marea Adunare de la Alba Iulia din 1 Decembrie 1918, *a însoţit* apoi la Bucureşti batalionul de onoare al Regelui, *a primit* delegaţia românilor din Ardeal şi Banat care au cerut, la Alba Iulia, unirea cu Patria Mamă, *a participat* la diferite festivităţi la Sibiu, Arad etc., ca să poposească în cele din urmă la Belinţ, mai întâi în casa port-drapelului D. Lăzărel, care nu voia să se despartă de acesta, apoi la Biserica Ortodoxă Română de aici, unde l-am redescoperit prin anii '70 ai veacului trecut într-o stare de uzură destul de avansată. I-am propus atunci preotului Ion Dulcu să-l ducem la Muzeul Banatului din Timişoara, pentru a fi restaurat în atelierul de textile şi a fi păstrat în bune condiţii acolo, cu clauza ca, ori de cîte ori avem nevoie de el la marile evenimente belinţene, să-l aducem în biserica noastră pentru câteva zile, apoi să-l restituim muzeului în care este expus pentru vizitatori şi protejat într-un dulap cu uşă de sticlă. Este singura piesă de acest fel de la Muzeul Banatului, un exponat de mare preț și, după cum se pare, unicul din țară păstrat din cele vreo 6-7 câte au avut voluntarii bănăţeni şi ardeleni din Primul Război Mondial. Detalii despre acest drapel ne-a furnizat preotul Ioan

Beleiu în revista *Luptătorul* nr. 2 din 9 ianuarie 1930: ***Un steag al voluntarilor bănăţeni:*** *În Biserica Ortodoxă din Belinţ stă un steag de mătasă, tivit cu fir de argint, foarte preţuit pentru însemnătatea lui istorică. Din semnele argintii se citesc pe o parte cuvintele…* **Trăiască România Mare***, pe cealaltă găsindu-se cuvântul* **Unire***. Este steagul înfiinţat de batalionul III* [în realitate: I] *al voluntarilor bănăţeni în 1 iunie 1917 la Kiev, dăruit bisericii din Belinţ de către voluntarul Dimitrie Lăzărel-Lăzărescu, sergent, purtătorul acestui steag pe câmpul de luptă de la Muncel, Panciu şi alte localităţi unde a luat parte la lupte Regimentul 26 Infanterie Rovine de 1a Craiova. Martor al marilor suferinţe, dar şi al multor clipe înălţătoare, acest steag a fost unul dintre acelea cari au fâlfâit mândru în faţa delegaţiei ardelene sosite la Bucureşti cu actul Unirii. De aici transportat la Alba Iulia, apoi la Sibiu şi în fine la Belinţ, unde la 1 ianuarie 1919 inimosul sergent D. L.-Lăzărescu, mândru de datoria sa împlinită cu vârf faţă de patrie, bucuros că bunul Dumnezeu l-a adus în pace la ai săi şi conştiu* [conştient] *de datorinţele sale creştineşti, cu ochii scăldaţi în lacrimi de bucurie, în numele său şi al tovarăşilor săi de luptă, l-a dăruit Sfintei Biserici din satul său natal. Sfinţit cu mare pompă şi aşezat în faţa altarului, acest steag e cea mai frumoasă şi cea mai de preţ podoabă a bisericei din Belinţ. Laudă şi recunoştinţă se cuvine atât dăruitorului, cât şi tuturor voluntarilor cari au purtat şi au luptat sub acest semn al idealului nostru naţional. Trimit aceste rânduri de mai sus şi cu scopul ca din acest comunicat voluntarii din Batalionul III să afle despre steagul înfiinţat de ei şi să nu creadă că doar camaradul lor DL Lăzărescu l-ar fi nimicit sau l-ar fi reţinut pentru sine. În timpul când l-a dăruit bisericei din loc, acest lucru nu se putea da publicităţii, căci eram sub ocupaţiunea sârbească şi ni l-ar fi confiscat…*

Belinţ, 23 ianuarie 1923, Preot Ioan Beleiu, Belinţ, jud. Timiş

Povestea acestui steag nu se oprește aici, ne vom întâlni cu el și la alte evenimente din Banatul interbelic. Până atunci, însă, o să vedem cum ne-am unit noi, belințenii, cu România regală.

Belințul era pregătit pentru Unire. Toate evenimentele din trecutul său, despre care avem mărturii consemnate de la Recursul Maiestatic, semnat în 1807 de fostul *învățător al tinerimii în Belinți,* Dimitrie Țichindeal, și protopopul Gheorghe Petrovici din Belinț, alături de protopopul lugojean Ștefan Atanasievici și preotul bocșean Petru Popovici, și Revoluția Pașoptistă – cu vicarul mitropolitan Dimitrie Petrovici-Stoichescu, fiu al Belințului – până la lunga luptă pentru emanciparea Bisericii Ortodoxe de sub tutela sârbească – în care a avut un rol important protopopul Constantin Gruici tot Belinț – converg spre actul acesta. Așteptată și plămădită de generații și generații, Unirea cu România a fost un lucru firesc, izvorât din ființa poporului român.

La sfârşitul lui octombrie 1918 a început, în tot Banatul, mişcarea consiliilor naţionale româneşti, care preiau conducerea vieţii şi treburilor publice în satele bănăţene după prăbuşirea Imperiului Habsburgic. Adunarea din 3 noiembrie de la Lugoj, la care participă şi belinţeni, s-a desfăşurat într-un mare entuziasm şi s-a încheiat cu intonarea cântecului naţional de luptă *Deşteaptă-te, române!*

Conform instrucţiunilor date de Consiliul Central Naţional Român s-a trecut, în zilele următoare, la alegerea delegaţilor pentru Marea Adunare Naţională de la Alba Iulia. Organizarea acestor alegeri a fost lăsată în seama Consiliului Național Român Județean Timiș-Torontal. La Belinț a fost aleasă o delegaţie compusă din 9 membri, reprezentând proporţional clasele sociale de atunci: 6 ţărani: Constantin Adam (Tuia), Toma Haţeg (Talpeş), Dimitrie Marcu (Peşteanu), Constantin Mateica (Miciconi), Gheorghe Mateica (Iosa) şi Ioan Trufaş (Boambă); 2 intelectuali: protopopul Gherasim Sârbu şi învăţătorul Constantin Pava; 1 negustor: Ştefan Bădescu. Conducerea delegaţiei i-a fost încredinţată protopopului Gherasim Sârbu, care a fost ales ulterior senator în Parlamentul României Mari. Delegația trebuia să voteze în numele tuturor belinţenilor Unirea Banatului cu România!

Pe lângă cei 9 delegaţi, a fost invitat să participe la adunarea din Alba Iulia şi sergentul Dimitrie Lăzărel, cu tot cu steagul purtat de el în război.

Cum Banatul era ocupat de trupele sârbești, plecarea delegaților a întâmpinat unele greutăți, dar la 1 decembrie, purtând o pancartă cu numele comunei pe care o reprezentau, belințenii se aflau pe Câmpul lui Horia din cetatea Alba Iulia, unde au ascultat toate cuvântările, manifestându-și împreună cu ceilalți delegați entuziasmul la citirea Rezoluției, al cărei prim punct din cele 9 consemna: *Adunarea națională a tuturor românilor din Transilvania, Banat și Țara Ungurească, adunați prin reprezentanții lor îndreptățiți la Alba Iulia în ziua de 18 noiembrie (1 decembrie) 1918, decretează unirea acestor români și a tuturor teritoriilor locuite de dânșii cu România!*

Singurul supraviețuitor al delegației belințene în 1970, când am stat de vorbă cu el, Gheorghe Mateica (n. 1889, în sat i se spunea Moș Giurca lu' Iosa), își mai aducea aminte că, în toiul entuziasmului general, a cântat împreună cu miile de glasuri: *Hai să dăm mână cu mână / Cei cu inima română*... Și… *Sunt român, sunt român!* Gheorghe Mateica era un cunoscut cititor al bibliotecii locale, de unde-și împrumuta cărți cu traista. În 1967 a primit medalia *Semicentenarul Unirii Transilvaniei cu România.*

La sfârșitul Primului Război Mondial, învățătorul Iuliu Puticiu din Chizătău (originar din Lipova, absolvent în 1892 al Preparandiei din Arad) nota într-un *Minei* pentru luna decembrie (Buda, 1805) o scurtă relatare cu privire la încheierea războiului și înfăptuirea unirii: *Pro domo! La 17/30 octombrie 1918, după un război de 4 ani, 3 luni şi 6 zile, împărăţia Austro-ungară s-a prăbuşit. Armata austro-ungară, compusă din 60 % minoritari, după ce pe toate fronturile ducea lipsă în hrană, îmbrăcăminte, erau trataţi neomeneşte, iar acasă, după ce li s-au recvirat [= rechiziţionat] bucatele, unsoarea, hainele, lucrurile de aramă, oţel, bronz etc., ba chiar şi clopotele de la biserici, a trecut la revoluţie, depunând armele; fiecare minoritate şi-a cerut dreptul de autodeterminare pe baza legii wilsoniene primite de toate statele beligerante.* [Este vorba de discursul lui Woodrow Wilson, președintele SUA, ținut în Congresul american, din 8 ianuarie 1918 și conținând 14 puncte-propuneri în vederea Conferinței de pace, punctul 10 referindu-se la reajustarea frontierelor Austro-

Ungariei în baza principiului autodeterminării naționalităților, fapt ce a permis apariția statelor Cehoslovacia, Austria, Ungaria, reîntregirea României și înființarea Regatului Sârbilor, Croaților și Slovenilor – viitoarea Iugoslavie. De remarcat că la acea dată SUA nu recunoșteau alipirea Basarabiei la patria mamă, în America necunoscându-se prea bine adevărul cu privire la îndreptățirea României de a-și recupera teritoriile străvechi. Abia în 1922, prin extraordinara activitate diplomatică prestată cu responsabilitate, demnitate, curaj, tact politic și devotament față de patrie de prințul Anton Bibescu, ministrul plenipotențiar al României la Washington – care a contracarat cu promptitudine și fără drept de apel propaganda antiromânească desfășurată în SUA de iredentiștii maghiari, bulgari și bolșevicii sovietici – adevărul istoric privitor la România a putut ieși la iveală și peste ocean. (v. Ș. Drutzu, *op. cit.*, p. 94 și urm.) Drept răsplată pentru patriotismul și exemplaritatea exercitării funcției sale de diplomat, așa cum azi nu se mai practică la noi, comuniștii i-au confiscat averile după cel de-al Doilea Război Mondial!

*Astfel, împărăţia austro-ungară s-a dizolvat, formându-se statele România Mare, Polonia, Cehoslovacia şi Iugoslavia. Revoluţia a durat 30 de zile. La 1 Decembrie 1918, la Alba Iulia s-a ţinut Adunarea la care au participat peste o sută de mii de oameni, reprezentând Ardealul, Banatul, Crişana, Maramureşul şi s-a hotărât dezlipirea acestor ţinuturi de Ungaria şi alipirea la România. De asemenea, s-a hotărât, în adunarea de la Cernăuţi, dezlipirea Bucovinei de Austria, la Chişinău, a Basarabiei de Rusia, formând toţi românii o singură ţară, România Mare. [...] Comuna Chizătău, cu 36 morţi în război, şi-a răscumpărat dreptul de sânge la această ţară. (*Chizătău, 1 Dec. 1918 , Iuliu Puticiu, învăţător.*)*

După atâta bucurie și entuziasm, s-au ivit imediat un șir de consecințe neplăcute, neprevăzute de nimeni. În unele zone ale Banatului, între care și Belințul, conform mărturiei bătrânilor belințeni, în ianuarie 1919 satul a fost ocupat de sârbi, aproximativ 2-3 săptămâni, timp în care aceștia au făcut numeroase percheziții în casele locuitorilor, căutând, îndeosebi,

arme. Protopopul și preoții au fost nevoiți atunci să se refugieze în satul vecin, Gruni, până la izgonirea sârbilor de Regimentul 3 Olt, care a rămas câteva luni în Belinț, în frunte cu generalul Brătescu, sârbii retrăgându-se după Recaș, Izvinul fiind ultima comună ocupată de ei până la încheierea păcii (francezii au ajuns numai până la Belinț, de unde s-au retras la Lugoj din calea sârbilor).

Dar năpasta cea mai mare le-a adus-o belințenilor, în special foștilor voluntari, aplicarea incorectă și nemulțumitoare a legii reformei agrare din 30 iulie 1921, ceea ce i-a determinat pe combatanţii îndreptăţiţi a primi pământ să se constituie într-o Uniune a Foştilor Volunari Români (UFVR). Un rol activ în cadrul Despărţământului UFVR Belinţ-Chizătău l-a avut, până prin 1931, stegarul voluntar Dimitrie Lăzărel (1885-1959), care-şi adaugă de-acum la nume şi pe Lăzărescu. La prima adunare a UFVR (Arad, mai 1923) a participat din Despărţământul Belinţ-Chizătău, un grup de 400 voluntari care aduceau în frunte steagul pe care l-au apărat pe front şi o fanfară admirabilă, după cum informează gazeta *Solidaritatea* din Arad, **1** (1923), 27 mai, p. 1. Secretar şi casier la început, din 1929 preşedinte al Despărţământului UFVR Belinţ-Chizătău, care cuprindea 520 de membri din 56 de comune, port-drapelul a fost prezent la toate adunările cu steagul lui.

Despre felul în care s-a aplicat Reforma agrară din 1921 în Belinț, ne spune avocatul dr. Ilie Radu în *Raport asupra reformei agrare din comuna Belinț,* din celebra *Anchetă monografică în comuna Belinț*, p. 299-304, apărută la Timișoara în 1938, la patru ani după efectuarea, în 1934, unor ample investigații sociologice inițiate de Institutul Social Banat-Crișana. În rezumatul pe care-l voi face adaug mărturii și din alte surse. Suprafața destinată împroprietăririi provenind din moșia Belinț-ului, după scăderea suprafeței necesare instituțiilor publice, rămâneau 593 de iugăre și 1504 de stânjeni pătrați. Tabelul cu cei îndreptățiți se definitivează în 1922 și cuprinde 298 de săteni, cărora urma să li se atribuie loturi de patru iugăre. În 1923 sunt omiși din tabel 18 săteni și, prin împroprietărirea a 189, rămân fără pământ

91 dintre cei de pe tabelul inițial. Aceștia fac contestație, concomitent cu primăria, care cere un lot mai mare pentru izlazul comunal. Comisiunea județeană admite numai contestația primăriei, acordându-i, pe lângă cele 279 de iugăre de izlaz, încă 421, în dauna celor îndreptățiți. Așa încep nemulțumirile, exploatate de politicienii vremii ce s-au perindat prin Belinț cu ocazia diferitelor alegeri. Speculând aceste nemulțumiri, cât și sentimentele naționale sincere ale foștilor voluntari, politicienii extremiști îi vor atrage cu ușurință către *mișcarea națională* (care va deveni *legionară*) prin sloganul: **Omul și pogonul**! Dimitrie Lăzărel-Lăzărescu va protesta de nenumărate ori în presa vremii împotriva felului în care decurgea aplicarea legii reformei în Belinț. Belințenii așteptau să li se dea pământ și din hotarele Babșei și Ghizelei care, înainte de colonizarea lor cu unguri și nemți, le aparținuseră de drept. El dezvăluie în *Lumea și Țara,* din 4 decembrie 1923, că Reforma agrară s-a făcut de străini în dauna băștinașilor români. Deși autoritățile superioare române aprobaseră cererile românilor, notarul de la Belinț, Josif Czittler, în funcție din 1903 până în 1930, le rezolva pe dos. Delegații români la comisia de împroprietărire erau presați să renunțe la pretențiile lor legitime, erau închiși și bătuți de un agronom ungur, membru sau președinte al comisiei de reformă; pământul a fost dat coloniștilor nemți, la Ghizela, și maghiarilor – la Babșa. Problema este reluată de el în aceeași publicație, în 9 decembrie. *Pe pământul unde sunt așezate azi coloniile maghiare și germane, Babșa și Ghizela, înainte cu 30 de ani belințenii lucrau la pădure, scoteau buciumi curățind locul și făcându-l în pământ de muncă, pe care-l țineau în arândă de la statul ungar românii noștri*. Păduritul și acel pământ era izvor de existență pentru belințeni. *În prezent* – adaugă el – *în vremea realizării visului de veacuri al bănățenilor, acela de a redeveni stăpâni în propria casă, belințeanul cu vacă, cu purcel și cățel trebuie să trăiască de pe 1,5 iugăre pământ*. Sau… *Păşunatul comunei Belinț care, în baza contingentului de vite și pe temeiul legii agrare ar fi avut drept la duplicarea teritoriului de păşunat, este expus a fi redus la o bucată mai mică decât era înainte*

de război, când adecă belinţenii îl luau în arândă de la statul ungar cu bani grei şi sforţări grozave. Teritoriul acesta pe care îl cerem şi azi, organele de împroprietărire nu voiesc să ni-l dea, ci voiesc să-l reducă cu sute de iugăre. […] *Comisia judeţeană pentru expropriere în anul 1921 a hotărât ca îndreptăţiţii din Belinţ să primrească în arândă forţată 362,5 iugăre pământ de muncă din pământul statului expropriat de la coloniştii din Ghizela. Acest pământ nu s-a predat însă belinţenilor* (se va da abia prin Reforma din 1945). Inginerul agronom Pappházij îl refuză belinţenilor sub ameninţarea cu jandarmii, după cum preşedintele comisiei de ocol din Recaş le refuză un loc de casă naţională în centrul comunei, propunându-le în schimb un lot între Belinţ şi Chizătău.

Aşa se explică tentativa unor belinţeni de a emigra în America, numai că, din păcate, sunt escrocaţi de nişte agenţi din Capitală: *În privinţa paşapoartelor*, spune prietenul nostru Lăzărescu, *trebuie să se ştie că au fost înşelaţi în Banat peste 30 de oameni. (...) Toţi aceştia şi-au vândut tot ce au avut ca să poată merge în America, dar n-au putut şi astăzi o duc rău de tot, că banii i-au prăpădit şi au rămas aşa-zicând pe drumuri.* (*Durerile Banatului*, în *Lumea şi Ţara* din 16 noiembrie 1924).

Dimitrie Lăzărel-Lăzărescu îşi câştigă, treptat-treptat, o binemeritată popularitate. Devine un simbol al luptei ţărănimii împotriva trădătorilor de ţară, al românilor înşelaţi de inşii ce sfidau legile şi drepturile oamenilor.

Acum însă… hai să-i spunem aşa, un fapt divers. Un fapt divers, dar nu numai atât, din care se va vedea statutul real al eroului belinţean Lăzărescu. Faptul este prezentat în *Lumea şi Ţara* din 14 februarie 1926. ***O nuntă frumoasă.*** *În Bucureşti s-a serbat cununia vrednicului oştean şi luptător naţional maiorul Gh. Băgulescu cu domnişoara Elena Dimitriu, cunoscută pentru purtarea ei frumoasă dovedită în susţinerea luptei naţionale. Naşi au fost dl şi dna Octavian Goga. La nuntă au luat parte foarte numeroşi fruntaşi ai vieţii noastre publice şi delegaţi de-ai mişcării naţionale din multe părţi. Unul dintre aceştia din urmă a fost şi vrednicul ţăran fruntaş din Belinţ, Dumitru*

Lăzărel-Lăzărescu, care cu acest prilej a rostit și o cuvântare frumoasă în numele bănățenilor.

Belințenii se vor plânge în 1927 la minister, fără a li se da satisfacție. Doi ani mai târziu, același Lăzărescu va scrie: *Această armată a voluntarilor, după ce a contribuit în mod efectiv la formarea României Mari, a fost pur și simplu neglijată de toate guvernele care s-au perindat la cârma acestui stat.* Peste trei luni, la adunarea voluntarilor din 2 iunie de la Belinț, acesta va protesta din nou: *Nimica din cele ce ni s-au promis n-a fost împlinit. […] Noi am fost mereu împinși la o parte de toate haimanalele, escrocii și trădătorii neamului cari s-au îmbogățit în timpul cât noi am stat sub arme. […] Acestea sunt lichelele cocoțate în toate posturile bine retribuite, de unde ne batjocoresc pe noi și unde își încarcă buzunarii cu banii sărmanului nostru stat, jefuind fără milă."* (*Adunarea foștilor voluntari bănățeni, la Belinț,* în *Svastica Banatului.* 16 iunie 1929.)

Mă opresc aici, dezamăgit de asemănarea izbitoare a societății românești de după Unire cu cea de după Revoluția din 1989. La data anchetei sociologice din Belinț (1934), punerea țăranilor îndreptățiți în posesia pământului nu s-a încheiat încă, o parte dintre ei primind provizoriu loturile așa cum le-au avut în arenda forțată, iar 95 de persoane au rămas fără pământ, cu toate că din hotarul Babșei s-au mai luat 100 de iugăre. Concluzia trasă de unul dintre monografiști, Aurel Contrea, în raportul său: **Belințul. Cadrul fizic și etic al unui sat bănățean.** *Situația este amarnică, fiindcă din tot ce-a constatat, se desprinde icoana unui sat în plină suferință*. În final autorul se arată însă… optimist în ceea ce privește viitorul localității: *Biet popor, păscut de nenoroc! Nu dispera, totuși, zorii mântuirii tale sunt aproape.*

Iar mie nu-mi rămâne acum decât să mă întreb… Atunci când te ridici la luptă, Gheorghe, pentru binele patriei tale și al neamului tău, mai are vreo importanță din ce partid faci parte? Mai cutează cineva să-ți terfelească memoria fiindcă ți-ai expus morții, Dimitrie, viața pentru un mare viitor pe măsura trecutului mare al seminției tale? Au cine mă va mai putea opri vreodată, Ioane, să-ți scriu numele în cartea de aur, alături de cele ale

moșilor și strămoșilor ce și-au vărsat sângele ca noi să stăm astăzi cu fruntea sus între popoare? Oare chiar nu merităm noi, cei de azi, să avem un rege și un Dumnezeu?

- Istoria de veacuri de coabitare interetnică, așezată aici de către întemeietorii de civilizație austrieci, și-a pus amprenta asupra unor particularități ale vieții obștești din zonă? Cum au rămas acestea nealterate de-a lungul vremurilor, cum a rămas neatins spiritul românesc?

- E drept că civilizatorii Banatului au fost austriecii. Colonizându-l masiv cu diverse populații din Europa, termenul de *austriac* trebuie înțeles în sens larg în acest caz, incluzându-i și pe coloniștii care nu erau originari din Austria. Despre felul în care primii *civilizatori* din administrația austriacă s-au comportat cu băștinașii, am la îndemână o mărturie cutremurătoare a lui Johann Friedel (1751-1789), primul scriitor german născut pe meleagurile noastre (la Timişoara). Pentru el, patria nu mai era Germania, ci Banatul. Iar Banatul, cu o populaţie majoritar valahă, era perceput ca o ţară românească ajunsă în componenţa imperiului austriac. Fiu de ofiţer, îmbrăţişează o carieră de publicist, scriitor şi actor, peregrinând departe de Banat, prin Germania şi Austria. Se stinge la 38 de ani la Viena, după o boală de plămâni. A scris romane, piese de teatru şi multe scrisori. Acestea din urmă ne interesează îndeosebi, deoarece în ele se referă şi la soarta nedreaptă a românilor bănăţeni, cărora le ia apărarea ca un veritabil umanist, aşa cum o face în *Scrisoarea a treia* din volumul *Cincizeci de scrisori din Viena,* cu conţinut divers, adresate unui prieten din Berlin. Dar mai bine haideți să vă traduc din ediţia a doua îmbunătăţită (Leipzig şi Berlin, 1784, p. 24-31) cel mai semnificativ pasaj… Consilierii din administraţia vieneză *au mers până acolo cu neruşinarea lor, încât s-au obrăznicit să-i prezinte principesei* [Maria Tereza] *această naţie* [română] *ca pe o bandă vremelnică de tâlhari şi o scursură care trăia fie din cerşit, fie din lotrie. Spiritul rebel, răzvrătirea, îndărătnicia, trădarea, trândăvia, comoditatea, pe scurt, orice viciu, au fost atribuite sărmanei naţii care locuieşte la graniţă. Fireşte, domnii consilieri şi-au atins foarte curând*

scopul final, care consta în a face blamabilă, cu anticipaţie, prin cea mai crasă ponegrire pronunţată din capul locului, orice plângere la tronul principesei – chiar şi cea mai îndreptăţită –, înfăţişând-o drept ţipetele unor rebeli răuvoitori, turbulenţi şi recalcitranţi. Spre a se putea ei înşişi deda în întregime plăcerilor şi setei lor de prădăciune, ţinutul Banatului a fost totodată şi el denigrat de ei ca fiind cel mai sterp cu putinţă; împărăteasa a fost nevoită să le mai trimită anual şi sume imense într-acolo, numai pentru a putea acoperi lefurile [domnilor consilieri]*; chipurile, fiindcă veniturile ţării erau infinit mai mici decât cheltuielile cerute de ele. Nu era nicio mirare că principesa, altminteri exagerat de binevoitoare faţă de oricine, a devenit în cele din urmă indiferentă faţă de această naţie, întrucât aproape în fiecare consiliu* [de coroană] *era silită să audă din partea consilierilor administrativi din Timişoara numai şi numai alte plângeri, alte reclamaţii în legătură cu ea.*

În timpul acesta, prietene, îţi vine să crezi că aceşti neruşinaţi n-au făcut altceva decât să se joace de-a baba-oarba cu principesa? Şi, într-adevăr, aşa stăteau lucrurile. Există puţine ţinuturi în monarhia noastră în care natura să răsplătească până şi cea mai mică silinţă a locuitorilor săi cu un belşug aşa de mare; puţine naţii care să fie atât de binevoitoare, de ascultătoare, de serviabile. Fireşte, până la urmă şi cel mai de treabă om devine delăsător, nemulţumit şi nedumerit, dacă trebuie să rabde mereu jugul sclaviei. Şi exact aşa au dus-o românii în Banat*; niciunul dintre aceşti valahi n-avea o proprietate; el nu-şi putea asigura posesia averii de la un moment dat nici măcar pentru copiii săi. Lăcomia consilierilor mergea până într-acolo, încât, dacă primul ţăran ieşit în cale le punea în mână doar 30 de guldeni, ei îi predau orice gospodărie pe care el o reclama şi-l dădeau afară din ea pe fostul locatar cu femeia şi copiii lui. Nu era jalnic să vezi cum tiranii aceştia mici aruncau în mizerie, cu sânge rece, popoarele principesei lor, popoare sortite fericirii? Căci, prin aceasta, sârguinţa era înăbuşită; agricultura, populaţia erau înfrânate; iar acel ataşament care-l face-n primul rând patriot pe supus era stins.*

Să nu-şi fi spus, oare, valahul în sinea lui: La ce-mi foloseşte că-mi cultiv pământurile, că-mi irosesc hărnicia şi destoinicia pentru asta, că-mi adun hrană? De îndată ce vine un trândav şi-şi plăteşte taxa, mă alungă din casa mea, de pe ogoarele mele desţelenite, îmi fură vitele şi hrana. De ce să lucrez pentru străini? Nu-i mai bine să-mi petrec zilele huzurind decât asudându-mi fruntea? Şi aşa gândesc toţi cu adevărat. Înţelegi acum pricina pentru care valahul n-ar mai munci astăzi, încredinţat că mâine trebuie să consume tot? De ce n-a posedat deloc rezerve de hrană? De ce a fost adesea lipsit chiar de cele mai elementare necestăţi, de care prefera să nu se îngrijească nicidecum, decât să se expună pacostei de a-şi ceda roadele, după efortul depus, celui dintâi netrebnic sosit în fugă?

Dar soarta lor ar fi fost încă suportabilă, dacă mizeria şi-ar putea pierde prin obişnuinţă caracterul înspăimântător. Nici domnii consilieri administrativi nu erau mulţumiţi de aceşti barbari. Ei dădeau vina acestei stări proaste pe locuitori; şi nu s-au gândit că tocmai ei au fost tulburătorii fericirii acestei naţii. Dar cum să-i treacă prin cap acestui ilustru corp oficial ideea respectivă, din moment ce majoritatea lor nu poseda nici cea mai vagă cunoştinţă despre asta. Doi consilieri administrativi şi un consilier aulic au venit în livrea în caleaşca generalului Engelshofen. Era nevoie de oameni să ocupe posturile. Engelshofen [1692-1761, primul preşedinte al Administraţiei Ţării Banatului (1751-1753)] *avea deplină şi liberă putere pentru asta. El a găsit printre lacheii săi câţiva care erau mai flexibili şi mai iuţi de picioare, i-a făcut funcţionari de cancelarie şi i-a ridicat în rang până au avut prilejul să devină cele dintâi lipitori ale provinciei. Când te gândeşti că domnii aceştia se desfătau de-a lungul anului într-un permanent trai bun şi făceau cheltuieli mari, pentru care leafa le ajungea abia pe jumătate, şi-şi puteau socoti averea lichidă undeva la sute de mii, atunci să nu-ţi vină-n minte că fiecare bănuţ este mânjit cu sângele supuşilor? Şi aşa şi era.*

Ei n-au înghiţit numai veniturile principesei, fără a mărturisi că pot încasa venituri, ci s-au folosit, pe deasupra,

şi de cel supus – care, chiar dacă era hărăzit iobăgiei, aparţinea totuşi în exclusivitate principelui, iar nu lor – cât timp putea sta pe picioare. Se ocupau cu comerţul de lemne în provincie; săpau mine, făceau case, grădini – totul în folosul lor –, şi-l obligau astfel pe valah la robotă. Cutreierau ţara cu slugile lor după bunul-plac – dar căruţele, caii şi întreţinerea trebuiau să le suporte satele. Primeau compensaţiile pentru furajele livrate armatei; – dar supusul căruia trebuiau să-i revină căpăta ca şi nimic. Sunt prea lehămeţit, dragul meu, ca să-ţi dezvălui mai multe mârşăvii similare. Judecă dumneata însuţi cât de mult i s-a acrit valahului să-şi târască puţinele zile.

Făcut-au aceasta cei dintâi părinţi ai provinciei? Cum, să fi manifestat cumva subordonaţii mai multă conştiinţă? Ai s-o afli îndată.

Banatul era împărţit în 12 subprefecturi, iar fiecare subprefectură, la rându-i, în multe alte unităţi administrative inferioare. Fiecare unitate inferioară îşi avea în subordine anumiţi juzi superiori care, la rându-le, îşi aveau în sate juzi inferiori. Rareori era un ţăran valah jude superior nouă sau zece ani în care să nu-şi fi putut înzestra fetele adeseori cu şase până la zece mii de guldeni – să nu-şi fi-nţeles deloc poziţia şi interesul. Atâta pârleală-şi scoteau ei, juzii superiori, încă de pe atunci. Urcă acum prin toate clasele de funcţionari inferiori, superiori şi cum se vor mai fi numind în continuare până sus la preşedinte [al Administraţiei Ţării Banatului]*, de ce sume imense n-o fi fost privată provincia şi, prin aceasta, tras pe sfoară monarhul!*

Punând toate acestea la socoteală, prietene, cine va mai putea fi atunci nedrept şi să le-o ia în nume de rău valahilor bănăţeni dacă ar sta lâncezind cu mâinile-n sân şi şi-ar ţine zilele cu un ştiulete de cucuruz*, fără să le pese dacă i-ar beli sau nu?*

Astfel era situaţia în acest ţinut, când nişte patrioţi cu gânduri cinstite, între care, după toate probabilităţile şi contele Zorau*, generalul* [Johann von Zorau/ Soro (1730, Buda-1809, Lugoj), comandant al cetăţii Timişoara (1767-1791), general-comandant al Banatului (1784-1805), mare latifundiar în zona

Lugojului], *au îndrăznit să prezinte în liniște împăratului adevărata stare de lucruri. Mișcat de sărăcia lucie din această provincie, el a dat zor, purtat pe aripile iubirii pentru supușii săi, să ajungă pe aceste meleaguri ale celei mai abjecte tiranii. Inima bună, iubitoare de oameni a lui* Iosif [al II-lea] *s-a înfiorat la simplul gând al posibilității unei astfel de barbarii. Nu putea crede nicidecum că niște oameni erau capabili să-și asuprească semenii. Voia să vadă personal ceea ce nu putea crede; și și-a grăbit călătoria. I-a surprins pe aceşti satrapi înainte să-și dea ei seama că voia să-i surprindă. Fiecare supus a fost chemat să-i expună personal păsurile sale. Iar sufletul său iubitor de oameni a trebuit să se aprindă de justificată mânie, întrucât fărădelegile de necrezut urechilor lui au fost adeverite la fața locului de lacrimile poporului. Neîntârziat a curmat răul din rădăcină. Vechea administrație, cu tot cu președintele ei, a fost destituită. Doar puțini au rămas, aceia care n-au fost în stare să ia parte la păcatele șefilor. Noua administrație care a venit în locul celei vechi și în fruntea căreia stătea contele Klary ca președinte a primit ordin, la indicația principelui, să treacă la reforme.*

Împăratul a văzut unde zăcea răul principal al proastei stări și a desființat iobăgia. Fiecare țăran și-a dobândit gratuit proprietatea.

Fiecare jude a primit un tabel cu impozitele stabilite pentru toate cazurile, după care țăranii se puteau rândui singuri, pe când înainte, ori de câte ori stăpânitorii din Timișoara *aveau nevoie de bani, ei trebuiau să plătească impozite, fără să știe pentru ce. A fost stabilit regulamentul zilelor de clacă, iar acestea le-au fost scăzute din impozit. Taxa pentru caii de schimb din transporturi, una dintre cele mai apăsătoare poveri pentru valah, trebuia plătită exclusiv în* Timişoara*, în care scop încasatorul de la serviciul transporturi primea bilete pe care le dădea țăranului în loc de chitanță, iar acesta, la rându-i, le restituia, în loc de bani peșin, la plata impozitului. Pe scurt, se împiedica orice posibilitate de a-l asupri în viitor* pe valah *după bunul-plac.*

Așa a ajuns Iosif *nemuritor, datorită ajutorului dat supușilor săi obidiți, datorită amintirii păstrate în inimile celor*

recunoscători, care acum se străduiau cu puteri sporite să fie vrednici de această bunăvoinţă.

S-a vorbit puţin despre această călătorie; şi totuşi ea a fost una dintre cele mai strălucitoare pe care le-a întreprins Iosif [în Banat a călătorit de trei ori: 1768, 1770, 1773]. *El a ucis hidra din Lerna, care n-a împroşcat între ai săi decât venin şi stricăciune, şi a sădit în urmele lăsate de sărăcia izgonită şi speriată merele de aur ale* Hesperidelor.

Spune-mi, prietene, nu ţi se pare că cei mai mulţi dintre aşa-zişii filozofi ai noştri, care-şi umflă bucile asupra fiecărui firicel de praf din lumina soarelui, nu ştiu cum le ameţeşte capul? Prima călătorie mare a lui Iosif *a fost una dintre cele mai benefice, dar ea a fost în ţinuturi în care, în loc de palate, se găseau numai colibe acoperite cu paie; în loc de cântul operei şi de sunetul muzicii, răsuna numai suspinul surd şi înăbuşit al noroadelor însetate de ajutor; în loc de fastuoase ceremonii, baluri şi baluri mascate, nu erau de văzut şi auzit decât jalbe şi plângeri – fireşte, stăpânii noştri din cale-afară de cuminţi nu erau ei atunci de vină că o asemenea călătorie nu li s-a părut la fel de* strălucitoare *ca oricare alta care era presărată cu spectacole pompoase. Acestor imbecili le plăcea incomparabil mai mult dacă puteau prinde din zbor niscaiva gânduri frumoase, spirituale în cazul călătoriilor în străinătate ale lui* Falkenstein [Contele von Falkenstein – pseudonimul lui Iosif al II-lea] *decât să fie obligaţi a-l însoţi cu spiritul lor de observaţie pe principele care, ca iubitor de oameni, ca părinte afectuos al supuşilor săi, îşi ia toiagul de călător, coboară de pe tron, aleargă cu lacrimi în ochi în întâmpinarea omenirii suferinde până la cea mai îndepărtată graniţă, cercetează însuşi aproape fiecare colibă pentru a turna balsam pe rănile sângerânde ale popoarelor sale. Dar mă mulţumesc cu atât! Mai degrabă trebuie să-i fiu recunoscător nesimţirii acestor atotştiutori pentru asemenea scene. O astfel de călătorie, în care fiecare pas a fost o binefacere pentru ţară – o, aşa călătorie este prea sfântă pentru a fi descrisă în versuri sau proză, adulmecată şi preluată în biografii de – atare capete seci.*

Cam în aceeași vreme și veneţianul Francesco Griselini (1717-1784), figură enciclopedică, vizitând Banatul, trimite, *unor persoane de vază şi învăţaţi* din civilizata Europă, 21 de scrisori ample, conținând observații directe, trecute prin filtrul viziunii sale luministe și al bunului-simț, care fac obiectul cărţii *Încercare de istorie politică şi naturală a Banatului Timişoarei* (vol. 1 publicat în italiană la Milano, vol 1 și 2 în germană la Viena, în acelaşi an, 1780). Ei bine, acestuia trebuie să-i mulțumim noi, ca români bănăţeni, măcar pentru simpatia cu care, în *Scrisoarea a VII-a*, ne ține partea prin constatarea incriminatoare: *de-a dreptul surprinzătoare, degradantă pentru umanitate, despre modul în care urmaşii celui mai renumit popor, atât de măreţ prin armele şi erudiţia sa, prin tot felul de întreprinderi nemuritoare, au putut degenera într-atât, încât să poată fi comparaţi acum – uneori nu fără temei – cu cele mai primitive popoare asiatice şi americane* (în traducerea lui Costin Feneșan, Ed. Facla, Timișoara, 1984, p. 189).

Cu timpul, urgisirile la care au fost supuși românii bănăţeni la începutul colonizării Banatului s-au estompat. Cunoscutele reforme din Epoca Luminilor pe care împărăteasa Maria Terezia (1717-1780) le-a făcut în vremea domniei sale (1740-1780), iar fiul ei Iosif al II-lea (1741-1790) le-a continuat în cei zece ani de domnie (1780-1790), au contribuit la aplanarea conflictelor inerente dintre băștinași și alogeni. Li s-a recunoscut încet-încet celor din urmă rolul de factor civilizator, care a dus la modernizarea Banatului, ceea ce înseamna prosperitate, democratizare, educație, culturalizare, tehnologizare, noi cuvinte din idiomurile lor și câte și mai câte. Românii le-au învățat graiul, bunele obiceiuri și pentru toate acestea le-au dat în schimb limba noastră, omenia și prietenia lor. Am învățat să ne tolerăm și să ne respectăm unii pe alții, am muncit cot la cot, am participat la sărbătorile lor și ei la ale noastre, la bucurii și la necazuri, fără să ne pierdem limbile și identitățile. Cu alte cuvinte, ne-am îmbogățit reciproc într-un Banat care a devenit patria tuturora. Iar când o nesăbuință a mai marilor lumii i-a determinat pe mulți dintre vecinii noștri să plece în vechile

patrii ale strămoșilor lor, în noi s-a prăbușit ceva, am rămas mai pustiiți, cum pustiul s-a instalat și în sufletele lor. I-ați văzut cu câtă bucurie se întorc periodic și cu câtă nerăbdare așteaptă să revină cel puțin o dată pe an la vetrele lor, la mormintele străbunilor? Simt și ei, ca profesorul nostru Tohăneanu, că două sunt cele mai frumoase cuvinte, aș zice din toate limbile: *dorul* (care *duce*) și *vatra* (care *aduce*).

- Au fost anii care au urmat, cei interbelici, atât de prosperi și frumoși cum se idealizează azi? Se vorbește de grânarul Europei, de marile producții, de armonie etnică, de viața spirituală înaltă? Cum își găsea limba română, spiritualitatea noastră, făgașul pe noul drum? A fost o perioadă de înflorire culturală? Te-am ruga să vii cu câteva argumente din Belinț.

- Trebuie să recunoaștem că Regatul României a cunoscut pe vremea regelui Carol I un progres în toate domeniile, că regele a fost preocupat și de soarta românilor de dincolo de frontierele sale. Să ne amintim numai că Academia Română a primit în rândurile ei numeroși membri din Banat, Ardeal, Bucovina, care au avut un rol fundamental în pregătirea Unirii și a noului drum al ei de care vorbiți, încât spiritualitatea noastră, graiul nostru au putut să se integreze firesc, fără traume, în noul stat și în limba lui literară cu care bănățenii erau familiarizați din poezia lui Alecsandri, Alexandrescu (al cărui *Câinele soldatului* era nelipsit de la serbările școlare: *Rănit în războaie, soldatul căzuse...*), fără a mai vorbi de poezia lui Eminescu, Coșbuc, Goga.

Voi invoca, în sprijinul spuselor mele, câteva argumente din Belinț. După Primul Război Mondial *Școala* se confrunta cu o penurie de cadre didactice, mulți dintre învățători nemaiîntorcându-se de pe fronturi. Învățătorul pensionar Constantin Pava, după cum ați văzut, a fost reintegrat în învățământ, rezolvându-se astfel problema unui post vacant pentru băieți, celălalt fiind ocupat de învățătorul Gheorghe Baderca încă din 1895, iar cel pentru fete era ocupat, din 1910, de învățătoarea Maria Ignea-Indricău. Problema se punea, însă, pentru grădiniță, care s-a înființat în 1900 și a funcționat până în 1918, într-o localitate cu populație absolut românească,

dar numai cu cadre de origine maghiară sau germană: Iolan Aschner (1901-1905), Adel Lovassi (1905-1910), Adel Fleisig (1910-1912) și Ana Gábor (1912-1918). O educatoare calificată, românca, pentru acest post este angajată abia în 1930 în persoana Paraschivei Cucuruz, de loc din Lisa, jud. Brașov. Până atunci postul a fost suplinit de profesoare sau maestre – toate provenind din București sau împrejurimi – de la Școala de Gospodărie Casnică Belinț, înființată în 1921 la sugestia soției – trecătoare prin comună – generalului (ulterior, mareșalului) Alexandru Averescu (numită din 1927 Școala de Economie Casnică, iar din 1935 Școala de Gospodărie Rurală, până la desființarea ei, odată cu Reforma învățământului din 1948). Ideea i-a venit de la complexul de construcții solide numit *Curte* (parțial păstrat și astăzi), care era reședința *domnilor de pământ* de odinioară, proprietari sau numai arendași ai pământului eparhial din Belinț, despre care am mai vorbit. Protopopul n-a reușit să obțină acest spațiu pentru o casă parohială. Școlarizarea dura patru ani, timp în care fetele trebuiau să fie inițiate într-o gamă largă de profesii și îndeletniciri rurale tradiționale, ceea ce le sporea șansele de a fi, ca bune gospodine, soții râvnite de preoți, învățători sau chiar oameni mai înstăriți din sate și orașe. Era un mod bucureștean de succes acela de a civiliza provinciile României. Elevele proveneau din aproape toate județele țării: Alba, Arad, Bihor, Caraș, Covurlui, Dâmbovița, Dolj, Făgăraș, Gorj, Hunedoara, Ialomița, Iași, Maramureș, Mehedinți, Mureș, Odorhei, Prahova, Romanați, Sălaj, Severin, Sibiu, Timiș-Torontal, Târnava Mare, Târnava Mică, Tutova, Vlașca și chiar din Iugoslavia, iar, în timpul celui de-al Doilea Război Mondial, din Bălți și Lăpușna. Așa se explică de ce pe buletinul actorului Horia Căciulescu figura la locul nașterii satul Belinț: părinții lui, inginerul Ioan Căciulescu și prima directoare a Școlii de Gospodărie Casnică, Alexandrina Staicovici, erau bucureșteni, fiul lor s-a născut în 13 februarie 1922, după șase luni au plecat toți trei la București, luând cu ei o menajeră din Belinț. Horia Căciulescu a murit împușcat în Revoluția din Decembrie 1989, ducând în mașia lui un rănit la un spital din Capitală.

Vă spune ceva numele Ioan G. Bibicescu? S-ar putea să știți că așa se numește o mare bibliotecă din Drobeta-Turnu Severin, dar ce legătură are aceasta cu satul Belinț cu certitudine nu știți. Dar nu face nimic, vă voi spune eu, plecând de la două fapte diverse de la rubrica *Cronica* a revistei bucureștene din interbelic *Lamura*, 5 (1924), nr. 9, p. 425. Primul:

Biblioteca din coliba ciobanului Iancu Tătucu! *Știrea aceasta nu ne vine din senzaționala Americă, ci din Banat. E dar un lucru controlabil și pilduitor pe meleagurile noastre. Cartea e tot mai căutată de săteni. Veștile și cifrele ce ni le aduce* Darea de seamă a Bibliotecii **Ioan G. Bibicescu** din T. Severin pe anul 1923 *cu filiale în satele Mehedințului și Caraș-Severinului (în 47 sate, 6.344 cetitori au cetit 9.899 volume), ne umple de speranțe tot mai rodnice, că nu peste mulți ani bibliotecile sătești vor fi realități și necesități adevărate. În rapoartele filialelor către centrala bibliotecilor din T. Severin găsim informațiuni cari îndreptățesc speranțele cele mai optimiste pentru viitorul cultural apropiat al satelor. Un preot scrie… Canonul ce am dat unor săteni cu prilejul spovedaniei, a fost cumpărarea unei cărți indicate de mine pentru bibliotecă… Din alt sat… Demobilizații războiului 1916-1918 mi-au cerut cărți cu povestiri din război…/ Mai interesant, însă, între toate este ce scrie preotul și dirigintele școlii din Iablanița, jud. Caraș-Severin… avem onoare a vă raporta că, dezvoltându-se cetitul între tineretul nostru, tânărul Iancu Tătucu, la cererea noastră, a făcut alăturatul inventar al micei sale biblioteci, pe care o ține la colibă (sălaș) la oi; el e abonat și la foaia* Libertatea, *din Orăștie; copilul are 15 ani!* Cetitorii lui plătesc de carte un ou; *ouăle le vinde și cumpără cărți… Din* Rusca*, același județ… În decursul verii, ciobanii au luat din bibliotecă cărți și le-au cetit pe munte!...*

Ioan G. Bibicescu (1849, Cerneți MH-1924, București) a fost om politic, parlamentar liberal, economist și guvernator al Băncii Naționale a României în perioada 1916-1921. Merită să citățm *Raportul Băncii Naționale* din 19 februarie 1917 redactat de el… *Acum, pentru întâia dată în cursul istoriei noastre,*

revendicările naționale au fost formulate fără reticențe în fața lumii întregi. Ani de zile am stăruit ca situațiunea precară făcută cosângenilor noștri în Austro-Ungaria să înceteze. Ceream pentru ei nu privilegii, ci drepturi de oameni, de cetățeni ai statului lor, egali cu ceilalți cetățeni. Le ceream nu numai pe baza sacrificiilor fără seamăn făcute de cosângenii noștri pentru țara lor. Le ceream chiar pe baza legilor pozitive ale anumitor state, care legi, întrucât privește pe români, parcă nici n-ar fi existat, așa erau de nesocotiți și loviți în drepturile lor de oameni și naționale, încât se lucra fățiș și sistematic chiar la desființarea lor etnică. (Ioan G. Bibicescu, *Corespondență.* Ediție alcătuită, îngrijită, studiu introductiv, note și bibliografie generală de Virgiliu Tătaru. Editura Radical, Drobeta-Turnu Severin, 1996, p. 199-200.)

Bibicescu a făcut parte din comitetul Ligii pentru Unitatea Culturală a Tuturor Românilor. A fost un mare bibliofil și, printr-o lege votată în Adunarea Deputaților și în Senat, promulgată de Regele Ferdinand în 19 iulie 1921, a pus bazele bibliotecii ce-i poartă numele din Drobeta-Turnu Severin, donându-i, prin Ministerul Instrucțiunii Publice, aproape 40.000 de cărți… *mai toate frumos și solid legate, multe din ele opere de mare valoare și chiar exemplare unice în țară, care vor fi puse, în mod gratuit, la îndemâna iubitorilor de carte…* așa cum rezultă din motivele expuse în fața deputaților (*ib*., p. 196). În același document (*Statutele Societății Culturale* I. G. Bibicescu *din Turnu Severin*, Monitorul Oficial nr. 86, 22 iulie 1921, București, Imprimeria Statului) se menționează: *Orașul Severin, prin așezarea sa între frații bănățeni realipiți la sânul țării mame și între cei peste un milion de români din Serbia (Valea Timocului) și Bulgaria (ținutul Vidinului), deslipiți și acum de patrie, prin vitregia vremurilor, trebuiește ajutat de Sfatul Țării să poată da unora strălucitoarea lumină a cărților, care să-i facă să simtă neprețuitele foloase ale unității neamului, iar celorlalți nădejdea pentru viitor că nu au fost și nici nu vor fi uitați."* (*Ib*., p. 198.)

În *Actul de danie* I. G. Bibicescu a scris el însuși: *Am avut fericirea să ajung să văd cu ochii împlinirea dorului de veacuri*

al tuturor românilor de a fi cu toţii întrupaţi într-un singur stat naţional, în România Mare şi întregită. Doresc să pun şi eu o pietricică la temelia organizării vieţii viitoare a neamului, care va trebui să fie şi va fi strălucită. Cu acest gând, de mulţi ani am adunat, pe cât mi-a fost cu putinţă – o bibliotecă formată mai ales din cărţile privitoare la ţările româneşti şi la istoria neamului nostru. Dăruiesc această bibliotecă a mea […] Ministerului Instrucţiunii Publice pentru scopul de a fi organizată ca bibliotecă publică în oraşul Turnu Severin […]" (*Ib*., p. 192).

În 9 aprilie 1922, preşedintele Comitetului Bibliotecii Populare *I. G. Bibicescu*, adresându-se Ministrului Comerţului şi Industriei, prezintă pe scurt această bibliotecă, *ce funcţionează regulat de la 10 octombrie 1921 şi posedă* aproape *toate cărţile ce s-au tipărit la noi în ţară până la 1916 şi multe altele din străinătate, până la 1914, data izbucnirii războiului mondial, de când generosul donator n-a mai putut să adauge la bogata colecţiune de cărţi şi pe cele tipărite în vremea şi-n urma războiului, fapt pentru care solicită ajutor ministrului… O instituţie de cultură de valoarea celei din Severin, care nu se găseşte decât în două mari oraşe din ţară – Bucureşti şi Iaşi – nu poate să rămână în urmă cu progresele culturale […] Dorind să completăm această bibliotecă cu cărţi şi revistele cele mai importante şi de valoare care au apărut în aceşti din urmă 8 ani, cu onoare vă rugăm să binevoiţi a ne acorda o subvenţie anuală, cât mai mare posibil, căci numai astfel vom putea cumpăra cărţile şi revistele ce au apărut din 1914 până azi şi care lipsesc cu desăvârşire, numai astfel vom reuşi să aducem această instituţie de cultură la acelaşi nivel cu bibliotecile similare din ţară şi chiar din străinătate. […] vă rugăm, domnule ministru, a ne da sprijinul dumneavoastră preţios, pentru ca biblioteca noastră să-şi poată îndeplini misiunea sa, de a răspândi lumina şi cultura nu numai în judeţul Mehedinţi, dar şi la românii din Banat şi chiar la cei de peste Dunăre, care până azi sunt încă lipsiţi de binefacerile unei culturi naţionale româneşti."* (*Ib*., p. 190-191.)

De remarcat articolul III din respectiva lege: *„Societatea [Culturală „I. G. Bibicescu"] se obligă să înfiinţeze, treptat,*

cu mijloacele de care dispune, biblioteci populare în fiecare comună rurală sau cătun, cum și la spitale, ateliere și fabrici mai importante din județul Mehedinți și, când va fi posibil, în Banat și centrele românești din țările locuite de români." (*Ib*., p. 201.)

Preotul paroh Ioan Câlniceanu din Belinț a aflat de generozitatea bibliotecii din Turnu Severin și, în 1926, s-a arătat dispus să găzduiască o filială a ei în satul nostru, pentru care a cerut sprijinul directorului acestei biblioteci, G. Costovici. S-au păstrat în arhiva parohiei două documente dactilografiate: scrisoarea de răspuns a directorului și un proces-verbal de predare-primire a cărților, pe care vi-l reproduc: *PROCES-VERBAL… No. 308… Astăzi, 8 octombre 1926, Noi, G. Costovici, directorul Bibliotecei I. G. Bibicescu din T. Severin și Preot Ioan Câlniceanu, paroh ort. rom. din Comuna Belinț, județul Timiș-Torontal, am procedat, primul la predarea și secundul la primirea unei Biblioteci compusă din 400 (patru sute) volume/cărți, specificate în alăturatul inventar format în dublu exemplar. Aceste cărți sunt donate de Biblioteca I. G. Bibicescu pentru a forma în comuna Belinț o filială a acestei Biblioteci și vor fi puse în mod gratuit la dispoziția oricărui cititor… Direcțiunea Bibliotecei I. G. Bibicescu are dreptul de a controla oricând atât bunul mers al filialei, cât și existența cărților… Comitetul de conducere ce se va forma este obligat de a înainta orice date și informațiuni cerute de Biblioteca I. G. Bibicescu… În Comitetul de conducere trebuie să facă parte și învățătorul comunei, care poate fi numit bibliotecar. Drept care am dresat prezentul proces-verbal în dublu exemplar, din care unul rămâne la Biblioteca I. G. Bibicescu și unul la Comitetul de conducere al Bibliotecei din comuna Belinț…. Am predat… Director ss G. Costovici L. S. pentru Dl Theodor Costescu, președintele Comitetului Bibliotecei Ioan G. Bibicescu. În numele Comitetului, delegat ss I. St. Paulian, profesor la Liceul* Traian*. T.-Severin… Am primit… Comitetul de conducere preot-paroh ss Gherasim Sârbu, protoiereu ss Ioan Câlniceanu preot paroh; ss Constantin Pava înv. dir; ss George Baderca înv.; ss Maria Indricău înv.* (Arhiva S. D.)

Belinţenii se vor fi bucurat de aceste cărţi. Citeau. La 1894 Constantin Pava nu era numai *dirigentul* corului belinţean, ci şi bibliotecarul localităţii. Ciudată soartă au cărţile! – aşa a tradus Nicolae Iorga dictonul *Habent sua fata libelli* al lui Terentianus Maurus. Da. Unele au fost zăvorâte, interzise, arse, furate, plagiate, altele au devenit cărţi de căpătâi, de supravieţuire sau de plăceri rafinate (*Noi leggevamo un giorno per diletto*, suficient pentru o Francesca da Rimini şi un Paolo Malatesta ca să fie aruncaţi în infern). Azi n-a mai rămas nimic la Belinţ din cărţile primite de la Turnu Severin. Ce bine era să se fi salvat măcar inventarul celor 400 de cărţi!

Al doilea fapt divers din revista *Lamura* sună astfel:

Ziarele minorităţilor din Ardeal şi cele româneşti. Cât interes pentru cultură este în populaţia maghiară şi germană din Ardeal, ne-o dovedeşte presa. Din totalul ziarelor şi revistelor din Ardeal şi Banat, 119 sunt ungureşti, 88 româneşti, 33 germane. Din acestea sunt zilnice: 17 maghiare, 7 germane şi numai 2 româneşti. Să nu ne mai mirăm, deci, când unguroaicele, care intră servitoare, pun condiţii stăpânilor să le cumpere zilnic foile maghiare ce sar în ochi la toate chioşcurile marilor oraşe din întreaga Românie.

La amândouă aceste fapte, ce privesc cultura, lectura cărţilor şi a presei, avem în Belinţ un răspuns notoriu abia peste 10 ani, în toamna lui 1934. Este vorba de prestaţiile unui grup de studenţi şi tineri ţărani care, din iniţiativa lui Ştefan Haţieg, student la Academia de Artă Dramatică, se constituie în *Societatea de lectură* ***Dimitrie Ţichindeal Belinţ***, numită astfel în memoria învăţătului bănăţean care şi-a început cariera didactică în 1794 la Belinţ, ca ***învăţătoriu tinerimii***. Scopul acestei asociaţii şi felul în care urma să-şi desfăşoare întreaga activitate rezultă din statutul ce s-a păstrat şi pe care vi-l reproduc integral, spre a vedea şi progresul făcut de limbajul literar utilizat în cercurile intelectualilor bănăţeni ai vremii:

Statutul şi Regulamentul de funcţionare al Societăţii de lectură Dimitrie Ţichindeal Belinţ*. Art. 1. Subsemnaţii am decis în comună şi deplină înţelegere înfiinţarea unei Societăţi*

de lectură sub denumirea Societatea Dimitrie Țichindeal Belinț, cu sediul în comuna Belinț, jud. Timiș-Torontal, având durată nelimitată. Art. 2. Societatea va fi o instituție liberă – neavând caracter oficial – compusă din persoanele cari aderă la prezentul regulament. Art. 3. Scopul Societății este: procurarea de cărți, reviste de literatură, de cultură generală, și punerea lor la dispoziținunea membrilor. Societatea de lectură va avea menirea să răspândească literatura bună, să dezvolte gustul cetitului – cartea fiind mijlocul cel mai eficace pentru formarea unei culturi autentice – precum și difuzarea culturei prin toate mijloacele în masa poporului. Pentru atingerea acestui scop Soc‹ietatea își propune procurarea de: aparat de radio, proiecțiune, cinematograf, precum și aranjarea de conferințe, serbări și reprezentațiuni teatrale etc. Art. 4. Membrii Societății vor plăti anual o taxă de membru care se va fixa de către toți membrii și care taxă se va plăti la începutul fiecărui an. Membrii Societății în schimb vor avea dreptul de a ceti și împrumuta cărțile și revistele din biblioteca Societății, precum și toate avantajele pe cari societatea le va oferi în decursul activității sale. Art. 5. – Membrii Societății se vor conforma regulelor de mai jos la lectura și împrumutul cărților și revistelor: a) – Fiecare volum va avea o fișă în care se va trece numele cetitorului și data primirei, la terminarea lecturei se va înmâna volumul membrului celui mai apropiat cu obligația ca acesta să treacă în fișă data primirei; în felul acesta se va proceda până când toți membrii Societății vor ceti volumul respectiv. Membrul subscris mai pe urmă poartă răspunderea pentru volumul respectiv, având obligația de a reda acel volum însărcinatului cu conducerea Societății imediat după lectură. În felul de mai sus se va proceda la împrumutul tuturor cărților până când Societatea își va avea o sală de lectură. b) – Cetitorul e obligat să predea fiecare volum în cel mai scurt timp posibil – maximum 14 zile. Pentru cărțile științifice și de studiu se va acorda un termen mai mare. c) – Într-un caz că nu se respectă punctul b) din art. 5, pentru fiecare zi de întârziere se va plăti câte un leu de volum. d) – Membrii sunt obligați a păstra cărțile în cea

mai bună stare, pentru pierderi eventuale se va plăti valoarea cărții plus 10 lei. e) – Cărțile nu se vor împrumuta sub nicio considerațiune de către membrii Societății altor persoane cari nu fac parte din societate. Art. 6. – În afara membrilor Societății, cărțile se vor putea împrumuta și altor persoane contra unei taxe care se va hotărî ulterior, însă numai după ce cartea a fost cetită de către toți membrii Societății. Art. 7 – Societatea poate primi donațiuni atât în cărți, cât și în numerar de la membri, de la persoane particulare, cât și de la instituțiuni publice și de interes general. Art. 8. – În viitor Societatea de lectură ***Dimitrie Țichindeal Belinț*** *va putea lua un caracter oficial și de interes general dacă aceasta va fi hotărârea membrilor sau împrejurările o vor cere. Art. 9. – Conducerea Societății se va face de către Comitetul Societății; fiecare membru face parte de drept din comitet. Comitetul aduce hotărâri în toate chestiunile pendinte de Societate. Adunarea ordinară se ține în prima lună a anului, iar adunările extraordinare ori de câte ori va fi nevoie. Art. 10. – Comitetul Societății de lectură deleagă-n fiecare an pe un membru din sânul ei cu aducerea la îndeplinire a hotărârilor comitetului. Acesta va face la finea anului raportul asupra activității Societății. Pentru verificarea activității se numesc doi cenzori. Art. 11. – Pentru primul an de funcționare însărcinatul cu conducerea Societății va fi de drept Ștefan Hațieg, inițiatorul formărei acestei Societăți. Art. 12. – Cărțile odată cetite de membri Societății vor forma biblioteca de împrumut a Societății Într-un caz dacă majoritatea membrilor vor hotărî, vor putea ca la finea anului să împartă cărțile și revistele prin tragere la sorți între ei, după valoarea cărților și în raport cu contribuția în bani a fiecărui membru față de Societate. Excepție de la alineatul de mai sus vor face cărțile donate și cele cumpărate din alte fonduri decât acele obvenite [provenite] din taxele membrilor. Art. 13. – În caz de desființare a Societății de lectură, comitetul va hotărî dacă inventarul Societății se va împărți membrilor, în conformitate cu art. 12, sau vor ceda întregul inventar unei alte biblioteci de interes general sau altei Societăți culturale existente. Art.*

14. – Prezentul regulament se va putea modifica numai dacă va avea majoritatea absolută. Art. 15. – Subsemnații, după cetirea Statutului și Regulamentului de funcționare al Societății de lectură ***Dimitrie Țichindeal Belinț****, ne obligăm a respecta întru toate regulele de mai sus. Prezentul regulament anulează pe cel precedent. Belinț, la 18 septembrie 1934, ss Ștefan Hațieg, ss Micu Ioan, ss Ioan Adam* (Arhiva S. D.)

Ajunși aici, aș mai adăuga ceva. Am avut în mână un exemplar dintr-o carte purtând un număr de inventar mai mare de 600 și ștampila acestei Societăți de lectură, ceea ce denotă succesul de care s-a bucurat. Cor cu bibliotecă, protopopiat cu bibliotecă (din care, nu se știe cum, *Lesiconul românescu-latinescu-ungurescu-nemţescu*, Buda, 1825, primul dicţionar în patru limbi din cultura română, capodoperă filologică a Școlii Ardeleane, a ajuns la Biblioteca Centrală Universitară din Cluj-Napoca, unde se află și azi), Societate de lectură, Școală agricolă de fete, un număr mare de preoți, învățători, educatoare și profesori, toți calificați, notar *școlit* (și cu pregătire muzicală, dirijor de cor) – starea de fapt, realități din care vă puteți face o idee despre atmosfera spirituală a Belințului interbelic, cu reverberații până în prezent. În pofida existenței acestui factor favorizant, nu trebuie totuși să ne iluzionăm în privința nivelului nostru de cultură de atunci. Un *duș rece* ne vine de la datele statistice culese în Belinț (și din arhive) în anul 1934 de echipa sociologilor timișoreni, publicate în *Ancheta* din 1938. Iată-le pe cele relevante în acest sens:

Pag. 44**:** Știutori de carte în 1910: 44, 2 % față de 58,5 % în 1930. Autorul raportului comentează… *Creșterea procentului știutorilor de carte cu 14,5 % se poate constata numai când s-a alipit comuna Belinț la România Mare.. Deși pe acest teren este încă mult de făcut, totuși față de trecut, mai ales față de era maghiară, s-a făcut un progres îmbucurător. Numărul analfabeților în comuna Belinț se recrutează din oameni mai în etate. Și cu cât generația mai veche va fi succedată de cea mai tânără, cu atât numărul știutorilor de carte va crește și tot atunci și numărul analfabeților va dispărea cu totul…*

Pag. 73**:** Abonamente la ziare: 8 românești (câte 3 la *Universul* și *Unirea Română*, câte 1 la *Viitorul* și *Vestul*), 5

minoritare (3 la *Temesvarer Zeitung*, câte 1 la *Déli Hirlap* și *Aradi Közlöny*); la gazete: 55 românești (22 la *Cuvântul Satelor*, 15 la *Lumea și Țara*, 13 la *Albina*, 3 la *Lumina Satelor*, câte 1 la *Cuvâtul Banatului* și *Foaia Noastră*) și una maghiară (*Magyar Nép*). La bisăptămânale: 1 românesc (*Revista administrativă*), 1 german (*Arader Zeitung*). La periodice: 171, toate românești (150 la *Comunicările*, 16 la *Drumul nou*, câte 1 la *Cele trei Crișuri, Boabe de Grâu, Natura, Administrația Română*, revista *Satul*). Pag. 74: Aparate de radio: 12 (5 la români, 7 la minoritari).

N-am avut în Belinț locuitori de altă etnie decât sporadic, iar cu aceștia (de regulă mici meseriași germani, maghiari, slovaci, țigani) belințenii au dus-o într-o bună convietuire. De aceea unul dintre monografiști, prof. Emil Mihaiu, consideră că în perioada 1869-1930 Belințul poate fi socotit *comună pur românească* (p. 39-41), procentul minorităților fiind nesemnificativ, oscilând astfel: românii *scad* de la 97,1 % la 95,3 %, germanii de la 3,2 % la 2,7 %, maghiarii *cresc* de la 0,4 % la 1,5 %, iar celelalte minorități, împreună, de la 0,3% la 0,5 %. *Este de observat* – subliniază el – *că în comuna Belinț, când aceasta a aparținut fostei Ungarii, în epoca de la 1869 până la 1910, numai numărul locuitorilor de limba maghiară a crescut, de la 14 la 97. Adică de la 0,4 % la 3,7 %. Iar în aceeași epocă toate celelalte naționalități au scăzut și anume, procentul românilor de la 97,1 % la 94,3 %, procentul germanilor de la 2,2 % la 1,8 %. Deci se vede clar că în aceeași epocă proporția românilor a scăzut considerabil, iar a maghiarilor, în urma imigrărilor și mai ales a maghiarizării forțate, a crescut. Așadar, […] se poate constata în mod indiscutabil că în fosta Ungarie procesul de maghiarizare a fost aplicat fără cruțare și milă nu numai la orașe, ci și la sate. În privința maghiarizării bine spune dl dr. Sabin Manoilă în studiul său* (Evoluția demografică a orașelor și minorităților etnice – Arhiva pentru știința și reforma socială, VIII, 1929, p. 98, n. S. D.) *că orașele, cu capacitatea lor mare de a îngrămădi populație, au fost adevărate uzine de deznaționalizare pentru minoritățile etnice din fosta Ungarie.*

Chestia cu „grânarul Europei” se potrivește mai bine cu

localitățile din nordul și nord-vestul Banatului, atât prin calitatea solului, cât și prin imensele suprafețe de teren deținute de gospodarii de acolo, decât cu Belințul în care *pauării* cultivau grâu mai mult pentru consumul propriu, iar porumb pentru creșterea animalelor. În schimb, belințenii produceau pentru vânzare, ca și astăzi, mai mult cartofi și varză. Cartoful Roza de Belinț figura de altfel, în manualele de botanică!

GHEORGHE JURMA,
repere biografice, sumar bibliografic

Repere biografice. Născut, 5 februarie 1945, localitatea Bobda, comuna Cenei, jud. Timiș. Absolvă clasele primare și gimnaziale în Bobda, cele liceale la Liceul de Muzică și Arte Plastice din Timișoara; ca student, devine redactor-șef adjunct al revistei *Forum Studențesc*, debutează cu proză în anul 1968; își încheie studiile superioare la Facultatea de Filologie a Universității din Timișoara în 1969; efectuează stagiul militar în București.

În 1970 se stabileşte în Reșița, devine redactor al ziarului *Flamura* (1970-1989), din 1971 conduce cenaclul literar *Semenicul* (înfiinţat în 1949), coordonează editarea revistei *Semenicul,* în 1990 înființează Editura Semenicul, între 1990 și 1993 este redactor-șef, apoi director al Editurii Timpul*,* (din 2004 redenumită Tim); redactor-şef al revistei *Semenicul.*

Scrie și editează cărți (peste cinci sute de titluri până în prezent), reviste; colaborează la diverse publicații de prestigiu din județ, din țară – *Flamura, Generaţii, Drapelul Roşu, Orizont, Luceafărul, Steaua, Semenicul, Tribuna, Transilvania.*

Pentru activitatea sa a fost recompensat cu diplome, distincții, a fost sărbătorit la librăria *Semn de Carte* din Reșița, i-a fost acordată Diploma *Prieten al Bibliotecii.*

Sumar bibliografic. Volume publicate: *Mic dicţionar al personalităţilor culturale din Caraş-Severin* (Reșița, Editura Timpul, 1976), *Presa şi viaţa literară în Caraş-Severin* (Reșița, Editura Timpul, 1978), *Banatul şi Eminescu* (Reșița, Editura Timpul, 1989), *Câte ceva despre francmasonerie şi despre zodia lumii de azi* (Reşiţa, Editura Timpul, 1994), *Istoria culturii bănăţene* (Reşiţa, Editura Timpul, 1994), *Întâmplări cu Alfion*, roman (Reşiţa, Editura Timpul, 1995), *Eminescu, gând şi cânt (* Reșița, Editura Timpul, 1998), *Nichita* **(**Reşiţa, Editura Timpul, 1998).

Cărţi în colaborare. *Caraş-Severin.* Monografie (Bucureşti, Editura Sport-Turism, 1981), *Reşiţa de altădată*. Album în colaborare cu Arsenie Boaru (Reşiţa, Editura Timpul, 1996),

Prezenţe în volume colective: *Gustul livezii* (Proză scurtă, Timişoara, Editura Facla, 1985), *Mereu în inima ţării* (Reportaje, Timişoara, Editura Facla, 1987), *Oraşul cu poeţi* **(**Antologie reşiţeană, Reşiţa, Editura Timpul, 1995).

Ediţii îngrijite, prefeţe, postfeţe**:** *Dumbrava minunată* (Antologie de proză despre şi pentru copii, Reşiţa, Editura Semenicul, 1991); M. Cavadia, *Şarpele gol* (Reşiţa, Editura Timpul, 1995), Mihai Vintilă, *Naufragiat pe insula naivilor* (Reşiţa, Editura Timpul, 1996).

NICOLAE IORGA, EMINESCU – PERSONALITĂȚI ESENȚIALE ALE ISTORIEI NOASTRE –, AU O SUBSTANȚIALĂ CONTRIBUȚIE ÎN BĂTĂLIA PENTRU MAREA UNIRE

Gheorghe JURMA, scriitor, jurnalist, editor.

Nicicând să nu te bazezi pe aparenţe. Scund, subţiratic, mereu în mişcare, cu o privire scrutătoare, o mustaţă mereu „în vervă”, Gheorghe Jurma pare mai degrabă un întreprinzător local, dedat luptei cotidiene pentru existenţă. În fapt, este profund şi analitic, cu mintea mereu creatoare, mereu în activă. Când a ajuns la Reşiţa, proaspăt redactor al ziarului local, şi-a căutat pe deplin drumul, ceva care să-i împlinească aşteptările. L-a găsit. Acesta îi va aduce consacrarea şi profunda recunoştinţă a învăţăceilor, a recreat cenaclul literar *Semenicul*, care va deveni o instituţie culturală de primă mărime în Banat şi în ţară. Şcoală de literatură şi artă într-o citadelă a oţelului şi motoarelor, cenaclul a deschis minţile şi inimile a sute de tineri pentru frumos, i-a îndrumat să-şi împlinească propriile destine.

Azi, mulţi dintre ei sunt membri ai Uniunii Scriitorilor din România, autori a numeroase volume de poezie şi proză, personalităţi respectate în domeniu. Secretul acestei performanţe îl dezvăluie în monumentalul volum *Reşiţa literară*, Reşiţa, Editura Tim, 2016 – romanul aventurii unor tineri care au transformat Cetatea de Foc de ieri în Oraşul cu Poeţi de astăzi. Oricum, între metalul topit şi miracolul cuvântului se află aceeaşi incandescenţă a poeziei… Deci, la o cafea, într-o zi, iată, memorabilă, la Reşiţa, în 26 aprilie 2017, la cafeneaua din magazinul Nera.

- Într-un fel sau altul, axa discuţiilor noastre este istoria. Prin urmare, să începem cu ea.

- Eu, nefiind istoric, încă am nedumeririle mele, într-un context mai degrabă literar, de aceea cred că istoria este, sau poate fi văzută, ca reală, ca o *developare* a unor evenimente şi fapte istorice aşa cum sunt consemnate de documente, dar şi ca o istorie simbolică, pentru că faptele şi evenimentele evidenţiază, la un moment dat, o asemenea valoare simbolică, încât traseul istoriei devine mult mai vizibil şi mai exact.

Pentru început o să mă refer la doar două-trei *elemente* ce au valoare simbolică, sau apelează la valori ce, pentru români, au fost şi au rămas sacre. Li se pot spune *mituri naţionale*. În 1901 sunt 300 de ani de la moartea lui Mihai Viteazul, realizatorul primei Uniri (1600); în 1904 s-au comemorat 400 de ani de la moartea lui Ştefan cel Mare.

În 1906 a fost organizată, la Bucureşti, Marea Expoziţie Naţională a tuturor românilor, marcând două evenimente: 40 de ani de domnie a lui Carol I, şi 1.800 de ani de la războiul daco-roman, de la victoria lui Traian asupra lui Decebal (105-106 d. Hr). Manifestările de la Bucureşti au adus românii din toate provinciile, inclusiv Ardeal şi Banat, prezentând un adevărat tezaur al valorilor noastre reprezentative. Într-un fel, ele erau şi o contrapondere la Milleniumul ungurilor, sărbătorit cu un deceniu înainte. Se mai pot cita şi alte evenimente, la fel de importante. În 1901 apare la Bucureşti revista *Sămănătorul*, în

1902 apare la Budapesta revista *Luceafărul* – două publicaţii esenţiale ale momentului de ofensivă românească; în 1904 debutează prozatorul Mihail Sadoveanu cu patru cărţi deodată; în 1905 *intră* în conştiinţa cititorilor Octavian Goga, Agârbiceanu; în 1909 se pune în scenă şi se tipăreşte drama lui Delavrancea *Apus de soare*. Iată un climat cultural important, coerent, promiţător. La aceste evenimente, de dinaintea Unirii, ţin să adaug încă un fapt de excepţie – prezenţa, sau mai corect spus *expansiunea* lui Nicolae Iorga, *făclie reală* pe drumurile românilor ce, încă, nu aparţineau României – Ardeal, Banat, Basarabia. Călătorind, cercetând aceste regiuni, cunoaşte şi pe urmă oferă trăitorilor de pe aceste meleaguri *Istoria românilor din toate provinciile*. Pe de altă parte, prin opera, cărţile, revistele sale de cultură şi propagandă românească, marele istoric reuşeşte să sădească în sufletele străbunilor noştri – le infuzează în cel mai inteligent mod **– tulburătorul sentiment al mândriei naționale**. Acestea fiind spuse, se cade să vorbim despre merite. Istoricul Nicolae Iorga, opera sa, au o consistentă contribuție în realizarea Marii Uniri!

Mergând pe acest filon, trebuie să ne amintim și de marele poet național, Eminescu, care – înaintea lui Iorga – a străbătut toate zonele locuite de români. Știe mai oricine că Mihai Eminescu a murit în 1889, însă nu mulți cunosc amănuntul că atunci Titu Maiorescu și-a însușit manuscrisele poetului, le-a *ascuns* o vreme, după care, la presiunea opiniei publice, le va preda Academiei Române, la începutul anului 1902. De altfel, cu acest *eveniment,* legat de manuscrisele eminesciene, își începe analiza mișcării literare dintre 1902-1909 Sextil Puşcariu, într-o broşură din 1909.

De acum, prin Ilarie Chendi, Ioan Scurtu, până la A.C. Cuza (*Opere complecte*, 1914), începe editarea operei necunoscute, ori puţin cunoscută marelui public. Această etapă îl descoperă mai ales pe Eminescu ca gazetar, ca om politic. Astfel, Eminescu poetul, deşi editat, e tot mai mult înlocuit – mă rog, poate nu e cel mai corect termen – de gazetarul, de intelectualul cu atitudine civică, de omul politic.

O contribuţie esenţială în cunoaşterea acestor amănunte (dar cât de impor-tante!) eminesciene are bănăţeanul A.C.

Popovici. Acesta găseşte, demonstrează că ideologul Eminescu este *profetul vremurilor noi!*

Ce-i drept, cum de altfel se va dovedi mai târziu, gândirea politică eminesciană influenţează întregul secol, tot ce s-a întâmplat înainte şi după Marea Unire, perioada interbelică, inclusiv perioada de după Al Doilea Război Mondial. Ba chiar şi astăzi ne batem pro sau contra gândirii politice a lui Eminescu. Deci, Nicolae Iorga şi Eminescu, din punctul meu de vedere personalităţi esenţiale ale istoriei noastre de dinaintea Marii Uniri, – vorbesc de evenimentele amintite, ba poate de încă multe altele – au o substanţială contribuţie în bătălia pentru Marea Unire. Firește, nu se cade să nu vorbim, însă, de contextul general european de dinainte, de după Primul Război Mondial, de dezagregarea Imperiului Austro-Ungar, de apariţia şi a altor state naţionale, nu doar a României Mari.

- Să ne plasăm acum în perioada următoare. Ce s-a întâmplat după Marea Unire?

- Ce s-a întâmplat după Marea Unire? După părerea mea, este vorba de alt *fenomen*. Dacă până la 1918, să zicem, cultura românească din Banat ţinea pe de o parte de Imperiul Austro-Ungar şi viaţa sa culturală, pe de alta de ţara mamă, România, de limba şi cultura română (cum ar fi astăzi cultura, să zicem, germană din România, care ţine de ţara în care această populaţie trăieşte dar şi de spaţiul originar de limbă germană), trebuie să spunem că e vorba de două situaţii diferite, dacă nu contradictorii. Ce se întâmplă după Primul Război Mondial, când soarele pentru români *răsărea* la Bucureşti, conform lozincii ce a mobilizat intelectualitatea românească pentru Unire? Soarele *răsărea* la Bucureşti, numai că în noua ţară românii din Banat, Ardeal, Basarabia nu s-au simţit în aceeaşi cultură, ci la *marginile* noii ţări, deoarece erau neglijaţi, uitaţi, de unde şi o oarecare revoltă a *marginilor* faţă de centru, faţă de Bucureşti pe de o parte, pe de alta de o promovare a ceea ce ar fi *localismul creator*. Despre *localism* sau *regionalismul cultural* s-a vorbit foarte mult în perioada interbelică. Şi s-a vorbit, în Basarabia, Ardeal, Banat… Nu ştiu cine a inventat termenul, eu l-am găsit prima

oară în nişte scrieri ale lui Alexandru Dima, comparatistul de mai târziu, cu referire la Ardeal, dar am văzut, frunzărind câte ceva din istoria Basarabiei, că acelaşi fenomen s-a petrecut acolo cu aceeaşi intensitate. Adică o *mică revoltă* a românilor din acele zone care, crezând că, *revenind* la ţara mamă, vor fi trataţi ca nişte *fraţi*, dar au constatat că nu era aşa. Motivele acestei atitudini? În fine, nu cred că e cazul să continui, de altfel recunosc că nu am reuşit niciodată să ajung la *substratul* acestor atitudini, sper să se pronunțe, însă, cândva, cercetători capabili să scoată la lumină raţiunile lor ori, dimpotrivă. Ceea ce, însă, mi-e clar, e că această *promovare* a regionalismului cultural n-a fost potrivită. N-a fost, deoarece – fapt bine cunoscut–**,** Banatul a început *să arate de ceea ce era în stare*. Cu ce se poate *lăuda* Banatul? În afara economiei, care era realmente însemnată şi aducea coroanei regale *diamantele* respective, cultural vorbind lucrurile par a fi mai greu de dovedit din moment ce, pentru alte regiuni, vorbim de Eminescu, Caragiale, Grigorescu – mari spirite creatoare ale României. Ca să nu aducem în discuție Bucovina, teritoriu echivalent, chiar mai mic decât Banatul, dar care a produs valori incomparabil mai multe şi mai mari decât Banatul. De unde, în viziunea mea, deşi alţii zic că nu aşa, un oarecare complex de inferioritate. Adică suntem noi Banatul *fruncea*, dar când trebuie să argumentăm altora că avem scriitori, valori de excepție… Ce-i drept, rămân câteva domenii – folclorul, mişcarea culturală de masă – care la noi sunt mult mai vizibile, mai pregnante, mai vii decât în celelalte regiuni. Pe de altă parte, cei care au studiat problemele învăţământului, au analizat raporturile dintre regiuni în privinţa ştiutorilor de carte, al cititorilor de ziare şi aşa mai departe, aici Banatul este în frunte. Deci, sunt *elemente* cu care să ne *aşezăm la masa mare* a naţiunii pentru a negocia un loc important, un loc fruntaş în ceea ce privește creația.

După mine, asta a fost perioada interbelică. În general, despre anii aceia se vorbeşte în termeni superlativi. *Epoca de Aur* a culturii române. Şi nu numai a culturii, a Istoriei României, în general. Eu nu sunt atât de entuziast precum alţii, cu toate

astea nu neg că în perioada respectivă se poate vorbi despre producţii extraordinare, despre personalităţi importante. Da, a existat o emulaţie deosebită şi în Banat, nemaivorbind de celelalte teritorii româneşti. Dar când se vorbeşte de *Epoca de Aur* din perioada interbelică, parcă se face o trimitere la *Epoca de Aur* de după Al Doilea Război, pentru a o respinge sau a o combate, ceea ce, din punctul meu de vedere – ca să mă exprim aşa, în raport cu Titus Suciu şi alţii –, nu e chiar adevărat. Pentru că există o astfel de *epocă* în perioada interbelică, dar şi în socialismul postbelic. Să nu divagăm, însă, şi să ne întoarcem la Banat. Între elementele ce caracterizează cultura Banatului sunt cel puţin două, dar de nivel modest, ce definesc cultura de aici care, însă, nu se pot compara cu marea cultură. Este vorba de *literatura dialectală* şi de *condeierii ţărani*. De literatura şi gazetăria ţăranilor. Importante pentru a defini identitatea locală, importante pentru a stabili Banatului un loc mai special în cultura românească, dar, desigur, nu comparabile cu valorile, cu elitele, care au existat în celelalte provincii româneşti, poate exceptând inteligenţa tehnică.

- Dar ne-am găsit, totuşi, identitatea în perioada asta?

- Da, în perioada interbelică ne-am găsit-o în literatura dialectală (încă de la sfârşitul secolului XIX), ne-am găsit-o în literatura şi gazetăria ţăranilor (despre care unii spuneau că e un fenomen unic nu numai naţional, ci şi mondial!) şi, în sfârşit, în începuturile literaturii moderne bănăţene în anii ’30, când se şi înfiinţează Asociaţia *Altarul Cărţii* şi pe urmă Asociaţia Scriitorilor din Banat, momente de conştientizare a scriitorilor şi artiştilor, a valorilor, a necesităţii de a grupa, cumva, autorii şi tendinţele acestea de a se afirma, la alt nivel, în context naţional. Scriitorii pe care îi putem pune acolo, în caseta aceea, de la Miu-Lerca, Popiţi, Grozdan, eventual chiar până la Pavel Belu, până la Petru Vintilă, Petru Sfetca, Al. Jebeleanu şi aşa mai departe, aceştia toţi – doi-trei mai cunoscuţi şi pe plan naţional – nu au, totuşi, *dimensiunea* scriitorilor naţionali pe care îi cunoaştem din manualele şcolare, din istoria perioadei interbelice. E important, însă, faptul că, în fine, există o *trezire*, un moment de afirmare

a literaturii culte, care se desparte, cumva, de partea cealaltă reprezentată de Tata Oancea, de scriitorii ţărani şi literatura dialectală. Despre Tata Oancea cei mai mulţi din aceşti scriitori au o părere negativă, îl consideră un personaj ridicol, derizoriu, poate că unii or fi având dreptate, poate că alţii nu au dreptate. Aș zice, însă, că acum nu e importantă chestia asta. Restituirile lui Vasile Bogdan arată un caz cu totul interesant. Dar atunci când, în 1944 parcă, se înființează *Asociaţia* şi se tipăreşte antologia lui Virgil Birou *Poezia nouă bănăţeană,* cu o profundă prefaţă a lui, e clar că vorbim despre *nivelul de sus al afirmării literare bănăţene din prima jumătate a secolului*. La marea expoziţie a cărţii de la Bucureşti, antologia *11 poeţi bănăţeni* a lui Ion Stoia-Udrea, istoria lui I.D. Suciu, se înscriu curentului naţional care, în acei ani dovedea puterea de creaţie a poporului român (vezi *Istoria*... lui Călinescu din 1941!). Seamănă cumva cu emulaţia de la începutul secolului, întemeietoare a unei lumi noi, cea care a dus la Unire. Dar după Al Doilea Război Mondial se întâmplă alte lucruri. Din 1945 se trece la o nouă *ordine*, se petrec alte fenomene. Culmea este că tocmai aceşti scriitori – scriitori şi ziarişti, care pe la sfârşitul deceniului patru, începutul deceniului cinci, chiar şi mai tîrziu, ca Petru Vintilă, Nicolae Mărgeanu, Al. Jebeleanu şi alţii, trăitori în Timişoara acelor ani – *o trag bine cu schimbările de după 1945*. De altfel, unii se şi mută la Bucureşti, acolo devenind *figuri importante* pentru anii aceia. Petru Vintilă, bunăoară, este un astfel de *personaj* pentru anii ’50, pentru literatura tipică acelor ani şi următorii, când prozatorul scrie povestiri cu colectivişti şi aşa mai departe. Asta până prin anii ,70, când se *întoarce* din nou spre Banat, devenind autor important prin preocupările faţă de istoria Banatului, a specificul acestei regiuni. Atunci Petru Vintilă, ca să mă refer strict la el, realizează o seamă de cărţi despre evenimente, fenomene şi personalităţi remarcabile, cum e generalul Moise Groza, cum e romanul cronologic al lui Eminescu, unde poetul național este pus în legătură cu aceste personaje, sau în romanele despre războiul din 1877, din Primul Război Mondial, în care generalul Ion Dragalina este prezentat într-un proiect de cronică

românească în care Banatul deţine un loc central. Acelaşi Petru Vintilă a realizat şi alte lucrări, chiar şi un dicţionar, sau un lexicon al scriitorilor ţărani, care a rămas, după câte ştiu, în Arhivele de la Caransebeş, pentru că nu era definitivat la o ţinută superioară, fără a-i nega însă capacitatea documentării.

- Dar din 1945 până în Revoluţia din 1989, literatura, cultura bănăţeană a recuperat handicapul faţă de restul ţării?

- Da. Cu siguranţă da. Să lăsăm la o parte războiul ce s-a întâmplat după război, să vorbim despre *România în context european,* despre modul în care Europa s-a împărţit în *stânga* şi *dreapta*. Cât a fost deplasare spre *roşu* în toată Europa nu comentez, ca să nu polemizez cu Titus Suciu. Dar s-au întâmplat nişte *fenomene* pe care ne facem că nu le vedem: dezvoltarea învăţământului, lichidarea analfabetismului, impunerea limbii literare. Printre altele se înfiinţează nişte instituţii, reviste, edituri, învăţământ superior de profil; literatura Banatului se dezvoltă în bună conexiune cu universităţile, cu Academia, cu revistele şi institutele de specialitate în tot felul de domenii, cum s-a întâmplat, să zicem în Bucureşti, Iaşi, Cluj. La Timişoara, în perioada interbelică a apărut Politehnica, dar instituţiile umaniste au rămas doar un deziderat, însă în anii de care vorbim a apărut Universitatea, o revistă importantă, teatru etc. Deci, cu adevărat, literatura s-a putut dezvolta firesc şi în Banat, după ce au apărut aceste instituţii. În primul rând Universitatea, care avea să pregătească nişte intelectuali, dascăli, unii dintre ei scriitori. Sigur, scriitorul dacă are talent bine, dacă nu degeaba trece printr-o şcoală. Mă refer, firește, la Școala de Literatură. Unii, chiar dacă au *intrat*, au *ieşit* cum au intrat, pentru alţii nu e exclus ca şcoala respectivă să fi fost, totuşi, importantă. Să trecem, însă, la exemple. Eu i-am prins în facultate pe Cornel Ungureanu, Aurel Turcuş, Ion Marin Almăjan, în fine, o seamă de scriitori ai Timişoarei, formați în Filologia timişoreană, dar i-am prins şi pe alţii, care s-au format în alte locuri – Sorin Titel, Ion Dumitru Teodorescu, Ion Maxim – scriitori care, într-un fel sau altul, s-au grupat şi au dat o mişcare literară. După părerea mea, şcoala de proză timişoreană începe prin anii ’70, atunci

impunându-se câteva nume, câteva cărţi importante. Poezia a fost ceva mai *precoce,* a început să se impună înainte de anii ’70. Nu contează cât de bănăţeni sau nebănăţeni au fost Anghel Dumbrăveanu, Damian Ureche, până la Traian Dorgoşan, la Şerban Foarţă, important e că *au trăit şi au creat aici!* Am insistat pe preocupările literar-documentare din anii ,70 ale lui Petru Vintilă, pentru că acestea pot fi puse *în oglindă,* ori *în contrapondere*, cu romanele *bănăţene* ale lui Sorin Titel din aceiaşi ani, ani în care proza *bănățeană* intra temeinic în spaţiul literar naţional.

Și încă o observație. Când s-a înființat Universitatea, în Timișoara au apărut oameni de cultură ca Eugen Todoran, Victor Iancu, Deliu Petroiu. I-am amintit doar pe aceştia dintr-un motiv cât se poate de special. Distinșii cărturari erau foști membri ai *Cercului Literar din Sibiu*. Deci, marea mişcare – cumva *prolovinesciană* din anii ’40, în care somitățile acestea au făcut cumva *notă aparte,* în anii aceia, ’50-’60 –**,** odată veniţi la Timişoara au dat o *altă notă*, o altă ţinută învăţământului şi vieţii culturale din Banat.

- Ziceai ceva despre valorile folclorului, despre prestanța producțiilor populare din Banat. Care e situația în zilele noastre? Adică la ora actuală este la acelaşi nivel ca în trecut? Şi te rog să vorbeşti despre acest subiect în comparaţie cu folclorul din Maramureş, pentru că, după părerea mea, Banatul a început să uite de valorile acelea, în timp ce Maramureşul îşi păstrează pe mai departe trecutul în cântece, în producţiile populare, în costume.

- Pentru că nu cunosc Maramureşul, nu pot decât să fiu de acord cu Titus Suciu. Cu toate astea o să fac câteva precizări, ce mai mult ca sigur că nu-ți vor fi pe plac, dar asta e treaba ta. Ai auzit, desigur, numele Afilon Laţcu, unul dintre marii dansatori, coregrafi, îndrumători de formaţii. Ei bine, Afilon a lucrat ani buni în Olanda, conducând tot felul de ansambluri, promovând dansul românesc, *învățându-i să danseze românește,* reuşind să-i facă să iubească minunatul nostru joc popular, cu toate că în vest folclorul a cam dispărut. Reuşitele acestui

maestru sunt demne de toată lauda. Pe de o parte *a dus acolo vitalitatea folclorului nostru*, pe de alta *a adus de acolo viziuni noi*. E vorba de *dansul tematic*, un alt mod de a promova folclorul pe scenă. Iei, bunăoară, toamna, iarna… şi introduci în spectacol obiceiuri, tradiţii, folclor, cântec, dans şi aşa mai departe. Le prezinți astfel încât să *exprimi adevărul din viaţă pe scenă*. *Adevărul din viaţă e unul, cel pe scenă altul*, numai că expansiunea scenei a deturnat folclorul adevărat din vatra satului. Înainte ruga însemna promovarea folclorului autentic și începea cu preotul satului – el trebuia să conducă ruga! –, numai că în zilele noastre această rețetă a dispărut. Și unde mai vezi intelectualii, dansând în costume populare? Unde?

Revenind la situația din Banat, se poate spune că pe ici, pe colo, stăm bine. În Almăj şi satele de munte, nativii locului, răspândiți pe cine ştie unde, vin la astfel de manifestări îmbrăcați în costume populare. Da, în costume populare.

Degradarea folclorului s-a produs, zic eu, din cauza concurenţei cu radioul, televiziunea, cu orchestrele profesioniste care, intrând în viaţa satului, pe scene din căminele culturale, din casele de cultură, au deturnat cumva şi gustul şi ţinuta folclorului. Folclorul din vatra satului e una, cel de pe scenă oricum arată altfel decât cel original. Promovându-se exclusiv *folclorul de pe scenă,* cel din vatra satului a fost neglijat, lăsat la o parte și atunci totul a mai rămas pe seama coregrafilor, a specialiştilor în folclor să se *ocupe* de el*,* să-l *reanimeze, să-l reinventeze*, să-l prezinte astfel încât să-și recâștige statutul de odinioară.

E de spus că s-a încercat, totuşi, o *revenire la matcă* prin atât de hulitul Festivalul Naţional *Cântarea României*. Spun asta în contra curentului promovat de unii care nu au participat şi nu au înţeles ce a fost cu mişcarea aceea. De altfel, ca lucrurile să fie clare, trebuie să se ştie că în Banat aceste manifestări *nu sunt o invenţie socialistă*, în perioada interbelică desfăşurându-se foarte multe asemenea festivaluri, uneori numite chiar aşa, festivaluri, alteori concursuri între corurile şi fanfarele din Banat, între formaţiile de dansuri şi aşa mai departe. Mă refer la Festivalul Naţional *Cântarea României*, ca să fiu contra lui Titus

Suciu, pentru că, dincolo de o anumită secţiune a festivalului, în celelalte 99 de secţiuni se promovau valorile autentice. Şi am să dau un singur exemplu: pe scena Festivalului au urcat şi **au luat locul I pe ţară Bocitoarele de la Borloveni**! Iar la o altă ediţie au avut acelaşi succes cele de la Mehadica.

Una peste alta, eu zic că, odată cu renunţarea la aceste festivaluri, am întrerupt o etapă importantă de cunoaştere şi valorificare a tradiţiilor populare, a altor mişcări creatoare. Dacă revoluţionarilor nu le-a plăcut să cânte România, puteau să caute alt nume. Aşa s-a *pierdut* și *Daciada*, şi multe, multe alte tipuri de competiţii de masă în domeniile sportului, tehnicii, industriei.

După Revoluţie aceste mişcări au dispărut, nu s-a mai făcut nimic, iar acum suntem în stadiul în care e şi greu să mai faci legătura între etape, ceea ce mă face să spun că *folclorul din Banat nu mai are vreo rezolvare*, afară de cazul în care cine ştie ce specialişti ar putea să-l recupereze, după ce, în prealabil, *se va apela la… arhive!*

Din fericire există, la Universitatea din Timişoara, o zestre folclorică de excepție datorită lui Vasile Creţu, a celorlalți folcloriști, la care, pe vremea studenției, am apelat și noi pentru unele materiale.

Nu cred că situația de acum este mulţumitoare. Întrebarea ce urmează este mai mult decât firească. Ce reprezintă folclorul pentru literatură, pentru arta românească, în general? După câte știm, *marea literatură română stă pe sol folcloric*. Nu neapărat pe balade ori cântec. Stă pe mituri, pe poveşti, pe simboluri care, până la urmă, tot de folclor ţin. Atunci, în ce măsură, de exemplu, literatura Banatului *stă ori nu* pe temelii folclorice? Sau care sunt temeliile folclorice ale literaturii Banatului, ale culturii Banatului? Și care, unde, când și ce personalităţi au valorificat-o, cu excepţia pictorilor naivi sau a poeţilor dialectali? Care dintre valoroşii noştri artişti vin de acolo, din *fundament*, din *temeliile ancestrale* ale culturii noastre?

- Folclorul este legat de sat. El a început să se degradeze în momentul în care, cu mulţi ani în urmă, satele au început să devină localităţi urbane, localităţi orăşeneşti. Care este viitorul folclorului în anii ce vin?

- Da… *viitor de aur ţara noastră are şi prevăd prin secole a ei înălţare*... Ce a făcut Imperiul Austriac, acum trei secole, pentru satele româneşti? Ei bine, atunci o să vedem că *povestea* cu sistematizarea satelor şi aşa mai departe, vizând doar perioada socialistă, nu are nici un suport. Sau are, dacă *facem* un fel de *racord* la politica Imperiului Austriac de a sistematiza aşezările din Banat. Aşa au apărut, de altfel, două-trei târguri, câteva oraşe. Deci, într-un atare context, viitorul folclorului este... *superb*. Cu condiţia ca, dacă tot facem revoluţie, să racordăm şi discursurile la realitatea istorică.

- Să vorbim acum şi despre ce a însemnat Revoluţia şi ce a răscolit ea de fapt…

- Am citit câteva studii, apărute apoi în cartea *Modernism şi antimodernism*. Am aflat, astfel, cu oareşce surprindere, cum că sistemul comunist, ca şi cel fascist, au promovat modernizarea?! E curios cum, prin gândirea celor două extreme, se susţine modernitatea ce, în general, priveşte spre viitor, nu spre trecut. Adică nu apără tradiţia, nu conservă tradiţia. Atunci, e posibil să aibă dreptate Titus Suciu când condamnă operaţiunile respective, fiindcă România era într-o situaţie de înapoiere suficient de vizibilă şi în 1918, şi în 1945, şi în 1989, trebuind, deci, să se încerce recuperarea unor decalaje. Când vorbim de *recuperare* nu priveşti doar în urmă. Adică identitatea, tradiţia… Ţi le aperi, *uitându-te puţin şi spre viitor*, urmărind ca elementele de identitate să se afirme pe mai departe puternic, pregnant. Cum asta este o altă problemă, o rezolvă Titus Suciu. Printr-o revoluţie, normal, Revoluţia din 1989. Sau alta.

- Bun… Însă până atunci să vedem în ce măsură Revoluţia din 1989 a întors situaţia, convingerile, ţinând cont că acum avem înlesniri pentru care ne-am luptat, pentru care s-a murit: libera circulaţie, lipsa de constrângere, libertatea cuvântului. Încearcă să precizezi în ce relaţie se găsesc globalizarea şi ideea de naţiune, conservarea ideii de naţiune care, culmea, a fost promovată acum 100 de ani cu atâta patos?

- În perioada interbelică, una din bătăliile esenţiale, nu doar în România, ci în toată Europa – de aceea de altfel s-a ajuns

la Al Doilea Război Mondial –, a fost cea dintre naţionalism şi internaţionalism, internaţionalismul fiind bolşevismul sau comunismul de la Moscova, impus altor ţări prin sistemul de partide comuniste, social-democrate, în fine, de orientare *antiliberală*.

- Atunci ce ne facem, încotro mergem de acum înainte, înspre ce ne îndreptăm?

- În 17 decembrie 1989 eram la mama, în Timişoara. Ea locuia în Piaţa Traian. Eram la fereastră, era final de 1989, se încheia centenarul de când ne despărțiserăm de Eminescu și… Și oameni pe stradă, oarecare agitație, încet-încet vânzoleală nefirească, neobișnuită. Numai că imaginile acelea m-au făcut să uit de Eminescu, încet-încet, părându-mi-se că eram în plin… Caragiale. Da, amintirea aceea mi-a rămas ca o dimensiune simbolică pentru ceea ce s-a întâmplat mai târziu, după ’90. Chiar şi astăzi, modul în care ne departajăm unii de alţii, cum comunicăm unii cu alţii, cum ne batem joc unii de alţii… mă face să cred, să simt, că ne găsim sub *tutela* lui Caragiale, ceea ce, din punctul meu de vedere, însemnă că trăim la fel ca până în 1989. Optzeciştii au intrat pe filiera americană, dar s-au *întâlnit* cu Caragiale şi au ajuns la acel tip de literatură. Da, Caragiale ne *conduce* şi astăzi bine mersi, dovadă că îl agreăm, îl urmăm, îl practicăm, dovadă că tot ce ţine de Eminescu negăm, iar Revoluţia de la 1989 e o *dispută* între Caragiale şi Eminescu câştigată de Caragiale în detrimentul lui Eminescu. Acum, ne putem întoarce la ceea ce promova Eminescu. Vorbesc de judecata, de gândirea politică, de gândirea naţională, de ceea ce promova Caragiale și constatăm că, dacă stăm sub *semnul* lui Caragiale, nu putem *construi* nimic. De fapt, Caragiale niciodată nu a promovat ideea *de a construi.* La el opera e de fapt *deconstrucţie*. E o comedie tot timpul. Asta din punct de vedere simbolic, vorbind. Ce se poate face cu adevărat, cum, habar n-am. Dar fără o responsabilitate asumată e sigur că nu putem merge mai departe. În zilele noastre sunt foarte mulţi copii care trăiesc doar cu computerul, cu telefonul, fără să aibă nici cea mai mică idee a unei răspunderi faţă de propriul destin. Părinţii le asigură de toate, ceea ce nu e întru totul pozitiv. Dacă comparăm situația de acum cu cea în care copilul stătea cu cheia

la gât, concluzia e ușor de formulat. Copilul de atunci avea mai multă răspundere față de propriul destin decât copilul acum. Deci, interesul s-a mutat în altă parte. Visăm, vrem să ajungem în Vest, pentru noi raiul pe pământ este în Occident, dorința de a fugi din țară, de a ne duce să câștigăm, să ne îmbogățim, este fundamentală. Din punctul meu de vedere, în acest mod noi, ca români, nu câștigăm nimic. Ca români ar trebui să rămânem *cu fața la soare* pe pământul nașterii noastre, care este mult mai liniștit, mult mai spiritual, mult mai preocupat *de interior* decât de materie, de realizare, de casă, de masă, de bani.

Bănățenii, se știe, sunt bogați, istoric vorbind sunt cunoscuți pentru bogățiile, pentru casele mari, pentru bunurile materiale. Dorința de a fi proprietar, de a avea avere, salbe de galbeni la gât, case mari, lanțe de pământ cât mai multe… nu pot face casă bună cu cealaltă avere, cea spirituală. Averea spirituală e puțin în altă parte.

- Purtăm această discuție la Reșița, oraș care, după 1989, după Revoluția speranței și bunăstării, este nici mai mult nici mai puțin decât o ruină față de ceea ce era înainte. Uzinele, marile hale din urmă cu câțiva ani sunt abandonate, au geamurile sparte, pereții scorojiți… Ce s-a întâmplat de fapt, Gheorghe Jurma? A fost o împlinire? O dezamăgire?

- Ce a fost?... O să vă relatez acum o istorioară cu iz simbolic. Centrul vechi al Reșiței era în apropierea uzinelor, în zona dintre Combinat și Uzinele de Construcții de Mașini. Acum centrul orașului se află în Reșița Română, fost sat de țărani!

Schimbările în Reșița s-au produs după 1971, după aniversarea bicentenarului uzinelor reșițene, după vizita lui Ceaușescu. S-au stabilit atunci planuri pentru industrie și oraș, au fost demolate tot felul de clădiri vechi, s-au făcut devieri, pasaje subterane și supraterane, mai târziu s-a băgat tramvaiul, în fine… orașul a devenit oraș. Centrul orașului s-a mutat, am zis, în Reșița Română, în vechiul sat de altădată. Aici s-au ridicat Palatul Administrativ, hotelul Semenic, blocuri, în centrul zonei fiind plasată *Fântâna lui Lucaci*. Înainte, pe lângă Combinatul Siderurgic, cel puțin la bicentenar, exista

un monument vechi, un fel de flacără nestinsă. Ca flacăra nestinsă au dispărut nu doar monumentul, ci şi în-treprinderea, industria, totul. A rămas doar fântâna, ca… *simbol artistic* al Reşiţei. Printre componentele acesteia, sunt elemente ce ţin de industrie: furnalul, turbina, roata, simbolul construcţiilor de maşini. Şi este apa, ce ţâşneşte până la un anume nivel, pentru că apa cade, nu poate urca continuu, în timp ce flacăra se avântă în sus, urcă spre cer. Aceasta este *istoria simbolică* a Reşiţei. Ciudată, absolut ciudată. Că pe măsură ce oraşul s-a dezvoltat, după 1971, întreprinderile, industria ei… piereau încet-încet. Deci, degradarea nu s-a petrecut numai după 1990, procesul începuse înaintea acestei date, dar după 1990 ritmul a fost mai accentuat, pentru că România nu mai avea nevoie de maşinile, de utilajele confecţionate aici. Nu mai era nevoie de producţia de oţel a Reşiţei, de turbine, de motoare navale, pentru proiectele economice ale României, marile industrii româneşti ce foloseau produsele Reşiţei, au *picat* şi ele. Exemplul Reşiţei dezvăluie faptul că e vorba de viziunea statului, a conducerii statului. În mod firesc, când ai oprit programul hidro-energetic, nu mai era nevoie de turbine… Ţin minte, poate e vorba doar de o anecdotă, dar nu cred, că prin anii ’90 şi nu ştiu cât, ar fi venit o delegaţie din Columbia cu o comandă de vreo 3.000 de microturbine. Dar în Reşiţa era imposibil să se mai producă aşa ceva deoarece, între timp, secţiile şi oamenii au dispărut, pentru că *tovarăşul* acela, directorul UCMR-ului, Chebuţiu, a sustras planurile după care se confecţionau turbinele, iar din memoria foştilor lucrători, câți mai rămăseseră, nu s-au mai puteau reface schițele de fabricare ale utilajelor respective. Făcând pe filosoful, aş spune că Reşiţa şi-a încheiat destinul ei secular şi, din păcate, cel puţin în spaţiul Banatului, nu a apărut altceva care să ducă, hai să zic mai departe, această tradiţie industrială. Iar o ţară fără o industrie, fără o şansă de a-şi asigura dezvoltarea, nu cred că poate rezista în istorie! Şi, ca să-i răspund lui Titus Suciu, socialismul a promovat industrializarea, una din lozincile esenţiale de după Al Doilea Război Mondial, apropo de lozinca lui Lenin**,** *Socialism, sau comunism,* nu mai ştiu cu exactitate formularea, *înseamnă*

puterea sovietelor plus electrificarea. Domnilor, fără electrificare ce ar fi lumea de astăzi, când totul e pe bază de curent electric? Dacă în etapa socialistă nu s-ar fi făcut electrificarea ţării, unde am fi fost noi astăzi? Deci, un răspuns tot pentru Titus Suciu, una din marile erori de după Revoluţie a fost *restitutio in integrum!* Știți cum se *traduce* asta? **Întoarcerea României la anul 1946 în loc să rămânem la 1989!**

Concluziile sunt destul de greu de formulat. Ce ne rămâne să facem de acum încolo? În primul rând să recunoaştem, să acceptăm această etapă istorică şi cu bune şi cu rele, să luăm cele bune, tot ce s-a făcut în industrie, în învăţământ, în sport, în orice domeniu şi să ducem mai departe ce a fost bun. Cred că unele întreprinderi trebuiau, într-adevăr, închise, nefiind rentabile, că trebuiau dezvoltate altele, sau mai ştiu eu ce. Oricum, putem spune că ţara a progresat, dar e de subliniat și faptul că ar fi putut să-şi asigure un alt loc în ierarhia lumii.

- Ai avut două formulări ce sunt aproape metafore. Ziceai că apa urcă şi cade, că flacăra luminează. Ce metaforă ţi se pare mai proprie, mai favorabilă unei naţiuni? Cu apa? Cu flacăra?

- Cu flacăra. Apa e simbol curgerii, al scurgerii. Simbol al timpului, simbol feminin. Focul, în schimb, este simbol masculin. Simbol al inteligenţei, al cerebralităţii, al forţei. Prometeu este un personaj important, foarte important, pentru faptul că ne-a adus focul – focul stând la baza dezvoltării lumii. Ce am face noi fără foc? Să ne amintim metafora folosită de Davidoglu pentru orașul nostru – **Cetatea de Foc**! Acum Reșița nu mai este *Cetatea de Foc,* a devenit… *Fântâna lui Lucaci,* iar fântâna este simbolul curgerii, al scurgerii… apa ducându-se la vale. În sensul acesta mă refer la metafora *Cetăţii de Foc*, a focului – a existat un monument cu o flacără nestinsă în zona industrială, care însă a dispărut, pentru că a dispărut industria! Când am conștientizat acest fapt, mi s-a părut că, din acel moment, simbolic, *fântâna* e emblema orașului, nu *focul*. Fântâna, produsă în uzinele din Reşiţa, e din oţel inoxidabil şi exprimă două elemente ale industrializării Reşiţei – **construcția în sine** și **produsul artistic**. Luată ca sculptură, nu ne interesează

dacă mai reprezintă sau nu Reşiţa. Nu asta este important. Putea fi plasată oriunde. Maestrul Lucaci are lucrări și în alte orașe. În Constanţa, Brăila, în Turnu Severin, fiecare fiind *adaptată* zonei, peisajului local, producției semnificative din localitate. Simbolic, Reşiţa e acum *doar* o amintire a focului.

- Pentru că tot vorbim despre aceste daruri ale Revoluţiei, să ne amintim că patru milioane de români au plecat în Vest. Ce e de spus despre acest adevăr?

- Pe de o parte mi se pare firesc, în *prelungirea* altor momente istorice. Fac o nouă paranteză. La începutul secolului XX au avut loc marile migraţii europene spre America. Am descoperit, pe internet, o lucrare în care sunt trecute numele celor care au migrat, inclusiv pe cei din localităţile Banatului. După Al Doilea Război mondial, au plecat germanii, parte din populaţia germană, mai ales foștii militari, dar ceva mai târziu germanii şi evreii au revenit în ţările lor.

După Revoluţie putem vorbi de o masivă migrare a românilor, a cetăţenilor români, că nu sunt numai români, în Vest. Unii pe termen scurt, temporar, în sensul de a-şi căuta de lucru şi de a reveni acasă cu bani, alţii stabilindu-se definitiv în străinătate. Spre deosebire de românii-americani de altă dată, care şi-au păstrat portul, limba, învăţându-şi urmaşii limba şi cultura română, cei care s-au stabilit de ceva ani în Italia, Spania, Germania, nu-i mai învaţă pe copii limba română. Mai mult chiar decât atât, îşi abandonează paşaportul românesc, cetăţenia română, devenind cetăţeni ai altor state. Vă relatez încă un fenomen, și acesta îngrijorător, prezentat de un român,– vicepreşedinte al *Clubului de la Roma*. În România, de la Revoluţie încoace, s-au efectuat 14 milioane de avorturi. Deci, încă o ţară. Pe lângă fenomenul emigrării şi celelalte situații, aceste 14 milioane de avorturi înseamnă o pierdere imensă pentru populaţia României, pentru ţară, pentru viitorul ei. Iar indicatorii demografici sunt de-a dreptul îngrijorători: prin 2.050, România va deveni o ţară de 11 milioane de locuitori! Jumătate din populaţia din 1989! Aşa cum e acum situația în Reşiţa, față de anul 1989!

- Ce spui e într-adevăr grav. La ce să ne aşteptăm, însă, de acum încolo? Pentru că există şi fenomenul invers. După un anumit timp, deşi s-au hotărât să rămână, unii revin în locurile de baştină şi copiii merg la şcoală. Merg, dar nu mai cunosc graiul străbunilor, nu ştiu să citească în limba română.

- O observaţie îngrijorătoare, de-a dreptul gravă. Din păcate reală. Asta pentru că, după opinia mea, de la Revoluţie încoace statul român, conducătorii României – nu contează cine au fost şi cum îi cheamă –, nu au avut, nu au nici acum o filosofie asupra statului, asupra dezvoltării, a felului în care trebuie să se dezvolte ţara, ce să facă pentru ca lucrurile să evolueze în bine. În mai multe ocazii l-am ascultat pe istoricul reşiţean Rudolf Gräf, de la Universitatea Babeş-Bolyai, vorbind despre ceea ce era filosofia statului austriac în momentul în care cucerise şi Banatul, la începutul secolului XVIII. Tot ce a făcut Imperiul austriac era urmarea unei bune aşezări interioare a statului, a unei filosofii coerente despre stat, prin care îşi pregătea administraţia, şcolile, profesorii, administraţia, armata şi aşa mai departe. Pentru toate domeniile viziunea era clară, constructivă. Pe de altă parte, promova un liberalism necesar. Pe plan economic trebuia să te dezvolţi, dar spre deosebire de liberalismul englez, care stimula concurenţa acerbă, capitalistă, filosofia statului austriac mergea şi spre aşezarea socială, şi spre ajutorarea celor care nu erau capabili să concureze cu ceilalţi. Deci, o orientare *dublă,* ce ar trebui urmărită, urmată şi astăzi de statul român, dacă vrem ca ţara să aibă viitor, să prospere. Dacă nu se gândeşte într-o astfel de perspectivă, dacă nu există unitate de vederi, profunzime a viziunii, nu prea avem de ce să fim optimişti. Eu încă mai cred că – deşi n-am fost atras de marile călătorii am ajuns totuşi, şi eu pe ici, pe colo – vom *deschide ochii* şi vom vedea ce ţară ne-a dat Dumnezeu, ne vom înţepepţi şi vom reuşi s-o administrăm cum trebuie. Din păcate, noi mai degrabă arătăm cu degetul spre duşmani, mă rog, nu neapărat duşmani dar adversari politici, considerând că de vină e mereu celălalt, concurentul nostru politic sau cel care a fost cândva în funcţie şi l-am îndepărtat. Asta ca să-i răspund lui Titus Suciu. Dar de vină suntem noi

că nu facem, că nu lucrăm, că nu respectăm principiile marilor noştri oameni – ca Eminescu sau Iorga –, care îndemnau la muncă, fiindcă numai ea creează. Spunea Eminescu prin anii 80 ai secolului XIX: *O societate ca a noastră, care nu se bazează pe muncă, este o societate coruptă*. Câtă dreptate avea, cât de actuală e observația!

Ar mai trebui să reamintim celebra şi hulita lozincă socialistă: *cincinalul în patru ani şi jumătate.* Aviz lui Titus Suciu. Realizarea obiectivelor cincinalul în patru ani şi jumătate, sau mai puţin, însemna creşterea productivităţii, adică tot ce era programat pe cinci ani, să facem mai devreme, într-un timp mai scurt, aducând ţării un plus de dezvoltare. Atunci nu am prea luat în serios formularea asta, ba o luam în derâdere, iar acum**… Acum nici vorbă de plan, de perspective, de coerență în ceea ce facem!** Ba, dacă e să spunem lucrurilor pe nume, cu guvernările de după 1990 stăm sub semnul lozincii: *să realizăm cincinalul în zece ani!*

- Apropo de… mândria noastră națională. Ce e străin lasă pe mulți români cu gura căscată, ce e al nostru – cu mutra plouată. Un exemplu. Un singur exemplu. Dacă întrebi o mie de inși ce știi despre castelul de la Râșnov, 999, poate chiar toți, își vor trăda cultura și mândria de a fi român, afișând o față prelungă, pierdută. Istoricii străini – nu ai noștri! – specialiști de aiurea, nu din România, plasează cetatea, construită în primii ani ai secolului XIII, pe locul doi în clasamentul celor mai impresionante construcții din Europa medievală.

- Bună *acroșarea*. Bună… Mărturiseam, cu câteva momente în urmă, că nu sunt un Badea Cârțan. Cu toate astea am ajuns pe la Sighișoara, cetatea Bran, castelul Corvinilor din centrul Hunedoarei. Da, sunt o mulţime de zone, de locuri ce ar trebui să fie cunoscute de orice român. Dar cum să le cunoaştem? Pe vremuri, şi îi răspund tot lui Titus Suciu, pionierii erau duşi în excursii prin ţară gratuit. Astăzi nimeni nu mai asigură astfel de condiţii copiilor, elevilor noştri. Că vorba aia, școlarii ar trebui să beneficieze de excursii la astfel de obiective, la mare, pe banii celor care au pungăşit, care au jefuit Statul Român mai rău decât au făcut-o tătarii, turcii, rușii…

- Acum, ca să te incit în continuare – două-trei vorbe despre Poiana Mărului. Este considerată – firește tot de străini, că specialiștii noștri... – ca stațiunea cu cel mai pur aer din Europa! Mai pur, mai sănătos decât cel de la Karlovy Vary, cu toate astea...

- Dacă ai vorbit de Poiana Mărului, se cade să mai menționăm numele unei Stațiuni – nu amintesc despre atâtea altele din țară, ci de încă una din zona noastră – Băile Herculane. E una dintre cele mai vechi, dintre cele mai cunoscute din Europa în anii trecuți – nu doar de la noi, ci din întreaga Europă –, acum găsindu-se, din păcate, într-o stare de-a dreptul jalnică. Vechiul centru arată ca după un bombardament, hotelurile, clădirile tradiționale au geamurile sparte, pereții decojiți, țiglele sparte. Asta de după Revoluție, de după 1990 încoace, de când stațiunea a încăput pe mâna unui jefuitor, a unui ins… Că-mi și vine să zic. Păi primăria, edilii, gospodarii orașului n-ar trebui să-l ia pe ins de revere ca să-l dea de pământ? Adică un pungaș oarecare distruge un oraș, o stațiune cu un trecut de excepție și nu-l ia nimeni de gât? Ceea ce a făcut acest… *hun* are *acoperire* din partea Uniunii Europene? Păi dacă e așa, înseamnă că indivizii din conducerea Uniunii Europene sunt, mă rog, în continuare la îndemâna oricui.

Dar hai să nu rămânem cu gustul amar al acestor realități întristătoare, să adăugăm, adică, alte câteva cuvinte despre Banat. Pe lângă cele câteva locuri de excepție din binecuvântatul colț de țară în care ne viețuim pe care le-am trecut în revistă, să spunem tuturor românilor că, la doi pași de noi, susură fuiorul de apă al cascadei Bigăr… că de la Calina oferim țării apă plată pură de excepție… că pădurile virgine ale Semenicului oferă iubitorilor de natură drumeții de neuitat…

O să renunț, însă, la seducătoarele nostalgii stârnite de aceste amintiri trăite, retrăite, nicicând uitate. Renunț pentru cuvinte pe care îmi pare rău că le rostesc, dar simt că trebuie s-o fac. Nu sunt ale mele, reprezintă o parafrază a unei formulări din imnul național: **Deșteaptă-te, politicianule**, **salvează țara, din starea-n care ai adus-o!**

TOMA GEORGE MAIORESCU,
repere biografice, sumar bibliografic

Repere biografice. Născut – Reșița, 8 dec. 1928. Învățământul primar în Reșița, liceal în Caransebeș și Timișoara, este licențiat în litere și filosofie, a studiat la Universitatea din Cluj și București avându-i ca profesori pe Lucian Blaga, D.D. Roșca, George Călinescu. În 1947 înființează, cu de A. Baconsky, Cenaclul literar *Poezia nouă*, între 1949-1954 e bursier al statului român la Institutul de literatură *Maxim Gorki*, Moscova; în 1992 absolvă cursul de specializare post-universitară la Universitatea din Cleveland, a fost reporter, marinar, profesor de ecosofie, director de reviste, colecționar și restaurator de icoane vechi, globe-trotter, președinte de partid politic.

După 1989 înființează Mișcarea Ecologistă din România, după 1990 e președinte al Partidului MER, membru în Biroul Executiv al CPUN, director al revistelor „ECO”, „ECO-MAGAZIN”, „ECOSOFIA”, președinte al Fundației Europene de Educație și Cultură Ecologică, titular al catedrei de Ecosofie, consilier în Consiliul Național al Audiovizualului, membru în Consiliul de conducere al Uniunii Scriitorilor din România.

Sumar bibliografic. *Lespezi pe un veac apus* (Reșița, 1947); *Întoarcea în patrie* (București, Editura Tineretului, 1955); *Călătorie prin Vreme* (București, Editura Tineretului, 1956); *Ritmuri contemporane* (București, ESPLA, 1960); *Unde se întorc cosmonauții* (București, Editura pentru Literatură, 1962); *Ochii Danielei* (Bucureşti, Editura Tineretului, 1963); *Paşi peste ape* (Bucureşti, Editura pentru Literatură, 1965); *Zeii desculți* (Bucureşti, Editura Tineretului, 1966); *Timp răstignit* (Bucureşti, Editura pentru Literatură, 1969); *Insula cu orhidee mov* (București, Editura Cartea Românească, 1973); *Ucigaşul şi Floarea* (Bucureşti, Editura Eminescu,

1970) *Jurnalul unei pasiuni* (București, Editura Albatros, 1975); *Călărețul albastru* (București, Editura Eminescu, 1975); *Hoinar pe meridiane* (Bucureşti, Editura Sport-Turism, 1976); *Le Echinox de toamnă* (București, Editura Cartea Românească, 1977); *Singur cu îngerul* (București, Editura Cartea Românească, 1977); *Fata din Piața Sfârşitului* (București, Editura Cartea Românească, 1980); *Răstimp între cuvinte* (Bucureşti, Editura Cartea Românească, 1984); *Noapte bună Săgetătorule!* (București, Editura Cartea Românească, 1989); *Introducere în Ecosofie* (Fundația Europeană ECE, 2000).

T.G. Maiorescu a realizat seriale de călătorie (America de Sud, Orientul Apropiat, Sahara…), volumele domniei sale sunt traduse în limba rusă (David Samoilov, Kirill Kovaldji, Evgheni Evtușenko); engleză (George Anca); portugheză (Geir Campos); suedeză (Per Olof Ekström), greacă, bulgară, franceză…

FĂRĂ AUTOCUNOAȘTERE, FĂRĂ A DESCOPERI TREPTAT VALORILE ADEVĂRULUI ÎNFĂȘURAT, NU VOM PUTEA ACCEDE LA PERSONALITATE

Toma G. MAIORESCU,
scriitor, eseist, profesor, om politic.

Doream să-l abordăm pe maestrul Toma George Maiorescu, recunoscându-i statutul de decan de vârstă al literelor bănăţene. De multă vreme trăitor în Capitală, acesta nu şi-a uitat obârşia, Reşiţa, revine cu plăcere în Banat se întoarce la rădăcini. Şi se întoarce de oriunde se află plecat, de multe ori din California, unde şi-a găsit un alt plai cu soare plin.

Conveniserăm să-i trimitem întrebările şi va găsi timp să ne răspundă. Ne-am executat. Acestea făceau apel la memoria timpului trăit sau nu, la o meditaţie cu privire la mutaţiile provocate în acest secol definitoriu pentru destinul

neamului nostru, de Marea Unire, finalul de Război Mondial, aşezarea unor noi tipare de civilizaţie pe pământul bănăţean, de tăvălugul sovietic „eliberator”, cu toate consecinţele nefaste ale dictaturii, pe toate planurile, dar, insistând asupra alienării umane, apoi „dezrobirea”, aflarea libertăţii în purificatoarele zile ale Revoluţiei Române din Decembrie 1989. Şi ce a urmat, ce urmează, ce va urma…

Răspunsurile Maestrului au fost mai mult decât ne aşteptaserăm, un eseu, o tulburătoare lucrare literară. O reproducem întocmai pentru a înţelege mai bine adevărul sublimat în cuvinte al unui timp şi al unui destin într-un prezent continuu. Vă mulţumim, Maestre!

POST SCRIPTUM
PENTRU ȘAPTE ZILE

Eseu de Toma George Maiorescu

1. Probabil undeva s-a greșit. Când și unde mi-ar fi imposibil să precizez. Dar în răscrucile în care a fost ejectat direct din animalitate prima talpă de homoid, a călcat, pare-se, pe o cărare vicinală.

Și s-a poticnit în antropogeneză.

Cine s-ar fi putut gândi că drumurile între animalitate și umanitate, în loc să se despartă, vor coabita încă mult timp. Sau poate chiar pentru totdeauna. Până se vor exclude. Sau asimila. Cine știe?

La origini a fost o bătălie poate, o bătălie inconștientă. Apoi fiara din om a început să se simtă din ce în ce mai confortabil, coabitarea prezentând numeroase avantaje.

De unde să-i treacă prin conștiința de sine, ce se contura, că despărțirea de animalitate e obligatorie. Prea puțin s-a conștientizat ideea ca o necesitate absolută.

Ecosofia am explicitat-o? Sau **îmblânzirea fiarei din om**?

Era prea târziu sau poate prea devreme. Nenumărate experiențe falimentare de grup nu o mai puteau constitui într-o utopie. Solitudinea, izolarea, nu putea fi luată în considerare,

cărarea aceea vicinală a începutului a fost, se pare, un drum greșit al erorilor.

De la început omul n-a înțeles și n-a putut conceptualiza sensul devenirii sale pe pământ, rostul și locul lui în Univers. Și a ajuns la punctul terminus. Însă, prea târziu. Bariera era ruginită, nu mai putea fi ridicată.

2. *Îmblânzirea fiarei din om* e numele rătăcirii utopice de pe drumul accidentat al devenirii.

Un faliment iremediabil? Drumul s-a autoepuizat. În primul rând ca spiritualitate. Homo Humanus a ajuns la punctul terminus al existenței sale ca specie. La capătul vitalității sale. A învins fiara, violul, forța, sângele.

Axis Mundi – inteligența și conștiința umană au devenit, spiritual, inerte, unda de șoc, atotnivelatoare, nu e provocată – nici măcar simbolic cum ar părea la prima vedere – de umbrele nucleare, îmbrățișând planeta cu un lanț al morții.

Unda de șoc a fost precedată de o **deconstrucție** lentă dar sigură a urii. De vidul de cultură și spiritualitate, de iluziile drogate și cinismul golului de viziune a destinației alese, de neînțelegerea rostului și sensului Vieții;

O viață creată (constituită), construită pe temelia deconstructivă a instinctelor gregare, pe climatul de blazare al nereușitelor, de mortificare a sentimentelor și cinismul aspirațiilor, nu poate suplini dinamismul inteligenței și impulsul suplinirilor spirituale. În același timp iubirea, creația și combustia continuă își va asocia, cu cei apropiați, bucuria solitară a realizărilor – mici sau mari, dar niciodată meschine – , fericirea de a trăi frumos într-un univers al splendorilor naturale și estetice, energia și entuziasmul proiectelor care transformă visul intim în pragmatica sărbătorii și bunăvoinței reciproce.

Trebuie să recunoaștem, sensul vieții a fost deturnat.

A trăi pentru sinucidere e un nonsens.

Înseamnă a-i răpi vieții însăși sensul.

Ura nu se poate personifica, decât în deconstrucție.

Iubirea – dimpotrivă.

Între ele nu poate exista coabitare, căci sensul vieții e bucuria creației continue.

Axis Mundi – spiritualitatea umană.

3. Ceea ce-l desparte, tranșant, pe om de lumea animală, e spiritualitatea. Linia de despărțire a fost inechivoc și cu precizie trasată de un admirabil gânditor al antichității. Geniala **Triadă platoniană** subliniază, cu brio, diferența specifică – **adevărul, binele și frumosul.** Cele trei concepte subliniază *spiritualitatea* umană, trăsături ineluctabile pentru Homo Humanus. Probabil, tocmai această unitate era menită să se constituie în constanta formativă, educativă și normativă a spiritului uman.

N-aș afirma, totuși, cu certitudine, că la devenirea spiritului uman n-ar contribui și alți factori definitorii.

Exisă, însă, și constituirea diferenței specificului uman, spiritual în esență, **un număr de absoluturi morale nenegociabile**, conform lui Arthur Koestler. Adică nutresc certitudinea că **triada face parte din absoluturile nenegociabile**, temelie a spiritualității pentru toate vârstele.

Oricât de liberi ne-am proclama – excluzând orice relativism moral –, fără autocunoaștere, adică fără descoperiri treptate ale adevărului *înfășurat* nu vom putea să accedem la personalitate.

Ca să descoperi în caleidoscopul cioburilor colorate **arcul ceresc** al curcubeului ale cărui nuanțe te reprezintă numai pe tine, ca să descoperi și să dezvolți unicitatea adevărului *înfășurat*, *care este tocmai personalitatea ta,* nu-ți cere doar o aplicație pedagogică individualizată, ci și o permanentă și susținută autoinstruire.

Una din legile de fier ale unei educații spirituale armonioase și eficiente, este individualizarea ei pedagogică, adică **depășirea punctelor de stagnare și rezistență**.

Firește, o asemenea pedagogie solitară, dar generoasă, strict indivi-dualizată, va impune nu numai antrenarea tuturor mijloacelor adecvate de *iluminare*, concentrarea actului de voință pentru depășirea stagnării, ci și limpezirea, clarificarea și conștientizarea sensului, a țintei urmărite.

4. În perfecționarea umană, în autoperfecționare, când se focalizează întreaga voință pentru atingerea țelului propus, rezultatele obținute pot părea, uneori, de domeniul miracolului.

Până la patru ani – părea mut
La șapte ani, încă, nu citea
E exmatriculat, fiind *încet* la minte
La admiterea în Politehnica din Zürich – este respins.
Tânărul se numea Einstein!

A pictat peste 800 de tablouri
A vândut unul singur pe un preț simbolic
Era Van Gogh!

Unul se scălămbăia în curtea studioului hollywoodian
Un caraghios !
Mișcări fără sens: pantomimă.
Era Chaplin!

În copilărie nu i se dădea nici o șansă la pian
A compus cinci simfonii fiind surd bocnă
Era Beethoven!

Când Pablo Casals a împlinit 95 de ani, un reporter l-a întrebat:

- Nu e prea mult să exersați șase ore pe zi?

- Încă mai sper să pot face progrese. Dumneata ce crezi? – a răspuns celebrul muzician.

Convorbitorul n-a mai scos niciun cuvânt.

5. Era evident că, în aspirația sa de autoperfecționare, s-a sprijinit pe concentrarea voinței, dar și pe **lumina focală a inteligenței**.

Omul a putut înfăptui miracole.

De altfel, câte povești miraculoase despre faptele omului nu mărturisesc paginile arhivelor?

Și totuși … Oare, orice scânteie de speranță s-a stins în mormanul de cenușă?

Chiar nu mai există alternativă?

Că **îmblânzirea fiarei din om nu mai poate reprezenta nici măcar o utopie, a dat o elocventă mărturie însăși Istoria.**

Homo Humanus și-a epuizat ultimele resurse de umanitate.

A fost înecat într-o maree de sânge.

Coabitarea a fost imposibilă.

A învins cruzimea, violul, laurii forței, setea de sânge, ardoarea sfârșitului.

Au fost îngenunchiate sensibilitatea, simțul frumosului, sensul vieții, natura și proiectul mereu perfectibil al lui Homo Humanus.

Fiara a triumfat.

Omul s-a autoepuizat, a ajuns la sinucidere.

Și nu există nicio alternativă.

Poate da… poate nu…

Poate… dacă am începe totul din nou.

Dar nu apucând-o pe cărarea vicinală, ci începând cu dezamăgirea.

Cel puțin cu **triada platoniană**. Cu educația spirituală.

Poate adăugând la inteligența umană și strălucitele *iluminări* ale inteligenței artificiale, vom găsi o altă abordare a continuității.

Nu a abandonului, ci a revigorării spirituale.

A regăsirii sensului major al vieții.

6. Schimbare de discurs.

Sau, poate, vom încerca un alt drum.

O altă posibilitate de devenire.

O alternativă la care ne cheamă inimaginabilele, miraculoasele progrese tehnico-științifice, începute în laboratoarele scânteietoare ale sinapselor.

Mă întreb dacă deschiderile de perspectivă ale miracolelor tehnologice, cum ar fi computerizarea, robotizarea, nanotehnica, inteligența artificială ș.a.m.d., nu ne-ar putea oferi ceea ce-i lipsește lui Homo Humanus – **un grad mai elevat de spiritualizare.**

Mă frământă următoarele gânduri. Oare compatibilizarea spațiului uman – eminamente bio-organic și spiritual cu o

prolifică realitate anorganică – va fi capabilă să remedieze, să remodeleze, să *repare*, să perfecționeze parametrii în suferință ai organismului uman?

Nu-i vorba, desigur, de nici o intruziune sau invadare a anorganicului în spațiul deosebit de delicat și complex al organicului, ci de descifrat și de folosit multimilenarele legi ale Naturii și de, firește, scânteia geniului uman, de compatibilizarea componentelor unei unice realități.

O asemenea nouă abordare a deloc dihotomicului materie-spirit, ci o tratare holistică în care toate se intercondiționează, ar lărgi câmpul de spiritualitate, *eliberând* ființa umană de multitudinea temerilor care-l subjugă.

Siguranța într-o existență a certitudinilor va face ca răspunsurile la întrebările triadei platoniene să devină firești:

− Ce este bine și ce e rău?

− Ce e frumos și ce e urât?

− Ce e adevărat și ce e minciună, iluzie, eroare?

O nouă dimensiune a continuității e pe cale să apară cu soarele la orizontul mării, un nou ciclu de existență *umană* e pe cale să-și imprime amprentele în mâlul în care apele încă nu s-au despărțit, întru totul, de pământ și de cer.

Procesul de autoperfecționare a început.

7. Însoțit de Beatrice și, desigur, de călăuza Virgiliu, în anii studenției am trecut de mai multe ori, prin *Infernul* dantesc. Nu doar în căutarea unei superioare satisfacții estetice, ci dintr-o firească curiozitate juvenilă în cercetarea constituenților celor mai josnice trepte ale faunei umane. Am trecut, deci, prin iadul cazanelor de smoală clocotindă, trigoanele diavolilor luând cunoștință de exercițiile lor punitive și comentariile asociate… *To venni in laco d'agni luce multe*.

Astfel, după rătăcirile prin pădure și insistentele îndemnuri ale Beatricei, am trecut Poarta Infernului ca să întâlnim damnații iubirii, zgârciții, risipitorii, ereticii, violenții, apostații, sodomiții, cămătarii, șarlatanii, delapidarii, rău-sfetnicii, trădătorii, dar și poeții antichității, marii înțelepți… Francesca da Rimini, papa

Anastasie (ereticul) sau Papa Nicolae al III-lea (dreptul) și alte bizare personaje ale evului de mijloc. În contextul reflecțiilor noastre despre penitențele sinucigașilor și ale păcătoșilor împotriva naturii, trebuie să notăm circumscrierea faptelor, evaluarea lor istorico-morală, părând cât se poate de precisă.

Ci eu mi-am pus la mine-n casă ștreangul, recunoaște personajul simbolizând păcatul sinuciderii.

Înțelegând că am cerut povață
Chiar despre el, strigă spre noi din jarul
Ce-l cuprinde: „Sunt mort ca și în viață”.
(Trad. G. Pruteanu)

Numai că astăzi păcatele citate nu mai acoperă un act și o decizie solitară, univocă și, trecute prin filtrul metamorfozelor social-istorice, se instituie în conștiința publică drept *crime colective,* amprentând incontrabil ultima barieră a speței.

Desigur nu mai poate fi vorba de o dispariție solitară al vreunui disperat sau de… *rupi din pom o rămurea/ ce-i pasă codrului din ea*, ci de constatarea sociologică că omul a devenit *autorul genetic* al propriei sale pierzanii. Nu doar singularizat ci, înainte de toate, reprezentând o bine circumscrisă comunitate. Sinuciderea nu se mai identifică cu o sfoară și eventual un săpun. Ci prin construcția conștientă a unui brâu de foc nuclear, tot mai strâns în jurul planetei.

Gestul disperării solitare a câștigat dimensiunile unei bine dirijate, prin nepăsare și indolență, sinucideri colective. Aerul pe care-l respirăm devine din ce în ce mai otrăvit, plumbuit de noxe ucigașe, se înmulțesc gropile cosmice vidate de ozon, apele oceanelor se acidulează din ce în ce mai mult, metamorfozându-se într-un mediu ostil vieții, pădurile se extermină într-un ritm trepidant, ritmul accelerat de murdărire a mediului înconjurător ne apropie, vertiginos, de poluarea generalizată ș.a.m.d.. Sunt contribuțiile directe, (in)conștiente, ale omului la dublarea argumentului antropologic, la grăbirea unui apropiat trend de epuizare și excludere a unui sistem de valori relativizant, oscilând, în funcție de conjuncturi meschine, ce contribuie, însă, din plin la definitivarea unui proces ornat cu zornăit de cătușe sau fum de tămâie.

Trăim la hotarul morții. Ce zâmbet naiv, schimonosit, și ce gest *amabil*… după Dumneavoastră Doamnă/Domnule!... înaintea Porților Iadului.

Dar nu cel dantesc.

Pe acela îl cunoaștem.

Pe cel expirat.

Sau poate, încă, nu chiar.

Mă frământă următoarele gânduri. Oare compatibilizarea spațiului uman – eminamente bio-organic și spiritual cu o prolifică realitate anorganică – va fi capabilă să remedieze, să remodeleze, să *repare*, să perfecționeze parametrii în suferință ai organismului uman? Producând de la sinapsoidarea inteligenței artificiale la piese de schimb, ori unicatele de „rezervă" ale diferitelor „subansamble" uzate sau deteriorate, ineluctabile unei optimale și performante funcționări a organismului uman. Nu-i vorba, desigur, de nicio intruziune sau invadare a anorganicului în spațiul deosebit de delicat și complex al organicului, ci de descifrat și de folosit multimilenarele legi ale Naturii și de, firește, scânteia geniului uman, de compatibilizarea componentelor unei unice realități.

ALEXANDRU NEMOIANU,
repere biografice, sumar bibliografic

Repere biografice. Născut: București, 28 aprilie 1948. Studii – școala elementară și liceul *Ion Luca Caragiale* din București, Facultatea de Istorie a Universității București. Este fiul avocatului Virgil Kamil Nemoianu și a doamnei Victoria, născută Boldea. După absolvire, din 1971 până în 1981 activează, la Muzeul Național de Istorie din capitală. În 1982 emigrează în SUA, din 1984 e arhivist, apoi istoric la Centrul de studii și documentare *Valerian D. Trifa* din orașul Jackson, Michigan.

Domnul Alexandru Nemoianu face parte dintr-o cunoscută, respectată, reputată familie de intelectuali români din zona Almăjului, pomenită ca *familie cnezială* încă din veacul al XVI-lea. Unul din frații Domniei sale, Virgil Petre Nemoianu, este eseist, critic literar, filosof al culturii specializat în literatura comparată, de-a lungul timpului fiind cadru didactic la universități din București, Londra, Cambridge, Amsterdam, Cincinnati, postură în care a susținut comunicări de specialitate în peste cincizeci de universități din Europa și America de Nord; cel de al treilea frate, Romulus Pavel Nemoianu, fiind medic veterinar.

Sumar bibliografic. A publicat eseuri, articole istorice, analize politice în publicații și reviste din Statele Unite; e prezent cu materiale de specialitate în „Information Bulletin", „Solia", „Lumea liberă românească"... În Canada colaborează la „Cuvântul Românesc", în țară – la *„*Tribuna*", „*Orizont*",* *„*Almăjul*"*...

Volume: *History of the United Romanian Society (Istoria Societății, Unirea Românilor,* – ediție bilingvă română-engleză*,* concepută în colaborare cu Eugen Raica, Southfield, Michigan, 1995); *Cuvinte despre românii americani* (Cluj-Napoca, Editura

Clusium, vol. I 1997; vol. II 1999); *Borloveni* (Cluj-Napoca, Editura Clusium, 1999); *Puccini 4 și împrejurimi* (Pitești, Editura Paralela 45, 2000); *În America la Vatra Românească* (București, Editura Minerva, 2001); *Întâmplări și vise* (Cluj-Napoca, Editura Limes, 2002); *Tărâmuri* (Cluj-Napoca, Editura Limes, 2003); *Fragmente din vremea persecuțiilor* (București, Editura Carpathia Press, 2007); *Iluminări* (București, Editura Carpathia Press, 2008); *Ortodoxia la românii-americani* (Cluj-Napoca, Editura Eikon, 2012).

Dincolo de cuvintele inserate în scurta *notă* de mai sus, reiterăm cea mai concisă prezentare consemnată de distinsul om de cultură român, cunoscutul cărturar Artur Silvestri: **Domnul Alexandru Nemoianu este filosoful culturii din America!**

EU CRED CĂ ROMÂNII ŞI ROMÂNIA NU AU DE DAT EXPLICAȚII NIMĂNUI ŞI NU DATOREAZĂ NIMĂNUI NIMIC

Alexandru NEMOIANU,
academician, istoric, om de cultură.

Am ajuns la interviul ce urmează datorită unei întâmplări norocoase. Abordându-l pe prozatorul Ioan Marin Almăjan pentru răspunsuri la câteva întrebări, acesta ne-a trimis cu amabilitate textul, alăturând şi opiniile pe marginea acestora ale istoricului Alexandru Nemoianu, stabilit de ani buni în SUA, pe care îl consultase în prealabil.

Concreteţea, fermitatea şi rotundul afirmaţiilor ne-au trezit interesul şi l-am rugat pe distinsul scriitor să ne ajute să intrăm în contact cu domnia sa. Doream să-i consemnăm opiniile de vechi bănăţean, a cărui familie a scris pagini întregi în istoria locului şi a României. Ne-a răspuns cu bunăvoinţă şi promptitudine, pentru care îi suntem recunoscători. Reproducem întocmai cele scrise.

- Stimate domnule Nemoianu, faceţi parte dintr-o veche stirpe de oameni ai Almăjului, de intelectuali care, de-a lungul vremii, v-aţi implicat în evenimentele istorice de mare însemnătate ale poporului nostru din veacul trecut – Marea Unire, cotropirea sovietică, dictatura comunistă, Revoluţia Română din 1989, Revoluție ce a pornit din Banat, din Timişoara, care s-a extins în întreaga țară, culminând cu îndepărtarea dictatorului. Ce însemnătate apreciaţi că au avut aceste evenimente pentru istoria poporului nostru, pentru Banat?

- Marea Unire din 1918, cotropirea sovietică, regimul comunist și Revoluția din Decembrie 1989, reprezintă de fapt **Istoria Românească a veacului XX**.

Între aceste evenimente s-a alcătuit Statul Român contemporan, s-a definit cultura lui politică, s-au conturat modele de funcționare și direcțiile destinului istoric. În acelaşi timp, s-a demonstrat capacitatea românească de a funcționa și în condiții limită (comunismul), dar și în momentele de triumf (1918; 1989). Aceeaşi perioadă a arătat că în situații minimal normale, de pace, poporul român este capabil să-și dezvolte cultura, economia şi frumusețea la termeni aproape superlativi. Mă gândesc la explozia culturală şi economia românească dintre cele două războaie mondiale, în special.

- Cum a participat familia dumneavoastră la actul Marii Uniri?

- Marea Unire din 1918 a reprezentat apogeul unei năzuințe milenare, căci unirea Românilor în hotarele aceluiaşi stat era inevitabilă. Timp de multe secole circumstanțele istorice au fost nefavorabile împlinirii acestui deziderat național. În 1918 circumstanțele au fost aproape miraculos prielnice. Acestea sunt fenomene ce se petrec sub o Voință a cărei înțelepciune poate fi doar contemplată. Dar cum spuneam, acest proces, către unirea românească, a fost îndelungat și tenace. Dacă ar fi să mă refer la contribuția familiei mele, cea paternă pe filiera Nemoianu, cea maternă – Boldea, pot sublinia câteva amănunte interesante, importante.

Și în una și în cealaltă dintre familii a avut loc un proces de evoluție şi creștere încă din veacul al XVIII-lea. În *neamul*

Nemoianu (din Caraş), cei mai dotaţi dintre ei au fost preoţii. Aceştia şi-au trimis copiii la *şcoli* şi astfel au devenit *domni*. Un rol aparte l-a avut Ioan Nemoianu, frate al străbunicului meu patern, preotul Vasile Nemoianu din Bocşa. Ioan Nemoianu a făcut studii serioase în Leipzig, Geneva şi Viena. Reîntors în Banat, a fost profesor la Seminarul Teologic, apoi întâiul Primar român al Caransebeşului. El nu a avut copii, dar i-a ajutat decisiv pe nepoţi să meargă la şcoli. Între ei a fost şi bunicul meu patern, dr. Virgil Nemoianu din Mehadia. După terminarea studiilor, devenind doctor la Mehadia, în 1903, a ajuns în foarte scurt timp una dintre figurile centrale ale vieţii româneşti din zonă. Pentru sentimentele româneşti a fost deportat, în 1914, cu întreaga familie la Debreţin, apoi, în 1916, a fost trimis pe front, în Albania, dar fără dreptul de a purta uniformă. Abia după capitularea Imperiului a putut reveni acasă.

Din ramura familiei Nemoianu rămasă *pauri* în Petrila, au *ieşit* unchii Petre Nemoianu, avocat, şi Iosif Nemoianu, doctor.

În cazul familiei mele materne, Boldea din Almăj (Borlovenii Vechi), lucrurile au stat aproximativ asemănător.

Încă din secolul XVIII, imediat după formarea regimentului de graniţă banatic, membrii familiei au devenit fruntaşi locali, unul dintre ei căzând în luptele de la Arcole împotriva lui Napoleon.

Răstrăbunicul meu pe această filieră, Pavel Boldea, învăţător cunoscut *pe graniţă*, şi-a trimis cel mai mare fecior, tot Pavel Boldea, la seminarul din Vârşeţ spre a deveni preot. Văduv, la doar 24 de ani, la îndemnul dar şi cu sprijinul generalului Traian Doda, va intra capelan în armata K.u.K. (subunitate în armata austro-maghiară) şi va avea o strălucită carieră, ajungând colonel protopop şi şef al clericilor ortodocşi din aceeaşi armată. În această postură a ajutat şi i-a ţinut la şcoală pe toţi fraţii mai tineri, ca şi pe nepotul de soră, Coriolan Buracu. Fiului său – bunicul meu Romulus Boldea – i-a asigurat o educaţie strălucită în cele mai bune gimnazii din Viena, apoi la cunoscuta Kriegsschule din acelaşi oraş. În felul acesta el, rubedeniile dânsului, au ajuns factori importanţi, influenţi în Banatul montan.

În ambele cazuri – Nemoianu, Boldea – vedem fenomenul tipic ardeleano-banatic, al fratelui *trimis la carte,* care este în grija *fratelelui rămas la coasă*.

În 1918 bunicul meu, la acea vreme căpitan în armata K.u.K., şi unchiul lui, Grigore Boldea (fratele mai tânăr al protopopului Pavel Boldea), atunci maior K.u.K., au trecut munții, înrolându-se în Armata Regală Română. Ceva mai târziu, în 1919, pe frontul de la Tisa împotriva trupelor lui Bela Khun, unitățile lor au făcut parte din corpul de armată română care a forțat Tisa, asigurând astfel biruința în luptele duse împotriva bolșevismului maghiar.

Vărul primar al bunicului meu, părintele Coriolan Buracu (educat pe spesele protopopului Pavel Boldea, unchiul său), atunci preot paroh în Mehadia, a mobilizat populația română din zonă și, în fruntea unei delegații, a participat la Adunarea Națională de la Alba Iulia, manifestare istorică în care a fost consfințită **Marea Unire**.

La rândul sau, unchiul meu, Petre Nemoianu, căzut prizonier la ruși și dus în lagărul de la Darnița (Ucraina), a făcut parte din unitatea de prizonieri români a Imperiului austro-augar care, la Iași, în 1917, s-a alăturat armatei române. Acest eveniment de excepție este prezentat de Petre Nemoianu în lucrarea sa ***PRIMA ALBA-IULIA*.**

Cred că acest mod de manifestare a fost tipic pentru toate familiile, hai să zic așa, de *fruntași* ardeleano-bănățeni. Numărul mare de intelectuali și profesioniști explică astfel modul, în parte uluitor de rapid, în același timp lin**,** în care Marea Unire s-a realizat, să zicem *tehnic*, modul în care teritoriul ardeleano-banatic s-a integrat în structurile noului Stat Român. Mai mult, încă, întreaga finanțare a acestei uniri a fost făcută de către băncile românești din Ardeal și Banat, un rol special avându-l Banca **ALBINA** din Sibiu. Toate aceste precizări dovedesc temeinicia afirmațiilor de mai sus: **unirea românească a fost un proces istoric inevitabil.**

- Care sunt contribuţiile înaintaşilor Dumneavoastră la înflorirea vieţii spirituale din Banatul interbelic?

- În perioada interbelică membrii familiei mele au fost preocupați de punerea în valoarea a patrimoniului cultural al Banatului.

Bunicul meu patern, dr. Virgil Nemoianu din Mehadia, a contribuit băneşte la finanţarea tuturor acţiunilor culturale din zonă. În plus, l-a ajutat cu generozitate pe generalul Cena ajuns, din păcate, în mari dificultăți materiale.

Nepotul lui, Petre Nemoianu, a fost unul din cei mai prolifici promotori ai valorilor culturale şi tradiționale din zonă, ca Prefect al Judeţului Severin (Lugoj), ca deputat de Severin (Lugoj), ca ministru în guvernul Antonescu. Mai mult decât atât, unele din aceste demersuri au fost continuate de către tatăl meu, avocatul Virgil Nemoianu.

Bunicul meu matern, lt. col. Romulus Boldea, a sprijinit Biserica şi Școala din mai tot Banatul de munte, nu doar cele din satul lui, Borlovenii Vechi (Almăj). Astfel, ca preşedinte al Comunității de Averi grănicereşti din Caransebeş, a finanțat tipărirea *Istoriei Regimentului Grăniceresc,* a lui Antoniu Marchescu. În plus, a ajutat cu burse numeroşi studenți, printre ei găsindu-se şi viitorul mitropolit al Banatului, Nicolae Corneanu. De fapt, se mai poate adăuga ceva: donații consistente oferite parohiei din Borlovenii Vechi şi Episcopiei Caransebeşului.

- Care au fost consecinţele dictaturii comuniste pentru almăjeni şi bănăţeni; cum apreciaţi viaţa culturală, spirituală din România şi Banat în anii comunismului?

- Ocupația sovietică şi prelungirea ei prin regimul de dictatură comunistă a fost o catastrofă sistemică. Toate aşezămintele şi structurile tradiționale româneşti au fost pulverizate, în locul lor fiind instalate impostura, minciuna, violența, neamul prost. Una din cele mai mari crime comuniste din România şi care, sunt convins, va avea urmări de lungă durată, a fost exterminarea minorității germane. O minoritate care, în istoria românească, a avut tot timpul un rol pozitiv, stimulativ, de emulație. Foarte mulți dintre reprezentanții elitelor româneşti au fost uciși în temnițe, în lagăre, lor adăugându-li-se cei ce s-au refugiat *în afară*. Ce-i drept, catastrofa nu s-a rezumat la spațiul românesc.

O bună parte din planetă a fost în același mod, dacă nu și mai rău, lovită. Din păcate, nici măcar nu ne putem explica acel flagel. Personal îl consider o… revărsare a Mâniei lui Dumnezeu, lăsată sub o înțelegere pe care nimeni nu o poate pătrunde.

Pentru Banat și Almăj acest dezastru a fost, cum ziceam, sistemic. Cu deosebită mândrie se poate spune că bănățenii au fost românii care s-au împotrivit comunizării satelor îndelung și eroic. Se poate spune, pe drept cuvânt, că în Almăj această împotrivire a avut **caracter de rezistență în masă**. Fiecare sat din Almăj a dat un număr de martiri, de oameni care, ca urmare a rezistenţei armate, au cunoscut iadul universului concentraționist comunist.

Din familia mea au fost destui bărbați care au devenit victime ale comunismului: Petre Nemoianu avea să moară în închisoarea din Aiud; un unchi, notarul Gheorghe Ionescu din Teregova, avea să fie împușcat, ca fruntaș al rezistenței armate; un alt unchi, Vasile Valuşescu din Prigor, va suferi patrusprezece ani de temniță pentru aceeași vină; bunicul meu matern, lt. col. Romulus Boldea, va avea arestări şi domiciliu obligatoriu; tatăl meu și un alt unchi, Coriolan Cincheză, vor suporta îndelungi întemnițări. La toate acestea se adaugă confiscări de bunuri familiale, privațiuni, persecuții şcolare etc. În perspectivă istorică sunt mândru de rezistenţa anticomunistă a familiei mele, însă, în acelaşi timp, mă simt obligat să fac câteva precizări.

Comunismul a *spart* structurile socio-economice care erau, până la un anumit punct, osificate, care s-ar fi *corectat* prin sine greu. Învățământul românesc a rămas, din fericire, de bună calitate, fericita consecință fiind faptul că a *format* în continuare mulți, foarte mulți specialiști. Aceeași situație, dacă ne referim la cultură, la literatura română, în ciuda tuturor constrângerilor politice.

Biserica Ortodoxă! Ei bine, din fericire e de spus că Biserica a identificat modalități de a supraviețui, de a-și îndeplini misiunea de a rămâne Biserică Naţională.

- Ce v-a determinat să părăsiţi ţara?

- Am luat această decizie la sfârșitul anilor șaptezeci ai

veacului XX, din cauza deraierilor ceaușiste, cu conștiința că o dezvoltare profesională și umană nu era cu putință pentru mine în aceste condiții. Factorul decisiv l-a reprezentat stabilirea fratelui meu mai mare, profesorul Virgil Nemoianu, în SUA, la începutul anilor șaptezeci. Virgil Nemoianu, mai mare decât mine cu opt ani, a avut o influență covârșitoare în formarea mea intelectuală și apoi, în mod direct, în momente critice ale existenței mele. Deci, situația catastrofică de la noi și persecuțiile speciale, suferite ca *frate de transfug*, m-au determinat să plec din țară. Demersurile au durat doi ani, timp în care am fost supus la persecuții pe care nu le voi uita niciodată, în această perioadă supraviețuind datorită ajutorului părinților mei. În Decembrie 1982 am plecat în Statele Unite, cu o scurtă perioadă de tranzit – o săptămână – la Roma.

- V-aţi remarcat de-a lungul timpului ca unul dintre intelectualii de elită care, deşi în diaspora, aţi sprijinit foarte mult viaţa culturală din România. Care au fost şi sunt direcţiile dumneavoastră de acţiune în acest sens?

- În primele luni de viață în SUA a fost foarte greu. M-am întreținut practicând diferite servicii în zona Washington DC.

Situația a devenit cu totul alta în toamna lui 1984, când am fost angajat ca Istoric al Centrului de Studii și Documentare al românilor-americani (Romanian-American Heritage Center) din Jackson, Michigan, în imediata vecinătate a sediului Episcopiei Ortodoxe Române din America, **VATRA**. Acolo aveam sarcina de a ține în rânduială arhiva istorică a comunității, studiul ei, pentru a publica un Buletin Informativ în limba engleza despre problemele românilor din diaspora.

În acest fel am putut să studiez temeinic istoria comunității românești din America de Nord, să public articole și studii în revistele și ziarele din țară, cât și din America. Rodul muncii mele – șaptesprezece volume dedicate subiectului amintit!

Nu pot trece, însă, mai departe fără a face o importantă precizare. În activitatea publicistică am fost încurajat, ajutat, de profesorul, istoricul, scriitorul clujean Aurel Sasu. În acest fel am fost la curent cu toate evenimentele din țară, pe care

le-am prezentat, pe care le-am comentat pentru comunitatea românească din SUA – în unele cazuri intervenind în favoarea României, a unor români.

- Cum trăiesc intelectualii din diaspora depărtarea de ţară, de români, de nucleul vieţii spirituale de aici?

- Mă tem că problema este ceva mai complicată. În America de Nord, ai cărei locuitori sunt toţi, sau oricum majoritatea zdrobitoare, imigranți sau urmași ai acestora, problema nu este cum să își păstreze identitatea cu care au venit. Problema este cât de repede se pot integra în noua lor țară. De fapt, măsura *succesului* în Lumea Nouă este dată de repeziciunea cu care imaginea despre America, *adusă* în *sacul* de imigrant, este reconciliată cu imaginea reală a Americii. Căci toți, absolut toți imigranții vin cu o imagine falsă despre America, fie în bine, fie în rău.

Abia după ce noul imigrant este în stare să devină independent din punct de vedere financiar, abia de atunci se poate gândi la identitatea sa. Cel mai adesea, noii veniți caută să se constituie în grupuri de ajutor social, în grupuri întemeiate pe credința comună, parohiile fiind *oazele* spre care se îndreaptă orice imigrant. Cei născuți în America – prima generaţie –, de regulă vor căuta să se integreze cât mai bine, până la eliminarea specificului natal. Abia a doua generație, pentru care apartenența la America nu mai este o problemă, va căuta să își afle rădăcinile și istoria. Sigur, aceasta este o *schemă generală,* fiecare caz având-și particularitățile lui. Dar dincolo de asta, intelectualii români ajunși în Lumea Noua au păstrat mereu un interes viu pentru destinul țării *vechi,* deși, de multe ori, s-au lăsat angrenați în sentimente *partinice* și, deci, au generat situații centrifuge. Instituţia care a menţinut cel mai mult identitatea sau, mai exact, *modelul existenţial românesc*, *înțelegerea* românească a vieții, a deosebirii dintre bine și rău, a fost Biserica.

În ultimele decenii, legăturile prin mijloace electronice şi telefon, au făcut ca relațiile dintre cei ajunși în America și cei rămași în țară să fie mult mai strânse. La fel, zborurile aeriene,

relativ ieftine. Pe lângă aceste dezvăluiri mai este necesară, totuși, o precizare.

Cel mai adesea, persoanele și instituțiile din țara *veche* nu ştiu care este situația reală a imigranților, preocupările, prioritățile și intențiile lor. În această ipostază, o prea mare insistență pe *unitate* poate avea efecte contrare și, din nou, asta se vede în situația Bisericii Ortodoxe Româno-Americane, unde dezbinarea persistă, fără perspective de lecuire. Cred că cel mai eficacient mod de a promova bunul nume al românilor, al României, este ca fiecare persoană să caute a progresa economic şi social. Ceea ce, din fericire, foarte mulți dintre românii-americani chiar fac.

- Ştim că vara vă întoarceţi acasă. Ce încercaţi să retrăiţi aici, ce vă dăruieşte umbra casei bătrâneşti, satul natal, Valea Almăjului, în aceste vacanţe?

- Satul Borlovenii Vechi şi, prin extensie, întreaga Țară a Almăjului, reprezintă pentru mine un tărâm special. Este o zonă care, pentru mine, stă între *lumea văzută şi cea nevăzută***.** Mai mult chiar decât atât, după cunoștința mea este locul cel mai apropiat de *raiul unde ne-a vrut Dumnezeu*. Nu spun că este *cel mai frumos loc din lume,* dar, cu mâna pe inimă, spun ca este la fel de frumos ca cele mai frumoase locuri din lume. Casa bunicilor mei din Borloveni, *casa Boldea* este*,* de asemenea*,* un loc special. Este așezată *extrateritorial,* într-o zonă în sine *extrateritorială*. Având o vechime de peste două sute de ani, casa, după credința mea, are *un destin și o voință proprie*. De multe ori sunt convins că acea casă *mă domină* pe mine, nu eu pe ea. În interiorul ei încă mai există o atmosferă *în afara timpului*, *imperială,* şi categoric, cum să zic… are *făloşenie* specific bănățeană. La asta mai adaug ceva.

Pentru mine oamenii din Borloveni nu sunt consăteni sau vecini – sunt neamuri. De fapt, în Almăj toţi sunt *neamuri* între ei și, după părerea mea, asta dă Țării Almăjului o dimensiune unică! Unii dintre oamenii din Borloveni m-au ajutat în momente grele, foarte grele, pentru mine. Momente de-a dreptul cruciale. Mai mult chiar decât atât, inserez aici și mulțumirile înaintaşilor

mei, copleşit de convingerea că niciodată nu voi reuși să le fac atât bine**,** cât mi-au făcut dânșii mie.

În cursul vizitelor în Almăj am legat prietenii strânse cu cărturarii care au făcut și fac posibilă *renașterea* almăjană, oameni care *înnobilează* plaiurile cărășene prin dăruirea cu care luptă împotriva răului, a *haosului globalist,* personalități care, din fericire și în ciuda tuturor manevrelor politice degradante, țin sus, pe mai departe și cu mâini ferme, *steagul specificului nostru local!* Toată admirația și iubirea pentru cei care au făcut, care fac pe mai departe posibilă publicarea de monografii, cărți de literatură și istorie a Almăjului, reviste, cu mențiune specială pentru cărășenii care asigură *existența* revistei *Al-măjana* și emisiunea *Repere Almăjene*.

De la oamenii Borloveniului și Almăjului, de la acești prieteni și frați, am învățat și învăț că nu este nici un motiv să îți fie rușine ca eşti Român. Nici unul!

- Cum aţi trăit, în America, zilele Revoluţiei din Decembrie 1989 de la Timişoara? Ce aţi făcut pentru popularizarea evenimentului?

- Am trăit zilele Revoluției Române din Decembrie 1989 în stare de veghe aproape permanentă, am fost mai tot timpul cu urechea în preajma aparatelor ce transmiteau știri, m-am folosit de telefon ca nicicând altă dată, am acordat interviuri postului local TV şi ziarelor locale, făcând apel pentru sprijinirea tulburătoarelor, eroicelor răzvrătiri ale românilor, am vorbit despre superbele acte de vitejie ale conaționalilor mei la radio „Vocea Americii" în emisiunea pentru România, l-am ajutat în acțiunile umanitare dedicate României pe Episcopul Nathaniel al Episcopiei Ortodoxe **VATRA** din America, am plâns de emoție, am exultat de bucurie.

- Aţi trăit acele zile, dar trăiţi cu mândria de a fi român, de a aparţine unui neam cu o istorie milenară? În ce măsură aceasta este cunoscută şi afirmată în America, în comunitatea în care locuiţi?

- Fără îndoială că în acele zile am trăit cu mândria de a fi român, dar încă și mai mult pe cea de a fi bănățean. Celui mai

mare rău care a bântuit neamul românesc, pământul românesc, comunismul, i s-a pus capăt printr-o Revoluție începută la Timișoara, pentru reușita căreia bănaţenii au dat cel mai mare tribut de sânge.

Prin Revoluția din Decembrie 1989 România, românii, și-au câștigat multă simpatie și prieteni. Mai ales în condiţiile în care se știa că regimul Ceaușescu era, de departe, cel mai bestial din răsăritul Europei.

- În apropierea anului centenar al Marii Uniri consideraţi că neamul nostru îşi ocupă locul meritat în istoria veche, în cea de astăzi?

- Eu cred că românii, România, nu au de dat explicații nimănui, nu datorează nimănui nimic. Cred că dacă românii vor rămâne credincioși tradițiilor moștenite, modelului existențial românesc, înțelegerii românești a diferenței dintre bine și rău, vor putea *dormi liniștiți*. Cred, de asemenea, că românii ar trebui să se ferească de noile *curente civilizatoare*, de noul relativism moral, de neo-păgânismul degradant, de noile încercări de *definire* al familiei – încercare grosolană, hidoasă, de a înțelege familia ca altceva decât unirea dintre un bărbat și o femeie.

Personal nu cred că există alte obstacole în calea dezvoltării României, decât unele mentale, în mare parte auto-induse, anumite complexe fără rost. Mai concret, încă există prejudecata că România este *în urma progresului*, a *nivelului* atins sau existent în alte țări. Fals, nimic mai fals ca această elucubrație.

Din punct de vedere a sănătății morale, România, românii, stau mult mai bine decât acele ţări *invidiate.* În România oamenii încă știu bine diferența dintre bine și rău, încă spun răului pe nume. Mă refer din nou, firește, la absurda definire a familiei. În ciuda presiunilor obscene ce se pun pe administrațiile române de către *comisarii* – termen de-a dreptul fioros! – de la Bruxelles, românii nu cedează. Și exemplele pot continua.

În condițiile existenței unui regim realmente democrat nu cred că progresul masiv al României va întârzia. Asta va însemna, însă, o aplicare mai exactă a literei și spiritului

prevăzute în legile țării. Spre exemplu, rezultatul unor alegeri nu poate fi contestat câteva săptămâni după ce ele au avut loc. Majoritatea trebuie să aibă drepturi, dar și minoritatea trebuie să le aibă!

- Despre lipsa de unitate a românilor de dincolo de fruntariile țării se vorbeşte cu durere. Ce ar trebui făcut pentru o aglutinare a noastră, o sporire a încrederii şi unităţii românilor, pentru a creşte sprijinul material şi moral, moral mai cu seamă, pentru acest popor?

- Cum am încercat să vă explic mai devreme, cei care sunt de origine română și trăiesc în afara hotarelor României pot promova bunul nume și prestigiul românesc într-un singur mod: dovedind corectitudine, promovând social, economic, dovedind atașament activ față de credința neamului care, după cunoștința și conștiința mea, este cea ortodoxă. În plus, fiecare dintre membrii acestor comunități mai pot face un lucru. Pot, de fapt trebuie să prezinte realitățile lumii în care viețuiesc fără mistificări, onest, cu responsabilitate profund asumată. Este bine ca propria lor existență să fie prezentată așa cum este, cu avantajele și dezavantajele ei. Dar, mai ales, ar trebui să se abțină să dea *sfaturi* necerute, să se amestece în treburi ce-i privesc în mod exclusiv pe românii care trăiesc în țară, să avanseze *programe* politice nepotrivite. Pe scurt, cei care trăiesc în afara României, dar încă mai simt românește, au față de *țara veche* un singur drept şi o sublimă obligație: să o iubească necondiționat.

- Cum apreciaţi faptul că, după Revoluţie, patru milioane de români au plecat în bejenie? E un drum fără întoarcere*?*

- Plecarea a milioane de Români în căutare de lucru în lumea largă este parte a climatului economic mondial, a întrepătrunderilor economice și reflectă inegalitățile de dezvoltare. În sine, acesta este un fenomen firesc care, din fericire, poate avea consecințe pozitive. Există, adică, posibilitatea unor venituri mai mari, sumele aduse în țară de acești lucrători ajutând astfel economia românească, oamenii pot compara avantajele, dar și dezavantajele, vieții din țările în care

au ajuns, câștigul fiind faptul că *încetează reverența exagerat-absurdă pentru străinătate.* Desigur, sunt și efecte negative: plecarea unui important segment de populație activă, familii separate și puse în pericol, copii rămași în seama bunicilor, sau chiar mai rău. Acest fenomen este parte din istoria zilei și, confruntați cu el, fiecare trebuie să-i facă față. Aceasta este de fapt povara omului liber. Dar eu cred ca *partea bună* a celor plecați la lucru va reveni în țară și va contribui la dezvoltarea ei. Personal nu mă tem de o depopulare a României. Din contră, cred că o suprapopulare a țării ar fi o stare nepotrivită, neavenită.

Nu aș spune că este un drum fără întoarcere ci, dimpotrivă, cred cu toată tăria în capacitatea românească de înfrunta greutățile oricât de grele ar fi ele.

- Cum vedeţi viitorul poporului român, ce trebuie să facem pentru ca, în anul centenar, după aceea, să îndeplinim idealurile marilor noştri înaintaşi?

- Este foarte greu de făcut predicții pentru viitor căci, din varii motive, acestea sunt infirmate mai totdeauna de factori imprevizibili. Personal nu cred în *proiecțiile* futurologice dintr-un motiv simplu. Toate *modelele* folosite pornesc de la premisa că starea prezentă este de durată, comentatorii respectivi nefăcând altceva decât să le proiecteze în viitor. Istoria dovedește că stările dintr-un anumit moment se pot schimba pe neașteptate, de multe ori în mod dramatic. Așa a *căzut* comunismul, ca de altfel atâtea și atâtea alte *stări*, considerate de către unii a fi veșnice. În această înțelegere eu cred că România, românii, pot obține cu ușurință o stare mai bună. Românii au fost confruntați cu stări istorice incomparabil mai grele decât cele de acum și, totuși, au ieșit din ele cu bine. Să ne amintim, de altfel, doar două astfel de situații: **Marea Unire**, **Revoluția din Decembrie 1989.** Dar pentru asta este necesar un strop de mai bună înțelegere, un strop de răbdare și, mai ales, o mai mare dragoste între români!

Asta înseamnă, dacă e cazul să fim mai expliciți, că românii trebuie să aibă încredere în **modelul lor existenţial**, din fericire întemeiat pe o tradiție milenară și pe cea mai generoasă și singura mântuitoare dintre toate credințele, **credința ortodoxă.**

SILVIU ORAVITZAN,
repere biografice, sumar bibliografic

Repere biografice. Născut – 4 octombrie 1941, Ciclova Montană, jud. Caraș-Severin. Tatal, Iosif Crețu – învățător, mama, Ecaterina Crețu, născută Iliescu – învățătoare. Ciclul primar în Ciclova, liceul – *General Dragalina* din Oravița.

După absolvirea Institutului Pedagogic și a Universității din Timișoara devine student al Facultății de Arte Plastice. În 1983 a beneficiat de **Bursa Logos** (Paris), în 1984 a primit **Bursa Fundației Peer Mattsson** (Suedia). În perioada 1963–1970 a fost profesor de desen la liceele *Iulia Hașdeu* și *Coriolan Brediceanu* din Lugoj; între 1985 și 2006 a fost director al Galeriei *Pro Arte* din Lugoj; din 1997 a fost profesor invitat la Universitatea de Vest din Timișoara, Facultatea de Arte; din 2005 este afiliat Institutului Român de Studii Inter-ortodoxe, Inter-confesionale și Inter-religioase (INTER).

Sumar bibliografic. Expoziții: 1966, Sala *Dacia*, Lugoj, alături de Vladimir Streletz și Tudor Tudan; 1968, librăria *Mihai Eminescu* Timișoara; 1969, Sala Dalles, București, alături de Tudor Tudan; 1972, Galeria *Galateea*, București; 1976, Manchester (Marea Britanie) *Patru artiști români;* 1981 – Rithymina Hotel, Creta (Grecia); 1981 – Aachen (Germania); 1982 – Galeria *Pro Arte*, Lugoj; 1983 – Galeria *Domani*, Műnchen (RF Germania); 1984 – Fundația Avartanian Gulbechian, Lisabona (Portugalia); 2000, *Oravitzan Gallery*, New-York (SUA); 2000 – *East-West Gallery*, New-York (SUA); 2000 – Casa *Giovaninetti*, Saint Leu la Foret (Franța); 2001 – Bad Homburg (Germania); 2001 – Maison Consulaire, Saint Leu la Foret (Franța); 2001 – Centrul Cultural Român, New-York (SUA); 2003 – The National Museum of Catholic Art and History, New-York (SUA); 2007 – Lux Lumen, Sala *Terrena*, Klosterneuburg, Austria; 2008 – Lux Lumen, organizatori:

Centrul Cultural Austriac, Palatul Palffy, Wiener Hofburg Orchester, AUSTROM – Palatul Palffy, Viena; 2009 – Muzeul de Artă, Timișoara; 2010-2012 – Casa-atelier Oravitzan-Poparad, Timișoara; 2013 – Muzeul Țăranului Român și Palatul Mogoșoaia.

Operele lui Silviu Oravitzan se găsesc în Muzeele de Artă din Timișoara, București, Reșița, Lugoj, Reszow, Debrețin, în colecțiile private *Papastefanakis, Christophe și Dana Giovaninetti, Sergiu Celibidache, Claude Massuard (Franța), Peer Matson (Suedia).* În 2003 a realizat sculptura de la Mănăstirea Nicula, un an mai târziu – iconostasul bisericii ortodoxe *Schimbarea la Față* din Cluj-Napoca.

Distincții, premii: 2004 – Premiul Ardaf; 2004 – Cetățean de onoare al orașului Lugoj; 2004 – Ordinul Meritul cultural în grad de cavaler; 1997 – Cetățean de onoare al Oraviței; 1980 – Marele Premiu al Uniunii Artiștilor Plastici a Ungariei la Hajduoszsormeny, Debrețin, Ungaria.

CEL MAI VECHI TEATRU DIN ȚARĂ E CEL DIN ORAVIȚA. LA INAUGURAREA LUI A PARTICIPAT ÎMPĂRATUL FRANZ IOSEF, ÎMPĂRĂTEASA SISSI A FĂCUT DESE VIZITE LA ORAVIȚA ȘI BĂILE HERCULANE

Silviu ORAVITZAN, artist plastic –
pictorul semnelor universale

Îl întâlnim, acasă la dânsul, în ziua solstiţiului de vară, *anno domini* 2017. Uluitoarea lume, spre care ne ridică, la propriu, un lift obişnuit cu lenea sau pregătind, cu o tainică înţelegere tehnică, emoţia. Iar de acolo, de sus, coboară, în noi, aerul solemn al unei clădiri de peste două secole, cu toate astea *respirând* aerul contemporan cu lumină şi culoare – lumina și culoarea din destăinuirea maestrului.

- Voi spune din capul locului că nu mi-aș fi închipuit altfel existența ta. Nu mi-aș fi imaginat-o decât într-un asemenea cadru – în același timp modern și tradițional. Clădirea, după câte știu din alte discuții, e din secolul XVIII, interiorul, și nu exagerez foarte mult, din secolul viitor. Deci, întrebarea devine firească: cum se îmbină în creația ta noul cu vechiul?

- Eu cred că primul lucru la care trebuie să fim atenți este recuperarea memoriei. Antinomia asta dintre prezent și trecut, dintre uitare și memorie este foarte importantă pentru mine. De altfel, în tot ce fac, în tot conceptul lucrului meu, există o preocupare pentru… **fața întoarsă spre trecut**, în care căutăm să ne deslușim originile, să vedem ce este cu noi, de unde venim, cine suntem și încotro ne îndreptăm. Casa asta, atelierul ăsta, poate fi un răspuns. Adică o **adecvare**, o **recuperare a funcției locuinței**, ceea ce într-o locuință înseamnă **lumina**, **raportul dintre interior și exterior, întâlnirea cu momentele astrale ale zilei.** Nu îți este indiferent de unde răsare soarele, unde apune, cum te întâmpină în casa ta, cum *primești* lumina în locuința ta. Toate acestea înseamnă, însă, *o bună locuire*. Situarea ta într-un asemenea imobil se înscrie, de fapt, în ceea ce ar trebui să fie **locuirea ca tradiție** – tradiția însemnând să preiei și să înțelegi noima și rostul locuirii dar, în același timp, să contribui cu ființa ta, cu unicitatea ei, la îmbogățirea și fluiditatea acestui concept.

- Individul în istorie. Noi suntem trecători, avem atât cât ni s-a dat biologic să fim, aici, pe Pământ. În ce măsură, însă, individul este dator de a-și perpetua memoria prin actele sale?

- Cred că există un… **pattern,** o **ștampilă** genetică a fiecărui individ – orice ființă *determinată* de o anumită mișcare, de o anumită evoluție în colectivul din care face parte. Vorbesc de **evoluție** în sensul ciclic al devenirii noastre. Evoluție în care memoria ocupă un loc esențial – acela care face să ne întoarcem des cu fața spre Dumnezeu. Amintirea și reamintirea fac posibilă mișcarea noastră în cercuri concentrice, poziționate spre **Centru**, înspre **Unu**. De aici ne vine impulsul inițial, aici este originea noastră. Rădăcinile noastre sunt în Cer și originea noastră este paradisiacă. Nu întâmplător arta mare a lumii, până la Renaștere, a fost o artă

profund simbolică, care s-a mișcat pe trei coordonate: **ritual, mit și simbol**. Aici, omul a păstrat legătura dintre *văzut* și *nevăzut*, între *aici* și *dincolo*. Necazul e că **păcatul originar** a dus la căderea omului în istorie – din fericire *memoria lui ancestrală păstrează amintirile Cerului***,** amintiri ce fundamentează legătura noastră cu lumea veșniciei, a eternității.

- Ai pronunțat un cuvânt la care revenim din motive mai mult decât întemeiate, **memorie.** ***Să ne oprim asupra unei date extrem de importante pentru poporul român –*** **anul 1918.** ***Ce reprezintă acest an pentru noi din punct de vedere social, artistic, economic? Deci, anul 1918 și ce a urmat pentru noi după aceea. Mai mult chiar de-atât,*** **anul 1918 a fost, cumva, pentru poporul român un an predestinat?**

- Toată istoria noastră mergea înspre 1918, pentru că prea a fost paradoxal acest an –, an în care toate s-au unit **pentru a fi acel ceva**. Spuneam că eu sunt adeptul unei mișcări ce presupune o așezare ciclică a umanității, nu a evoluției liniare, în care ce a fost azi e mai bun decât ceea ce a fost ieri, mai complex, mai perfectibil. Percepția evoluției societății din punct de vedere al **imediatului** – o viață mai bună, mai îndestulătoare, mai avută – așază omenirea pe **brațul orizontal al crucii** în satisfacerea nevoilor de subzistență. Aceasta ar fi o definire superficială a progresului. Dar, ființa noastră este purtată și de suflet, sufletul fiind cratima între noi si Dumnezeu. Oamenii locurilor de aici, ființe care au trăit în jurul Carpaților, care s-au împământenit în această zonă, au avut un numitor comun, ce s-a transmis din tată în fiu, formând – de-a lungul vecurilor – un popor, o națiune. Națiune înseamnă o linie care leagă străbunicii de nepoți, nepoții de viitorii lor nepoți și așa mai departe. Valențele ce leagă consubstanțial pe unii de alții descriu un țesut social, un țesut uman ce conduce în timp la noțiunile de nație, popor, țară. Cam asta s-a întâmplat aici. Spațiul dintre Carpați și Dunăre, zona ce cuprinde acest teritoriu, s-a **sublimat într-un mod de a fi**. Mă gândesc la arhetipurile existente aici, pe acest teritoriu, ce au dus la coagularea voievodatelor de mai târziu, apoi la *Unirea Principatelor* în epoca modernă. Vastele teritorii cu același țesut

ființial au căutat, în mod firesc, să reîntregească această națiie, acest popor, această țară. Exista un dor de necontestat, un dor al sufletului, al omului din Ardeal, Banat, Maramureș, Bucovina, Basarabia, dor de a se contopi cu partea din întreg înfiripată, deja, în România. Eu am stat foarte mult la Lugoj și toată cultura remarcabilă a acestui oraș a fost scrisă înainte de Primul Război Mondial, înainte de *Marea Unire*. Cred că forța și apariția unei pleiade nemaipomenite de scriitori, pictori, muzicieni, ziariști, oameni politici din acest oraș, a fost dată de elanul lor național, de dorul de a-și căuta sufletul pereche, de modul de afirmare a unei culturi ce leagă tradiția de începuturi. Fața lor îndreptată tot timpul spre Centru, spre Adevăr, a putut să lumineze și să înflăcăreze conștiința națională a întregului popor trăitor în aceste spații. Unirea într-un stat mare, România, care a însemnat lipirea Banatului Maramureșului și Ardealului cu țara mamă, a coagulat în cele din urmă **ființa națională română,** ce s-a definitivat de-a lungul atâtor și atâtor ani. Dacă săpăm în fântânile noastre din Ardeal și Banat, dăm de un strat freatic de apă ce își are similitudini cu apa de dincolo de Carpați; ea prezintă o identitate de semne, de simboluri, un anumit mod de trăire, de raportare la viață și moarte. România a devenit mai bogată, mai complexă, reușind să unească toate particularitățile acestor regiuni, ce au adus date și elemente noi, structuri care au completat și întregit țara. Bunăoară, bănățenii ardelenii și bucovinenii au adus noi date legate de civilizație, de gospodărie, de ordine și bună rânduială gospodărească, de raportul dintre casă și comunitatea imediată, de organizare a colectivității în localități, sate și orașe etc.

Aș putea să evoc date semnificative din experiența mea personală, din cunoașterea mea nemijlocită, din datele mele. Sunt născut în Ciclova Montană, sat din sudul Banatului, ce poate fi un exemplu de comuniune între est și vest. Această parte a țării, cunoscută în istorie prin bogățiile sale subterane, resurse ce au determinat *împământenirea* în zonă, de-a lungul secolelor, a mai multor etnii, s-a *împlinit* oarecum pe principiul vaselor comunicante. Toate acestea au *ținut regiunea vie*, toate acestea

au *format o populație specifică*. Germani, austrieci, francezi… persoane, familii ce au venit din Vest, s-au așezat aici și au creat pe valea Carașului localități importante, așezări în care se exploata fierul, cuprul și argintul. Trebuie să se știe că aici au fost construite și au funcționat primele furnale de pe teritoriul țării noastre, primele topitorii; că **moneda cezaro-crăiască a fost bătută nu la Viena, ci la Ciclova,** într-o monetărie importantă a Imperiului Austriac, loc cunoscut de atunci sub numele de **bănărie**; că organizarea și buna administrare a spațiului au făcut din acesta o zonă care a polarizat interesul centrului; că existau, bunăoară, **vagoane directe care legau Viena de Oravița**, ce aduceau aici persoane influente ale aristocrației austriece la tratament și odihnă; că împăratul Francisc I a participat la inaugurarea teatrului – **cel mai vechi din țară**! – din Oravița; că **împăratul Franz Iosef și împărăteasa Sissi au făcut nenumăratele vizite în Oravița și Băile Herculane**; că Oravița se mândrește cu **cele mai vechi linii ferate din România:** Oravița – Baziaș, Oravița – Anina etc.

Îmi vine acum în minte modul de regularizare și exploatare a râului Ciclova, afluent al Nerei. De-a lungul acestuia – mori de apă, lacuri de acumulare, spații de agrement, bazine, cursuri de înot pentru copii, terapie cu apă...

A, o amintire. O amintire fulgurantă, pe care v-o împărtășesc, în același timp cu nostalgie și plăcere. În spatele casei noastre era un cimitir catolic și, copil fiind, săream gardul, fascinat de marmura neagră sau roz, de Carrara ori Gazolli. Acolo – **o lume mirifică de înscrisuri și îngeri.** Aveam să dau peste acele profiluri, peste acele sculpturi mai târziu, în istoria artelor de la baroc la romantism, de la Bernini la Carpeaux. Câtă diferență între acestea și cimitirul meu din sat, unde bunica mea, maica Lena, se ducea să-l întâlnească pe bărbatul ei, mort de curând. Aici crucile ce străjuiau mormintele erau **vorbitoare**, erau **umane.** Partea lor centrală era formată din inimi ce purtau, ca pe o coroană, brațele crucii. Vezi, bunăoară *Crucile de piatră de pe Valea Carașului*, de Virgil Birou. Cu câteva momente în urmă am folosit sintagma **principiul vaselor comunicante**.

Să mă explic. Nemții, veniti din Vest, întâlnesc aici o populație arhaică – **frătuții** – cu zetrea lor, cu memoria lor. Din ținuturile Gorjului, ale Mehedințiului, vine spre Vest, în secolul XVIII, altă populație, ce se așază, în localitățile miniere și montane din această zonă. Aceștia sunt **bufenii**, care aduc un alt parfum, alt răspuns în *fața* Cerului, având obiceiurile, sărbătorile și trăirile lor. Vorbesc de Oravița Montană, Bocșa Montană, Reșița Montană, Ciclova Montană, Sasca Montană, Ocna de Fier, Dognecea... Numele locuitorilor de aici poartă toponimia locurilor de unde au plecat: Băieș – de la Baia de Aramă; Tismănaru – de la Tismana; Izvnernaru sau Izverniceanu – de la Izverna. Ei bine, dragii mei, numele meu are același *traseu*. Oravitzan vine de la Oreviţa, Oreviţa fiind o localitate de pe lângă Baia de Aramă! Deci, vedeți, în ceea ce am spus recent regăsim trei straturi ce au coagulat **un țesut** al societății și colectivelor de aici din Banat, cu trăiri complexe, cu ființări aparte, ce leagă acești locuitori și de Est și de Vest. În Banat sunt multe asemenea locuri în care comunitatea de oameni, de diverse etnii, a creat de-a lungul secolelor un colectiv sudat în care germanul, maghiarul, evreul, bulgarul își identifică răspunsurile – ca în Tabloul lui Mendeleev – fiecare cu cămăruța lui, dar prin valențele de intercomunicare își găsesc casa comună.

Acest fapt este mai greu înțeles peste Carpați, oamenii de acolo neavând experiența traiului în comun cu alte popoare. În ceea ce mă privește, mă simt solidar cu oamenii din Germania, Austria, pentru că întâlnesc aceleași norme de civilizație, aceeași memorie a unei ordini și bune gospodării, simțind în același timp că sufletul meu este acasă aici, fiind totodată solidar cu mănăstirile din nordul Moldovei, cu Nicula, cu miezonopticile de la Nicula, acolo unde, prin forța împrejurărilor am *locuit,* trudind la basorelieful **Lumina** de pe parietalul reședinței Mitropolitului. Prezent la Liturghie, acolo, în profunzimea serilor și nopților, memoria mea devenea vie, reamintirile erau posibile pentru ca erau mărturiile mele, ca participant la o lume în care eu nu eram. Acolo trăiam momente de unire cu Totul și cu Toate. Situl Nicula era aidoma sitului Delphi din Grecia, un ombilic spre care se

îndreaptă toate drumurile și toate cărările; acolo corpul meu, cutie de rezonanță, a putut dialoga cu Divinitatea. Solidaritatea mea aici, în Banat, cu aceste cărări ale luminii vin din memoria râurilor de simboluri și semne purtate pe veșmintele, covoarele și țesăturile vechilor bănățeni. Dar despre asta o să vorbim mai târziu…

- Momentul anului 1918, al actului de atunci, a însemnat o anumită particularitate pentru bănățeni. Banatul a avut de suferit în acea primă perioadă, până când, la 3 august în 1918, a devenit cu adevărat românesc. Numai că după aceea putem vorbi de un șoc, de un adevărat șoc, deoarece în orașele mari, printre care și Oravița, populația preponderentă era de altă etnie decât românească, fapt datorită căruia românii au început să intre pe un alt făgaș. A fost un proces preluat de București din mers, numai că, din cauza acestuia, a apărut un conflict între Centru și Provincie.

- Bine spus… conflict între Centru și Provincie. În acest moment trebuie să definim ce este Centru, ce este Provincia. După mine, Centru este acolo unde **se află Dumnezeu**, unde **se situează Unu**. Centrul poate să fie într-o biserică din nordul Moldovei, ori al Olteniei, sau într-o catedrală impunătoare, de pildă, cea de la Alba Iulia, care a coagulat ființa noastră națională. Pentru mine **Centru** a fost, de multe ori, mânăstirea Călugăra din Ciclova Montană, loc bine străjuit de munți unde, în liniște, am găsit răspunsuri la diferite întrebări existențiale. Pentru mine centru mai poate fi ocolul, avlia bisericuței din satul în care m-am născut, bisericuța păzită de salba de cripte, ce adăpostesc sufletele celor din localitate trecute în veșnicie. Acolo sunt părinții, moșii și strămoșii mei.

Nu neg faptul că Centru ar trebui să însemne, în primul rând, capitala. De multe ori aceasta a adunat marginile în plinătatea lor, în plinătatea întregului ce a făcut-o, din punct de vedere geometric, centru. Dar asta nu în permanență. În ultima perioadă, provincia a devenit pentru centru – vorbesc de țara noastră – ceva nesemnificativ, ceva peiorativ. De unde vine acest mod de a vedea situația? Dacă memoria noastră este slăbită, nu mai putem avea legăturile, valențele ce ne leagă unii de alții

și devenim, la rându-ne, părți distincte într-o mișcare haotică. Fiecare se consideră superioară alteia, fiecare vrea să *dea* lecții alteia, nemaigăsind însă unitatea ce dă forță întregului. Raportul acesta, fals, de superioritate, face ca *centru să fie în afara Centrului*, enunțul rămânând golit de conținut, adică **centrul care nu este centru**. Provincia la rândul ei, ocărâtă în acest mod, nu mai poate însemna decât… praful și colbul marginii.

- Și atunci Banatul a început să ofere lumii ceea ce avea păstrat în el de-a lungul timpului, ceea ce așteptăm să scoți la lumină din amintirile tale, din amintirile familiei tale.

- Eu cred că Banatul a dat, ca fiecare provincie în parte, enorm de mult țării. Mă gândesc, în primul rând, la atâția oameni care au murit de-a lungul istoriei în diversele războaie. Din nefericire pentru noi, aici a fost o încleștare permanentă între diversele civilizații, între diversele religii practicate. Peste pământurile de aici au trecut trei mari imperii: roman, otoman, austro-ungar. Să nu uităm nici anii dramatici ai luptei îndârjite a bănățenilor din munții Banatului împotriva comunismului, împotriva dictaturii proletariatului de sorginte sovietică, să evidențiem setea și curajul lor permanent pentru libertate. Peste aceste fapte minunate, ce au configurat istoria locului, aducând contribuții însemnate la istoria țării, am în minte obolul profund cu care Banatul completează și întregește geografia sacră a acestor pământuri. Aici mitul, ritualul și simbolurile s-au manifestat cu pregnanță, rămânând nealterate. Mă gândesc la opregele din Banat, la cepse, la brâuri, la covoare, la țesături aur pe aur, argint pe aur, toate în jurul unor semne fundamentale, a unor simboluri metafizice ca pătratul, pătratul în perspectivă, rombul, *pulsații de lumină* în dialogul permanent dintre Pătratul Terestru și Ierusalimul Celest. Un limbaj extraordinar, încifrat în semne, înscris pe suprafețele acestea plane care, prin echivalență, au acoperire în lumea tridimensională, în Universul înconjurător. Descifrându-le acum, putem vorbi de o întreagă matematică savantă, ca secțiunea de aur, șirul lui Fibonacci etc. De unde au avut oamenii aceștia, poporul acesta, aceste cunoștințe? Cunoștințe concretizate în simboluri similare întâlnite la marile

culturi, la precolumbieni la indo-europeni, la azteci… De unde? Nu cumva din datele întipărite în memoria primordială umană, *rădăcinile* noastre fiind în Cer, în Paradis? Da, e vorba de înțelesuri pierdute, de semnificații uitate de mintea noastră căzută în istorie. Lucrurile rămase de acolo, din splendoarea lor, trăite de om înainte de a fi izgonit din Rai, au rămas cu amintirea lor, amintiri ale unei ordini, ale unei perfecțiuni concretizate în geometria înscrisă peste tot, o geometrie care descrie drumul nostru labirintic prin Univers. Această structură de simboluri și semne ar putea fi o lecție de cum am putea redobândi Centrul labirintului și Lumina pierdută. Aici, aceste semne, s-au perindat cu aceeași pregnanță și strălucire, nealterate mii și mii de ani. Cum a putut, oare, țăranul de aici să le perpetueze, surd și orb față de imaginile ce s-au succedat în fața ochilor de-a lungul timpului? De ce a întors spatele zilei, concreteții momentului, rămânând retras în cochilia acestor simboluri? Oare el, omul, nu a fost *purtat* în existența sa de pecetea acestor simboluri? Ce păcat, însă, că Banatul a devenit, din primul *inter pares* la dobândirea memoriei, azi tot primul la *obnubilarea ei*. Râurile de Aură, de Lumină, de pe aceste țesături, s-au transformat în simpla materialitate a metalului – aurul ca epatare, element agresiv, etalon al unui kitsch provocator.

- Ați pronunțat numele unui oraș, care lui Vasile îi este foarte drag. De altfel, el a scris o carte absolut deosebită despre acesta. Vă rog să faceți o comparație între Lugojul din vremea când era mai important decât Timișoara și Timișoara actuală.

- Eu nu sunt istoric, dar pentru Banat, Lugojul și Timișoara au însemnat plămânii zonei. Când spunem Timișoara ne referim la pleiada ei de realizări industriale, la capital, la bănci, la tranzacții și schimburi comerciale, la realizări nemaipomenite în știință și tehnică. **Timișoara este primul oraș din Europa cu străzi iluminate electric**. Aici a circulat primul tramvai din țară tras de cai, apoi electric, primele canalizări și atâtea și atâtea altele. Gândirea epistemologică, rezultatele ei, cercetările științifice, s-au coagulat într-o universitate politehnică vestită, cu profesori extraordinari ca Alaci, Cândea, Micloși, Silași, Avram,

Bărglăzan, Pompiliu Nicolau, hotărâtoare pentru destinul științei românești, care au pus peste oraș o pecete a ordinii și pragmatismului. Lugojul, pe partea cealaltă, a însemnat o țară a cântecului și a poeziei. Aici, din dragoste, dor și sete față de țara mamă de dincolo de Carpați, *s-a scris istorie, s-a configurat și întregit profilul spiritual al neamului nostru*. Doamne, câte vieți, câte destine de excepție poartă *pecetea* Lugojului. De la Ion Vidu la Valeriu Branișteș, la Victor Vlad Delamarina, la Traian Grozavescu, la Eftimie Murgu, la Corneliu și Tiberiu Brediceanu, la Filaret și Gelu Barbu, la Bela Lugosi. Iată doar câteva giuvaiere din salba culturală a Lugojului, implicit din corola spirituală a Banatului.

- La un moment dat s-a creat o stare de echilibru, s-a ajuns la o anumită decantare a valorilor, în perioada interbelică lucrurile fiind pe un anumit făgaș. Dar în 1945. după al Doilea Război Mondial, acest echilibru a fost rupt cu brutalitate. S-a intrat în altceva. Erai în evenimente, existai. Ei bine, ce ai simțit tu, care ai înțeles toate frământările acelui timp, din… bulversarea dramatică a criteriilor valorice.

- Pentru mine, pentru unii copii, unii adolescenți din generația mea, *intrarea în viață* a fost dură, traumatizantă. Peste noi au trecut evenimente care au rotit istoria. Vorbeam la început de timpurile așezate ciclic. Noi am simțit, am văzut, am trăit nemijlocit războiul, drama Regelui, alungarea lui, ocuparea sovietică, dictatura lui Stalin și a proletariatului, Canalul, închisorile și deportările, o ușoară briză de libertate și identitate națională – momentul Praga 1968 –, cultul personalității lui Ceaușescu, Revoluția și evenimentele care au marcat România și Europa în 1989, reîntoarcerea sistemului democratic, România parlamentară nu au trecut peste noi fără urmări, viața noastră a însemnat treceri și iar treceri, tranziții peste tranziții, promisiuni că la capătul drumului se află lumina izbăvitoare. E bine, cel puțin acum, putem privi lucrurile mai de sus, mai adecvat. Câteva amănunte în desfășurarea lor: anul 1941, atrocitățile războiului, vremurile de bejanie când am fost obligați să ne refugiem în locuri ascunse, în pădurile din apropierea Ciclovei

de *armata eliberatoare*, marile dislocări din Banat ce au avut loc în anul 1951, moment în care părinților mei li s-a stabilit domiciliu forțat. Dânșii erau doar învățători dintr-un sat oarecare al țării, dar în ochii lor aveau statutul unor periculoși *dușmani ai poporului*. Dușmani, când se știe că învățătorii interbelici erau stâlpi ai comunității lor, oaze de lumină și învățătură. Tatăl meu a însemnat mult pentru satul lui. A legat prietenii cu Nicolae Iorga, cu Octavian Goga, a organizat primul congres al bufenilor – olteni veniți în Banat în secolul XVIII –, avea o bibliotecă impunătoare în care adunase manuscrise vechi, culegeri de folclor, fiind un prieten și un ferment al poeziei, scrisului și cântecului local. Pentru mine aceasta a însemnat o traumă importantă. Rămas singur cu bunica, sistemul a putut să-și lase amprenta unei îndoctrinări feroce. Liceul *General Dragalina* din Oravița, pe care l-am absolvit, avea profesori vestiți care studiaseră la facultăți importante din București, Viena, Budapesta. Numai că acesta a devenit un fel de școală sovietică. Școală în care am învățat geografia URSS, istoria URSS, mai rău chiar de-atât, literatura URSS. Citeam, eram obligați să citim *Pe Donul liniștit, Așa s-a călit oțelul, Tânăra gardă,* din păcate nici vorbă de marea literatură rusă, adică Cehov, Dostoievski, Tolstoi, Gogol… Pe vremea aceea, cei mai mari poeți român erau A. Toma și Teodor Neculuță. Teodor Neculuță, poetul cizmar, care scria chiar așa, ca înțelegeți ce ar urma să spun. Și abia spre sfârșitul liceului, în programa de învățământ a apărut Mihai Eminescu. Însă doar cu *Împărat și proletar*. În fine, e vorba de un învățământ cu îndoctrinări feroce. Educația e capitală în creșterea unui copil. Datorită ei, copilul poate deveni un infractor – chiar criminal, vezi educația tip ISIS! –, poate ajunge o persoană demnă de tot respectul. Și, ca să fiu mai concret… ceva din copilăria mea. Două întâmplări de pe vremea când eram elev. Amuzante, firește, dar nu chiar nevinovate. Într-o zi de sărbătoare, mama m-a îmbrăcat în straie albe pentru biserică. Însă, în drum spre sfântul lăcaș m-am oprit la fierarul satului care, chiar dacă era zi de sărbătoare, el potcovea niște cai. Acesta, ins hâtru, dar deja… *proletar convins,* văzându-l

pe… *coconașul doamnei învățătoare* – odraslă… *burghezo-moșierească, nu-i așa?!* – m-a momit nu mai știu cum și, cu aprinderea cărbunilor, cu suflatul la forjă pentru încălzirea potcoavelor și potcovitul cailor, impecabilul meu costum alb a devenit salopetă de hornar. Întors acasă, vă închipuiți ce a urmat. Știți ce replică am avut la corecția mamei? *Când o să fiu mare o să te pun la punct pe tine și pe toată clasa ta de burghezi, care nu respectați și nu iubiți clasa muncitoare!* Copil, copilărie dar… Celălalt moment. La un examen de limba română mi-a picat subiectul *La borna 203*, roman de Alexandru Jar. Insul era *scriitor specialist* în demascarea antititoistă. Când mi-a venit rândul am început să spun cu voce tare, ferm, hotărât, lozincile ce reieșeau din acest roman. Expunerea mea a fost de fapt o înșiruire de invective împotriva… călăului Tito, sluga unchiului Sam, adică Harry Trumann, președintele american al acelor timpuri. Mihai Novac, profesorul examinator, unul dintre profesorii de glorie ai liceului din Oravița, copil de suflet al lui Sever Bocu, prieten cu tata, mi-a spus după doar câteva propoziții: *Taci, destul, cunoști subiectul la perfecție, treci la loc, cinci!* Pe vremea aceea cinci era nota maximă. Până atunci, de câte ori se întâlnea cu domnul Novac, tata îi punea întrebarea, *cum se comportă copilul la școală,* domnul Novac, dându-i mereu același răspuns, *bine, fluieră ca o mierlă*. Însă după episodul acela răspunsul distinsului învățător a fost cu totul altul. *Mă… Silviu ăsta al tău a început să cam croncănească… din mierla pe care o știam s-a făcut cioară!*

Deci, astea au fost vremurile de atunci, fiind copil de învățători, în ochii lor eram copil de reacționari.

De fapt, în înțelesul corect al cuvântului eram într-adevăr reacționari, deoarece comportamentele erau o **reacție** la sistemul betejit, bolnav, al societății comuniste. Eram *însemnat*, nu aveam dosar bun pentru examenele de admitere, unde 90% erau pentru fiii de muncitori și țărani colectiviști și doar 10%, pentru ceilalți. Eu intram întotdeauna la *ceilalți*. Dar și acolo mă purecau la dosar. Am simțit mai târziu, indirect, drama oamenilor care, abia întorși de pe front, erau arestați, dramele familiilor rămase

în răstrişte, fără mijloace de existenţă, urmărite de securitate şi miliţie; nesiguranţa zilei de mâine, pentru că trăiam într-o epocă a denunţurilor. Exista o adevărată groază de a nu fii reclamat şi deferit organelor.

La un moment dat a apărut un anumit *soare al descreţirii*. Eram deja tânăr, conştient de resurecţia naţională. Vorbesc de **Primăvara de la Praga**, de atacarea statului cehoslovac. Discursul înflăcărat al lui Ceauşescu cu această ocazie a îndârjit şi a întors poporul român spre sine, spre libertate şi eliberare, naţiunea a primit din nou suflu, s-a coagulat în jurul poziţiei lui răspicate, devenind un arc capabil să reacţioneze, în sensul acesta devenind şi el *reacţionar*. Numai că, din păcate, cultul lui Ceauşescu şi al familiei sale a dus la o reducere la absurd, la o *uscare* a tot ce înseamnă viaţa. România a fost *pârjolită* de nebunia acestei adulări ce a degenarat în paranoia, explicabilă doar patologic. Era inimaginabil ce se petrecea în ultimele zile ale dictaturii – nu se mai terminau odele, laudele, slavele ridicate cârmaciului, conducătorului. Acestea toate în dauna împuţinării mijloacelor de trai, a sărăcirii materiale a oamenilor – lumina electrică fiindu-ne livrată doar din când în când, căldura fiind menţinută la limita dezgheţului, în sălile de concerte se cânta la instrumente cu mănuşi tăiate la degete.

În vremurile acelea l-am vizitat o dată pe marele compozitor, Zeno Vancea, la Bucureşti. Se retrăsese într-o cameră mare – mă rog avea mai multe camere – în care îşi înjghebase un cort din pături unde, datorită unui reşou putea să stea, să lucreze cât de cât.

Da, situaţii inimaginabile pentru zilele de azi. Dacă descrii tinerilor din generaţiile actuale situaţia de atunci, nu te cred.

Pe măsură ce manifestarea a tot cuprinzătoare a *Cântării României* gâfâia tot mai tare, a apărut Galeria de Artă din Lugoj, iniţiativă ce s-a impus ca o oază de normalitate în peisajul cultural al ţării, ca disidenţă în cochilia anormalului. *Ochiul albastru* era, probabil, mai adormit la Lugoj, fiind oraş mic. Acolo s-a adunat tot ce se putea exprima într-o atitudine normală, în afirmarea unor expresii şi enunţuri ale artei moderne în dialog cu sine, cu toată lumea. Baba, Ciupe, Pacea, Bernea, Gheorghiu, Sorin

Dumitrescu, Ilfoveanu, Flondor, Bertalan, toți, s-au perindat în acest spațiu. Acolo critici importanți, oameni de cultură, au avut întâlniri cu publicul. Bunăoară Andrei Pleșu aici și-a ținut primele conferințe, după ce a fost excomunicat din București, la galeria din Lugoj, consemnate de altfel în volumul **Minima Moralia**. Prin faptul că galeria a devenit aproape un spațiu sacru, acolo era viață, lucrările se vindeau, de multe ori în prima zi în totalitate, ceea ce era nemaipomenit. Deși era o galerie mică, a devenit un centru al artelor plastice capabil să unească, în spirit artistic. diversele regiuni ale țării – Banat, Ardeal, Maramureș, Moldova, Muntenia.

După Revoluție, galeria respectivă a expus lucrările unor artiști mari ca Tapies, Miro, Bazaine, Kelly, Andy Warhol, prezentând, redând culturii naționale, operele unor artiști români din diaspora ca Paul Neagu și Horia Damian. De altfel, Horia Damian va reveni pentru prima oară în țară cu o mică expoziție personală la această galerie. În concluzie, Lugojul a fost în stare să țească o pânză de lumină, un dialog fructuos între artiști din țară și de peste hotare.

- Dar în goana asta spre lumină metaforică, desigur că ți-ai găsit și tu drumul spre Lumină, Lumina fiind, de fapt tema principală a căutărilor tale.

- Linia care leagă credința de mântuire este Lumina. Lumina este legătura **religio** cu Dumnezeu. Ea e singura ce ne poate administra Tainele Lui. Lucrul meu s-a așezat în jurul acestei teme, pe diverse portaluri și expozitii, în cărți, albume și simpozioane, ca **Lux Lumen, Iscălitură pe lumină, Lumină în Lumină**. Credința mea vine din copilărie. Poate și de mai departe. Poate din vremea când încă **eu nu eram**. Acolo am deschis ochii cu mirare în fața marilor momente ale existenței: **viața, moartea, nașterea, nunta**... De acolo voi fi avut, sunt sigur, energia parcurgerii acestui drum, cu fața spre Dumnezeu, spre Lumină.

- Încearcă să ne vorbești despre statutul artistului plastic Oravitzan, înainte și în zilele noastre. Pun întrebarea pentru că noi suntem scriitori și, înainte de 1989, pe câte o carte luam

20-25 de mii de lei. Deci, vorbim de apreciere, de considerație. Însă, acum trebuie să achităm noi costurile editoriale. Deci, cum este perceput de societate artistul plastic Oravitzan și, în general, artistul plastic – atunci, artistul plastic – acum?

- Aș putea să vă răspund cu o metaforă. *Barca artistului* în comunism era țintuită pe ape fără briză, fără vânt, acolo unde era lăsată. Nu avea țintă, nu avea țel, plutea în derivă. Acum, barca artistului este purtată de furtuni, de vânturi năpraznice, care o pot împinge aleatoriu într-o direcție, în alta, care o pot naufragia sau, dimpotrivă, datorită unor *vânturi prielnice,* ajunge ușor la țintă. Îndeplinirea unei comenzi sociale a artistului plastic îi asigura un stat material călduț. Fonduri de achiziții, ateliere, minime ajutoare sociale. Sigur că trebuie să amintim și de *comanda socială* de atunci, de cunoscutele cerințele. Cerințe ce trebuiau să satisfacă anumite enunțuri în raport cu politica partidului, care era *în tot și toate cele*. Tratarea altor teme diferite decât cele oficiale, le făceai pe cont propriu, izolându-te mai mult sau mai puțin în atelier. Felul acesta de a-i încuraja egal pe toți, ducea la o anumită mediocritate, la lâncezeală, la încurajarea diletantismului. Astăzi, statutul artistului este altul. El se validează în funcție de valoare, de calitate și, din păcate, de aptitudinile lui concurențiale de a se face văzut, de a trata produsul lui ca **obiect-marfă**. El trebuie să țină cont de alte jocuri decât cele spirituale, trebuie să țină cont de comerț, de regulile comerțului. Raportul dintre **a fi** și **a avea** a ținut întotdeauna de echilibristica omului de artă. Noi, pictorii, sculptorii, artiștii plastici, nu putem fi boemi. Activitatea noastră ține de anumite condiții materiale împlinite: munca în atelier, întreținerea lui, asigurarea cu pânze, culori, pensule, piatră, dălți, cataloage, afișe. Întotdeauna artistul s-a aflat în dialog cu sine, în dialog cu toată lumea și în dialog cu Dumnezeu. De ce parte te situezi în aceste trei ipostaze se activează, mai mult sau mai puțin, verbul a fi sau a avea. Ființa artistului de-a lungul secolelor era bine așezată într-un lăcaș, într-o *căsuță* ca într-un fagure, ca într-un stup, fiecare își avea rostul lui. Cel care comanda opera era și el, la rându-i, așezat în noima stupului mare, așa

încât transferul substanțial între operă, spirit, comandă și execuție, era firesc, funcționând ca un corp indestructibil. Astăzi problema se pune în mod diferit, orgoliul individului, deci și al artistului, a ieșit din matcă, a ieșit din stup. Fiecare se crede Dumnezeu, buricul lumii. Omul se mișcă brownian, aleatoriu, pe coordonate ce nu se mai leagă. Ieșită din rânduiala lumii, arta devine o aventură pe cont propriu. Frumusețea pe care s-a clădit lumea cu fața spre *miracol* este înlocuită de nebunie și urâciune. Acum artistul se pretinde adevărat demiurg. Strigătul lui *eu sunt Dumnezeu* sau *Dumnezeu a murit,* pretinde ca și creația să înceapă cu el, să fie jur împrejurul lui. De aici toate anomaliile artei actuale, a modernismului care îl exclude pe Dumnezeu și a post-modernismului, care încearcă să culeagă din cioburile rămase ale marii culturi unitare crâmpeie de cultură pierdută. Întorcându-mă la întrebarea voastră, mă gândesc cum am putea face ca barca de care aminteam la început să fie scoasă din amorțeala spiritului, a lâncezelii și mediocrității, cum ar putea fi scoasă din furtunile ce glăsuiesc avuția, lumea banului și a capitalului. Cred că întoarcerea artei în **Eclesia** ar putea să ducă la drumul liniștit, cu vânt bun în pupă, al corabiei noastre. Revoluția a pus pe șine un tren care deraiase? Da, în teorie, comunismul a vrut să aducă Raiul pe Pământ, să împace toate contrariile, însă, excluzându-l pe Dumnezeu. În vremea tinereții mele exista filmul *Clasa muncitoare merge în Paradis*. Filmul nu este tezist, din contră, Paradisul terestru însemna muncă până la epuizare, până la anularea sufletului. Promisiunea Raiului comunist era, de fiecare dată, la pasul următor o nouă minciună, o nouă etapă – un nou plan cincinal – etc. Paradisul, Raiul terestru a înlocuit sfinții cu nomenclatura, pe Dumnezeu cu dictatorul, puritatea și sfințenia cu lupta de clasă. Cei doritori de bani – slavă deșartă – de putere, mergând pe drumul lor au creat *multe revoluții*, acestea au vorbit în numele idealurilor revoluției, dar cuvântul lor mincinos nu a anulat puterea sufletească, pe care oamenii au căutat-o din totdeauna, setea de Libertate și Adevăr Etimologic, **revoluție înseamnând, de fapt, întoarcerea la origini**, întoarcerea la început. **Un singur**

Om a făcut revoluție, după câte știu eu, Hristos, cel care ne-a întors la Lumina dintâi prin jertfa lui. Ființa decăzută a omului a putut fi recuperată prin Învierea Lui.

Pentru mine, **gândul răscolitor este Hristos**, Hristosul Înviat, în asta stă Revoluția Bucuriei și a Luminii. Tinerii care au fost împușcați în 1989 și-au dat viața pentru România adevărată, pentru o Românie profundă, vie, întemeiată pe credința de veacuri a neamului nostru. Ei sunt dovada că omul poate să recupereze și să restaureze ființa pierdută. Sintagma aceea unică, **vom muri și vom fi liberi** n-a fost rostită de nimeni în vreo altă țară, în vreo altă revoluție. Nici în 1789, nici în 1848, nici în 1917. Tinerii au descoperit libertatea în jertfă, prin moartea lor au devenit **liberi de cel rău**. Îndemnul lor este… jertfa, moartea care rodește Învierea, întocmai pildei lui Hristos pe cruce. În jertfa lor **a rodit reînvierea noastră,** a neamului nostru. Ce-o fi însemnând, oare, rugăciunea celor o sută de mii de oameni în zilele lui decembrie 1989 în genunchi în fața Catedralei din Timișoara, spunând într-un glas **Tatăl Nostru**, dacă nu strigătul hristic de pe cruce… **Dumnezeul meu, Dumnezeul meu, pentru ce m-ai părăsit**. Doamne, ce pildă pentru noi, ce lecție de speranță și nădejde, de așteptare izbăvitoare!

- Arc peste timp. Se vor împlini curând 100 de ani de la Marea Unire. Într-o sută de ani, națiunea română a fost greu încercată. Care este concluzia ta acum, la centenar?

- Eu cred că trebuie să avem o judecată de introspecție adevărată, să vedem părțile noastre bune de Lumină, părțile solare, dar și părțile de umbră, de defecte și întuneric. În felul acesta va trebui să spunem… **cele bune să se adune, cele rele să se spele**. Faptul că nu suntem cu nimic mai prejos decât cei ce ne înconjoară, nu ne dă însă dreptul să spunem că suntem mai presus decât ei. Problema este a dialogului, a modului în care reușim să ne completăm, să ne respectăm unii pe alții. Faptul că Dumnezeu ne-a așezat **între două lumi**, a făcut ca și cultura noastră să fie o cultură complexă, plină, adâncă, aducând cu sine contemplativitatea și miracolul Estului în raționalitatea

și reflexivitatea celor din Vest. Locul nostru, locuirea noastră, ne asigură poziția strategică pe care am avut-o întotdeauna. Nu degeaba Ștefan cel Mare, cel mai mare dintre cei mari, a fost strajă și scut la poarta creștinătății, Europa fiind clădită pe stâlpii de lumină străjuiți de el. La atâtea treceri și petreceri ale istoriei, azi, la atâtea tranziții de tot felul, de la economia dirijată la economia de piață, de la dictatură la pluralism, de la socialism și comunism la capitalism, de la asigurarea mijloacelor de existență, am ajuns la… *fiecare se descurcă cum poate*. Ar trebui, să mă întreb, **dacă nu e cazul să ne întoarcem la cele zece porunci ale Decalogului?** Atunci omul ar fi ferit de gravele, de dramaticele lui rătăciri: războaie, violențe, hoție, corupție, minciună, orgolii, invidie.

Atunci, da, atunci omul ar avea o permanentă dragoste și datorie față de Dumnezeu, o permanentă dragoste și datorie față de aproapele său.

IOAN PĂUN OTIMAN,
repere biografice, sumar bibliografic

Repere biografice. Născut – 28 mai 1942, satul Gârbovăț, Caraș-Severin. Școala primară - Gârbovăț; gimnaziul – Bozovici; liceul *General Dragalina*, Oravița; Facultatea de Agronomie Timișoara, Facultatea de Științe Economice Timișoara; Doctorat la Facultatea de Economie Agrară București; Cursuri post-doctorale de Managment, Marketing, Cercetări Operaționale și Modelare matematică.

Activitate: preparator, asistent, șef de lucrări, conferențiar, profesor universitar, profesor universitar emerit, cercetător științific, conducător de doctorat, șeful catedrei de Managment agricol, Visiting profesor la numeroase universități europene și americane.

Discipline predate: managment, economie și dezvoltare rurală, cibernetică economică, sisteme informaționale

Activitate științifică: Cercetări în domeniile – optimizarea tehnică și economică a proceselor din agricultură, modelarea matematică a sistemelor agricole, analiza economică, economie şi politică rurală. Director şi participant la numeroase proiecte româneşti şi europene de cercetare în domeniul reformei în agricultură.

Sumar bibliografic. 345 de Lucrări ştiinţifice publicate şi comunicate în ţară şi străinătate; 34 cărţi, tratate, monografii publicate singur sau în colaborare; 22 Cursuri, manuale, îndrumătoare de proiect şi laborator.

Cărţi: *Optimizarea producţiei agricole*, Timişoara, Editura Facla, 1987; *Geo şi biodiversitatea şi dezvoltarea rurală durabilă în Ţara Haţegului, Retezat*, Editura Academiei Românei, 2010; *Alternativele agriculturii României*, Editura Academiei Române, 2010; *Plante modificate genetic*, Editura Academiei Române, 2011 etc.

Distincţii: Premiul *Ion Ionescu de la Brad* al Academiei Române (1990); Premiul *OPERA OMNIA* al Ministerului Educaţiei Naţionale (2000); Diploma de Onoare *MEC-CNCSIS PRO SCIENTIA* **(**2004); Premiul *Nicolae Săulescu al ASAS* (2007) în colaborare cu Teodor Eugen Man, Vasile Goşa, Nicoleta Mateoc-Sîrb, Cosmin Sălăşan.

Titluri academice: Membru corespondent al Academiei Române (1993-1998); Membru titular al Academiei Române (1999-2017); Membru corespondent al Academiei de Ştiinţe Agricole şi Silvice (1993-2002); Membru titular al Academiei Europene de la Salzburg, (2011-2017); Membru titular al Academiei de Educaţie a Serbiei (2010); Membru în Board-ul director al Fundaţiei Biotehnologice la Marea Neagră (2003-2005); Doctor honoris causa al Universităţii de Ştiinţe Agronomice şi Medicină Veterinară Bucureşti (2002) Doctor honoris causa al Universităţii de Ştiinţe Agricole şi Medicină Veterinară din Cluj-Napoca (2011).

SĂ ÎNVĂŢĂM DIN ŞCOALA CELOR VECHI DEMNITATEA DE A LUCRA PĂMÂNTUL

Ion Păun OTIMAN, Academician,
preşedintele Filialei din Timişoara al Academiei Române

Academicianul Ion Păun Otiman începe să facă parte din legenda Banatului. Destinul său, al unui băiat de la ţară, dintr-un sat rătăcit în Valea Almăjului, care urcă cu trudă pe băncile şcolilor şi facultăţilor, apoi construieşte. Mistria sa este stiloul. Opera dumnealui – o universitate agronomică modernă, aşezată în matca sa europeană, o Academie cu toate bunurile sale acasă, scrieri despre agricultură, despre oameni, despre ţară. Dar, înainte de toate, este şi rămâne bănăţean, pentru că altfel nu poate fi. Este pătruns de istoria locului, de pildele sale, ştie că trecutul este o lecţie pentru viitor şi a învăţat-o bine în folosul celor ce vor veni.

Biroul dumnealui de la Filiala Academiei din Timişoara, al cărei preşedinte este, a devenit o adevărată bibliotecă bănăţeană. Pe birou, însă, în dreapta sa, se află un obiect care îi aduce aminte de izvoare: un instrument – un *bârc* de măsurat laptele la stână–, sculptat de tatăl său. Uneori îl mângâie pierdut în trecut. Apoi se întoarce şi merge mai departe. Iar vorbele îi sunt precum credinţa, ferme, pătrunse de adevăr, dăruind lumină.

- Stimate domnule academician, secolul trecut a fost marcat de trei evenimente cu adevărat extraordinare, unice în istoria poporului român: Marea Unire – în curând îi vom sărbători Centenarul – apoi, din păcate, invazia sovietică şi anii dictaturii comuniste şi, după aceea, Revoluţia şi perioada aceasta post-revoluţionară în care ne căutăm pe mai departe identitatea. Dumneavoastră veniţi cu perspectiva unui bun cunoscător al istoriei Academiei, al istoriei Banatului, dar şi cu aceea a unui specialist în domeniul agriculturii. Dezvoltarea acestei importante ramuri economice a cunoscut un drum sinuos. Care a fost acesta?

- Domnule Bogdan, voi adăuga un al patrulea eveniment, omis de dumneavoastră care, în 2018, va avea *semicentenarul*. Se împlinesc 50 de ani de când sunt căsătorit cu cu Diana, soţia mea, Iată că jumătate din Centenarul României l-am parcurs alături.

Dar, revenind la întrebarea dumneavoastră, voi începe cu cea de-a treia întrebare – cum a evoluat viaţa rurală bănăţeană, că despre acesta vorbim, deşi aş putea să vorbesc, în general, despre viaţa rurală românească în aceşti o sută de ani pe care România i-a parcurs în rotundul său, aşa cum o cunoaştem, sau aşa cum am dori de fapt să o cunoaştem. Despre agricultura bănăţeană există scrieri în care întâlnim câteva premiere la nivel naţional, mă rog, împlinite pe teritoriul actual al României, dar într-o altă configuraţie politică şi juridică a ţării. Adică înainte de 1918. Vorbind de aceste premiere, fac precizarea că agricultura Banatului este asemănătoare, în foarte mare măsură, cu cea din Occidentul Europei. Agricultură de familie, a unei clase ţărăneşti, deşi nu îmi place termenul de clasă, dar nu am altul

mai potrivit, deci a unei clase țărăneşti înstărite – pentru care, ulterior, comuniştii au folosit termenul *chiaburi* – o clasă de mijloc, o clasă *voinică*, termen folosit de Gheorghe Ionescu-Şişeşti, marele nostru agronom. Această clasă țărănească bănăţeană s-a inspirat, în mare măsură, din ceea ce au văzut, în decursul timpului, la cei care s-au aşezat pe teritoriul Banatului. Este vorba de şvabii care au fost colonizaţi de Maria Tereza. Trebuie să se ştie că ţăranii bănăţeni români – o spun şi din experienţa de copil de ţăran din sudul Banatului – s-au inspirat, au asimilat tot ce era pozitiv la ei, după cum şi şvabii au asimilat multe din cele făcute de ţăranii români. Dar să revin la subiect. După lucrările mari de desecare din Banat, care s-au produs în urmă cu circa 250-300 de ani, după regularizarea Begăi şi după realizarea nodului hidrotehnic de la Coştei, prin care Timişoara a fost şi este protejată de marile inundaţii de pe Bega şi Timiş, teritoriul cel mai fertil al Banatului a început să fie din ce în ce mai mult folosit, mai raţional, mai apropiat de ceea ce spunem acum că este o agricultură de randament, pentru că, în decursul timpului, au fost asimilate tehnologii noi, s-au folosit utilaje care, în cealaltă parte a României, dincolo de Carpaţi, mult mai târziu au intrat şi au fost cunoscute. Imediat după Unire, în Banat a ajuns academicianul Gheorghe Ionescu-Şişeşti care, la timpul respectiv era ministrul Agriculturii. Iată observaţiile dânsului, pe care le reproduc din memorie: *Vizitând exploataţii agricole din Banat, am constat că* – se referea în mod deosebit la zona Sânnicolaului, Lovrinului – *acestea erau utilate ca în America de Nord*. Academicianul era un bun cunoscător al agriculturii europene, dar şi americane. Apoi scrie, în continuare: *secerătoare-legătoare, prăşitoare, semănători, grajduri sistematice cu zeci de animale de mare productivitate şi mare randament*. Iată, deci, că această apreciere, pe care o face cel mai de seamă agronom al României, de patru ori ministru al Agriculturii, nu este întâmplătoare şi care, de fapt, reflectă adevărata faţă a agriculturii bănăţene, imediat după 1918, deci după Marea Unire.

Desigur că de la Marea Unire până astăzi agricultura românească, inclusiv cea bănăţeană, au avut două parcursuri

diferite. Un prim parcurs, până la colectivizare, până în anul 1949, în care s-au consolidat gospodării puternice, dar nu latifundii, pentru că în Banat, cu rarisime excepţii, au existat latifundii. Un ţăran înstărit în Banat însemna un agricultor care, în zona de deal, de munte, avea 15, maxim 20 de hectare, iar în zona de şes, 20-25-30, rar 50 de hectare, care îşi exploata singur pământul, apelând rar la forţa de muncă salariată. Producţiile menţionate în statisticile vremii, referindu-mă la Câmpia Banatului, sunt comparabile cu cele din oricare ţară europeană: aproape 4.000, chiar peste 4.000 kg/ha la grâu, 5.000 kg. la porumb, producţie medie de lapte aproape de 3.500-4.000 litri pe an la crescătorii din Câmpia Banatului. Două cifre vehiculate în statisticile vremii, spun că agricultorii bănăţeni, crescătorii de animale din Câmpia Banatului, livrau în fiecare an pe piaţa Vienei 100.000 de porci, iar cei din zona de deal a Banatului, în mod desoebit cei din zona Făgetului şi din zona Caraşului, 10.000 de tăuraşi îngrăşaţi pentru aceeaşi piaţă a Vienei. Iar viticultorii, trecem un pic dincolo de Mureş, dar nu departe, zona Miniş-Măderat-Pâncota-Şiria, livrau zeci de vagoane de vin, făcându-şi, ei singuri, prima cale ferată electrificată de la Lipova, Pâncota până la Arad, pentru exportul de vin, dar şi de animale.

Deci, agricultura bănăţeană a primei jumătăţi de secol al XX-lea a fost, de departe, cea mai performantă din România, fiind comparabilă cu cea din ţările occidentale dezvoltate – Franţa, Germania, Italia, în zona Padului.

Alte premiere ale Banatului. Prima orezărie din România s-a făcut la Ghiroda. Nu ştiu cu exactitate anul, undeva în jur lui 1.700. Apoi, după ce s-a regularizat Bârzava, au apărut orezăriile din zona Banloc, Partoş care, de asemenea, au fost foarte bine realizate tehnic. Prima rizărie (decorticarea orezului) a apărut la Banloc care, din păcate, a fost distrusă după 1990, deşi era o bijuterie a tehnicii secolului XIX în domeniul orezului. Alte aspecte pentru care agricultura bănăţeană este considerată cea mai performantă – pomicultura din judeţele Caraş şi Severin. E vorba nu numai de cultura prunului, ci şi a mărului din zona Domaşnea, Teregova. O parte din plantaţiile primei jumătăţi de

secol XX se mai găsesc şi acum, deşi, ulterior au apărut plantaţii foarte frumoase dar care, din păcate, fiind neîngrijite acum se află în pragul dispariţiei lor biologice.

- În perioada interbelică se spunea că atât Banatul, cât şi România, au fost grânarul Europei, de aici aprovizionându-se toată Europa. Dar, interesantă a fost şi preocuparea de perfecţionare a agricultorilor, mulţi mergând în Elveţia şi în alte părţi, ca să cunoască cum se practică agricultura acolo, revenind în țară cu informaţii preţioase.

- Performanţele despre care vorbim, cunoscute fie din scrieri, fie de la persoanele mai în vârstă, nu au venit întâmplător. În Banat marea majoritate a agricultorilor au făcut performanţă, pe fondul unor cunoştinţe solide de specialitate. Nu au practicat agricultura la întâmplare. Este cazul să precizăm că staţiunile de cercetări de la Cenad şi Otvoş au produs material biologic de înaltă calitate, în acelaşi timp fiind focare pentru disemina cunoştinţe în masa de ţărani; au organizat loturi experimentale, demonstrative, cu soiuri noi. De exemplu – soiurile Cenad, Otvoş, binecunoscute la sfârşit de secol XIX, început de secol XX. Dar nu numai atât. Aici, desigur, trebuie să spunem că un rol deosebit l-au avut ţăranii şvabi cu legături în Germania, Austria, Elveţia. Ei au adus rase performante de animale, dacă e să ne referim la acest sector. Ce spunem acum că este rasa Bălţată românească, la origine este *Simmental* german adus la noi de şvabi, dar care a fost foarte repede asimilată de ţăranii români. Ei au adus şi porcul *Marele Alb* care, de asemenea, a reprezentat o revoluţie în productivitatea exploataţiilor agricole. Iar Asociaţia Agricultorilor Germani, care a avut sediul la Voiteni, a construit şcoala de la Voiteni (care nu se adresa numai agricultorilor germani, ci tuturor bănăţenilor), fiind un focar pentru învăţăminte, pentru tehnologii noi. Primul director al acestei şcoli, construită în jurul anului 1920, imediat după Marea Unire, s-a inspirat după modelul şcolii de agricultură din landul Baden-Würtemberg de unde, de fapt, veneau şvabii noştri. Primul director a fost cel care a construit o şcoală similară în zona respectivă a Germaniei, deci legăturile au fost intense nu numai în scop comercial, ci şi în domeniul educaţional.

- Și a venit… colectivizarea!

- Ca să conchid, în legătură cu prima jumătate a secolului XX, putem afirma, fără teamă de a greşi, că agricultura bănăţeană, fie că mă refer la agricultorii români fie la cei germani, a fost una competitivă din toate punctele de vedere, aș zice chiar în competiție cu cele din ţările europene dezvoltate. A venit apoi perioada care, de fapt, a însemnat prima mare fractură în agricultura bănăţeană. Mă refer la colectivizare. În prima etapă aceasta a adus marea traumă – pierderea proprietăţii! Acesta a fost un șoc teribil din toate punctele de vedere, dar mai cu seamă din punct de vedere moral. Oamenii s-au simţit… deproprietăriţi, aș putea spune chiar deznaționalizaţi, pentru că în limba română cuvântul *ţăran* vine de la *ţară*. Deci, el a considerat că… *dacă nu mai are pământ, nu mai are ţară.* A fost o dramă teribilă. Cutremurătoare… Imi permit să reproduc un episod scurt, dar semnificativ, despre care nu vorbesc pentru prima dată. Anii ’80, examen de bacalaureat la liceul din Lipova. Marea majoritate a absolvenţilor de liceu proveneau de pe Valea Mureşului, fiind copii de oameni bine înstăriţi înainte de 1962. La limba română, tema a fost: *Dragostea ţăranului român faţă de glia străbună oglindită în opera marilor scriitori, marilor romancieri români*. La proba scrisă profesoara, foarte exigentă, a acordat note mici. Când s-au prezentat la proba orală, le-a spus: *Mie să nu-mi spuneţi ce au scris Slavici sau Rebreanu, definiţi cu cuvintele voastre ce înţelegeţi glie străbună*. Ei bine, nici un candidat n-a reuşit să ofere un răspuns acceptabil. Atunci, firește, am ajuns la concluzia că aceşti tineri, locuind în bloc la Lipova sau mai ştiu eu pe unde, bloc în care curentul electric era întrerupt cinci-şase ore pe zi, cel puțin tot atâta timp neavând căldură, deşi erau copiii ţăranilor autentici de pe Valea Mureşului, din podgoriile Aradului, glia străbună nu mai înseamnă pământul de acasă, vitele de acasă, grădinile cu meri, cu pruni… Atunci mi-am zis. Doamne fereşte, dar dacă aceşti copii vor fi în situația de ține o puşcă în mână, chiar s-ar folosi de ea? Ţăranul român s-a dus în luptă, știind că acasă îl *aştepta* pământul lui, casa, vitele, copiii şi nevasta… asta

însemnând pentru el *glia străbună*. Asta, nu regele Carol, nu regele Ferdinand, nu Ionel Brătianu, ci pământul de acasă, vitele, casa, familia lui…

Perioada colectivizării a fost o traumă teribilă asupra ţăranului, în primul rând, dar şi asupra copiilor acestor ţărani. Primul efect dramatic al colectivizării a fost deposedarea, deoarece ţăranul, din agricultor, din gospodar, a devenit executant. L-a trimis brigadierul, inginerul, preşedintele CAP: *du-te acolo, du-te dinacolo, mergi la prăşit, mergi la cosit, mergi la*... A devenit, adică, un executant. Aşa ne explicăm de ce acum, după 1990, mare parte din ţărani nu au mai revenit la rosturile lor. Și-au pierdut deprinderea de a fi gospodari, au îmbătrânit, au trecut 40 de ani peste ei, au pierdut motivaţia proprietăţii.

- Cu altă împrejurare ați relatat un fapt istoric important – concluzia unui dialog dintre Petru Groza şi Stalin cu privire la România.

- Există o cartea scrisă de Petru Groza, *Reconstrucţia României*, apărută la editura Tipografia Românească – volum de vreo 4-500 de pagini, apărut prin anii ’58-’59, deci înainte de 1960, înainte de moartea lui Groza –, în care sunt redate două discuţii ale lui Groza. Una cu Stalin, la Moscova, în 1945. A doua cu Maniu, în perioada campaniei electorale de la ultimele alegeri din 1946. Spune Groza: *M-am întâlnit seara târziu, după un spectacol la Bolşoi Teatr, cu Stalin. Am avut un privilegiu, deoarece nici unul din înalţii demnitari nu a fost primit în acest mod de Stalin. Am discutat despre toate şi am rămas impresionat de multiplele cunoştinţe pe care le avea Stalin despre economia românească, nu numai despre petrol. Iar la capitolul agricultură, Stalin mi-a recomandat să nu folosim sistemul goskolului şi al sovhozurilor, ci să întărim ţăranul, să-i asigurăm seminţe de calitate şi utilaje, pentru a-l face mai productiv.* În sinea mea m-am întrebat dacă Groza a reprodus cu autenticitate discuţia avută cu Stalin şi am ajuns la două concluzii: 1. Groza nu putea să mintă, pentru că îl cunoştea bine pe Stalin; 2. România, având o mare datorie de război, iar Stalin cunoscând slabele randamente ale agriculturii sovietice,

şi-a zis – ce s-ar întâmpla cu reparaţiile de război ale României faţă de URSS, dacă România s-ar colectiviza? Cum ar putea Uniunea Sovietică să-şi recupereze datoria de război? Dar mai am un argument cu privire la corectitudinea redării discuţiei lui Groza cu Stalin. Cartea a fost reeditată de Editura Politică, prin anii '70. Am căutat pasajul în scrierile lui Groza, dar a dispărut acest pasaj cu privire la convorbirea pe care a avut-o şi sfaturile lui Stalin de a nu colectiviza agricultura românească. Intervenise cenzura, pentru că nu se voia a se cunoaşte că până şi Stalin nu a recomandat colectivizarea agriculturii în România, ci întărirea agricultorului prin tot ceea ce statul poate să contribuie: seminţe, utilaje, cunoştinţe, tehnologie.

Acum, a doua convorbire a lui Groza cu Maniu, ce a avut loc în campania pentru alegerile din 1946, şi asta extrem de interesantă. Domnul Maniu m-a întrebat*: Domnule Groza, am înţeles că mergi cu comuniştii, rău faci d-le Groza*, el fiind preşedintele Frontului Plugarilor. El a zis… *Da, într-adevăr merg cu comuniştii care doresc binele ţăranului, muncitorul fiind frate cu ţăranul*. La acestea, Maniu i-a dat următoarea replică… *Domnule Groza, când comuniştii vor ajunge la putere, vor lua şi păpuşoiul din căruţa ţăranului*. La care Groza a spus: *Greşeşti, domnule Maniu, şi istoria va spune adevărul că dumneata greşeşti.* Ce a urmat se ştie: agricultura românească s-a colectivizat.

- Agricultura fără haturi…

- Exact. Sigur că ar fi nedrept din partea mea să merg pe *direcţia* pe care merg foarte mulţi confraţi, negând totul şi toate. În perioada de după 1962, fără doar şi poate, s-au făcut progrese de ansamblu în agricultura românească: s-a produs mecanizarea agriculturii, s-a făcut chimizare, s-au produs efecte tehnologice evidente, multe din progresele ştiinţifice în agricultură au fost asimilate de agricultura românească. Dar ceea ce nu s-a potrivit şi nu se potriveşte, este legat de faptul că agricultura nu a avut efecte benefice pentru activitatea şi viaţa directă a ţăranului. Cunoaştem bine toate aceste aspecte. Dar mai e unul. Dacă am vorbit de agricultura bănăţeană din perioada primei jumătăţi de

secol, comparabilă cu cea din ţările dezvoltate, nu putem spune acelaşi lucru despre ceea ce s-a întâmplat în agricultura bănăţeană de după colectivizare, prin comparaţie cu ce s-a întâmplat în agricultura ţărilor dezvoltate. Am în faţă un grafic în care este reprezentată evoluţia producţiilor la cereale pe un secol, din 1900 până în anul 2000. Pentru Franţa şi România, în prima jumătate de secol, producţiile medii de cereale au mers aproape cap la cap. După 1950 până în 1960 Franţa se *saltă*, dar nu cu mult, însă după 1960 agricultura franceză îşi dublează producţia de cereale. Şi la noi au apărut creşteri, dar creşteri mult mai atenuate. Care sunt cauzele, de ce agricultura comunistă din România asimilează progrese mult mai lente faţă de agricultura capitalistă franceză? Este clar, avem foarte multe de zis, dar principala explicaţie este legată de sistemul atipic al agriculturii socialiste.

- Ce s-a întâmplat după Revoluţie, când am asistat la producerea unor devastatoare fenomene, o adevărată distrugere a vechiului sistem? Furie populară exprimată prin clădiri demolate, uşi smulse din ţâţâni, duse la casele oamenilor.

- Am o singură explicaţie cu privire la modul furibund în care au considerat ţăranii să desfacă Gospodăriile Agricole Colective, fostele CAP-uri. Este un fel de agresiune acumulată în cei 40 de ani faţă de agricultura colectivistă, o libertate prost înţeleasă, şi anume ideea că poate să ia de oriunde cum, de fapt, luaseră de la CAP. Trebuie să recunoaştem că multe din obiceiurile proaste pe care le vedem şi astăzi vin din perioada comunistă. Concret, în perioada copilăriei mele, în satul din care provin eu, de 427 de numere, numai două sau trei familii, se spunea, că *ciupeau*, o prună, o pară, o ceapă. Dar nu furau. Dar după 1962, ştim bine, toată lumea lua de peste tot şi de oriunde, iar copiii noştri au învăţat să ia inclusiv din buzunarele noastre, din casele noastre. Acestea sunt efectele comunismului din perioada respectivă. Acum, revenind la perioada de după decolectivizare, omul a considerat că uşa sau căruţa aceea, chiar dacă nu erau obiectele fizice cu care fusese obligat să intre în colectiv, acum, deoarece CAP-ul nu mai exista, trebuia să ia și el ceva. Și au luat toți care cât a apucat și-așa avutul comun s-a făcut țăndări.

Trebuie să spun, însă, că nu acesta este efectul dominant al decolectivizării, ci faptul că foarte mulţi oameni, şi mă refer în principal la Banat, au dorit să revină la pământurile lor. Aşa se explică de ce se spune despre agricultura bănăţeană că, în mare parte, e *peticită.* Desigur că tot judeţul Caraş, judeţul Severin, deci Banatul de sud, partea de deal şi de munte, a fost *peticită* imediat după dispariţia Regimentului de Graniţă, când comunioanele au fost desfiinţate şi fiecare familie a primit pământ. Pământul a fost împărţit în două hectare, trei hectare, până la maxim 10-20 de lanţe de familie. Şi oricât am încercat să le explicăm oamenilor că ei trebuie să facă schimburi între ei, să comaseze terenurile, generaţia de foşti proprietari nu a acceptat şi, în parte, nici copiii lor. De aceea, aspectul de *peticire*, de parcelare, de microparcele în sudul Banatului este evident, fapt neîntâlnit în zona de şes, pentru că aici au fost şi proprietăţi mai mari. Între timp, s-au petrecut şi alte mutaţii în legătură cu structura terenurilor. Au apărut noii proprietari, care au cumpărat, au concesionat, au arendat suprafeţe mari, acestea fiind, totuşi, un fapt pozitiv, pentru că aceşti investitori, fie că sunt români, nemţi, italieni, francezi, fac de fapt agricultură în România şi, în principal, pentru România. Desigur, ei au venit să câştige, economia nu este filantropie – să fim foarte bine înţeleşi. Deci, revenind, cred că agricultura de după 1990 a mers pe două linii paralele. O agricultură *mică*, cea de subzistenţă şi semisubzistenţă, adică producţia pentru consumul propriu, şi agricultură comercială, pe care o întâlnim şi în Banat, destul de performantă, deoarece se folosesc utilaje moderne, eficiente. Trebuie să ştiţi că jumătate din suprafaţa agricolă a României este comasată pe suprafaţe mari, e vorba de circa cinci milioane de hectare, cealaltă jumătate fiind fragmentată. Deci, cine spune că agricultura românească este, în general, fragmentată greşeşte.

- Încercaţi acum să vă referiţi la cele două situaţii: agricultura ecologică şi cea chimizată, mai puţin potrivită pentru cetăţeanul care se alimentează cu aceste produse.

- Cred, susţin, pledez pentru *agricultura biologică*. Fac, însă, o precizare. Sunt adeptul agriculturii biologice, dar –

din considerente legate de randament –, nu la scară naţională. Oricât am încerca să ajungem la randamente înalte, nu doar noi, ci oricine, oriunde în lume – şi vă asigur că am vizitat o mulțime de ferme ecologice din Europa, din America –, dacă nu folosești factori de creștere, îngrășăminte chimice, în general, dacă tratamentele sunt reduse, obții recolte înjumătățite. Or, să hrănești şapte miliarde de oameni acum, 9 în viitorul apropiat, cu o agricultură ecologică este de-a dreptul imposibil. Prin urmare, decizia corectă şi politicile corecte, fie ele naţionale, europene sau mondiale, *sunt stabilirea unui raport optim între agricultura industrială de mare randament şi agricultura ecologică.* Pentru că, să mai reţinem un fapt, produsele biologice au preţuri mult mai mari decât cele convenţionale, şi atunci întrebarea: este posibil ca marea masă de consumatori să poată să plătească dublu, uneori triplu, produsele agricole pe care le consumă zilnic? Eu zic că nu. De aceea, şi aici îmi dezvălui părerea proprie, în fiecare ţară, în fiecare zonă, la nivel european, mondial, trebuie găsit raportul optim între cele două tipuri de agriculturi, fiindcă agricultura biologică satisface – la preţuri mari! – consumul (doar) pentru o pătură restrânsă a populaţiei, produsele obţinute prin randamente înalte asigurând necesarul pentru cei mulți, pentru majoritatea populaţiei. Oricum, vă evidențiez un *aspect* foarte important al problemei. Consumul de îngrășăminte, de pesticide trebuie făcut raţional, nu excesiv, aşa cum s-a întâmplat în unele ţări. Mă refer în mod deosebit la Olanda, noi consumând multe produse olandeze, mă refer, de pildă, la roşiile ce nu au nici un gust. Nu au nici un gust pentru că, de fapt, sunt produse prin metode mai puţin adaptate la mediu, *neadaptate la pământ, ci la soluţii artificiale*, fiind produse artificializate. Susţin, deci, ideea că între agricultura clasică şi cea industrializată ar trebui stabilit un *echilibru* ferm. Aici este, cred eu, chestiunea pe care încă nu am rezolvat-o, nu e rezolvată, în general, pe plan mondial.

- Pământul ţării! ***Acum trecem, de fapt suntem de ani buni într-o situaţie grea. Ne vindem pământul. Ce ne puteţi spune despre faptul că multe terenuri, localităţi întregi, sunt***

vândute străinilor? Întrebarea este: poate fi vândută* glia străbună*?

- Întrebarea este bine-venită, răspunsul nu uşor de formulat. În această dispută mă *depărtez* puţin de cei care susţin că pământul ţării este numai al ţării, că această stare garantează independenţa teritorială. Cred că trebuie să facem o anumită nuanţare. Dacă am accepta poziţia României de ţară membră a comunităţii europene, a Uniunii Europene, regulile care se aplică în Uniunea Europeană trebuie aplicate şi în România. Știm bine că există o libera circulaţie a populaţiei, a forţei de muncă, dinspre Est spre Vest, pe de altă parte o circulaţie a capitalului în sens invers. Cea de-a doua situație ne convine, prima nu. Ei bine, cred că şi aici ar trebui găsit un echilibru. Din păcate înţelepciunea noastră din anii ’90 nu a fost suficient de chibzuită, de categorică, **vina fiind a noastră. A celor din fruntea ţării!** Masiva vânzare de teren agricol din proprietatea românilor în proprietatea altor naţionalităţi – mă refer în mod deosebit la nemţi, italieni, francezi – a fost posibilă, chiar favorizată, de o **lege prost croită**: Legea Societăţilor Comerciale Agricole, în care se spunea că suprafaţa pe care poate să o deţină o societate comercială agricolă românească nu e limitată, fără a se spune care este naţionalitatea proprietarului societăţii, cine este în spatele acelei societăţi. Dacă societatea comercială era înregistrată în România, *scriptic* era societate românească, numai că în *spatele ei* se găsea, să zicem, un italian. Asta înseamnă că pământul aparţine societăţii respective, nu italianului, dar… Deocamdată, transferul de proprietate de la societate la străin nu este reglementat din punct de vedere juridic. Însă, după aderarea României la UE, în 2007, România s-a aliniat şi din punctul de vedere al liberalizării cumpărării terenului fizic, din punct de vedere cadastral, şi în felul acesta au apărut foarte mulţi străini care au cumpărat teren. Cei mai mulţi au venit spre Banat, dar au ajuns și la Botoşani, la Suceava, pentru că în Banat s-a cam terminat oferta de teren. Mulţi dintre proprietarii români, din varii considerente, inclusiv neputinţa de a face faţă muncilor agricole – ţăranul de 70-80 de ani nemaiputându-l lucra, copiii

fiindu-i plecați în Spania, Italia, culmea, tot pentru a face agricultură, a culege căpşuni – au fost obligaţi, cuvântul e dur, dar în mod cert adecvat, să vândă pământul. Să-l vândă pentru că nu-l putea lucra, pentru nu avea ce pune pe masă. Pe de altă parte, cel rămas acasă, nefiind ajutat de Stat, neavând bani să cumpere utilajele necesare – e clar că acum nu se mai poate lucra cu calul, cu plugul tras de cai ori boi – pentru a lucra o parte din pământ, a fost nevoit să vândă altă parte din pământ! E cumva aici vreun viciu de logică?

Aici cred că am greşit de două ori. Și când spun *greşit,* **mă refer la ţară, la statul român.** Prima, că a liberalizat exploatarea după sistemul de care am vorbit, al societăţilor comerciale agricole româneşti, dar care au în spate proprietari, acţionari străini şi, doi, pentru că **Statul nu a impus condiţii protectoare bine gândite**, aşa cum au făcut alte ţări cu privire la cine poate să cumpere teren. Interzicerea vânzării este incompatibilă cu aderarea la Uniunea Europeană, dar puteam introduce unele restricţii: cel care cumpără să fie agricultor, să facă dovada că el, acolo, în Italia, are 10 hectare de teren şi îl cultivă, să facă dovada că este absolvent al unei şcoli de agricultură şi vine să facă agricultură, nu să îşi plaseze banii. Să-l limităm superior. Domnule, poţi să cumperi, dar până la ce suprafaţă. Deci ar fi fost firesc ca legea să conţină mai multă protecţie naţională a terenului, nu o *liberalizare* (în fond speculaţii financiare!) excesivă, aşa cum este acum. În Franţa, bunăoară, există un sistem de protecţie a cumpărării terenului nu numai faţă de străini, ci chiar şi de francezi. De cei care doresc să-şi plaseze banii, nu să practice agricultura. Vorbim adică *dreptul de preemţiune al statului* prin SAFER, Societatea de exploatare agricolă a statului. Când apare un teren de vânzare, statul poate să-l cumpere, ca apoi să-l revândă acelora care, într-adevăr, au teren agricol şi doresc să-şi extindă activitatea. Deci, sistemul este – n-aş zice controlat sau cenzurat de stat – protejat de stat pentru ca agricultura să fie făcută de agricultori, nu de-un bancher de cine ştie unde, din America, care are bani în bancă şi doreşte să-i plaseze, pentru că totdeauna plasamentele în terenuri

au fost bune, mult mai bune decât în bancă sau acţiuni. Încă nu este târziu de a se anula legea, dar observ că nu se întreprinde nimic pentru remedierea situației.

- Domnule academician cum vedeţi viitorul agriculturii? Mai cu seamă că aici, în cadrul Filialei de la Timişoara a Academiei, aţi desfăşurat foarte multe studii în acest sens, mai cu seamă în zona Banatului?

- Sunt adeptul agriculturii *privat familiale*, moderate, aşa cum întâlnim în multe ţări europene, deşi şi acolo procesul de extindere, chiar de latifundiere, este prezent. De ce? Pentru că acest tip de agricultură, ţărănească, făcută de gospodăria ţărănească, o gospodărie solidă, una *chiaburească* ca să fiu bine înţeles, rezolvă nu numai problemele economice, comerciale, ci şi cea a stabilităţii zonei rurale româneşti, a satului românesc. Desigur, nu mai putem să avem într-un sat de 500 de case, 500 de agricultori, dar 30, 40 de agricultori *puternici*, care să facă acolo agricultură performantă, este perfect posibil. Însă pentru asta trebuie să ai o politică adecvată, de susţinere a acestora, de stimulare, de formare, de consolidare, de coagulare. Procesul de susţinere a tinerilor fermieri, inclusiv prin planul naţional de dezvoltare rurală, prin PNDR, este bun. Dar nu suficient. Aici statul român, Ministerul Agriculturii, ar trebui să se implice mult mai mult, să se constituie în factori stimulativi, ca în Franța. Francezii au avut, imediat după război, deci începând cu anii 1945-1946, o foarte puternică susţinere a agricultorilor tineri. Le-au acordat acestora credite pe termen lung – cu dobândă 0! – pentru a-şi cumpăra teren, utilaje, cu obligativitatea să facă agricultură cel puţin zece ani! În felul acesta a fost eliminată speculaţia, manevrele financiare. Ca urmare, agricultura franceză s-a consolidat. Acelaşi lucru ar trebui să îl facem şi noi. Sunt adeptul agriculturii, mă repet, privat familiale ţărăneşti puternice, nu al agriculturii de zeci de mii de hectare, latifundiară, aşa cum se întâmplă în Muntenia şi Moldova. E adevărat că în Insula Mare a Brăilei se face agricultură performantă, dar acolo vorbim de altceva. De un teren care a apărut în urma desecării, deci nu a afectat ţăranii.

Dar, dacă e să mă refer la cei care au 10.000 – 15.000 – 20.000 de hectare în Vaslui, Botoşani, Brăila nu e la fel. Acest teren a fost al ţăranilor, or ei ce fac fără pământ? Acolo sunt cele mai sărace zone! *Pungile mari de sărăcie* ale României sunt Botoşani, Vaslui, Brăila, Teleorman, Giurgiu, exact acolo unde găsim latifundiile mari. Deci, s-a polarizat mai mult decât pe timpul *Fischerilor* din perioada interbelică moldoveană. Or, acest tip de agricultură este, din punct de vedere social, dar şi economic, catastrofal pentru agricultura românească. De aceea susţin tipul de agricultură privat familială consolidată, puternică. Am fost în Germania, într-un sat de lângă Bruchsal, pe malul Rinului, localitate mare cultivatoare de sparanghel. În satul respectiv se mai găsesc trei agricultori, care cultivă sparanghel, dar mai lucrează încă circa o sută în industria sparanghelului, pentru că acolo, lângă satul respectiv, în oraşul Bruchsal, un fel de Deta, este bursa mondială a sparanghelului, acolo este o întreagă industrie. Sparanghelul se recoltează circa o lună de zile, dar se prelucrează în fabricile de conservare tot anul. Toţi oamenii din sat, sau aproape toţi, se ocupă de sparanghel, deşi agricultori sunt numai trei. Deci, aşa văd eu viitorul. Trebuie să dezvoltăm gospodăriile ţărăneşti puternice, care să producă materia primă, procesarea urmând să se realizeze tot în sat, de către sătenii de acolo. Uitaţi-vă în jur şi arătaţi-mi un sat, un singur sat din Banat unde, când ajungi în preajma lui, dai de un indicator pe care scrie *Zonă industrială, Parc industrial*... Or, în Germania dai mereu de texte ca *Industriegebiet* sau *Industrie zone*. Acolo se pot amplasa un abator, o fabrică de lapte, de compoturi. Din acest punct de vedere, pentru politica de procesare a produselor agricole de la noi, trebuie să pronunţăm cuvântul **dezastru**. Avem cel mai mic raport valoric – *produs finit agricol*; *produs primar*. În consecinţă, nu avem venituri la primării, nu avem venituri la populaţia îmbătrânită, plătim în schimb ajutoare sociale mizerabile, ca sătenii ce stau pe marginea şanţului, să ne voteze. Aceasta este realitatea românească – şi cea economică şi cea politică. Un dezastru.

- Cu vreo două decenii în urmă, fiind în Franţa, am ajuns în câteva gospodării ţărăneşti. Mi-a rămas ceva ce

n-am înțeles, ce nu înțeleg nici acum. Acolo capul, persoana care conduce gospodăria, are cel puțin o școală medie de agricultură. Care coordonează activitatea până la o anumit vârstă, după care predă frâiele gospodăriei urmașului său. E vreo perspectivă ca și la noi să se întâmple la fel? Întrebarea mi se pare justificată pentru că țăranul înseamnă omul cu sapa, în timp ce la ei e vorba și de ceva studii.

- E potrivită și întrebarea asta, mă bucur că s-a formulat. Trebuie să vă spun că s-a încercat și la noi trecerea responsabilităților pe umerii urmașilor. Mulţi ţărani, foşti proprietari înainte de colectivizare, s-au întors la agricultura patriarhală a perioadei antebelice şi interbelice, dar nu au ajuns la nici un rezultat. Nu ne putem întoarce nici la perechea de boi a bunicului meu, deşi erau foarte frumoşi, pentru că acesta este mersul vremii. Vrem nu vrem – formulare ce nu-mi prea place –, trebuie să mergem în pasul vremii. România nu a înțeles, încă, şi mă mir pentru că românii au început să circule şi văd, dar parcă nu văd, deşi circulă prin lume, ce este, cine este și ce-i *cere* Societatea, Timpul. Ţăranul francez, despre care vorbeați, nu e *ţăran în țoalele lui,* ci absolvent de liceu. De liceu agricol, cu bacalaureat agricol. Francezii şi-au dat seama că a da credit unui om care nu ştie să facă agricultură, este o dublă pierdere – pentru ţăran şi pentru ţară. Atunci au zis: *Vrei credit? Pentru asta trebuie să ai pământ, 20 de hectare cel puțin, să ai casă, să ai ceva în spate, o făbricuță, nişte utilaje, o diplomă şi atunci, da, îți dau creditul de care ai nevoie.* Ei leagă creditarea agriculturii de aceste condiții. Nu dau bani oricui, ci doar unuia care merită să primească banii. La noi, din păcate, ştim bine ce s-a întâmplat şi în materie de creditare. **Creditul trebuie să ajungă la omul care ştie să facă agricultură**! Adică trebuie să înțelegem că aspectele sunt mai complicate, puţin mai elaborate decât o simpl dorinţă de a face agricultură. Am întâlnit şi eu mulţi oameni care mi-au zis: *Domnule, vreau să cumpăr 100 de oi. Bun, şi ce faci cu ele?* Că vorba aceea de la a vrea până la a putea e drum lung. Altfel spus, aici e problema. Eu sunt om de învățământ, am spus şi în perioada cât am fost rector activ în învățământ,

că trebuie diversificat sistemul românesc de învăţământ. Toată lumea acum, după Revoluţie, vrea să facă facultate. Nu e rău până la un punct, până ajungem la… *potenţialul intelectual*. Că, după cum se știe, *acesta nu e egal distribuit*. Nu orice fiinţă umană trebuie să aibă diplomă universitară. Nu e posibil. De altfel, de aceea sistemul de învăţământ este gradual. Fiecare *ridică haltera pe care o poate ridica*, nu toți cei care știu să rezolve ecuaţiile de gradul întîi, sunt capabili să rezolve și o ecuație diferențială.

- După câte știu, dumneavoastră ați contribuit la definitivarea pregătirii profesionale a multor ingineri agronomi. Din cele spus în utimele momente să înțeleg că există și o categorie de ţărani… bacalureaţi, specializaţi pentru propria lor gospodărie?

- Din păcate răspunsul este negativ. Nu există pentru că, practic, din cauza unor minți bolnave, liceele agricole au dispărut, considerându-se că toată lumea poate să facă liceul teoretic. Deci, nu e de mirare faptul că, la bacalaureat, mulţi absolvenți au medii minime. Sau și mai rău. Este o pierdere enormă pentru acei tineri în primul rând, dar și pentru ţară, în ultimă instanţă, pentru familie. De aceea, școlile trebuie așezate gradual. Fostele școli de arte și meserii, care au fost nişte şcoli extraordinar de bune, au format meseriaşi de elită. Elită nu este termen folosit doar pentru zona intelectuală, despre elite se poate vorbi în orice domeniu – tâmplărie, strungărie, mecanică.

În Banat am avut licee agricole de excepție: liceul de la Ciacova, de la Lugoj… Nu mă refer la cel din Timişoara, pentru că acolo mergeu doar copiii care nu intraseră la alte licee. Ceea ce trebuie să se știe, e faptul că la un anumit liceu trebuie să meargă doar elevii cu vocație pentru viitoarea profesie. Practic, la liceul agricol trebuie să meargă copiii care au vocaţie pentru agricultură!

- Noi, ca producători agricoli, exportăm ceva? Că pe mine mă deranjează când văd… mălai importat din Ungaria, mere din Polonia… Unde sunt, oare, produsele noastre agricole, unde ajung?

- Aveţi perfectă dreptate, şi pe mine mă intrigă această situație. Bunăoară merg la piaţă ca să cumpăr un măr de Domaşnea. Un ionatan de Domaşnea. Acesta, chiar dacă nu e așa de mare, chiar dacă are câte o pată de rapăn, știu că e sănătos. Dar nu-l găsesc. Însă nu numai atât. Când merg spre casă, pe centura Domaşnei, dai de 20-30 de domăşnene, pe lângă Teregova la fel, care vând mere, *dar mere din Polonia!* O întrebi: *sunt de la tine de-acasă?* Pune mâna pe inimă şi spune: *Daaa*... Deci, revenind la situația de ansamblu, trebuie să spunem că, din păcate, România exportă produse brute: porumb, rapiță, grâu. soia, din aceasta nu prea multă, fiindcă nu se mai cultivă ca în urmă cu câțiva ani. Şi pentru că mai e nevoie de o explicație, o dau. Cumpărați făină de porumb din Ungaria ca să faceți mămăligă grişată, *deoarece în România nu am dezvoltat sectoarele din aval de agricultură*, sectoarele care să proceseze materia primă agricolă. Din păcate, trebuie să precizăm încă un adevăr. Agricultura mare, ce a apărut după 1990, cea de tip latifundiar, se plasează într-un domeniu relativ *comod*. Nu vreau să se supere agricultorii latifundiari pe mine, dar asta este realitatea. E mai uşor să faci grâu, rapiță, porumb, floarea soarelui… decât să faci lapte, carne, salam, făină. Am fost acum doi ani în Dobrogea, în luna mai, şi am rămas surprins că jumătate din Dobrogea era galbenă de rapiță. S-a extins foarte mult această cultură. Se seamănă uşor, dacă nu vine gerul se dezvoltă repede, se face eventual un tratament contra gărgăriței şi gata, se recoltează, se vinde. Pe scurt, o cultură cu manoperă minimală, uşoară pentru agricultor. De aici urmează procesarea, numai că etapa asta presupune investiții, tehnologie modernă, iar noi nu avem. Așa că noi rămânem la o agricultură de tip extensiv, în termeni tehnici situația fiind următoarea: *valoarea brută pe hectar e de circa 20 la sută din valoarea brută a hectarului francez, sau german*. Nu mai vorbesc de cel olandez.

Acestea sunt, deci, necazurile României şi ajung, iarăşi, la politica rurală românească, precizând că suntem unde suntem, deoarece *Statul nu a stimulat activitățile din aval şi amonte de agricultură.* Și ca totul să fie într-adevăr bine înțeles, vă dau

o situație concretă. Planul Naţional de Dezvoltare Agricolă, susţinut prin fonduri europene, face într-unul din capitole următoarea precizare: **susţinerea exploataţiilor agricole prin dotare cu utilaje!** Dacă ai acces la un fond european, cumperi un tractor la jumătate de preţ, cealaltă jumătate fiind furnizată de Uniunea Europeană. E bine pentru ţăranul respectiv, dar nu și pentru economia românească, pentru că mie îmi vine din Uniunea Europeană tractorul, să zic cu 100.000 de euro – cât primesc eu de la bugetul Uniunii Europene –, dar la producătorul de tractoare din UE se întoarce întregul preţ: 100.000 euro din Uniune, tot atât de la ţăran. Deci 200.000 euro. Ce înseamnă asta? Înseamnă că neamţul are loc de muncă, are venituri ca producător. Ce-i drept, are și românul, agricultorul respectiv, ţara însă nu! Deci, referindu-ne la acest exemplu, la tractor, sistemul economic din amonte este aproape paralizat. Asta pentru că **nu mai producem nimic în economia românească care să deservească agricultura**. Acum, situația din aval. Din nenorocire aici lipsesc morile, abatoarele, lăptăriile. Lipsesc aproape toate, sau sunt foarte puţine, efectul fiind simțit în *valoarea adăugată*, cum se spune în termeni economici, care se *îngroașă*. Concret, agricultura românească, economia românească, sunt *șchioape* rău de tot, nu au randamentul firesc. *Nu există aport solid al agriculturii în PIB*, această situație datorându-se catastrofalelor dezechilibre enumerate.

Când spun agricultură nu mă refer doar la ţăranul care cultivă grâu, mă gândesc la pâine, carne, salam. Mă gândesc la producţia de tractoare, de fapt la tot ce înseamnă ansamblul agroalimentar și industrial, din *amonte* și *aval* de agricultură. Se spune că în agricultura germană lucrează doi la sută din populaţie. În realitate e vorba de 20 la sută, pentru că nu vorbim doar de agricultorul care cultivă grâu, ci de toți cei care sunt angrenați în prelucrarea produselor agricole, începând de la cercetător până la funcționarul care ia impozitele. Toţi aceștia *vin* pe un circuit destul de complicat, de lung, mai mult decât atât, la noi se ține prea puţin seama de experiența, de competența unor specialiști care pot îndrepta situația, așa că ea e așa cum e, îngrijorătoare, chiar gravă.

SABIN PAUTZA
repere biografice, sumar bibliografic

Repere biografice. Născut – 8 februarie 1943, Câlnic, jud. Caraș-Severin; pregătirea preuniversitară în localitatea natală și Reșița, în 1965 absolvă Universitatea de Muzică din București; în 1970 Academia Muzicală *Chigiana* din Siena (Italia) specialitatea compozitie si dirijat orchestră, cu Franco Donatoni, Franco Ferrara și Bruno Maderna; în 1995 obține titlul de **Doctor in Music** – la The London Institue for Applied Research, England; în 2005 – titlul de **Doctor în Compoziție**, al Academiei de Muzică *Gh. Dima* din Cluj-Napoca.

În perioada 1966-1984 a fost asistent, apoi lector la Universitatea de Arte *G. Enescu* din Iași; între 1987–2011 director artistic și prim-dirijor al celei mai vechi orchestre din New Jersey, *Plainfield Symphony Orchestra*; din 2011 *Conductor Emeritus for life* al acestei orchestre; între 1986-2005 *Associate Professor* la *ATLAN INSTITUTE* din New-York; între 1984–2010, profesor la **New-York University**; între 2009–2014, professor la **St. Rose University** – Albany – din New-York; între 1991–2005, profesor la **Rutgers University -** New Jersey; între 2005–2013 profesor la universitatea Emanuel din Oradea; a fost dirijorul fondator al corului studențesc *ANIMOSI;* Preda *Master Clases* Universitățile din Timişoara, Piteşti, Târgovişte, *George Enescu,* din Iasi.

Sumar biblografic. A scris muzică pentru piesele de teatru *Iertarea* (Ion Băieşu); *Lungul drum al zilei către noapte* (Eugen O'Neil); *Peer Gynt* (Henryk Ibsen); *Drumul încrederii* (Cătălina Buzoianu); *Albă ca Zăpada* (fraţii Grimm); *Joc la soare* (Constanţa Buzea). A compus muzică vocal simfonică – Oratoriul *Antiphonon Melos* pentru cor şi orchestră (1970); Cantatele *Columne* (1977)*, Lumină* (1981)*, Pace* (1987)*, Hope* (1999); suita *Canti profani* pentru cor de copii şi orchestră

(1974); muzică simfonică: *Interludiu pentru orchestră de coarde şi percuţie* (1967), *Seykylos Hymn* (1969), *Laude* (1972), *Cinci piese pentru orchestră mare* (1975), *Jocuri II* (1976), *Jocuri III* (1979), *Jocuri VI* (1995), *Simfonia nr. 1 In memoriam* (1989). A scris muzică de cameră, lucrări pentru vioară, violă, clarinet, trompetă, lieduri, muzică uşoară, muzică de jazz, a publicat studii de muzicologie, A concertat în cele mai mari săli din SUA, Europa, Australia. Deține premiul *George Enescu* al Academiei Române, premiul Uniunii Compozitorilor și Muzicologilor din România, marele premiu al „Televiziunii Române", premiul pentru compoziție al Concursului internațional din Salt Lake City, premiul *Rudolf Nissim* al Uniunii Compozitorilor Americani, marele premiu *Doctor Martin Luther King* pentru compoziție, este cetățean de onoare al unor orașe din SUA, România, membru al Uniunii Compozitorilor și Muzicologilor din România, al Uniunii Compozitorilor Americani, al Uniunii Compozitorilor din Germania.

VORBIM DE CULTURA EGIPTEANĂ, DE CELELALTE DE PE CINE ȘTIE UNDE, DAR TĂBLIȚELE DE LA TĂRTĂRIA APARȚIN UNEI PERIOADE MAI VECHI CU 4.000 DE ANI DECÂT CIVILIZAŢIA EGIPTEANĂ

Sabin PAUTZA – compozitor,
profesor universitar, dirijor, Doctor în Muzică.

Într-o după amiază fierbinte de vară, mai precis la 27 iunie 2017, coborâm în faţa hotelului Arad, din… Arad. Umbra pârjoleşte, ne adăpostim repede sub acoperişul terasei hotelului, aşteptând să se împlinească ora, să vadă că suntem bănăţeni, apoi îi vom bate la uşă. Ne-o ia înainte. Coborâse în curte, că mai avea ceva de căutat în portbagaj. Îl abordăm, e surprins, îşi cere scuze că tocmai aici ne convocase. Un concert – pe vremea

aceea de melasă, mai degrabă un chin, dar o invitaţie nu se refuză – chiar dacă Filarmonica din Arad e lipsită, momentan, de sală proprie, dar depune eforturi eroice pentru a o avea. Ne invită în aerul alpin din apartament, deh, aerul condiţionat.

***- Maestre Sabin Pautza, vă propunem o călătorie în timp. O reîntoarcere într-un secol definitoriu pentru români, momentul în care urmașii dacilor şi-au dobândit, şi-au afirmat, și-au impus personalitatea ca neam. Să ne întoarcem, deci, fiind în apropierea Centenarului ce urmează să fie celebrat în anul 1918, la modul în care familia dumneavoastră, părinții, bunicii, cei de dinaintea dumneavoastră trăitori în acele vremuri, au participat, au contribuit la împlinirea tulburătorului vis al tuturor românilor* – Marea Unire.**

- Eu mă trag din Banat. Vorbim despre o perioadă în care acest teritoriu, înaintea marelui moment istoric, a fost sub influenţa Imperiului Austro-Ungar. Tatăl meu, care a fost la şcoală înainte de Primul Război Mondial, vorbea limba maghiară fluent. A învăţat-o ca elev. Bunicul meu s-a specializat în profesia de tâmplar la Budapesta, pentru că pe vremea aceea cele mai înalte şcoli la care puteai să te duci se găseau în Viena şi Budapesta. Ca să obţină diploma de calfă în această meserie a trăit, a locuit acolo, cinci ani. Am acasă, la mine, la Moniom, o căruţă pe care încerc să o reconstitui, să o refac, să o repar, pentru că persoana de la care am cumpărat-o s-a jurat că e făcută de moşul meu, la începutul secolului XX. Deci, are mai mult de o sută de ani. Se cade să vă precizez faptul că-mi sunt cunoscute părerile bunicilor şi părinţilor mei despre vremurile de atunci. Or e un adevăr indubitabil – unii recunoaștem, alții nu – că Imperiul Austro-Ungar a avut în Ardeal şi Banat o influenţă pozitivă. Pentru a constata, ori însuși acest adevăr, e suficient să treci, prin pasul Oituz, din Ardeal în Moldova. Trebuie să nu uităm, însă, și sentimentele, de fapt resentimentele românului cotropit, obligat să înveţe altă limbă decât a strămbunilor lui.

Pe certificatul de şcolarizare al mamei, născută la începutul secolului, scrie Szabina. De aici, de altfel, în numele meu se găsește litera **z**, actul mamei fiind scris de la cap la final în limba maghiară.

Sunt două modalități de a te referi la stările de atunci, întrebările respective fiind *prin ce a fost bună, prin ce a fost benefică* naţiunii române ocupaţia austro-ungară, şi *prin ce a fost păguboasă* românilor cuprinşi în imperiu.

Că a fost (și) păguboasă e un adevăr pus în evidență, cum nu se poate mai bine, de sentimentele de eliberare, de împlinire, de înălțare, trăite în momentul în care Principatele Române au devenit **o singură țară**.

1918… Atunci**,** în acel an, **a început Istoria modernă a României**. A fost, poate, momentul cel mai înălţător al istoriei poporului nostru. Doamne, ce tulburător, ce înălțător moment al națiunii. Atunci, orice român – din Ardeal, Banat ori cine știe pe unde se va fi aflat –, **a trăit mândria de a fi român**!

Unirea a însemnat mai mult decât recunoaşterea unui teritoriu. A marcat începutul unei ere noi. Și știm ce a devenit România după două generaţii. În 1938 noi hrăneam o Europă întreagă. Hitler nu s-ar fi lansat în războiul contra ruşilor, dacă nu ar fi avut la dispoziție grânele românești, petrolul românesc. Nu. Ce a fost România înainte de război? Noi am hrănit toată Europa. Dar acum eu mănânc mere din Turcia, pere din Spania… Am aflat acum câteva zile că 66 la sută, deci **două treimi din pământul arabil al României aparţine străinilor**. Cutremurător! De-a dreptul dramatic. Pe deasupra, în Ardeal nu mai avem păduri, acolo fiind despădurite dealuri, munți întregi. Pe vremea comuniştilor, dacă te prindea cu o biată căruţă de crengi, cu lemne din loturi nemarcate, făceai puşcărie. Acum, nimic! În ultimii ani, inși ce ar trebui agățați în știreang, au vândut aurul, țițeiul, pădurile României şi nu-i întreabă nimeni de ce, cu ce drept, cu ce aprobări.

Dragii mei, **noi suntem aici de peste 8.000 de ani!** Să ne înţelegem. Galii, vikingii, sunt în *pantaloni scurţi pe lângă noi.* Vorbim de cultura egipteană, de celelalte de pe cine știe unde, dar *tăbliţele de la Tărtăria* aparţin unei perioade mai vechi cu 4.000 de ani decât civilizaţia egipteană. **Ei făceau piramide, noi scriam tăbliţe**! Mai mult decât atât, că **latina vine din traca veche a trebuit să aflu la bătrâneţe.** Deci, cine am fost şi cine

am fi putut fi?! Poate că cel mai important moment din istoria noastră a fost cel în care ţările române au devenit o singură ţară. Adică eram o ţară făcută din mai multe.

Se poate spune că limba noastră pare să fie diferită în vechile zone istorice. Un prieten, un american, când a venit aici a observat aceste diferenţe. Când l-am dus la Iaşi se vorbea cumva, la Săpânţa altcumva, când a venit la Reşiţa a auzit vorbindu-se altfel. Nu vorbea româneşte, dar era de specialitate, era filolog, şi şi-a dat seama imediat: *Măi, voi aveţi limbi diferite*? *Nu. De generaţii întregi la noi se vorbeşte cum se vorbeşte şi la voi.* Că unul din Houston nu se înţelege cu cel din New Orleans, cel din San Francisco nu se înţelege cu cel din New Jersey… Au şi ei treaba asta. Pe lângă această realitate, se poate vorbi de încă un detaliu. Sunt obiceiuri, datini, ce au făcut din Moldova ce a fost Moldova, din Ardeal ce a fost Ardealul, din Oltenia ce este Oltenia, din Banat... Dar Dumnezeu a vrut să se întâmple asta, anul 1918 fiind momentul în care a început *Renaşterea românească*.

- Cu ce zestre a venit Banatul la această renaştere românească?

- Banatul a avut scriitori, pictori, muzicieni, a avut oameni de cultură valoroşi, importanţi, de excepţie – nu numai Moldova, nu numai Ardealul. Deci, a venit cu ce avea mai bun, era normal să fie aşa. Dar vedeţi, graiul bănăţean, este o amestecătură, se găsesc în el cuvinte sârbeşti, ungureşti, nemţeşti, ceea ce este absolut normal, acestea fiind asimilate din limbile străine cu care s-a venit în contact. În Banat se spune *şpoert* şi *credenţ*. Am un prieten care se chinuie de zeci de ani să facă un dicţionar al graiului bănăţean. Nu e uşor. Să ne oprim, bunăoară, la sintagma *soba mare*. *Soba* vine de la unguri. Ungurii spun soba, noi spunem sobă. Când am adus-o, de la Iași la Reșița, pe femeia care avea grijă de copiii noştri, în prima sau a doua zi mi s-a adresat de-a dreptul derutată. *Auziți, domnu, m-o trimis doamna să-ți aduc nu ştiu ce din sobă. Să mă bag în sobă?* Mama Sabina o rugase să-i aducă *piglaisul* din *soba mare*. Piglais vine de la bügeleis, care înseamnă fier de călcat, iar soba mare – camera de la drum. Ea era de la Vaslui şi mi-a zis: *Auziți, m-o trimis să mă bag în cuptor!*

Nu ştiu cât e de bine, cât e de rău, dar în graiul bănăţean găseşti cuvinte sârbeşti, aromâne, ungureşti, nemţeşti, de toate, pe lângă cele româneşti.

- Ca să nu mai vorbim de faptul că, fiind muzician – să venim cu nişte exemple din domeniu – aici era şi o importantă viaţă a fanfarelor, a corurilor...

- Eu sunt muzician pentru că s-a întâmplat ca, pe când aveam şase ani – nu eram încă la şcoală –, tatăl meu să mă ducă la Vasiova la o rugă, unde era un cor bărbătesc celebru la vremea aceea. Nu mai ţin minte cu ce ocazie. De Sf. Petru, mă rog, amănuntul nu contează. Deci, e vorba de o rugă, cum fac bănăţenii la sărbători religioase. Pentru mine manifestarea aceea a fost o adevărată revelaţie. Cor bărbătesc, armonia vocilor bărbăteşti! Este primul lucru pe care mi-l amintesc. Ce s-a întâmplat înainte nu îmi aduc aminte, dar corul acela a fost o minune. Aveam atunci vreo şase ani, cum deja am precizat, şi am fost atât de impresionat, că nu mă mai puteam dezlipi de pre *bina* aia. Iată, folosesc o formulare tipic bănăţeană, *bină*.

E vorba de corul domnului Velceanu. Iosif Velceanu era profesor de muzică şi un bun, un foarte bun dirijor al corului din Vasiova. Atunci, în momentele acela, am ştiut ce voi face în restul vieţii mele.

Dar între timp îs cel mai mare tâmplar dintre betonişti, zic eu. La mine acasă nu există nici un lucru cumpărat, totul e făcut de mine. Eu dorm în pat făcut de mine, biblioteca mea e făcută de mine... Am moştenit instrumentele străbunicului meu. Pe ele, pe rindelele alea ştiţi ce scrie? *Solingen*. Când am ascuţit un cuţit din acela, un prieten, care ştia ce ştia, s-a ras cu el ca să-mi arate cum e. Deci, nu m-a învăţat nimeni să fac bibliotecă, pat, credenţ... Mi-a plăcut treaba asta, mă deconectez din munca mea, dar puteam să fiu un foarte bun tâmplar. Sau altceva, profesor, inginer, pentru că eu am absolvit liceul de… matematică. Când am terminat clasa a VII-a, moş Păuţa, mi-a zis: *Eu nu sunt zbir, nu sunt despot să te oblig ce să faci, dar trebuie să alegi – avocat sau arhitect. Punct!* Însă, în capul meu erau numai ţambale! Drept e că am făcut Liceul de Matematică

din Reşiţa, dar de la 15.00 la 20.00, fără ca el să ştie, am făcut şi Liceul de Muzică din Reşiţa! Unitate şcolară ce acum îmi poartă numele. Deci, în 1960 m-am dus la moş Păuţa cu două diplome şi i-am zis: *Tată, asta e diploma dumitale, că aşa ai vrut, de la Liceul Real, dar pune-o te rog în ramă la mata în cameră, că eu cu diploma astalaltă mă duc la Conservator*. Răspunsul dânsului: *Du-te tu, du-te, că ăia baş pe tine te aşteaptă*. Ştia cât de greu se intra atunci la Conservator. Dacă ţineţi minte, în anii ăia la Medicină, Politehnică, oriunde, era o luptă formidabilă. Câte 15–20 pe un loc. Eu am avut colegi care nu au intrat cu nota 9. Horaţiu Rădulescu, coleg cu mine, pentru că avea vocea în schimbare când a dat examen, nu a intrat cu 9,20, sau 9,25. Dar, intrând în anul următor, a ajuns membru al Academiei Franceze, asistentul lui Oliver Messiaen, la Paris. Dumnezeu să-l ierte, a murit nu de mult. El a introdus conceptul de *muzică spectrală* în compoziţiile muzicale, Horaţiu Rădulescu, care făcea compoziţie cu Jora de la 10 ani. Nu a intrat pentru că nu avea voce, trebuia să cânte şi solfegii. Eu am intrat printre cei 10, cu 9.50, spre mirarea tatălui meu, care se aştepta să nu intru. Când am venit acasă i-am spus: *Nu numai că am intrat, tată, dar îmi dă şi bursă, n-o să ai cu mine nici o cheltuială*. Atunci a fost cel mai nefericit om din lume. A fost nemulţumit pentru că voise să aibă în familie un avocat, ori un arhitect. Până la urmă am ieşit, totuşi, şi arhitect, deoarece compunerea unei simfonii este arhitectură curată, pentru că **muzica nu e altceva decât materie sonoră organizată după legi şi principii.**

Tata nu s-a împăcat cu gândul ăsta niciodată, a murit, dar nu mi-a zis nicicând că e mulţumit de faptul că eram muzician. Cu toate astea, îi spunea lui Massay, un prieten ungur: *Să te uiţi la televizor, mă, că băiatul meu dirijează diseară la Ateneu*. Se lăuda la prieteni, dar mie nu mi-a spus nici măcar o singură dată: *Băiete, tu ai ales asta, bine că ai ales ce ți se potrivește, mă bucur.* În ceea ce-l privește pe tata, el chiar a fost un *avocat extraordinar*. Fără şcoală, dar avocat extraordinar, că ţin minte cum îi apăra pe oameni în *procese* – tata fiind notar în Reşiţa aproape 50 de ani.

Dar să revin la viaţa muzicală de demult. A fost corul lui Vidu la Lugoj, şcoala creată de maestrul Vidu la Lugoj. Nu numai în calitate de compozitor, ci și ca animator – și ce animator! – de viaţă culturală. Înainte de Primul Război Mondial, în Lugoj – festival după festival de coruri țărănești de prin satele din jur. Atunci nu era televiziune, nu era radio, dar el avea darul, harul acesta să adune, să selecteze, să anime viaţa culturală din zonă. Banatul a dat țării compozitori foarte buni. Zeno Vancea a fost la un moment dat în Biroul de conducere a Uniunii Compozitorilor, profesorul și compozitorul Anton Zeman de aici a plecat, din Reşiţa, făcând carieră în Germania unde, Dumnezeu să-l odihnească, a și murit. Și lista nu se termină aici. Filaret Barbu, Vasile Ijac, Cuteanu, Ion Românu. Da, Ion Românu de la Reşiţa a plecat, acolo a făcut ani de zile cel mai bun cor din ţară, după care a ajuns profesor şi director la Timişoara.

- Perioada aceasta interbelică a fost o perioadă bună, plină de efervescenţă, de regăsire sufletească?

- Pentru toată lumea, nu numai la modul economic. Se știe că România, înainte de al Doilea Război Mondial, a fost grânarul Europei, că a hrănit toată Europa, dar e cazul să se amintească și de personalitățile care au făcut din România o ţară importantă în acele timpuri. Titulescu a fost una din cele mai importante personalităţi ale politicii din Europa la vremea respectivă, mai târziu Corneliu Mănescu, fiind preşedinte al Adunării Generale ONU. Dânsul vorbea opt limbi străine. Ţin minte o glumă cu Mănescu. Când a ajuns la ONU i s-a pus întrebarea: *Până la urmă, domnule preşedinte, câte Germanii sunt?* Că se vorbea de RD Germană, de Germania de Vest… Și zice Corneliu Mănescu: *Cum câte? Una singură, cel mult două*.

- Maestre, anii interbelici au fost ani de construire, de afirmare a sufletului românesc, a trupului naţiei noastre. Dacă nu ar fi venit 1945 şi aşa mai departe, credeţi că acest drum pe care porniserăm continua?

- Da, ar fi fost altceva. Cu totul altceva. Eu cred din adâncul fiinţei mele că ar fi fost altceva. Noi *am plecat* pe un drum bun, dar a venit această negură, instalată la noi după război,

ce ne-a distrus. Noi nu aveam nimic comun cu comunismul, cu colectivizarea, cu colhozurile ruseşti. Eu vorbesc limba rusă fluent, pentru că am avut un profesor foarte bun la liceu, venit din Bălţi odată cu războiul. Ca orice tânăr de atunci, de fapt nu doar tânăr, aveam toate motivele să-i urăsc pe ruşi. Din întâmplare, comisarul sovietic locuia pe strada noastră şi felul în care îl trata pe primar m-a marcat. Aveam toate motivele să-i urăsc pe ruşi, dar în clasa a opta a venit profesorul Peter Miller – numele e nemțesc dar dânsul era profesor de limba rusă – care, în cei patru ani de zile, ne-a convins că nici un popor din lume nu a avut scriitori cum au avut ruşii. Nici un popor din lume nu are pe cineva care să stea lângă Cehov, Dostoievski, Esenin... Eu şi acum vă pot recita poezii de Esenin. Deci, când am terminat liceul, în şcoală se vorbea limba rusă fluent, aşa că la Leningrad, când am ajuns la Leningrad, nu mi-a trebuit translator. Cu toate astea, femeia care servea ceaiul – ştiţi cum sunt hotelurile la ruşi, la fiecare etaj este un samovar cu ceai – şi-a dat seama şi mi-a zis de la primele cuvinte: *Dar de unde eşti dumneata, că ai un accent. Vorbeşti bine, dar parcă totuşi nu eşti rus.* Ce să-i fi spus? Că mi-s de la Câlnic? Aşa că am încheiat discuția cu răspunsul: *Doamnă, eu sunt din Vladivostok*.

Să trecem, însă, peste gluma asta. Ei bine, între timp am învăţat italiana, franceza, engleza americană, că nu este engleză...

Dar, într-adevăr, ce s-a întâmplat între Primul Război Mondial şi sfârşitul celui de-al Doilea Război Mondial – sunt numai 25 de ani, adică o generaţie, nu mai mult, maximum două –, a fost minunat. Da, perioada aceea a fost, nu mă sfiesc să folosesc cuvântul, o **renaştere** a naţiunii noastre. Apoi a venit acest cancer care a fost comunismul, care nu s-a dovedit a fi valabil nicăieri. Eu am fost în Coreea de Nord, am fost invitat acolo, şi mergeam pe stradă şi îmi făceam cruce cu limba ca să nu mă vadă nimeni. Ce să spun despre ei? Sunt singurii care mai cred în comunism. Am fost şi în Cuba. La prima încercare nu m-a primit Fidel Castro. S-au uitat în paşaport, eram cetăţean american născut în România! M-au ţinut trei ore în aeroport, solistul meu a intrat, pe mine m-au oprit. Asta a fost în 1987

sau 1988. Dar mai târziu, când a venit la putere fratele lui, am dirijat și în Cuba. Dar şi ei şi-au dat seama că nu merge. Dacă ruşii, ei înşişi, au pus capăt acestei nenorociri. A fost ca un vis urât, un coşmar…

- Să ne raportăm acum la familia, la devenirea dumneavoastră. Cum au fost anii aceia, ce amintiri aveți din vremurile acelea ?

- Dragii mei, conform criteriilor de atunci, eu aparţineam unei familii… *nesănătoase*. Fiindcă tatăl meu era notar, eu am fost persecutat și în învățământul preuniversitar şi la Conservator. Știți bine cum era pe atunci. Dar au fost **valori** ce s-au transmis din generaţie în generaţie. A fost o credinţă, o anumită mândrie în sensul bun al cuvântului. În Biblie se precizează că mândria este păcat. Am un prieten, un preot tânăr, cu care mă ciondănesc toată ziua. Îi zic: *eu sunt mândru că sunt fiul lui Dumnezeu şi că Iisus este fratele meu. Deci am ori nu voie să fiu mândru?* Nu sunt mândru de ceea ce apare într-o carte, în alta, în care sunt lăudat. Ce vină sau merit am pentru că ochi mei sunt albaştri? Așa m-am născut. Despre ce vină ori merit se poate vorbi pentru faptul că în muzică am realizări apreciate pretutindeni? Nu mă încântă laudele, trebuie lăudat cel care e răspunzător de treaba asta. Eu nu consider că merit laude pentru faptul că am 85 de premii, că muzica mea se cântă în toată lumea. Da, în momentul acesta undeva se cântă muzica mea. În Cuba… în Australia… Merit laude pentru acest amănunt? Dar sunt mândru pentru altceva. **Pentru faptul că sunt român!** Domnilor, se știe, am avut oameni de stat mari, miniştri competenți, personalităţi ce ne-au reprezentat în lume cu cinste. Sunt supărat pe francezi că se împăunează cu cinci nume de oameni mari, dar care sunt ai noştri, nu ai lor. Despre Coandă, Enescu, Brâncuși, Panait Istrati, nume pe care îl pronunţă cu accent pe i final, orice Pierre, Jean ori Antoine zic că sunt de-ai lor. *Nu-s români, domnule, ăştia-s de-ai noştri, aparţin culturii franceze*. Așa spun și despre Eugen Ionescu, ei zicându-i… Ionesco și cu asta basta, Eugen Ionescu e francez. Dar unde s-a format Eugen Ionescu, Jules, unde? Voi scrieți

Victor Hugo și noi pronunțăm numele ca voi. Noi scriem Eugen Ionescu, voi îl stâlciți în Eugene Ionesco. Mă rog, știți ce vreau să spun. Ba nu știți, mai vreau să adaug ceva. Îmi vine să urlu când vreun ziarist român, un comentator tv., vorbind de marele nostru dramaturg, zice Eugene Ionesco!

Deci, e pe undeva această certitudine, acest sentiment înălțător, că aparţinem acestui loc. Noi nu ştiam nici atunci, cum nu ştim nici acum, că **suntem cei mai vechi din Europa**, deoarece cineva are interes să nu cunoaștem acest adevăr, cineva nu dorește să-i învățăm pe copiii noştri istoria adevărată.

- Apropo de această formulare. În zilele noastre ne-ar mai ajuta acest adevăr?

- Ne-ar ajuta. În acest mod ne-ar fi mai uşor să nu ne lăsăm *cotropiţi* de alte culturi, noi fiind subjugaţi de ruşi, de austro-ungari, acum de americani. Până acolo s-a ajuns, să-mi spună doamna Merkel ce să cultiv la mine în grădină. Am prieteni la Vâlcea care de cinci generaţii vin pe Valea Oltului, la Sibiu, cu varză şi roşii. Ei din asta trăiesc. Nu sunt olteni. Să nu-i spui unui vâlcean că e oltean, că se supără. Cum sunt cei din Bucovina. *Eu nu sunt moldovean, sunt bucovinean, că nu e totuna Suceava cu Bârladul*. El se supără dacă îi spui că e moldovean. Şi să vezi ce grădini au. Un singur lucru mai trebuie să facem ca să *punem lucrurile la punct*... să scoatem istoria din şcoală. Copiii noştri nu trebuie să ştie cine a fost Cantemir, cum s-a sacrificat Brâncoveanu pentru neamul nostru. Nu trebuie să ştim asta, copiii noştri nu se cade să ştie asta. Şi atunci suntem numai bine!

- Să ne întoarcem la anii de negură, după cum ziceaţi. Aţi absolvit Conservatorul, după care aţi început să vă afirmaţi profesional. Cum au fost acei ani?

- Am terminat Conservatorul în 1965. Ţineţi minte cum se făceau repartiţiile atunci – în funcţie de medii pe toată ţara. Intrai la comisia şi reveneai cu repartiţia în mână. Nu exista absolvent să nu aibă loc de muncă. La Examenul de Stat – erau cinci materii – am avut patru de 10, însă la Socialism Ştiinţific politrucul, secretar al organizaţiei de bază în Conservator, cel care ne-a predat materia aia, m-a picat. Rector era maestrul

Botez. Când a auzit ce-am păţit, maestrul a venit la insul cu pricina. *Adică cum tovarăşe, îl pici pe cel mai bun student al meu?* Firește, nu știu ce vorbe au mai schimbat, fapt este că, fără să fiu reexaminat, politrucul mi-a schimbat nota. Mi-a pus un cinci, din cauza căruia media de pe diplomă este 7,65. Datorită acestei note – în comisia de repartiție, fiind Sigismund Toduţă, rector la Cluj, maestrul Botez de la Bucureşti și Achim Stoia de la Iași, cel care a reînființat Filarmonica și Conservatorul din Iași după război –, am putut obține un post în Arad.

Dar povestea nu se încheie aici. După ce-am ieșit din sala de repartiții, maestrul Stoia m-a prins din urmă: *Tovarăşe Sabin, dumneata eşti ardelean de-al meu, nu-i aşa?* Se gândea, desigur, la Sabin Drăgoi. Zic. *Maestre, sunt mult mai rău, mi-s bănăţean*. Dânsul s-a înseninat: *O, bată-te norocul să te bată. Dar ascultă, am post de asistent. Nu vrei să vii la Iaşi, la mine?* Eu, cu repartiția în mână, ce să fi zis. *Maestre… păi tocmai mi-aţi semnat numirea pentru Arad.* Dânsul: *Eu am semnat-o, eu o de-semnez!*

Ce să zic? Aşa a vrut maestrul, aşa a vrut bunul Dumnezeu. Bine, atunci, după terminarea facultății, nu m-am putut prezenta la post că, poate vă amintiți situația din vremea aceea, am făcut două luni de armată.

Am ajuns la Iaşi în toamna lui 1965 şi am stat acolo aproape 20 de ani. Ce să spun? Pentru mine Iaşiul a fost o a doua şcoală. Acolo am început să scriu muzică, să dirijez, să predau, Iaşiul fiind pentru mine, mă repet dar o fac cu plăcere, ceva cu totul și cu totul special datorită ***umbrelor*** marilor personalități de la *Junimea*, prezenței actorilor de la Iaşi, distinșilor universitari, intelectualilor de acolo.

Acum, din păcate, Iașiul nu mai e metropola de atunci, oamenii nu mai sunt cei din vremea aceea, din vremea celor 20 de ani pe care i-am trăit acolo.

- Erau anii în care existau reguli pe care trebuia să le respecți, că doar vorbim de anii socialismului. Cum aţi reuşit să vă strecuraţi printre ele în calitate de creator?

- Cum v-am mai spus, deoarece tatăl meu era intelectual, deci *originea mea fiind nesănătoasă*, am avut probleme. În

timpul Conservatorului am fost, oarecum, marginalizat. Nu zic sabotat, persecutat, dar făceam parte dintr-un grup care era, într-un anumit fel, marginalizat. Mai târziu, însă, în momentul în care am intrat la Conservator, persoana – pe vremea aceea mai *importantă* decât rectorul pentru că preda Socialismul Ştiinţific şi Materialismul Dialectic – mi-a spus, la câteva luni după ce am fost angajat prin concurs: *Până la sfârşitul anului universitar, până anul viitor, în mai, trebuie să fii membru de partid, altfel te dăm afară că nu ţinem aici profesori care nu sunt de-ai noştri,* Părând sincer, în uimirea lui, a mai adăugat*: Păi cum, tovarăşe, ai terminat Conservatorul şi n-ai fost utemist? Cum se poate aşa ceva?* Da, nu făceam parte din cunoscuta organizație a tineretului din vremurile acelea, dar eram președintele Asociaţiei Studenţilor din instituție. În fine, datorită unei distinse personalități, domnul decan Cosmei – căruia îi port şi acum o amintire extraordinară – *revolta proletară* a fost neutralizată de prestanța omului de știință!

Aveam 22 de ani când am început să predau. Știți cum se comportă studenții când apare cadrul didactic, numai că nu s-a ridicat nimeni. Anul III, printre cursanți membrii formației *Roşu şi Negru,* care pe atunci se bătea cu *Phoenicşii* de la Timişoara, cele două trupe fiind cele mai bune din ţară. Nu mi-a fost totuna, dar nu m-am ofuscat. De altfel, o să vedeţi ce scriu în cartea pe care v-am dat-o, „Ţăndărică", Brandes și mulți, foarte mulți studenți, care au ajuns oameni mari.

Atunci, la 22 de ani, eram asistent titular provizoriu, după un an fiind încadrat ca asistent titular plin. Cum am precizat, eram încadrat ca asistent, dar am predat de la primul contact cu studenții. Nu doar eu, încă vreo patru-cinci foști colegi, deoarece catedrele nu erau acoperite. Atunci am fost făcut membru de partid. Din păcate nu se poate vorbi de armonie în colectivul profesoral. Eram două tabere. Una a celor numiți pe vremea când *competența profesorală era stabilită de PCR*, cealaltă, a noastră, a celor cu studii serioase, chiar mai mult de-atât, în curs de afirmare, unii deja afirmați. Din nu știu ce motive, oricum nu la cerea mea, prin anii ’80, înainte de a pleca în America, m-au

numit secretar de partid. Am ocupat această funcție aproximativ un an jumătate, până când m-am certat cu ei în așa hal, încât m-au dat afară. A venit cineva de la centrul universitar, desigur în urma unor sesizări, care a zis: *Destul, tovarășul nu corespunde, îl eliberăm din funcție în chiar acest moment.* Interesant e că secretarul de dinaintea mea, acesta politruc de-al lor, fusese îndepărtat în același mod. Nu știu de ce, dar în același mod. Știți de ce m-au *mazilit*? Pentru că – formularea lor – aveam *gură mare*. Aveam gură mare și ei vor fi crezut că… Numai că preocupările mele erau totul altele. Deja mă afirmasem în viaţa muzicală, făceam turnee prin Germania, Italia, în ’70 am primit o bursă să studiez în Italia.

- Întrebarea următoare este mai mult decât firească: care era libertatea de creaţie a compozitorului în vremurile acelea?

- Trebuia să știi să te adaptezi la situaţie, să ai un comportament cameleonic. E drept, am scris și muzică pe versuri patriotice. Nu se putea altfel. Am o cantată, *Lumină*, pe versuri de Vasile Filip, un poet din Iași. Versurile nu sunt chiar așa rele, ceva cu comunismul, cu *lumina*. Oricum, mie nu mi-e ruşine de muzica aia. Am și *Slavă ţie, Românie*, un cântec patriotic ce a fost propus la Academia Română ca imn al României. Pe vremea aceea erau concursurile *Cântarea României*, *Dialog la distanţă* între judeţe. Pe scurt, pe vremea aceea toate corurile din România cântau *Slavă ţie Românie*. Devenise un adevărat şlagăr, dar cu text patriotic: *Slavă ţie Românie/Vatră de eroi*. Fostul preşedinte al Academiei, care a fost înainte de Simion, l-a propus ca Imn al României, dar până la urmă ideea a fost abandonată. Oricum, lumea îl cânta, se auzea la radio des, devenise, cum am zis, un fel de șlagăr. Dar nu numai eu, toţi eram obligaţi să dăm *uiumul* puterii comuniste. Eram în jurii, am îmbătrânit în juriile alea din *Cântarea României* şi *Dialog la distanţă*, în care trebuia să ascult 23 de brigăzi artistice de agitaţie, formaţiile acelea ale întreprinderilor. Erau şi coruri şi formaţii muzicale, prin juriile alea fiind coleg cu Horia Moculescu, Sofia Vicoveanca, Marius Ţeicu şi alţii. Stăteam câte trei-patru zile la Târgu Mureş, Sighişoara, Sibiu şi ascultam 30 de coruri ţărăneşti, 20 de brigăzi

artistice de agitaţie. Da, am făcut şi chestii astea, că eram obligat.

- Dar, pe de altă parte, v-aţi simţit liber în adevărata dumneavoastră creaţie?

- Liber e mult spus. Verbul potrivit era *a te strecura*. Am scris lucrări de toate genurile. Referindu-ne la muzică, iată, scot acum un disc cu 16 piese scrise între 1966 şi 1980. Le-au cântat Cornel Constantiniu, Eva Kiss, solistă foarte bună, Dumnezeu s-o ierte, a plecat dintre noi nu de mult, Angela Ciochină, pe atunci studentă. De altfel, primele piese pe care le-a înregistrat Angela Ciochină au fost ale mele. Mai mult decât atât, la un moment dat eram mai cunoscut în calitate de compozitor de muzică uşoară, decât de muzică clasică. Important este, însă, că am scris operă, coruri, cvartete, concerte. Dar ca să scriu ceva ce mă reprezenta cu adevărat, trebuia şi *Slavă ţie România*, *Lumină,* ca ei să zică *e de-al nostru,* şi mă lăsau în pace.

- Corul* Madrigal! *Cum explicaţi faptul că în acea mare de coruri, de activităţi politice, de exigenţe de tot felul, a existat, s-a putut afirma, acoperindu-se de glorie, corul Madrigal, de a cărui activitate ştim că aţi fost legat*?*

- Întrebare mai mult decât potrivită. Corul s-a creat în 1963, eu fiind de faţă, deoarece maestrul Marin Constantin mi-a fost profesor. Înainte de asta cântam şi eu într-o formaţie corală creată de dânsul. În cea care, după un timp, a devenit corul **Madrigal**. Ce trebuie să ştiţi e că acesta era cor profesionist. Cor plătit. După nume e mai mult decât clar că se cânta muzică preclasică. Dar trebuie să ştiţi încă un amănunt. Şi Marin Constantin a scris muzică patriotică, pe care o cânta ca să poată rezista! Şi încă un amănunt. Maestrul era prieten cu Popescu „Dumnezeu”, de fapt nu numai cu dânsul, un timp fiind director în Ministerul Culturii, apoi director la Operă.

Maestrul Constantin era fiu de ţăran, dar bunul Dumnezeu l-a înzestrat cu un talent extraordinar, însoţit de o admirabilă abilitate. Idealul dânsului era să cânte lucrări vechi de excepţie, madrigale, motete şi pentru că a ştiut cum să-i *adoarmă* pe buldogii comunismului, le-a oferit lumii întregi!

Faptul că am crescut, într-un fel, pe lângă **Madrigal** s-a concretizat în corul **Animosi!** În octombrie voi fi la Iaşi, unde

vom sărbători 50 de ani de la crearea corului **Animosi,** înființat de mine. Corul a rezistat zece ani şi a fost cel mai bun cor de studenţi din ţară. V-am spus că, în 1965, maestrul Constantin a vrut să mă oprească la Conservator. Poate că atunci am făcut pe grozavul, poate c-am făcut bine, poate nu. Știți care a fost răspunsul meu? *Maestre, la umbra unui stejar bătrân nu creşte alt stejar bătrân.* După care am plecat la Iaşi și, în 1967, deci după doi ani, am înființat corul **Animosi**.

Doamne ce amintiri, ce nostalgii… Dintre coriștii mei, câteva vorbe despre Ionel Voineag. Dragii mei, Ionel a intrat în corul meu când avea 18 ani și, dacă cumva nu știți, aflați că Ionel Voineag a ajuns, a fost cel mai mare tenor român care a existat vreodată, iar ceea ce scrie el într-o carte, o să citiţi singuri. *Eu dacă ştiu ceva, ştiu de la sursa asta unde am fost ucenicul lui Sabin Pautza*, scrie el.

Când s-au împlinit 50 de ani de la crearea corului **Madrigal**, în 2013, pe mine m-au desemnat să dirijez concertul în Sala Radio, că maestrul Constantin nu mai era. Trebuie să vă spun că până atunci, **Madrigal**ul cântase compoziția mea, **Ofranda copiilor lumii,** de cel puțin o mie de ori în toată lumea. Piesa, de altfel, a fost onorată de Academia Română cu marele premiu George Enescu.

Piesa are la bază folclorul copiilor din toată lumea. Sunt 15 limbi străine acolo: eschimosă, greacă, rusă, spaniolă, italiană, că toţi copii se joacă la fel. Ideea mi-a venit după ce am aflat că actriţa franceză Josephine Baker a adoptat vreo 10 copii. Am văzut emisiunea respectivă și de aici mi-a venit ideea. Actrița adoptase copii din Vietnam, Uganda, din tot felul de ţări, iar eu, cu ochii pe ecran, am început să-mi imaginez ce se poate întâmpla dacă îi pun pe aceştia să se joace. Și în mintea mea *chiar* au început să se joace, fiecare în limba lui, şi am descoperit că **Ala-bala**, cum ne jucam și noi când eram copii, există în toate limbile. Atunci am ales, am căutat și am găsit materiale extraordinare în fel și fel de limbi. Din acestea am ales vreo 15 limbi şi am compus o lucrare de zece minute. Lucrare unică în istoria muzicii, care după cum v-am spus acum câteva momente, a luat premiul George Enescu al Academiei Române.

Lucrarea are *aventura* ei. După ce-am rămas în Statele Unite, au apărut probleme pentru capetele politrucilor comuniști. În concertele din străinătate nu putea fi scoasă pentru că se cerea, de menționat numele meu nici vorbă, că eram transfug. Și ce să facă, ce să facă? Până când *lumina de la răsărit* le-a *fulgerat* un *subterfugiu* salvator. În loc de titlul *Ofrandă copiilor lumii* și numele Sabin Pautza, a apărut sintagma *Ala-Bala* și nici un nume! Ingenioși comuniștii, nu?

Pentru **Madrigal**, Anatol Vieru, Ștefan Niculescu, Miriam Marbe. Dacă e să punem punctul pe i – douăzeci de compozitori au scris lucrări pentru **Madrigal**, dar *Ofrandă* a fost, spun ei, membrii corului: *a fost imnul nostru, că nu se putea să mergem undeva, la greci, la spanioli… fără să cântăm Ofrandă!*

- O să continuăm cu un mic detaliu biografic. Dumneavoastră ați răpit o frumoasă fată din Madrigal. Madrigalul a venit la dumneavoastră acasă și…

- Prin 1972-1973 eram asistent la Iași. În vremea aceea maestrul Constantin a fost solicitat în străinătate pentru niște cursuri pe o durată de două luni. E vorba de o relație cu marele dirijor englez Roy Bohana. Și s-a *uitat* maestrul în jur la asistenții, la învățăceii dânsului, și s-a sfătuit cu domnul Baciu, pe atunci rector al instituției și m-a ales pe mine! A urmat detașarea după care, eu față în față eu și **Madrigal**ul! Cam pe atunci scrisesem *Ofrandă copiilor lumii.* Asta se întâmpla în 1973. Mi-am zis, numai bine, o să pun la punct lucrarea cu corul. Și am pus-o. La revenire, după ce-a constatat ce făcusem cât timp lipsise, pe de o parte a fost încântat, pe de alta… *supărat.* În prima fază, după ce a ascultat lucrarea, a continuat ceea ce începusem eu și, peste două săptămâni, în martie 1973, a prezentat-o în concert. Asta a fost, cum am zis, *partea bună*. Să vă spun acum două cuvinte despre cealaltă atitudine. Vorbele dânsului: *păi bine, mă, eu te-am lăsat ca să ții corul cald, nu să te dai la solistele mele!* Asta pentru că, la întoarcerea dânsului eu deja eram logodit cu Corina! Așa se face că un an mai târziu, în biserica din Câlnic a cântat la nunta mea… **Madrigal-**ul! N-a fost nici o problemă s-o facă, deoarece toți bărbații din cor erau seminariști și cunoșteau slujba ortodoxă.

A, un alt amănunt, pe care sunt sigur că știu cum să-l luați. O dată, nu mai pot preciza însă când, cineva i-a pus maestrului întrebarea: *Domnule, este adevărat că Sabin Pautza a fost cel mai bun student al dumneavoastră?* Răspunsul maestrului: *Nu este adevărat. A fost singurul.* Dovadă că după 50 de ani de la înființare pe mine m-au chemat să fac acel concert. Da, pentru mine **Madrigal**ul a fost laboratorul în care am crescut, în care m-am *împlinit*.

- După aceea, 33 de ani aţi trăit în America. V-aţi regăsit acolo? Aţi devenit, cumva, altceva?

- Da, am devenit altceva. Am devenit, poate, ceea ce au vrut ei. Că m-am adaptat uşor şi în America şi în Italia. Ca orice naţiune, americanii au *lucrurile* lor bune, dar şi mai puțin bune. Ca la noi. Pot spune că am avut succes în America, dovadă este faptul că există un volum cu titlul: **2.000 de americani notabili**, editat de Institutul Biografic American. Printre aceştia se găsesc şi **doi români: Eliade şi Pautza**…

- Dar ce aţi făcut acolo, dați-ne câteva detalii.

- Am făcut şi prostii şi lucruri bune. 24 de ani am fost directorul celei mai vechi filarmonici din statul New Jersey, cu ea am concertat prin toată lumea, am cântat în fiecare an la *Carnegie Hall,* ceea ce ei, cei din New Jersey, nu reuşiseră până atunci. Ei au sărbătorit centenarul cât eram eu director acolo, în 2005. E vorba, într-adevăr, de o sută de ani, fiindcă orchestra a fost înființată în 1905.

Datorită acestui eveniment, am scris o lucrare special pentru centenarul lor. A meritat s-o fac. Filarmonica a funcţionat ca instituţie şi în anii grei ai războiului şi în anii cunoscutei crizei economice. Am stat acolo 24 de ani, am studiat istoria filarmonicii lor de 100 de ani. Trebuie să știți că nimeni nu a rezista acolo mai mult de 5-6-7 ani ca director. Când am vrut să plec, primarul a zis. *Cum să pleci?* I-am spus: *Domule, am 70 de ani! Şi pe noi cui ne laşi?* Când și-a dat seama că eram hotărât, pentru ceea ce-am făcut în cei 24 de ani a instituit titulatura de *dirijor emeritus* pe viaţă. Eu sunt *conductor emeritus* pe viaţă al acestei filarmonici.

Au încredințat filarmonica unui fost asistent de-al meu, care are acum 50 de ani, eu fiind invitat în fiecare an acolo pentru a dirija un concert, căruia i se poate spune tradițional.

În Statele Unite am luat nouă premii pentru compoziţii, unul cu totul și cu totul special – un fel de Oscar pentru muzică – **premiul Martin Luther King.** Acesta e un premiu instituit de soţia lui King în onoarea lui, lucrarea pe care i-am dedicat-o fiind interpretată zilnic la muzeul Martin Luther King din Washington. Zilnic. Eu iau drepturi de autor datorită acestei lucrări mai mult decât pentru toate celelalte ce se cântă în lume, pentru că lucrarea asta – ţine cinci minute – se cântă în fiecare zi la ora 12.00, în memoria lui. Asta se întâmplă de 15 ani. Deci, de atunci se cântă acolo, zilnic, de 15 ani.

Despre americani am cuvinte de laudă. M-au primit foarte bine. Sunt amabili, deschişi, primitori, nu ca nemţii. Am prieteni în Germania, care nu m-au invitat la ei acasă niciodată, în timp ce americanul *te ia în braţe* imediat, *eşti al lui*, adică sunt ca noi, primitori, sunt ca ruşii. Mărturisesc că îi uram pe Hruşciov, pe conducătorii lor, dar în casă la ruşi mă simţeam extraordinar. Rușii sunt prietenoși, îți dau haina de pe ei, te pun la masă imediat, sunt dornici de musafiri, de *goşti,* cum se zice în Banat.

Deci, cam asta ar fi. Am făcut acolo nişte *lucruri* ce amintesc mereu de trecerea pe acolo, muzica mea se cântă în America mai mult decât în România.

- Eraţi acolo când a avut loc Revoluţia în România?

- Da. Și am văzut mai multe decât aţi văzut voi, pentru că la opt ore după Revoluţie, americanii erau, deja, prin hrubele acelea din Bucureşti cu aparatul de filmat. Am văzut scene dramatice, oameni murind pe stradă, se trăgea în balcoane, se trăgea din balcoane, am văzut ceea ce voi n-aţi văzut aici, la „Televiziunea Română”. Pentru mine Revoluția n-a fost o surpriză. Tatăl meu zicea: *Mă, asta nu durează, că noi n-avem nimic comun cu colhozul*. Moșului meu îi plăcea, mă rog, înțelegeți ironia, cuvântul *colhoz*. *Păi ce-avem noi cu trăsnaia asta, mă, că neam de neamul nostru ne-am cultivat pământul singuri, atât cât am avut și cum am putut. Colhoz! Auzi la ei,*

colhoz. Nu, nu-nu, asta nu pote dura mult. Tatăl meu a murit în 1985, nu a apucat Revoluția, dar cuvintele lui parcă o *anunțau*. Zicea *nu, nu-nu, asta nu pote dura… Păi tată, durează de 50 de ani.* Avea răspuns și pentru observația asta. *O fi, dar asta nu poate să ţină pentru că nu e de-a noastră, este de import. Noi nu avem de-a face cu comuniştii nimic, noi nu putem fi comuniști*.

- Aţi avut o trăire specială pentru faptul că Revoluţia a început la Timişoara, la noi în Banat?

- Nu m-a mirat, pentru că Banatul are personalitatea lui, aşa cum are și Ardealul și Moldova şi aşa mai departe. Deci, nu m-a mirat că totul a început la Timişoara. Dar nu îmi venea să cred când am văzut că Ceauşescu a plecat cu elicopterul şi nu s-a mai întors. Când am văzut lumea huiduindu-l, că la început discursul părea normal, închegat, dar după un timp lumea îl huiduia. Am zis atunci că nu se poate aşa ceva. Știți care au fost primele sloganе: *Ceauşescu – PCR,* dar după un timp, când a vorbit despre Timișoara, folosind formulările *agenturilii străine, un grup de golani…* Dar mai ales când au început împușcăturile, când au apărut răniții, morții, mi-am dat seama că era vorba de **ori – ori**. Adică **ori** mai mulți români uciși, **ori** unul singur! Trebuie să vă spun că apariția lui Ion Iliescu m-a pus pe gânduri. Eu îl ştiam de la Iaşi. La un moment dat căzuse în dizgraţie, după aceea a ajuns la Timişoara, nu ştiu ce impresii a lăsat acolo, apoi, cum spuneam, a ajuns prim-secretar la Iași. Acolo a deținut funcția asta vreo doi ani şi jumătate. Ne-am cunoscut, am fost în biroul lui de zeci de ori, că trebuia să facem concerte. Înaintea unor astfel de evenimente ne chema pe toţi şi, zâmbind, zicea: *Dacă ne bat sucevenii, vă belesc!* Noi trebuia să câştigăm concursul cu Suceava, cu Bacăul, cu cine o mai fi fost. Cred că i se pot recunoaște niște calităţi. Faptul că a căzut în dezgraţia Elenei Ceauşescu poate fi luată drept calitate. Dar a făcut şi prostii. Adică era comunist, nu altceva. Da, au fost momente mari, cruciale, în istoria României, la care nu am participat pentru că nu eram aici, dar le-am trăit intens, cu sufletul la gură.

- Să rămânem la aceeași întrebare, formulând-o puțin altfel. Acolo, pe unde erați, au existat ecouri? Simţeaţi în oamenii de acolo, în românii de acolo, o trăire anume?

- Da. Categoric, da. Eu am sute de prieteni în America, prieteni care veneau la concertele mele. Venea și Margareta Pâslaru. Ea cu voal pe față. *Ce mai faci Margareta? Nu mă da de gol, că ăștia mă înnebunesc.* Românii, toți românii o asaltau pentru autografe.

În America aveam sute, nu exagerez, de prieteni, cu care colaborez şi acum – prin mailuri, prin tehnicile astea de ultimă oră –, care veneau la concertele mele. Îşi luau abonamente pentru că eram român, pentru că eram director al Filarmonicii, pentru că eu avem nevoie de ei, ei de mine. A, câteva vorbe despre un ungur evreu român. E din Timișoara. Fiind ungur-evreu român, i-am zis. *Mă, din aşa o amestecătură iese ori un geniu, ori un nenorocit.* Nevastă-sa a reacționat mai prompt decât el: *Pişta al meu nu este un nenorocit*.

Pișta – Ștefan Vaida – e din Timișoara. A ajuns în America, sărind în Dunăre, trecând prin Serbia, pe atunci RF Jugoslavia, așa cum se proceda pe vremea aceea. Când l-am cunoscut, mi-a arătat ceva ce n-o să uit niciodată. Priveam ceea ce-mi arăta, în gând având un singur cuvânt, **miracol.** *Eu, domnule, când am sărit în Dunăre, la 24 de ani, aveam această biblie în rucsac. Acesta este glonțul, în biblie se vede locul în care s-a oprit. Dacă nu era ea…* Ei bine, știți cine e acum acest Pișta? Directorul Institutului de Fizică Atomică din New-York. Și mărturisirea a continuat. *Domnule, am sub mine 200 de savanţi, 15 din ei au Premiul Nobel în fizică, în chimie, dar am doi tineri, unul din Târgovişte unul din Mediaş, care mă mănâncă. De care mi-e frică, Adică?... Păi vin junii ăştia cu idei, cu nişte idei de mă înnebunesc. Nu mi-e frică de cei cu Premiul Nobel, mi-e frică de flăcăii ăştia de 28 de ani care… Uite, nu cu mult timp în urmă, mi-au prezentat un proiect pentru viața pe Marte în condiții perfecte! Auziți? Perfecte! Ei, cei doi români! Nici unui american nu i-a trecut prin minte aşa ceva, în schimb ei…*

Ei bine, astea sunt stările sufletești ale lui Pișta, Ștefan Vaida, directorul Institutului de Fizică Atomică din New-York. Eu am bucuria că astfel de valori științifice din România, și-atâția alți români de seamă, și nu doar români, veneau la concertele

mele, simțindu-ne ca acasă, ca în România, ca în orice loc unde sunt oameni cu sufletul deschis spre frumos.

- Pentru că aţi vorbit de inteligența, de capacitatea românească, să facem precizarea că a doua limbă vorbită la Microsoft este limba română…

- Precizarea e bună, însă ecoul…

- Da, nu se cunoaște de către marele public, ceea ce e grav. Foarte grav. Indivizii de la panoul de comandă din țară nu știu un adevăr esențial. Cea mai mare bogăție a unei țări nu o reprezintă bogățiile subsolului, ale solului… ci inteligența umană. Japonia e una din cele mai sărace țări ale lumii din punct de vedere al resurselor naturale, cu toate astea, pentru că știe să-și crească tinerii, pentru că după aceea face ceea ce e firesc să facă pentru ei, e una din țările cu cel mai ridicat nivel de trai. Una din bogățiile unei țări, este **creația artistică.** ***Cu asta revenim la ceea ce e viața, existența dumneavoastră –*** **muzica.** ***Vă rugăm să vorbiți despre melosul popular din Ardeal, Banat, Oltenia, Moldova. Nu suntem specialiști, dar nouă ni se pare că într-una din aceste zone*** **filonul autentic** ***românesc e mai pregnant, mai viguros decât în celelalte regiuni.***

- Dacă citiţi ce scriu criticii despre muzica mea, o să vedeţi că acolo sunt. Majoritatea observă că muzica mea, indiferent de gen – simfonie, concert de muzică de cameră – se *trage* din muzica veche românească. Am recunoscut, oficial, că nu am scris o pagină de muzică fără să mă inspir din arhetipurile muzicii noastre tradiționale. Cu ea m-am *hrănit* de când eram copil. O am în sânge. Vă dau doar un exemplu. S-a cântat la *Carnegie Hall* o lucrare de-a mea, care *s-a vrut* a fi americană – *Concertul de saxofon şi orchestră*. A fost bine, foarte bine primită de public, dar ceea ce m-a încântat a fost comentariul unui mare, unui foarte mare critic american, aș spune chiar cârcotaș – Dumnezeu să-l ierte, nu mai e printre noi – care a scris în „New-York Times“: *A fost aseară un concert, în primă audiție, bine, foarte bine primit de public, dar s-a văzut de la o poştă că* ***muzica e scrisă de un român***. Eu am căzut pe spate. Am aflat, apoi, ceva ce explica totul. Criticul fusese

coleg cu *Dinu Lipatti*, la Paris, şi cunoştea foarte bine muzica românească. Am luat afirmația lui ca pe un compliment, nu ca o critică. Sunt sincer, spunându-vă că voisem ca lucrarea să fie receptată ca un *blues*, ca un *dixieland*, dar el a simțit în melos adevăratele *rădăcini*. Mi-am dat atunci seama că nu pot scrie nimic, oricât de mult voiam să fiu de american, deoarece ceea ce era în mine înrădăcinat venea din copilărie, din trecutul părinților, strămoşilor mei.

La drept vorbind nu prea ştiu la ce vă referiți. Vă spun, însă, ca muzician, că în *spectrul* nostru cultural există, de mii de ani, o zonă ce a reuşit să păstreze arhetipuri specifice, despre care însuși Bela Bartok vorbește cu admirație.

Mi-am făcut duşmani la Academie, la Uniunea Compozitorilor, când am spus că cel mai mare compozitor român este Bela Bartok. Am spus asta pentru că e al nostru, s-a născut în România şi nimeni nu a cunoscut muzica românească mai bine ca el, nimeni nu a folosit-o mai ingenios ca el. De fapt mi-am făcut duşmani şi dintre unguri şi dintre români. Sigur, aici trebuie pronunțat numele marelui Enescu. Numai că Enescu e de origine română, dar să ne înțelegem, e compozitor francez.

Nimeni nu a asimilat folclorul nostru, nimeni nu l-a cunoscut mai bine ca Bartok. A studiat muzica din nordul Ardealului, Valea Izei, Săpânța, Negrești. La moți. Românii de acolo au reuşit să păstreze muzica, obiceiurile, până şi îmbrăcămintea. Nu ştiu cum au reuşit să se ferească de orice influență străină, pentru mine reușita lor este de-a dreptul un miracol. Am o lucrare, **Jocuri Doi** în care, când se țăpurește ca la nuntă în Negrești, nouă ca nouă, dar şi străinilor li se ridică părul pe brațe.

Sigur, muzica moldovenească are valoarea ei, cea bănăţeană pe a ei. Eu, bănăţean fiind, nu am folosit atât arhetipurile bănăţene, cât cele din nordul Ardealului, simțind că ele sunt mult mai vechi, deci de valoare mai mare. Firește că şi oltenii au valorile lor, dar…

- Acum v-aţi întors acasă. De când?

- De vreo trei ani, de când am ieşit la pensie. Eu le zic, în glumă, că nu am *ieşit* la pensie, am *intrat* la pensie. Pensia

mea e atât de mică, încât crezi că a *intrat la ap*ă. Am trei ani de când nu mai lucrez, dar merg acolo de două-trei ori pe an. Am acolo *copiii* mei, elevii mei, prietenii mei, mai dirijez, predau la universităţi. Aici m-au dat afară din universităţi, deoarece legea lui Boc preciza că eram prea bătrân pentru a mai ocupa o catedră, în timp ce eu am avut profesori de 85 de ani. Când am început Conservatorul, Jora avea 85 de ani, Florica Musicescu, 82. Nu l-a întrebat nimeni pe Jora câți ani avea, noi fiind fascinați de prestațiile maestrului la orice oră de curs. Și rețineți un amănunt – maestrul Jora avea, din primul război mondial, un picior de lemn, noi ridicându-l pe brațe de câte ori avem ore cu dânsul, deoarece nu putea să urce scările.

Când m-au dat afară, aveam 67 de ani. Venisem din America, făceam naveta la Academia *Emanuel* din Oradea. Era o academie baptistă. Eu nu sunt baptist, am ajuns, însă, acolo pentru că a venit rectorul la mine, în America, să mă invite să predau acolo. Nu aveau profesori cu doctorat şi a venit, m-a rugat… și am făcut naveta București-Oradea ani de zile în fiecare primă săptămână din lună. După aceea, a venit legea care spunea ce spunea şi m-au dat afară. Însă, în timpul acesta eu predam în continuare. Am trei universităţi americane care mă invită. E drept, nu mai predau continuu, dar la Saint Rose University din Albany, care este una din cele mai vechi universităţi din America, am sala mea, în care predau master class. Mă duc primăvara, ori toamna. Ce-i drept acum au apelat, din nou, la serviciile mele. O să predau la Timişoara, din octombrie, nişte cursuri speciale de semantică muzicală. M-a invitat noua decăniţă de acolo. Și-a cerut scuze pentru întreruperea activitații. Eu am făcut orchestre cu ei nişte ani de zile și dânsa a zis: *Vreau să reparăm nişte greşeli și dacă acceptați, veniţi.* M-a invitat să fac *full time*. Predau o dată pe săptămână un curs de semantică muzicală, disciplină în care nu prea avem specialiști.

- Cu atâta istorie trăită în familie, în mod personal, cu atâtea perioade pe care le-aţi străbătut, cum vedeţi timpul de astăzi, aici, în România?

- Întrebare grea. Nu sunt Mafalda, nu am viziunea unui ins capabil să răspundă la o asemenea întrebare. Am, în schimb, o speranţă. Cred în poporul român, unul dintre cele mai vechi din Europa, din lume, cred în istoria şi menirea lui. Cu aceste rădăcini n-am dispărut, nu vom dispărea niciodată. Noi suntem generoși, prietenoși, respectuoși. Din păcate, în zilele noastre nu avem – poate zic o prostie, dar asta simt – conducătorii de care are țara nevoi. Pe de o parte se ceartă, se acuză reciproc, pe de alta jupuiesc țara împreună! O bătrână de lângă mine, cu o pensie de 80 (**optzeci!)** de lei, m-a întrebat odată: *Domnule, ce să cumpăr din piaţă cu trei lei – o lumânare sau o pâine?Mai bine o lumânare, că mai îmi fac o mămăliguţă şi cu o ceapă.* Trist! Da, la bătrânii noştri nu se gândesc, în schimb ei își măresc salariile, pensiile, cu o nesimțire imposibil de acceptat. Când le spun că în România pensia mea, după 20 de ani petrecuți la Universitatea din Iași, e de 200 de euro (822 de lei), americanii par nedumeriți de nemulțumirea mea. *Păi 200 de euro pe săptămână nu-i rău*. La ei salariile și pensiile se dau săptămânal. *Nu e pe săptămână, domnilor, pe lună!* Atunci atitudinea e dintr-o dată alta. *Nu se poate, 200 euro pe lună. Şi cum trăieşti?* Din fericire, am și pensia din America, cei 200 ducându-se pe benzină.

- Faceţi parte dintr-o generaţie de mari oameni de cultură. Încercaţi să puneţi în lumină următorul adevăr. Aţi trăit într-o perioadă în care erau constrângerile acelea comuniste şi, totuşi, v-aţi afirmat. Acum există libertate. Credeţi că în această libertate vom avea personalităţi de talia dumneavoastră?

- Nu înseamnă că în momentul în care ai libertatea religioasă, politică, de toate felurile, apar valori de spirit. Dar sper că va fi așa. Noi am avut totdeauna poeți mari, actori mari, sportivi deosebiți, profesori, medici, ingineri. Adevărata noastră tragedie e că **mințile cele mai strălucite pleacă.** Absolvenții noștri, cu studii pe banii Statului român, sunt primiți cu brațele deschise peste tot, ei plecând, deoarece guvernanții noștri nu le oferă un trai decent. Nu spun bun, spun decent. Avem valori, **dar valorile trebuie să fie tratate cu respect!** Pe de o parte mă bucur că universitățile din lume au specialiști români, dar…

Am fost internat în spital, nu de mult, pentru o operaţie de paratiroidă. Şi stau trei medici lângă mine, directorul spitalului, chirurgul şef şi şeful de – nu mai ştiu ce şef –, întorcând hârtiile pe toate părţile, destul de descumpăniţi. La un moment dat unul a zis. *Ia cheamă-l pe Manea, să vedem*. Eu am tresărit. Manea?! Păi ăsta trebuie să fie un Manea de-al meu, mi-am zis. Şi intră un tânăr, un copil de 30 de ani, citeşte hârtiile: *Paratiroida 3, trebuie extirpată!* Unul dintre ei, de parcă el ar fi dat verdictul: *Aţi văzut? Ce v-am spus eu*? Şi atenţie, românul nostru bătea spre 30 de ani, cei trei având 65, 60, respectiv 58 de ani!

Am schimbat după aceea câteva vorbe cu românul nostru. Era din Târgu Mureş, unde a şi absolvit facultatea. Desigur ştiţi, dar eu mă repet cu imensă plăcere: în Târgu Mureş sunt cele mai performante clinici din Europa!

În clinica aceea profesa, deci, un român. *E cel mai bun diagnostician din clinică*, mi-a spus un alt medic. *El e din Timişoara, ca dumneavoastră. Eu sunt aici de cinci ani, el de trei.* Ambii fuseseră bine primiţi, ambii erau bine văzuţi. *Dar a trebuit să dăm examene, pe care le-am luat fără nici o problemă.*

Deci ei acolo, şi ştim de ce, alţii în Olanda, Germania, Austria, Canada şi nu mai ştiu pe unde, în timp ce noi avem cea mai redusă rată de medici pe cap de locuitori din Europa! Stau mai bine decât noi şi albanezii. Şi încă ceva ce mă doare, faptul că **moare limba română**. Pe stradă, în tramvai, dar ceea ce e şi mai grav, la televizor, la radio, fel de fel de inşi, papiţoi sadea ce se vor însă somităţi culturale, o dau cu *site*, cu *ok*, cu *cash*… Păi ce, *saitul* meu, vorba aceea, domnule papagal, ori ţi-ai uitat cumva limba maternă, paternă, strămoşească? Păi eu vorbesc graiul bănăţean când mi-s la mine, la Câlnic, când mă duc la Săpânţa, vorbesc ca în Ardeal, când mă duc la Iaşi vorbesc cu acşent, ca ei, ca românii de acolo.

- Dacă aţi deschis discuţia despre dialecte, se ştie că noi avem vreo cinci-şase dialecte. Dar bănăţeanul se înţelege cu ardeleanul, cu moldoveanul, cu basarabeanul. Vorbim, firește, şi limba română oficială. În Italia sunt peste 1.200 de dialecte, unele la nivel de limbi străine. Toscana, calabreza, piemonteza,

lombadra nu sunt dialecte, sunt de-a dreptul limbi străine. Doi italieni, unul vorbind doar toscana, celălalt calabreza, nu se pot înțelege între ei. Să revenim la afirmațiile unor așa numiți lingviști, care susțin că…

- Nu-nu-nu, opriți-vă, știu ce vreți să spuneți. Nu academicienii noștri, despre care, mă rog, știți ce vreau să spun, ci oameni de știință străini ne oferă posibilitatea să fim mândrii că suntem români. Câteva nume, câteva citate. Miceal Ledwith (consilier papal): **nu limba română e limbă latină, ci limba latină e o limbă românească**. Marija Gimbutasca (om de știință american**): România este vatra a ceea ce am numi Vechea Europă;** Marco Merlini (arheolog italian): **Scrisul s-a născut în Europa, pe Valea Dunării…**

Am avut un prieten pe malul adriatic, în Molfetta. Este acreditată ideea că majoritatea soldaţilor lui Traian erau din regiunea molfetteză. După războaiele daco-romane, mulţi soldați au rămas aici, căsătorindu-se cu dacele noastre. Numai că molfettezii vorbesc ca noi. El zice, bunăoară… *mamă-ta*, nu *mama tua*. Dar când sicilianul merge, să spunem la Torino, nu înţelege nimic.

- Compozitorul a lăsat la o parte ştimele pe hârtie, ce vedem aici ne surprinde. Pregătiţi un concert, lucrând pe calculator. Am înţeles că în această perioadă aveţi mai multe proiecte, inclusiv unul de mare recuperare. De fapt se ştie, sunteţi specialist în recuperare, în retranscrierea şi orchestrarea unor lucrări clasice, legate de Enescu.

- S-a descoperit recent un manuscris al unei opere scrise de Enescu în 1904, când avea 23 de ani. Până atunci scrisese doar rapsodii, altceva nu. Aceasta e singura colaborare a lui Enescu cu Eminescu. E vorba de o operă scrisă pe *Strigoii* lui Eminescu. E, de altfel, singura lucrare a lui Enescu în limba română, în care poemul lui Eminescu nu e modificat. Din păcate, lucrarea s-a pierdut; din fericire a fost găsită într-o colecţie particulară, undeva în Belgia, după mai bine de o sută de ani. Și-au dat seama că e vorba de Enescu, fiindcă pe o pagină se găsea o semnătură, numele unui oraș, o dată: **Enescu, Monte**

Carlo, 1904. Au sunat imediat la New-York, din întâmplare la o editură unde eu am lucrat ani de zile, solicitând un dirijor care să orchestreze lucrarea. Editorul a întrebat: *Cine sunteţi? Sunt ambasadorul Belgiei în România. A, Budapest…* Mă rog, americanii, cu cunoștințele lor geografice… *Nu, domnule, sunt la Bucureşti. O, dar colaboratorul nostru se află chiar acolo, s-a mutat în România*. În fine, aşa m-am trezit cu ambasadorul Belgiei la Câlnic, într-o mașină de 12 metri, că abia a întors-o la mine în stradă. A venit cu manuscrisul, nu putea trimite prin poştă un asemenea document, am lucrat pe el anul trecut, nouă luni de zile.

- Care erau dimensiunile manuscrisului?

- Peste 200 de pagini, format mare. Lucrarea mi-a ocupat tot biroul. Enescu era migălos, scria mărunt, şi corectură peste corectură cu roşu, cu negru, cu verde. Ca să mă descurc, am folosit o lupă cât o farfurie. M-a ajutat singurul nostru academician care este compozitor, Cornel Ţăranu, de la Cluj. Din păcate, Cornel nu mai vede bine. În fine, în octombrie se va monta la Viena. Când e să se *lege*, se *leagă*. La Viena avem un dirijor tânăr, Bebeşelea, care a fost asistentul meu când făceam orchestra de tineret la Sibiu. Actualul președinte, Johannis, ne sponsoriza. Sarcina noastră era să formăm în oraș o orchestră de prestigiu. Am adus, de aceea, la Sibiu tineri din toată ţara, am făcut cursuri de vară, i-am selectat. Gabriel Bebeşelea era asistentul meu, atunci fiind, încă, student la Cluj. Acum face o carieră foarte frumoasă, are o bursă la Viena, s-a împrietenit cu cele mai mari personalităţi de acolo. Ei bine, ce vă voi spun acum o să vă tulbure. O să vă revolte. Când au aflat de manuscris, de orchestraţia nouă a unei opere de acum 115 ani a lui Enescu, s-a montat **întâi la Opera din Viena, nu la București**! Că, terminând bursa – vorbesc de fostul meu student, implicit de condițiile și promptitudinea de acolo! – i s-a oferit imediat posibilitatea s-o prezinte publicului. Acum e dirijor la Opera Română din Cluj, unde se va monta, însă nu știu când. Ceva mai târziu…

Până una alta, clujenii o să-mi pună în scenă o comedie muzicală, pe care eu am prezentat-o la Iaşi acum 45 de ani.

Numai că, în momentul în care am rămas în America, a fost scoasă din program. Am găsit partiturile la un anticariat. Le-a găsit de fapt un prieten, care le-a cumpărat cu 200 de lei şi mi le-a făcut cadou de ziua mea. Eu, când le-am văzut, mai-mai să-mi pierd mințile. Le credeam pierdute. Am refăcut materialul, vorba aceea, l-am adus la zi, l-am dus la Cluj. Noul director al Operei Române din Cluj, un cântăreţ foarte bun, cu deschideri extraordinare, a zis: *Asta îmi trebuie mie, că este un musical românesc, cu personaje româneşti, cu Ileana Cosânzeana, Făt-Frumos, Zmeul, Păcală şi Tândală… numai că se întâmplă într-o epocă modernă, iar Ileana Cosânzeana fuge cu Zmeul, adică este o comedie muzicală deosebită.*

Eu am orchestrat mult din Enescu, toate liedurile lui. Suita opus 10, cântată în toată lumea, e orchestrată de mine. Nu a sesizat, însă, nimeni că această lucrare pentru pian este ca o simfonie. La Festivalul *Enescu* s-au cântat orchestraţiile mele după Enescu.

- Pentru final… Maestre, care sunt proiectele dumneavoastră de perspectivă şi dacă sunteţi optimist pentru timpul ce va veni.

Eu sunt un ins încrezător. Nu ştiu dacă optimist, dar încrezător sunt. Adică nu cred că neamul acesta poate să dispară aşa uşor, că valorile noastre, oricât de mult ar fi expulzate din ţară – pe cine ştie unde, Canada, Argentina, Australia – se vor pierde în timp. Am prieteni, destui prieteni în Australia, care acolo fac carieră frumoasă. America, de asemenea, e plină de români. Eu tind să cred că această hemoragie de inteligenţă, cum îi spun eu, are şi partea ei bună. Faptul că avem peste tot medici, ingineri, cercetători, muzicieni, sportivi, **înseamnă că avem de unde**! **Punct!**

HORIA LIVIU POPA
repere biografice, sumar bibliografic

Repere biografice. Născut – 4 noiembrie 1940, Timişoara, pregătirea preuniversitară la Timişoara, absolvă Facultatea de Mecanică în 1963, doctor inginer din 1980, studii post-doctorale în anii 1980-2000, burse de studiu şi stagii de cercetare/ predare în Germania, Franța, Spania, Statele Unite, Austria; în prezent profesor universitar emerit, activ la Universitatea Politehnica Timişoara, membru al Asociaţiei Generale a Inginerilor din România (AGIR), al Camerei de Comerţ, Industrie şi Agricultură Timiş (CCIAT), Asociaţiei de Cercetare Multidisciplinară Vest (ACMV), Asociaţiei Managerilor şi Inginerilor Economişti din România (AMIER), International Knowledge Network for Managers, Specialists and Academics about Management (12 manage, Bilthoven, Olanda), Clusterului de Energii Sustenabile din România ROSENC, Vicepreședinte al Comitetului Român de Istoria și Filosofia Științei și Tehnicii (CRIFST), Academia Română, Filiala Timişoara.

Sumar bibliografic. Cărți publicate: 33 (şase în străinătate), lucrări ştiinţifice publicate: 197 (32 în străinătate), contracte de cercetare proiectare 82 (15 în străinătate) Cărți: *Prelucrarea prin eroziune în construcţia de maşini*, Timişoara, Editura Facla, 1983; *Concept strategic de dezvoltare economică şi socială a zonei Timişoara*, Timişoara, Editura Brumar, 2000 (română, engleză); *Managementul şi ingineria sistemelor de producţie. Metode de analiză, evaluare, proiectare şi decizie*, Timişoara, Editura Politehnica, 2001; *Management strategic*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 2002; *Bazele managementului calităţii*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 2002; *Teoria şi ingineria sistemelor. Concepte, modele, metode, competitivitate*, Timişoara, Editura Politehnica, 2003; *Managementul competitivităţii serviciilor*, Timişoara, Editura Politehnica, 2008; *Strategie de dezvoltare*

economică a Banatului în Regiunea transfrontalieră România – Serbia 2010-2015 (română şi sârbă), Timişoara, Editura Politehnica, 2009; *Microeconomie şi competitivitate sustenabilă*, Timişoara, Editura Solness, 2013; *Cap. Filosofia şi istoria în universităţile din secolul 21,* Timișoara, Editura Universității de Vest, 2017. A publicat articole în domeniile: inginerie, management şi guvernarea competitivităţii, managementul şi marketingul organizaţiilor şi clusterelor, ingineria industrială – sisteme tehnice, tehnologice şi de producţie competitive.

SĂ NU UITĂM UN ADEVĂR FUNDAMENTAL: CEL MAI CONVINGĂTOR MOD PRIN CARE PUTEM PREZICE VIITORUL ROMÂNIEI, ESTE SĂ-L CREĂM

Horia Liviu POPA, inginer,
profesor universitar emerit.

Domnul Horia Liviu Popa este inginer. Am fost colegi de liceu dar, după absolvirea acestuia, am *apucat* pe drumuri diferite, el ajungând o somitate națională, internațională, în tehnică. E profesor universitar, unul dintre puținii specialiști de elită în Inginerie și Management, cărțile semnate de el *Manual de inginerie economică: Managementul strategic; Managementul și ingineria sistemelor de producție: Metode de analiză, evaluare, proiectare și decizie; Teoria și ingineria sistemelor, concepte, modele, metode, competitivitate* etc, fiind de ani buni *instrumente* necesare oricărui inginer preocupat de misiunea profesiei sale.

- Domnule profesor, cunoaștem și aplicăm în România demersurile realizării progresului, învățând în același timp de la alții și inovând cu forțe proprii ?

1. În Sistemologie, în Inginerie și Management, în Geopolitică/ Politică și Administrație, în Economie, în orice

domeniu, se știe astăzi că progresul durabil/ sustenabil al entităților antropice (de la persoană, familie, organizație/ întreprindere, localitate, regiune, sector/ ramură, țară, federație de țări, la Umanitate), ca formă dorită a schimbării, presupune realizarea ciclică, permanent bine corelată, a programelor, structurilor, proceselor și performanțelor virtuoase în domeniile lor de existență. Schimbarea ciclică definește prima lege universală în Univers/ *Multivers* și se desfășoară atunci când mase critice de componente virtuoase (valoroase), respectiv vicioase (non-valoroase), se relaționează, se cumulează și generează cicluri ale progresului respectiv, ale regresului și dispariției entităților. Ciclurile scurte de progres generează, prin cumulare, progresul durabil (pe termen foarte lung)/ progresul sustenabil (pe termen nelimitat). Progresul durabil/ sustenabil al entităților antropice este determinat de resursele, procesele și caracteristicile „produselor" realizate, considerate în sensul foarte larg al cuvântului:

- disponibilitatea resurselor în mediile externe și interne;
- competitivitatea (calitate/ consum de resurse) durabilă/ sustenabilă a produselor în mediile lor externe;
- inovarea integrativă care determină complexitatea și calitatea optimă/ suboptimă a produselor, a mediilor lor externe;
- cultura progresului care stimulează inovarea, diversitatea optimă a produselor și calitatea mediilor lor externe;
- bunăstarea internă și externă (în toate mediile externe) entităților antropice.

O descriere simplificată a etapelor generale ale ciclurilor progresului uman durabil/ sustenabil ar putea fi:

(1) asigurarea în mod durabil/ sustenabil a mediilor și resurselor interne și externe favorabile (proprii/ inovate/ atrase/ tranzacționate/ acaparate), necesare genezei, existenței și progresului entității considerate, pentru locația/ locațiile acesteia, având ca prioritate resursa „cultura progresului";

(2) realizarea identității durabil/ sustenabil competitive a entității, simultan cu respectarea alterității entităților minoritare interne, respectiv cu respectarea identității entităților externe;

(3) inovarea integrativă durabilă/ sustenabilă combinată atât proprie, cât și atrasă (pentru toate resursele, programele, structurile, procesele și produsele), în toate domeniile specifice entității, ca prim factor de progres;

(4) utilizarea echilibrată durabilă/ sustenabilă a avantajelor identitare, atât comparative (avantaje de resurse abundente și/ sau ieftine), cât și competitive (avantaje de culturi, management, tehnologii și produse performante, considerate în sens foarte larg) interne și externe entității;

(5) realizarea complexității optime/ suboptime atât interne entității, cât și în cadrul rețelelor externe, care includ/ în care se conectează entitatea considerată;

(6) realizarea diversității interne și externe optime/ suboptime, care să asigure ferm identitatea durabil/ sustenabil competitivă a entității;

(7) realizarea bunăstării interne și externe optime/ suboptime, durabile/ sustenabile, în ierarhia și diversitatea mediilor externe ale domeniului/ domeniilor de existență ale entității considerate, bunăstare favorabilă care să stimuleze neîntrerupt reluarea etapelor ciclurilor progresului,

După orizontul de spațiu-timp considerat, se face deosebire între progresul efemer, temporar, durabil (pe termen lung) și sustenabil (pe termen nelimitat), iar istoria Naturii și a Umanității relevă rolul central al competitivității entităților (capacitatea și abilitatea lor de a învinge / de a obține succesul în competiții) în realizarea progresului. Competitivitatea este determinată în primul rând de capacitatea concurențială proprie, iar abilitatea este efectul culturii și managementului/ autoguvernării performante ale entității antropice considerate. Sustenabilitatea, ca o calitate extrem de complexă, integrată intern și extern, este obiectivul major al Umanității în secolul nostru și în secolele viitoare, ea fiind determinată de cultura progresului, de inovarea integrativă și de competitivitatea sustenabilă.

Istoria și analizele de competitivitate/ de progres, respectiv de non-competitivitate/ stagnare/ regres/ dispariție, ale tuturor entităților antropice confirmă parcurgerea ciclică/ alternantă (prin

cicluri funcționale/ comportamentale/ generaționale) virtuoasă, respectiv vicioasă a etapelor generale ale schimbării. Imperiile de toate categoriile (devenite prea complexe, insuficient integrativ-inovative, generatoare de intoleranță, șovinism, ură națională și rasială, de inegalități crescânde, asuprire, extremism, genocid etc), reflectă cel mai bine, prin istoria lor, dispariția entităților prin cicluri vicioase comportamentale și generaționale, repetate accelerat spre sfârșitul existenței lor.

La nivelurile micro/ Mezo/ MACRO, cadrul de funcționare demo-social-cultural-economică este dat de combinarea favorabilă/ defavorabilă a „câmpurilor de ordine interne și/ sau externe (generate prin ideologii/ doctrine, religii, legi și reglementări, guvernare/ autoguvernare/ politici/ management etc.)", cu formele „competiției libere (generate de programe, procese, produse etc.)" în piețe și în celelalte medii externe care cer calitate/ valoare și asigură creșterea bunăstării. Calitatea, valoarea pot fi realizate, ciclic, numai prin selecția realizată de coopetiție (COOPErare & compeTIȚIE, când predomină cooperarea) și/ sau de comperare (COMPEtiție & coopeRARE, când predomină competiția). Progresul în natură și progresul antropic conștient tind să optimizeze/ sub-optimizeze corelarea „câmp de ordine & competiție-cooperare". Dar, nu întotdeauna optimizarea/ sub-optimizarea este fezabilă. Istoria sinuoasă a imperiilor, a țărilor, regiunilor și localităților, a tuturor organizațiilor care au eșuat, este dovada.

Evoluția cu autoreglare concurențială în câmp favorabil (ideologii/ doctrine, religii, legi și reglementări, guvernare/ autoguvernare/ politici/ management etc) care să prevină, să evite, să elimine rapid crizele periculoase de toate categoriile (resurse, identitate, populație autohtonă activă, climă, biodiversitate, economie, tehnologie, morală, securitate etc), este caracteristica economiei contemporane democrate moderne. Această evoluție este dificil, dar nu imposibil de realizat în condițiile globalizării, inegalităților, radicalismului și turbulențelor inerente acestora.

2. Experimentul comunist, în toate țările unde a fost introdus, a eliminat competiția liberă, a generat „dictatura proletariatului"

cu teroarea specifică, a eliminat proprietatea privată asupra mijloacelor de producție, a eliminat pluripartidismul politic, a generat cultul personalității, a colectivizat forțat agricultura, a industrializat forțat și dogmatic, a marginalizat valorile profesionale, a introdus planificarea/ comanda centralizată. Ca urmare, experimentul comunist a putut realiza relativ rapid dezvoltarea preponderent cantitativă în țările respective. Această dezvoltare preponderent cantitativă a fost legic insuficient competitivă (lipsea competiția internă reală, generatoare de valori), nu a putut asigura inovarea integrativă reală proprie, bunăstarea durabilă a populației, protecția mediului natural, competitivitatea durabilă. Progresul uman este confirmat, în final, de bunăstarea internă și externă durabilă.

3. Revenirea la economia concurențială contemporană a țărilor care au experimentat comunismul în Europa necesită perioade de tranziție, mai mult sau mai puțin lungi, și se desfășoară pe diverse căi, fiind supusă multiplelor crize interne și externe. În cadrul Uniunii Europene convergența (reducerea decalajelor, ajungerea din urmă a țărilor vestice dezvoltate) este o sarcină dificil de realizat dacă țara, regiunile și ramurile/ sectoarele, instituțiile și organizațiile ei nu sunt integrativ inovative și durabil competitive.

După 28 de ani de la abandonarea experimentului comunist România, în ansamblu, este poziționată încă în coada diverselor clasamente de performanță ale țărilor Uniunii Europene, ceea ce dovedește că demersurile realizării progresului nostru necesită îmbunătățiri continue și radicale. România trebuie să-și sporească eforturile comportamentale și generaționale de inovare cu forțe proprii, de creștere a calității managementului/ auto-guvernării, de dezvoltare a coeziunii și culturii progresului, corelat cu resursele valoroase de care dispune, cu oportunitățile și pericolele fără precedent caracteristice secolului XXI. Putem genera progresul sustenabil al României doar dacă suntem competenți, dacă inovăm cu forțe proprii și, în același timp, cooperăm, învățăm de la alții, dacă acționăm tot mai uniți pentru progres!

- Domnule profesor, pentru români au existat în secolul trecut două momente istorice de maximă importanță: Marea Unire (1918) şi Marea Revoluție (1989). Ca specialist în domeniile Inginerie și Management, vă rog să prezentați situația industriei din România înainte de anul 1918.

1. Anii 1918 și 1989 sunt repere extrem de importante pentru progresul istoric al României și marchează îmbunătățiri radicale în evoluția țării noastre. Dar, atunci când discutăm despre o națiune, despre un stat național, despre o federație de state cum este Uniunea Europeană, ne interesează progresul durabil (pe termen foarte lung)/ sustenabil (pe termen nelimitat) al țării/ federației respective, realizat multigenerațional, progres care asigură ferm identitatea entității considerate. Dacă se pierde identitatea, progresul va aparține treptat altor entități. Ca urmare, orizontul analizelor și prospectivei pentru națiunea română și România trebuie lărgit la circa 200 de ani, considerând intervalul „anul 1862 (primul Guvern unic Barbu Catargiu, după recunoaşterea Unirii depline a Principatelor Române) – anul 2068 (când România va aniversa 150 de ani de la Marea Unire)".

Pentru o țară sau o federație de țări, ciclurile de progres sunt generaționale, de durate de 30 – 40 – 50 de ani ale perioadelor de schimbări radicale. Pentru Țările Române premisele progresului modern încep în 1848 (viziunea modernizării și evoluția generată de pașoptiști), iar pentru România, ca țară independentă, perioadele sunt marcate de anii 1877 (independența) – 1918 (România Mare) – 1948 (începutul experimentului comunist) – 1989 (Revoluția anticomunistă) – 2018 (un posibil nou Proiect de Țară puternică, membră a unei puternice Uniuni Europene) – 2068 (o dorită și posibilă competitivitate sustenabilă a României). Observăm jocul perioadelor 30 – 40 – 30 – 40 – 30 – 50 de ani. Este adevărat, schimbările radicale în orice țară/ federație de țări se realizează cu capacități interne efective (nu întotdeauna suficiente), cu oportunități fructificate și cu intervenții ale forțelor exterioare necontrolabile (nu întotdeauna benefice). Cel mai bun mod prin care putem prezice viitorul anului 2068 al României este să-l creăm.

În secolul 21 este necesar să renunțăm la viziunea pe termen mediu – lung, de circa 10 ani, în prezent caracteristică, din păcate, Europei și României, și să adoptăm viziunea, strategiile pe termen prospectiv de peste 50 de ani, care să considere existența și comportamentul a cel puțin două generații umane succesive. Un Proiect de Țară, un proiect de Europă, trebuie să orienteze clar cicluri de progres pentru cel puțin 50 de ani. Dispunem de metodele „planificării scenariilor", planificare validată pe plan mondial, care ne permite elaborarea strategiilor românești pentru 50 – 100 de ani, corelate cu strategiile Uniunii Europene. Țările Asiei de est au tradițional o viziune prospectivă pe cel puțin +100 de ani, viziune care a contribuit esențial la poziționarea avansată a Japoniei, Coreei de sud, a Chinei în clasamentele actuale ale dezvoltării mondiale. De fapt, cei care au înființat România Mare au avut, atunci, în 1918, o viziune de progres pe termen nelimitat pentru poporul român.

2. Poziția geopolitică a Țărilor române, de „scut" al Europei de vest împotriva năvălitorilor asiatici, a determinat, în principal, întârzierea de circa 250 de ani a provinciilor românești față de țările din vestul Europei în ce privește inovarea și modernizarea post-medievală (prin urbanizare, școli și universități, psihologie, revoluție industrială, stat laic, economie, artă etc), care au permis accederea la o civilizaţie bazată pe raţiune, pe dezvoltarea ştiinţei, tehnicii şi culturii progresiste proprii. Civilizația de succes în Europa a fost cea occidentală, în vreme ce lumea bizantino-slavă, care ne-a trasat destinul medieval, a intrat în iremediabil regres și s-a degradat în fanariotism, balcanism, dezbinare etc. Aceasta explică, parțial, diferențele importante de civilizaţie, mentalitate, concepte şi stil de viaţă dintre români şi occidentali, până la mijlocul secolului XIX. Poporul român, umilit și disprețuit adesea de-a lungul istoriei, și-a dobândit cu greu demnitatea din vremurile moderne, construindu-și, de la 1848 până la 1859 / 1877 / 1918, țara numită România. Apoi, după anul 1859, cu eforturi și sacrificii mari, România s-a dezvoltat treptat, s-a înscris, alături de celelalte popoare, ca entitate durabilă a Europei și a Lumii.

3. Înainte de anul 1918 s-a remarcat, prin deschidere la inovare, Banatul (în 1871 la Reşiţa au fost construite primele locomotive de pe teritoriul Ungariei de atunci), zona Timișoara, care a marcat numeroase premiere europene și naționale: 1718 – prima fabrică de bere din România; 1728 – începe canalizarea râului Bega, primul canal navigabil din România; 1745 – se construieşte spitalul municipal, primul din România (cu 24 de ani înaintea Vienei şi cu 34 de ani înaintea Budapestei); 1760 – primul oraş al monarhiei cu străzile iluminate cu lămpi; 1854 – primul serviciu telegrafic din România; 1855 – primul oraş al monarhiei habsburgice cu străzile iluminate cu gaz; 1869 – circulă primul tramvai tras de cai de pe teritoriul României; 1869 – primele curse de pasageri pe canalul Bega, Timişoara fiind primul oraş din România care a utilizat acest mijloc de transport în comun; 1879 – prima rețea de telefonie din România (52 de abonaţi); 1884 – primul oraş din Europa cu străzile iluminate electric, cu 731 de lămpi; 1886 – prima staţie de salvare din Ungaria şi România; 1895 – prima stradă asfaltată din România; 1897 – primele proiecţii cinematografice din România; 1899 – circulă primul tramvai electric din România…

Încă din primii ani ai secolului XX, economia României a început să se dezvolte accelerat, dar ţara a rămas dependentă de agricultură. Producția industrială reprezenta doar o cincime față de producția agricolă, iar populația activă în industrie reprezenta 6-7% din cea activă în agricultură. 90% din populație era ocupată în agricultură și majoritatea proprietarilor erau moșieri, ce deținеau domenii de până la 10.000-15.000 de hectare, în timp ce țăranii posedau maxim un hectar. Nemulțumirea țăranilor a dus la răscoala din 1907, în urma reprimării armate fiind uciși peste 2.000 de țărani. Înainte de 1918, românii care locuiau în teritoriile deținute de Imperiul Habsburgic (Banat, Bucovina și Transilvania) au fost supuși unei politici de denaționalizare agresivă. Creșterea economică din acea perioadă s-a datorat creșterii populației orașelor, în unele dintre ele ajungându-se la o creștere de până la 150%. Cele mai importante ramuri ale economiei, în anul 1902, au fost industria alimentară – care

reprezenta aproximativ 30% din totalul firmelor – și industria chimică, cu 16%. În acea perioadă România avea cea mai mare producție de petrol din Europa, exporturile României fiind reprezentate de petrol și cereale, *leul* – susținut de rezervele în aur ale țării – fiind una dintre valutele de vârf ale Europei.

În anul 1919 provinciile românești aveau un aport diferit la producția industrială: 53% Vechiul Regat (Muntenia, Moldova, Dobrogea); 27% Transilvania; 11% Banatul; 5% Bucovina; 4% Basarabia. Aceste date statistice reflectă destul de exact și distribuția industriei din România înainte de 1918. Deceniile premergătoare Primului Război Mondial au avut un rol decisiv pentru dezvoltarea economică. În majoritatea domeniilor, economia se îndrepta spre forme europene, moderne, țara se dezvolta neîncetat, industrializarea luase un avânt puternic, infrastructura modelului capitalist de economie începea să prindă contur, guvernele României încurajau întreprinderea particulară modernă, rolul Statului de întreprinzător și reglementator dovedindu-se important și de neînlocuit pentru progresul economic.

Primul Război Mondial, început în 28 iulie 1914, a întrerupt modernizarea economiei românești din cauza diminuării schimburilor economice cu statele beligerante, a investițiilor mari în echiparea armatei române, a reducerii exporturilor și importurilor (România fiind țară neutră militar), a împrumuturilor din Anglia și Italia. După intrarea în război de partea Antantei, în august 1916, pierzând aproximativ 2/3 din suprafața țării, Guvernul și armata s-au refugiat în Moldova unde, cu ajutorul aliaților, au reușit să oprească înaintarea forțelor inamice prin luptele aprige de la Mărăști, Mărășești și Oituz. În decembrie 1917 s-a semnat, la Focşani, Convenţia de armistiţiu dintre România şi Puterile Centrale, însă în condiţii mai mult decât dramatice. În momentul în care circumstanțele i-au permis, România a declarat război Puterilor Centrale (noiembrie 1918), iar la 1 Decembrie 1918 a avut loc Marea Unire a Principatelor Române. După război, economia României era distrusă de jaful Puterilor Centrale și din cauza distrugerilor provocate de război.

Trebuie să remarcăm, însă, faptul că **România Mare s-a format și grație limbii** sale. Limba este ultimul determinant al culturii și identității unui popor, iar limba română, unică în regiune, a asigurat României o puternică identitate națională, ce i-a permis să treacă peste adversități și să devină stat național, în ciuda faptului că a fost ocupată și dezmembrată în timpul războaielor mondiale, în ciuda invaziilor austriecilor, rușilor, turcilor, bizantinilor.

- Putem folosi cuvântul reviriment pentru industrie după constituirea României Mari? Dacă da, în ce zone, în ce orașe se poate vorbi despre acest fenomen?

După Marea Unire din 1918 România avea un potențial economic foarte mare datorită noilor teritorii dobândite după încheierea Primului Război Mondial. Datorită acestor teritorii, potențialul anumitor ramuri ale economiei a crescut foarte mult față de perioada antebelică: suprafața agricolă a crescut de la 6,5 milioane hectare la aproximativ 14,5 milioane; fondul forestier a crescut de la 2,6 milioane hectare la 7,4 milioane hectare; rețeaua feroviară a crescut de la 4.200 km la 11.000 km; capacitatea anumitor industrii a crescut cu până la 400% (industria chimică, electrotehnică). Dar, chiar dacă avea un potențial mare, economia României era mult slăbită, ajungând la nivelul din anii 1907-1910. Concret, producția țării se situa la 20-25 % față de perioada antebelică (1913-1914), România, mare exportator de cereale înainte de război, ajungând să importe cereale pentru a asigura consumul intern.

Pentru a redresa economia și pentru a asigura independența economică a României cât mai repede, Statul român a început să se implice în economie. La nivelul Guvernelor s-au înființat mai multe ministere în toate sectoarele economice, Statul român implicându-se în importul de utilaje și materii prime, necesare relansării economice. Astfel, prin acordarea de credite, Statul a sprijinit înființarea și dezvoltarea multor întreprinderi industriale, inclusiv metalurgice și constructoare de mașini, cum ar fi Uzinele de Fier și Domeniile Reșița (UDR), Malaxa (București), Întreprinderea Aeronautică Română IAR (Brașov), Uzinele Titan (București).

Criza economică din 1929 a ajuns în România la începutul anului 1930. După un deceniu de creștere economică și de mari speranțe, România intră în criză, fără să ia măsuri care să reducă efectele crizei globale asupra economiei. Bursele s-au prăbușit, companiile care erau mândria țării au început să se confrunte cu probleme financiare, rata șomajului a început să crească într-un ritm alarmant. Din cauza crizei economice și a efortului de achitare a datoriei externe, deficitul bugetar a suferit o creștere continuă. Această criză avea să se termine pentru România pe la jumatatea deceniului patru.

În perioada interbelică România a avut una din cele mai mari creșteri economice din lume (circa 5.5% anual). Datorită rezervelor mari de petrol și investițiilor făcute în industria petrolieră, România se clasa pe primul loc în Europa și pe locul șase în lume din punct de vedere al producției de petrol (1936), pe locul doi la producția de gaze naturale (1937), în primele locuri la producția de aur, ocupând locul doi în Europa, după Suedia. În perioada 1938-1939 România își putea asigura aproximativ 80% din necesarul intern de produse industriale, producând o cantitate mare de produse petroliere, locomotive, instalații petroliere, autobuze, produse ale industriilor ușoare și alimentare etc. Industria de aeronave din România datează din 1925, când prima fabrică de avioane și-a început producția la Brașov. O mare realizare a industriei românești au fost avioanele IAR 80 și IAR 81 care, la acea vreme, ocupau locul 3 în Europa, respectiv locul 4 în lume după viteză și altitudine de zbor.

Agricultura a rămas cea mai importantă ramură a economiei, aceasta trecând prin cea importantă reformă agrară din lume la vremea respectivă. S-au expropriat aproximativ 6 milioane de hectare (65% din total), iar 1,5 milioane de familii au primit 3,5 milioane de hectare de teren arabil și 2,5 milioane hectare de pășuni. Deși producția la hectar, atât la porumb cât și la grâu, era mult sub media europeană, România, datorită suprafeței arabile mari, se situa pe primul loc în Europa și pe locul cinci în lume la producția de porumb și pe locul patru respectiv zece la producția de grâu, ocupând însă primul loc în lume la producția de floarea soarelui, multe decenii fiind în top 10 mondial.

În perioada 1921-1938 datoria externă a României a ajuns de la trei miliarde de lei la 80 de miliarde de lei. Dacă în anul 1933 datoria externă consuma circa 35% din buget, aceasta a ajuns să consume în anul 1938 aproximativ 6-7%, ceea ce reprezenta un nivel suportabil pentru populație. În perioada interbelică, România a început să se transforme dintr-o țară agrară într-o țară industrial-agrară – la export locul cerealelor fiind luat de petrol. Din păcate, creșterea economică a luat sfârșit în 1939, când a început cel de-al Doilea Război Mondial și schimburile comerciale ale României au fost grav afectate.

- Ce personalități s-au remarcat în domeniul tehnic după Marea Unire?

Inovarea parcurge, în orice domeniu, trei mari etape: (1) creația; (2) acceptarea și finanțarea aplicării/ tranzacționării noilor soluții; (3) aplicarea largă în practică, în viața social-economică și culturală a noilor ”produse”. Evident, există mari diferențe de desfășurare a acestor etape în tehnică/ tehnologie, servicii, management/ guvernare, arte etc. Inovarea tehnică și tehnologică avansată se face majoritar prin tranzacție/ transfer de la cei care crează și aplică invenția cel puțin la nivel de model experimental/ prototip, având protecție prin brevet/ certificat de inventator. Invenția poate fi cumpărată de la deținătorul brevetului pentru a fi aplicată imediat și dezvoltată industrial, sau pentru a fi amânată/ blocată (de exemplu, unele invenții înregistrate de Nicolae Tesla). Inovarea tehnologică evolutivă se face pornind de la proiectarea cu forțe proprii a produselor similare cu cele existente pe piață sau, mai simplu, prin investiții cu import de tehnologii. Ceea ce contează pentru competitivitate sunt în primul rând inovările revoluționare/ disruptive care, aplicate în piețele și mediile externe globale, generează progres prin îmbunătățiri radicale durabile.

Spațiul Central-Est european a excelat în preistorie ca deosebit de creativ, dar în epoca modernă spațiul Vest european a devenit mai inovativ, datorită dezvoltării universităților, avansului antreprenorial, competiției între firme, existenței surselor de finanțare superioare Europei de Est. După anul

1700, Revoluția industrială a pornit și s-a accelerat în Europa de Vest, devenită, timp de peste 150 de ani generatorul transferului tehnologic mondial spre alte țări.

După anul 1918, România Mare trebuia să-și dezvolte atât formarea preuniversitară și universitară a populației în limba română în domeniile tehnologice, economice și manageriale, dar mai ales cea evolutivă (apropiată de tehnologii, management, produse existente), cât și cea avansată/ revoluționară. Starea economiei după anul 1918 nu a permis finanțarea îndestulătoare a inovării tehnice cu forțe proprii în România Mare, multe personalități remarcându-se pe plan mondial prin creativitate și inovare/ descoperiri radicale în domeniile de vârf ale epocii: aviație (Traian Vuia, Aurel Vlaicu, Henri Coandă, Anastase Dragomir); fizică (Ștefan Procopiu, Alexandru Proca); construcții metalice (Anghel Saligny); electrotehnică (Nicolae Vasilescu Karpen, Constantin Budeanu); sonicitate aplicată industrial și militar (Gogu Constantinescu); rachete cu combustibil lichid (Hermann Oberth); automobile (Aurel Persu); instalații de foraj rotopercutant (Ion Basgan), Nicolae Paulescu (insulina sintetică), utilaje de sudare șine de cale ferată și tramvai (Corneliu Micloși).

Până în anul 1940 un număr mare de ingineri, fizicieni, chimiști, medici, biologi, agronomi, economiști, juriști, profesori, umaniști, militari etc, cei mai mulți dintre ei formați în cele 23 de universități românești din Iași (începând cu 1813), București (începând cu 1818), Constanța (începând cu 1872), Cluj-Napoca (începând cu 1919), Timișoara (începând cu 1920), au contribuit substanțial la progresul economic și cultural al României. S-a creat o bază solidă pentru progresul științei și tehnologiei românești în deceniile următoare.

- Care a fost evoluția României după anul 1945 ?

Perioada septembrie 1939 – septembrie 1945 a celui de Al Doilea Război Mondial a fost cea mai grea perioadă prin care a trecut poporul român de la 1900 până în prezent. Trei tratate au destrămat România în anul 1940. Prin Tratatul Ribbentrop-Molotov, din iunie 1940, armata sovietică intră pe teritoriul

României și ocupă Basarabia și nordul Bucovinei; prin Dictatul de la Viena din august 1940 România pierdea în favoarea Ungariei o parte din Transilvania; prin Tratatul de la Craiova, din septembrie 1940, România pierdea în favoarea Bulgariei sudul Dobrogei. După aceste pierderi teritoriale, România a aderat, în 23 noiembrie 1940, la Pactul Tripartit, intrând astfel în alianță cu țările Axei, iar la 22 iunie 1941, România intra în război împotriva URSS, împreună cu Germania și aliații săi, cu scopul de a recupera teritoriile pierdute. Economia a suferit pierderi importante în urma cedărilor teritoriale, apoi, din cauza tratatelor făcute cu partea germană și în urma confruntărilor pe câmpurile de război, în urma bombardamentelor anglo-americane asupra instalațiilor petroliere de pe Valea Prahovei – producția de petrol scăzând în anul 1944 cu peste 50%.

În 23 august 1944, armata română a părăsit alianța cu Germania și a trecut de partea URSS, a aliaților săi, în perioada 23 august 1944 – 9 mai 1945, contribuind la efortul de război al aliaților și cu cantități importante de petrol, armament și alimente. După terminarea războiului, România – distrusă economic – a intrat în sfera de influență sovietică, trebuind să suporte și cheltuielile de război cu care a fost de acord la semnarea armistițiului cu URSS și aliații săi. Perioada postbelică a fost foarte grea pentru populație din cauza prezenței armatei ruse pe teritoriul României, a despăgubirilor enorme de război pe care România le avea de plătit. România a pierdut aproximativ un miliard de dolari până în anul 1944, circa 1,5 miliarde din 1944 până la sfârșitul războiului și alte 1,5 miliarde dolari după terminarea războiului, ca despăgubiri către alte state.

La 23 martie 1945 guvernul Petru Groza a început reforma agrară, fiind expropriate 1,5 milioane de hectare din care 1,1 milioane au fost date țăranilor și 400.000 hectare au fost păstrate în rezerva statului. În timpul reformei agrare au fost confiscate peste 9.000 de utilaje agricole, fiind desființată clasa moșierilor. La 8 mai 1945 a fost semnat un acord comercial cu URSS prin care se înființau sovromurile – Sovrompetrol, Sovrommetal, Sovromtransport, Sovromlemn, Banca Sovieto – Română etc

–, cu scopul de a exploata România cât mai eficient și mai rapid, până la desființarea acestora, în 1956. În iunie 1948 au fost naționalizate, fără despăgubiri, toate mijloacele de producție și întreprinderile private, după anul 1950 s-a început industrializarea accelerată a României, cu monopolul proprietății socialiste de stat și cooperatiste în toate ramurile economiei, cu conducere unitară centralizată, pe baza unui plan național unic pentru întrega activitate economică și socială pe cinci ani, pe un an. A fost dislocată o mare parte a forței de muncă spre centrele industriale nou formate, s-au rechiziționat de la proprietari și apoi s-au construit foarte multe locuințe, care erau date gratuit muncitorilor, au luat ființă cartierele muncitorești. În anul 1956, datorită revoluției anticomuniste din Ungaria, regimul de la București a luat câteva măsuri pozitive: creșterea salariilor muncitorilor și profesorilor, creșterea burselor pentru studenți, desființarea cotelor obligatorii de cereale. În anul 1960, Gheorghe Gheorghiu-Dej a orientat politicile astfel ca țara să devină independentă din punct de vedere economic față de URSS, care dorea ca România să fie ținută la nivelul de producător agricol al blocului sovietic. Industria a beneficiat de investiții importante, fiind construite unități de producție în toată țara, s-a realizat electrificarea țării, s-au creat noi locuri de muncă în toate ramurile economiei.

În 1965, după moartea lui Gheorghe Gheorghiu-Dej, Nicolae Ceaușescu preia funcția de secretar general PMR (PCR mai târziu), se schimbă numele țării din Republica Populară Română în Republica Socialistă România. Ceaușescu a reușit să dețină, în paralel, cele mai importante funcții în stat –, în 1974 fiind „ales" în funcția de președinte al României. În perioada în care a condus țara, Nicolae Ceaușescu a reușit să ducă o politică diferită față de celelalte țări comuniste – guvernele întreținând relații comerciale atât cu statele din blocul comunist, cât și cu cele din Occident. După industrializarea puternică a țării din anii 1950-1960, România avea nevoie de mari cantități de materii prime și de piețe de vânzare pentru produsele sale. Numai că produsele industriale românești nu erau competitive pe piețele

occidentale, România nedispunând de capacități proprii de inovare de vârf, de management performant. Din această cauză, guvernele au dezvoltat relații strânse cu țări mai puțin dezvoltate din Africa, Asia și Orientul Mijlociu, România oferind în schimbul materiilor prime, tehnologie și ajutor în instalarea și operarea acestor tehnologii. Treptat, România a devenit relativ independentă din punct de vedere economic față de URSS, ajungând printre cei mai mari producători din lume de produse petroliere finite, oțel, locomotive, avioane și instalatii petroliere, economia fiind orientată puternic autarhic. În această perioadă au fost dezvoltate foarte multe proiecte mari: hidrocentralele Porțile de Fier I și II, canalul Dunăre-Marea Neagră, peste 100 de hidrocentrale, multe rafinării și unități de prelucrare a minereului, proiectul centralei nucleare de la Cernavodă, rețeaua de metrou a Bucureștiului, Casa Poporului și multe altele, în toate sectoarele economice. Datorită aplicării unor noi tehnologii și irigațiilor, producția de cereale s-a dublat față de anul 1960. Mare parte a producției nu era adecvată exportului și, deși România era cel mai mare producător de cereale din Europa de Est, din cauza colectivizării și mentalității comuniste, agricultura producea mult sub potențialul ei. Anii ’80 au fost cei mai grei ani pentru populația României, achitarea datoriei externe a României, de peste 10 miliarde USD, determinând măsuri de austeritate extrem de dure: reducerea drastică a importurilor, creșterea exporturilor în detrimentul populației, raționalizarea nemiloasă a alimentelor de bază, a consumului de combustibil, energie electrică și termică, controlul și intimidarea populației de Securitate. În această perioadă, România era considerată țara cu cel mai scăzut nivel de trai din Europa, după Albania. După aproape 10 ani de chinuri, România a reușit să plătească datoria externă și, în februarie 1989, Ceaușescu a anunțat că România nu mai are datorii către alte țări.

Ceaușescu nu a reușit să depășească dogmele ideologiei comuniste, să inoveze pentru progresul durabil real al țării, iar înțelepciunea de a învăța de la alții din România sau din alte țări, din păcate, nu a avut-o, devenind treptat dictatorul

care, în decembrie 1989, a ordonat masacrarea revoluționarilor de la Timișoara, București, Cluj. Generațiile de comuniști din conducerea de vârf a Partidului Comunist Chinez, după multele atrocități comise, au reușit, totuși, să reorienteze China spre socialismul de piață, cu efecte surprinzătoare de creștere economică durabilă, promițătoare pentru populație, ceea ce în cazul nostru.

Eforturile populației României în perioada 1965 – 1989 nu au reușit să reducă semnificativ decalajele economice ale țării. Față de media europeană a PIB pe locuitor în 1988, de 9.725 USD și de cea mondială, de 3.853 de dolari, România – cu 2.624 de dolari – avea un nivel de aproape 3,7 ori mai scăzut decât cel european și se afla sub nivelul mediu mondial. La indicatorul PNB (produs național brut) pe persoană activă (productivitatea muncii sociale), față de o medie europeană de 17.217 dolari și o medie a țărilor dezvoltate de 32.793 dolari, la nivelul anului 1988 pentru România datele erau: nivel mai scăzut de 3,74 ori și respectiv de 7,13 ori. Sub aspectul randamentului la cereale, România se situa, la sfârșitul anului 1989, pe unul din ultimele locuri în Europa. Locul României în ierarhia mondială se poate reflecta și cu ajutorul indicatorului volumului exporturilor pe locuitor. Acesta era în 1988 de 453 USD pe cap de locuitor, față de media europeană de 1.885 de dolari și de o medie a țărilor europene dezvoltate de 3.635 dolari.

- Anul 1989, decembrie, Revoluția. Ce s-a întâmplat după acest moment în viața politică, economică… cu precădere în industria din România?

Din păcate, capacitățile politice, instituționale, de auto-guvernare și manageriale deficitare de după anul 1989, corupția extinsă și persistentă, lipsa de coeziune puternică, au generat în România utilizarea dezechilibrată a avantajelor identitare, contându-se exagerat pe avantaje comparative (avantaje de resurse abundente și/ sau ieftine), pe liberalizarea/ cedarea accesului străin la resursele naționale, ignorând fortificarea avantajelor competitive ale României (educație de înaltă calitate, capacitate concurențială proprie, inovare integrată preponderent

cu forțe proprii, cultură a competitivității sustenabile, procese și produse performante în piața globală, considerate în sens larg). Încă avem un decalaj de competențe, de mase critice virtuoase necesare realizării progresului accelerat al României, în același timp trebuind să cooperăm, să învățăm de la alții și, mai ales, să inovăm noi înșine.

Avantajele competitive ale țărilor din vestul Europei, nevoia de resurse și piețe, au determinat, după anul 1990, creșterea dinamică a investițiilor străine în țările Europei de Est – Germania, Olanda şi Franţa fiind cei mai mari investitori în această zonă. Avantajele investiţiilor în această regiune sunt evidente pentru firmele din aceste ţări – pot diminua costurile fără a muta producţia prea departe de pieţele tradiţionale, fără compromiterea standardelor interne de protecţie. După mai mult de 25 de ani de la abandonarea experimentului comunist, o caracterizare concentrată a economiilor țărilor est-europene o realizează indicatorul Poziția Netă a Investițiilor Internaționale (Net International Investment Position – NIIP). Acest idicator reprezintă diferenţa dintre activele financiare ale unei ţări şi datoria externă. Un coeficient NIIP pozitiv indică faptul că un stat este creditor, în timp ce o valoare negativă arată o țară îndatorată. Pe baza datelor *Eurostat* din anul 2015, situaţia țărilor est-europene care au coeficienţi negativi de investiţii, numite "ţări proprietăţi străine" se prezintă astfel: Cehia (-31,0%), România (-50,2%), Polonia (-61,1%), Ungaria (-64,1%), Slovacia (-69,6%). Țările est-europene au ajuns în aceste situaţii prin atragerea mult mai multor investiţii străine decât au exportat, deci decât au inovat integrativ, cu forțe proprii. Cuantumul investiţiilor străine în aceste economii, raportat la valoarea PIB-ului, este mai mare decât media dezvoltării statului respectiv. Europa de Est va ajunge, la un moment dat, să pledeze pentru aprofundarea integrării, aşa cum a pledat la început pentru aderarea la Uniunea Europeană, situație în care nu va mai conta unde este sediul companiei, deoarece o Europă unită va avea un buget comun, iar coeziunea economică va deveni inevitabilă.

După anul 1989 România a fost supusă unei dezindustrializări doar parțial justificate și este, din nou, reindustrializată, corelat cu evoluțiile tehnologice, economice și politice europene și mondiale, la începutul secolului XXI. Nu am dispus de capacitatea guvernamentală, managerială, tehnologică, de resurse și de competențe proprii pentru a moderniza și a inova competitiv, doar cu forțe proprii, majoritatea întreprinderilor românești, utilizând eficient fondurile europene. Cazul *Dacia Automobile Pitești* este ilustrativ: autoturismul Dacia Nova, asimilat meritoriu cu forțe proprii după anul 1990, nu a putut fi exportat, fiind insuficient competitiv, dar după anul 2000 investițiile transnaționalei Alianța Renault-Nissan în clusterul Dacia Group Renault Pitești, în asimilarea, modernizarea și producția familiilor Dacia Logan, Dacia Sandero, Dacia Duster, managementul performant au poziționat compania Dacia pe un cu totul alt loc și, în consecință, produsele devenind competitive în piața globală.

Mai tânără decât România, Uniunea Europeană se confruntă, la fel, cu deficiențe de competențe, de mase critice virtuoase, necesare realizării progresului sustenabil al continentului nostru în lumea globalizată. Putem și trebuie să cooperăm permanent în Uniunea Europeană, pentru a progresa împreună, îmbunătățind continuu, periodic, radical, România, minunatul nostru continent, lumea noastră unică. Să nu uităm: cel mai bun mod prin care putem prezice viitorul anului 2068 al României este să-l creăm.

VIOREL ROMAN,
repere biografice, sumar bibliografic

Repere biografice. Născut – 20 martie 1942 în comuna Lovrin, județul Timiș. Absolvă, pe rând, ciclul elementar, gimnazial și liceal la unitatea școlară *Eftimie Murgu* din Timișoara devenind, în anul 1960, student al facultății ISEP V.I. Lenin din București. Încheie aceste studii în 1965 apoi, în 1978, după susținerea examenului de Stat, urmează cursurile Institutului de documentare științifică din Frankfurt. În anul 1986 (1984-1986) obține, la Universitatea de Bremen, titlul de doctor în filosofie/istorie.

În paralel cu toate acestea, Viorel Roman desfășoară următoarele activități. Între 1963-65 urmează Şcoala de ofiţeri de rezervă Caracal/Radna; între 1966-1967 este economist stagiar la ONT Carpaţi, Timişoara; între 1967-1968 este economist la Sfatul Popular al Regiunii Banat; între 1968-1970 – redactor şi corespondent la „Radio Timişoara" şi „Radio Bucureşti"; între 1970-1972 este cercetător şi asistent la Universitatea Timişoara; 1972-1984 – docent şi referent la Universitatea din Bremen; în acelaşi timp, în 1978, absolvă Institutul de documentare stiintifica din Frankfurt. Din 1984 este consilier academic, pe viaţă, la Universitatea din Bremen; în 1985 este corespondent la „Vocea Americii"; în 1991 – director al proiectului UE – Tempus Transfer –Ro(mânia); în 1992 este expert al Programului Naţiunilor Unite pentru Dezvoltare; tot în 1992 este Profesor asociat al ASE București; 1993 – Profesor asociat al Universităţii din Timişoara; 1993 – Profesor asociat al ASE Chişinău; 1994 – Profesor asociat al Universității din Baia Mare; 1996 – Membru de onoarea al Senatului Universității din Baia Mare; 2000 – Membru al Academiei Româno-Americane (ARA) din Montreal.

Sumar bibliografic: *Rumänien im Spannungsfeld der Großmächte* (*România în sfera de interese ale marilor puteri*, 1774-1991, 3 volume), Offenbach, 1987-1991; *Politica economică românească. Strategia unei politici de dezvoltare,* Offenbach, 1988; *Revoluţia din Decembrie 1989,* Germania, Bremen, 1990*; România spre Piaţa Comună,* Bucuresti, 1992*; Imperiul, evreii şi românii,* Timişoara, 1994*; România în Europa,* București, Editura Tehnică, 1995*; Transilvania, Românii la încrucișarea intereselor imperiale,* București 1998*; Imperium & Limes,* Belgrad, 1999*; De la Râm la Roma,* București, Editura AgerPress Typo, 1999*; Capitalism ortodox, Timişoara 1999; Tranziţi. De la Revoluţia din România 1989 la războiul din Jugoslavia,* București, Editura Europa Nova, 2000*; Bucovina şi Basarabia*, Bucureşti, Editura Tehnică, 2002; Articole, interviuri, recenzii.

SUNTEM OCCIDENTALI PRIN ORIGINE, PRIN ORIENTARE, PRIN TRADIŢIILE NOASTRE

Viorel ROMAN, consilier academic profesor, doctor,
Universitatea din Bremen.

Venise într-o scurtă vacanţă la Timişoara, în primăvara lui 2017. Se bucură să ne revedem, are multe de povestit. Lecturile şi observaţia directă, meditaţiile, i-au limpezit ideile pe care ni le expune cu competență, cu convingere. O lume în permanentă mişcare, trăiri dense, schimbări de paradigme, orientări noi, preluate dinamic.

Întâlnirea noastră este şi ea o aventură. Timişoara, o terasă din Piaţa Unirii, sub bolta clădirilor vechi de trei veacuri. E încă răcoare. Dar nu într-atât încât să ne deranjeze. Ne instalăm, numai că nişte rafale de ploaie primăvăratică ne pun în mişcare. Încotro? Pretutindeni localuri cu muzică şi vorbe rostite tare. Ne adăpostim în autoturism, deoarece ploaia s-a înteţit. Dar până

una alta – gest reflex – am pornit reportofonul. Discuţia, pe care o reproducem în totalitate, are ceva din emoţia momentului.

– Viorel Roman, iată o dimineaţă destul de rece în Timişoara deși, până ieri, primăvara părea că și-a intrat în drepturi pe deplin. E 5 aprilie 2017. Întâlnirea noastră nu este întâmplătoare, face parte dintr-un șir de alte contacte cu personalități de seamă ale României. Ne vedem acum pentru a pregăti o nouă carte, un nou drum, un nou itinerar. De data asta cu o întrebare precisă: pentru poporul român secolul XX a marcat trei evenimente importante. Poate cele mai importante din istoria lui: **Marea Unire din 1918 (în Banat din 1919); invazia sovietică şi transformarea ţării într-un membru al lagărului comunist și Revoluţia din Decembrie 1989.** ***Este vreo legătură între ele?***

– Evident. România se află, dacă vreţi, la periferia Europei. E Limesul de la Marea Baltică la Marea Neagră. De 2.000 de ani, de la Imperiul Roman, Sfântul Imperiu Roman, până la UE/NATO de astăzi, trebuia făcut un Limes, **o cortină de fier,** la marginea popoarelor asiatice care au tot timpul tendinţa de a invada. Europa ştie că nu aceste ţări – cele Baltice, Polonia, România şi Turcia – pot opri invaziile de la Răsărit, dar au misiunea de a avertiza Occidentul, pentru ca el să se poată organiza, apăra, ca să nu retrăim situațiile din timpul invaziei mongole. Problema asta a fost discutată la *Conciliul de la Lyon,* din 1273, la care a participat şi Hoarda de Aur, când s-a luat decizia, de **a reface Limesul**. Să ne *punem* ochelari de politicieni. Prezenţa NATO, între Marea Baltică şi Marea Neagră de azi, e identică cu cea voită la *Conciliul de la Lyon*. În acest sens şi România Mare a fost un bastion al Occidentului împotriva invaziilor de la răsărit. De aceea au fost sacrificate, din punct de vedere spiritual, Transilvania, Maramureşul, Bihorul, Banatul, *date* adică pe mâna ortodocşilor moldo-valahi, subdezvoltaţi, din fostul Imperiu Otoman, persoanelor, după cum putem constata, incapabile să administreze eficient aceste regiuni din fostul Sfânt Imperiu Roman. Cu toate acestea, raţionalitatea Occidentului, încet-încet prinde cheag şi la Bucureşti, unde sistemul clientelar

neofanariot este, totuşi, greu de înlocuit. O tradiţie de 500 de ani nu poate fi schimbată în 100 de ani. Cam aşa se vede situaţia României, din perspectiva occidentală legată de Marea Unire.

Al doilea element, venirea ruşilor şi dictatura de dezvoltare este exact acelaşi lucru pe care îl urmăreau occidentalii, dar pe dos. Stalin a luat şi el decizia de a face un Limes al imperiului moscovit, forţând modernizare ţării, industrializarea ei. *Stalin şi poporul rus, libertate ne-au adus* – cunoaşteţi lozinca. A fost o dictatură de dezvoltare favorabilă românilor. Raţionalitatea occidentală a prins aici teren, dar s-a accentuat prea mult ideea Vechiului Testament. Adică s-a mers pe linia profetului Israelului Amos şi a emulului său modern, Karl Marx. Noul Testament a fost neglijat, persecutat, chiar interzis, aşa că toată această construcţie, fascinantă şi utilă poporului român, s-a prăbuşit în 1989. Revenind la perioada de tranziţie, între Vest şi Est nu se ştie prea exact ce se întâmplă, dar e clar că occidentalii vor din nou să refacă limesul din Ţările Baltice, Polonia şi România, împotriva invaziilor de la răsărit.

Al treilea element, Revoluţia, schimbarea de paradigme din 1989, este legată tot de Vechiul şi Noul Testament. Se ştie că în vechiul Israel, din 50 în 50 de ani, sau din 25 în 25 de ani în Roma papală de după marea schismă, se accepta, se voia un nou început. Sclavii erau eliberaţi, se iertau datoriile, se iertau păcatele etc. E necesar, se pare, e în natura umană, să înceapă periodic ceva nou, cum s-a întâmplat, de exemplu, şi după arderea Bibliotecii din Alexandria – mare tragedie culturală, dar care a fost urmată de căutarea unor noi paradigme. Întotdeauna arde ceva şi reînvie ceva, începe ceva nou. Asta a fost Revoluţia din 1989. Dictatura inspirată de Vechiul Testament, de Profetul Israelului Amos şi Karl Marx, s-a încheiat brusc şi Noul Testament, Biserica greco-catolică, creştinismul, în general, a fost reabilitat. România s-a integrat în UE şi NATO.

Aceste trei evenimente au marcat secolul trecut. Acum, secolul XXI ne pune în faţa moştenirii din 1918. Marea Unire a avut loc fără unirea cu Roma şi, drept urmare, noul stat pseudo-occidental, pseudo-legitim, se destramă. Anul 1944, venirea

ruşilor şi această formidabilă modernizare, industrializarea, emanciparea socială a milioane de ţărani care au venit la oraş, din păcate din nou fără legătură cu Roma, chiar împotriva Occidentului, au avut efecte nu întru totul dorite. În stenograma convorbirii lui Ceauşescu cu Papa Paul al VI-lea este evident că Ceauşescu era depăşit de evenimente, că nu înţelegea ce se întâmplă cu ţara sa, cu lumea, de aceea a fost scos brutal din scenă. Revoluţia este de fapt *eveniment eliberator*, periodic încă din Vechiul Israel şi de la Roma papală. Ce s-a întâmplat după 1989 este acelaşi lucru. Graniţele s-au deschis, se putea vorbi din nou liber, toţi au primit o locuinţă aproape gratis, toate datoriile s-au şters printr-o hiperinflaţie etc. Libertate! Indiferent cum le privim, sunt evenimente importante, nouă revenindu-ne sarcina de a vedea cum vom merge mai departe.

În condiţiile în care occidentalii au luat decizia de a ţine în această Românie democratică baze militare, de a nu o lăsa de izbelişte, avem şi noi obligaţii clare. Asta pentru că, dacă ne-am lăsa *pe mâna* baronilor ortodocşi moldo-valahi, vă daţi seama că aceasta s-ar prăbuşi, probabil, ca Cehoslovacia, Iugoslavia sau URSS. Eu zic că trebuie să ne bucurăm de acest sprijin al Occidentului. Adică ei sunt prietenii românilor într-o proporţie mai mare decât îşi dau seama. De aceea, ce fac în România prim-miniştrii infractori nu prea interesează, pentru că Occidentul are aici interese mult mai mari, clare şi *gândeşte* pe o perioadă lungă. Nu este vorba de Gigi, Udrea sau Ghiţă, personaje care la Caragiale ar fi avut mare succes. În Occident nimeni nu pomeneşte de ei. De aceea, sunt optimist, de fapt sunt convins că aici sunt şanse de emancipare, de dezvoltare şi de siguranţă, dacă e să ne raportăm la marile evenimentele din 1918, 1944 şi 1989.

– Cu ani în urmă, pornind de la democraţia franceză, Europa a fost **centrul lumii.** ***Se pare, însă, că democraţia are şi părţile ei negative. Să nu uităm că la ora actuală în Marsilia, Paris, Roma, Bruxelles, Londra sunt zone în care nu pătrunde nici măcar poliţia, din cauza prezenţei teroriştilor în acele cartiere. Cum comentaţi această situaţie a Europei în prezent, ce puteți spune despre viitorul ei?***

– Aveţi dreptate. Generozitatea creştinilor vizavi de mahomedani e interpretată de ei ca o capitulare, ca o slăbiciune. Dacă creştinii reacţionează şi vor să facă ordine, ei consideră această atitudine ca pe o lezare a obligaţiilor creştinilor de a-i ajuta pe cei mulţi şi obidiţi. Să nu uităm că Europa e centrul lumii, Roma e *capus mundi*, datorită ei lumea s-a occidentalizat, s-a europenizat. Dacă mergeţi în Asia, Africa, America Latină, veţi vedea pretutindeni elemente ale culturii europene. Nu e întâmplător faptul că, de ani buni, vin în Europa studenţi din China, *care vor să înveţe limba latină*! Nu îi interesează engleza, germana. Ei vor limba latină. Ei vor să aibă o legătură nemijlocită cu limba creştinismului Romei. Sunt peste 100 de milioane de creştini în China, europenizaţi şi, într-o perioadă de o generaţie, două, vor ajunge probabil la 300 de milioane.

Democraţia, sistemul de viaţă occidental, a început după Marea Schismă din 1054, când la Roma s-a luat decizia departajării responsabilităţilor în Sfântul Imperiu Roman între Papă şi Împărat. De atunci omul are drepturi inalienabile, primite de la Dumnezeu, care sunt drepturile universale ale omului de astăzi. Adică avem în Vest două centre de putere distincte: Biserica şi Statul. Tensiunea creată de această departajare a creat, în timp, democraţia occidentală, nu recenta Revoluţie Franceză din 1789, cum cred ortodocşii şi neomarxiştii laici. Pentru ortodocşi, pentru asiatici, pentru africani, lucrurile acestea sunt, încă, de neînţeles. Pentru islamici cu atât mai mult. De aici pleacă, de fapt, drama lor. Ei nu înţeleg lumea modernă, lumea democratică. De aceea, ei se aruncă la propriu în aer şi noi trebuie să avem răbdare, să reacţionăm în spiritul creştin, de ajutorare, dar şi ferm, de a nu lăsa să se ajungă la **no go area** (zone periculoase, interzise). Eu sunt optimist în sensul că Europa, cultura ei, vor învinge, se va extinde pretutindeni. E o criză la ora actuală, **dar o criză după ce Europa a occidentalizat lumea**. Uitaţi-vă la islamicii antioccidentali. **Ei luptă cu mijloace europene.** Cu camionul care intră în mulţime, cu avionul etc. Ei se folosesc de logistica europeană, de telefoane europene. Toate instrumentele islamice de terorizare sunt creştin-europene. Dacă ar trece la formele

lor primitive de existenţă, sau de luptă împotriva Europei, nu ar avea nici o şansă. Nu trebuie, totuşi, exagerată primejdia terorismului. Aceasta a existat întotdeauna, dar trebuie avută încredere totală în forţa spirituală a sistemului creştin occidental.

Noua democraţie iluministă franceză de după 1789 a fost o acţiune anticatolică, nu mai mult. Ortodocşii se folosesc de ea, ca şi de marxism-leninismul laic inspirat din Vechiului Testament, pentru a se apăra de romano-catolicism, de occidentalizarea, de universalitatea Noului Testament. 1.000 de ani de cultură europeană, de forţă a Romei, care a sacralizat dreptul roman, persoana umană, statul de drept, raţiunea şi şcoala şi le-a pus pe toate în slujba moralei biblice este învingătoare în întreaga lume. Sinteza: Roma, Atena şi Ierusalimul au creat civilizaţia, cultura universală occidentală. La ortodocşi toate astea sunt necunoscute, ei nu au o departajare între laic şi sacru, ei trăiesc într-o devălmăşie valahă, strămoşească aş putea spune, ei nu ştiu, nu înţeleg ce-i democraţia, societatea civilă occidentală. Ei trăiesc într-o formă apropiată de Islam, la ei conducătorul laic este şi cel religios, la ei democraţia occidentală este o imitaţie, o formă fără fond, o fanfaronadă, ei sunt incapabili să o înţeleagă sau să o aplice. Ei nu înţeleg, nu acceptă echilibrul puterilor în stat, adică statul de drept, ei nu ştiu ce este **societatea civilă**. Toate astea sunt străine la ortodocşii moldo-valahi, la cei fără legătură organică cu Occidentul. De fapt ei nu înţeleg, nu acceptă *in pectore* (păstrarea siguranței persoanei alese atunci când acestea trăiesc în regimuri ostile catolicismului ori religiei în general). Adică nu înțeleg ce vor occidentalii de la ei. Bulgarii sunt mai sinceri: *să ne trimiteţi un guvernator de la Bruxelles, că nu înţelegem ce vreţi de la noi*.

Echilibrul puterilor, al intereselor într-o societate, nu a apărut nici în Occident peste noapte. Trebuie să știți că între Papă şi Împărat a fost o luptă civilă de sute de ani, până la Canossa (castelul în care Henric al IV-lea al Sfântului Imperiu Roman a obținut ridicarea excomunicării pronunțate de Papa Grigore al VII-lea), că a existat o luptă între nobili şi Împărat, între orașele libere hanseate (Hamburg, Bremen și Lübeck) și

Imperiu, că a existat lupta ţăranilor, a proletarilor, până s-a creat un echilibru socio-politic creativ pentru toţi – adică societatea civilă. Papa îşi are domeniul său spiritual de activitate, Împăratul are conducerea laică, trebuind să respecte drepturile inalienabile ale omului, garantate de Papă, oraşele libere au legislaţia lor, muncitorii au sindicate şi aşa mai departe.

Acest echilibru al puterilor în statul de drept din Occident, pentru ortodocşi este de neînţeles. Dictatorilor, în general, le este cu totul și cu totul *străin.* Ei nu îşi pot imagina că pot fi controlaţi, pentru că ei sunt şi şefi laici şi religioşi. Ei sunt, după Vechiul Testament, *regi şi preoţi* în acelaşi timp!

Ortodocşii moldo-valahi s-au apropiat de Occident cultural, aderând la masonerie. O apropiere de Occident pe bază religioasă, pentru cei din Ţara Românească sau Valahia, nu a avut loc nicio dată. Cei din Moldova au mers la Cracovia, marele centru de cultură romano-catolică, unde au învăţat cronicarii. Au fost apoi iezuiţii de la Iaşi şi Cotnari, care au dat culturii moldovene o dimensiune occidentală. Eminescu vine de acolo. În Transilvania, Banat, Maramureş şi Bihor, contactul spiritual cu Occidentul l-a făcut Sfântul Imperiu Roman, Biserica greco-catolică şi Şcoala Ardeleană, cea care a formulat programul de emancipare naţională şi socială al tuturor românilor. Moldo-valahii au făcut unirea din 1859, din 1918, dar ei vor să aibă şi ideea naţională, aşa că au răstălmăcit Şcoala Ardeleană în ceva laic, iluminist, adică au reorientat, cu baioneta – spre Moscova şi Bucureşti –, 2.000 de biserici greco-catolice, au închis mii de preoţi şi episcopi, ca agenţi occidentali. Ca urmare, ortodocşii moldo-valahi nu acceptă încă o legătură spirituală cu Occidentul. Ei nu o înţeleg, deşi ştiu că **au fapta Unirii** cu ajutorul occidentalilor. Occidentalii le-au permis, le-au făcut Unirea de la 1859, pentru că voiau să-i scoată pe ruşi de la gurile Dunării. Marea Unire de la 1918 occidentalii au făcut-o ca să aibă un bastion împotriva ortodoxo-comuniştilor. Se aştepta atunci o unire cu Roma a acestei mari dioceze române dar, pentru că aceasta nu a fost înfăptuită, România Mare s-a destrămat în următoarele două decenii şi au revenit ruso-pravoslavnicii în

mantia roşie a Profetului Amos din Legea Veche şi Karl Marx. Nu trecerea românilor la catolicism e problema, ci revenirea lor spirituală spre Occident. Vedeţi că sunt puncte de vedere greu accesibile ortodocşilor moldo-valahi, care nu acceptă că ei **nu au ideea naţională**, **ci numai fapta ei**. Ideea emancipării sociale şi naţionale este a Şcolii Ardelene catolice. De aceea, ei o denaturează, o laicizează, ceea ce este absurd şi tragic. Aşa că avem o mare confuzie şi dilemă în sânul românităţii.

– ***Dar această dilemă se va transforma până la urmă, cum se întrevede acum, în posibilitatea că nu vom mai prinde uniţi anul Centenarului, că ne vom despărţi cât de curând****?*

– Există această idee în Transilvania, Banat, Bihor, Maramureş. Într-o sută de ani procesul de ardelenizare, de occidentalizare a moldo-valahilor, a eşuat, pe de alta parte şi ortodoxizarea moldo-valahă a Transilvaniei se izbeşte de o rezistenţă. Mai ales maghiarii. Tökés repetă asta mereu şi în Parlamentul European. Ei vor autonomie ca să scape de administraţia coruptă moldo-valahă. Populaţia maghiară, germană şi evreiască, câtă mai este pe aici, care au fost agenţii modernizatori ai Occidentului, sigur că refuză politica neofanariotă, clientelară, care azi, în mod paradoxal, se bucură de imunitate. Dar dezmembrarea ţării nu e la ordinea zilei. Occidentalii nu vor aici o Iugoslavie sau o Cehoslovacie dezmembrată, ci un bastion bine consolidat, cimentat al românilor. Dar ei îl vor în legătură spirituală cu Roma, ca să fie un ataşament reciproc pe perioadă lungă. De aceea a venit Papa Ioan Paul al II-lea la Bucureşti în 1999, de aceea va veni curând, sper, Papa Francisc. Iugoslavia a fost dezmembrată pentru că Eisenhower a uitat să pună o bază militară în Balcani. În România avem o bază militară la Kogălniceanu şi una la Deveselu, aşa că aici nu există această primejdie balcanică de război şi dezmembrare.

Problema românilor este în fond următoarea: nu înţeleg că fapta unirii naţionale este a moldo-valahilor, ideea fiind a Şcolii Ardelene, care nu vrea dezmembrarea. Ea vrea emanciparea socială şi naţională a tuturor românilor nu, cum greşit se crede,

catolicizarea ortodocșilor. În esență, vrea ca toţi ortodocșii să fie ridicaţi la **alt statut**, la unul egal cu cel al creştinilor occidentali din Europa, prin dialog constructiv, prin unire cu Roma. Papa Francisc a spus foarte clar, că vrea o refacere a unităţii creştine fără condiţii. El nu pune nicio condiţie. Ceea ce este cea mai generoasă platformă posibilă. În Occident există, bineînţeles, oameni care spun: *cu ortodocşii moldo-valahi nu se poate face casă comună, uitaţi-vă la infractorii din politică, la prim-miniştrii, miniştrii, parlamentarii lor.* În trecut ei nu aveau imunitate, însă acum au! Deci, avem un blocaj de natură spirituală. Dacă nu reuşim să ieşim din blocaj, vom bate pasul pe loc, sau dăm înapoi. O dezmembrare nu este posibilă, după părerea mea, dar dezastrul socio-politic este evident. Cinci milioane de români şi-au luat deja lumea în cap. Nu a fost niciodată în istorie aşa ceva. Preşedintele, şeful statului şi bisericii, la ortodocşi *rege şi preot*, nu mai are posibilitatea, cum au avut toţi domnitorii creştini din trecut, de a-i trage la răspundere pe baronii locali, pe răufăcătorii care vând ţara. Aşa că şi Occidentul este, oarecum, vinovat de **Forma fără Fond din România.**

De 500 de ani, la Bucureşti se duce o luptă între boieri, domnitori şi marile puteri. Istoria e plină de boieri corupţi, rebeli, şi domnitori mai mult sau mai puţin patrioţi, care luptau împotriva lor. Boierii, mai mult sau mai puţin patrioţi, îşi urmăreau interesele, iar marile puteri atotputernice îl puneau sau îl înlăturau pe domnitor din graţia divină. Boierii nu aveau imunitate, ei erau supuşii domnitorului, care le întărea drepturile, sau le lua. Acum baronii locali ortodocși, moldo-valahii corupţi, au dreptul la proprietate şi domnitorul nu poate să intervină. Mai mult decât atât, aceşti nelegiuiți vor să desființeze instituția DNA. După ministrul Justiţiei, actul administrativ nu poate fi controlat. Avem un blocaj spiritual, politic, administrativ, social şi chiar demografic. Cinci milioane au plecat în Vest, învăţământul e la pământ, spitalele au ajuns să fie mai periculoase ca bolile etc. În această situaţie unii cred că prin dezmembrare se rezolvă totul. Din contră, dezmembrarea ar crea pentru români o situaţie

mult mai gravă, de aceea e necesară refacerea unităţii cu Roma fără condiţii, cum propune Papa Francisc. Faptul că sunt unii care nu vor ca Papa să vină în ţară e evident, ca şi faptul că următorul Papă ar putea fi mai puţin generos. Repet, nu trecerea la catolicism este problema, ci emanciparea tuturor ortodocşilor. Dar naţionalizarea ideii Şcolii Ardelene de către ortodocşii moldo-valahi blochează energiile naţionale.

- La ora actuală Orientul pare să fie mult înaintea noastră. Japonia, una din cele mai sărace ţări în resurse naturale, are în schimb o industrie şi un nivel de trai absolut deosebite. Ce are la bază această stare de fapt? Iar China este într-o creştere nemaipomenită. După ce au scăpat de Mao Zedong, care a fost cel mai mare criminal al lumii – adevăr cunoscut, a ucis milioane de chinezi! –, la ora actuală China are o situaţie economică de-a dreptul impresionantă. Cum să înţelegem faptul că odinioară Europa, prin industria germană, franceză, engleză se afla pe primul plan, în timp ce acum se găseşte pe o poziţie secundă, poate chiar mai jos?

– La ora actuală europenii au mai mulţi soldaţi decât Statele Unite, de două ori mai multe investiţii în armată decât Federaţia Rusă. Asta numai aşa, ca o paranteză. Mirajul Orientului Îndepărtat la ortodocşi este legat de frica apropierii de Roma. De fiecare dată când e vorba să ne apropiem de Roma şi de valorile autentice al Occidentului, vine şi fantoma Extremului Orient. Japonia, China, India, în care a fost Mircea Eliade, este o formă de diversiune ortodoxă bine cunoscută. Dar Japonia, China se dezvoltă pe fundamente europene, occidentale, nu ortodoxe. Cele 100 de milioane de creştini chinezi, Hong Kong-ul creştin, Coreea de Sud – o mare putere economică – au reuşit, într-o sută de ani, să treacă de la idolatrie la creştinismul occidental. Creştinismul occidental, nu ortodoxia, este fundamentul acestei dezvoltări. În China, într-o generaţie, două, vor fi 300 de milioane de creştini; în Japonia, cultura tradiţională le permite integrarea creştinismului raţional occidental fără probleme.

Noi suntem urmaşii legiunilor pierdute de la Dunărea de Jos, noi avem Roma în numele nostru, România, dar am pierdut

legătura cu Roma prin ruperea Imperiului în două atunci, în 395. Noi am pierdut legătura cu Roma în 1054 prin marea schismă; am pierdut legătura cu Roma prin Imperiul Bizantin, Rus şi Otoman, care au tras o cortină de fier impenetrabilă; am pierdut legătura cu Roma prin decizia Moscovei de a prelua misiunea Imperiului Roman de Răsărit, aşa că suntem victimele unei istorii antiromane de 1.600 de ani. Dar avem acum şansa să ne emancipăm, să ieşim în lume din groapa istorică în care suntem ţinuţi de greco-pravoslavnici. Priviţi ce au reuşit cei trei tineri ardeleni uniţi care, în fiecare an, plecau, în secolele XVIII-XX, la Roma. Ei au făcut o Şcoală Ardeleană, am avut episcopi, conducători ca Inocenţiu Micu Klein, Vaida Voevod, care a semnat la Paris facerea României Mari. Românii sunt, totuşi, occidentali prin structura lor. Un consilier al Papei a spus foarte clar: **nu noi am învăţat latina de la Roma, ci Roma a învăţat latina de la români**! Această mare cultură tracică, neavând o limbă scrisă, se pare că vorbea latina, dar noi am pierdut valorile romane şi trebuie să le refacem. Şcoala Ardeleană le-a redescoperit şi imediat ortodocşii moldo-valahi, în alianţă cu greco-pravoslavnicii, le-au lichidat.

Când papii au început renaşterea, revoluţia papală din secolele XI-XIII, care a creat de fapt Occidentul, toate acestea s-au concretizat prin sacralizarea dreptului cetățenesc, a persoanei, a libertăţii omului, a contractului social, a Statului de drept, a raţiunii şi şcolii, a libertății de mişcare și de a vorbi liber. Vorbim, la urma urmei, de drepturi pe care Dumnezeu le-a dat omului, iar Statul nu are voie să se atingă de ele! Noi, oamenii, avem drepturi de la Dumnezeu, pe care papii le apărau cu tenacitate încă din secolul al XI-lea de abuzurile feudalilor. Când s-a pus, însă, problema să fie pusă în aplicare, au constatat că nu mai erau în stare să înţeleagă Dreptul Roman şi au înfiinţat Universitatea de la Bologna, ca să redescopere valorile juridice ale Romei. Ei bine, şi noi trebuie să facem acelaşi lucru. Numai că e nevoie de o generaţie sau două pentru asta. Uitaţi-vă la **uniţi**. Erau aproape analfabeţi când au făcut unirea, în 1698. Două, trei generaţii le-au trebuit până când s-au emancipat,

până au învăţat latina, până le-au spus celor de la Viena şi de la Roma: *lăsaţi-ne să ne conducem noi.* Şi au reuşit, cu ideea lor naţională şi socială, să facă România Mare. Dar Blajul nu a avut inspiraţia, nu a avut puterea să treacă peste Carpaţi. Un mare eşec. Apoi lichidarea Bisericii greco-catolice, a Şcolii Ardelene mai ales, defăimarea de la Bucureşti a Şcolii Ardelene, transformarea ei în contrariul a ceea ce era de fapt, despre care nu-mi dau seama dacă este prostie sau perfidie neobizantină, toate au generat criza spirituală şi social-politică de azi. Asta blochează toată energia românilor.

Nu uitaţi că românii sunt urmaşii legiunilor romane, nu e un popor oarecare. Asta ştie Roma foarte bine, de aceea ne-a acordat totdeauna o mână de ajutor. Niciodată Roma nu ne-a uitat, şi eu cred, sper, că venirea Papei Francisc acum, chiar dacă preşedintele României nu este român de etnie şi nu este ortodox ca religie, să aibă forţa ca, împreună, patriarhul ortodox şi cardinalul greco-catolic, să ridice poporul român pe alt piedestal. Noi, românii, ar trebui să avem la Roma un loc în Senat. Avem un cardinal, dar e insuficient pentru un popor aşa de mare. Poate că mâine vom avea un Papă român, cum am avut atâţia împăraţi romani de origine tracă şi dacă…

– ***Din 87 de împăraţi romani, 43 au fost de origine traco-dacă.***

– Da, bine punctat, numai că, din păcate, acest adevăr este practic necunoscut Eu înţeleg că la Bucureşti ideile acestea sunt greu de acceptat. Cred, de altfel, că nici nu sunt corect înţelese. Ortodocşii moldo-valahi trăiesc într-o lume clientelară neobizantină, neofanariotă, ruptă de Occident. Bucureştenii sau valahii, dacă îmi permiteţi, Ţara Românească nu a avut niciodată o legătură spirituală cu Occidentul. Singura lor şansă de a se apropia de Occident a fost limba, cultura franceză, diplomaţia şi masoneria, mai mult nu. Asta e însă insuficient pentru emanciparea întregului popor. Cantonarea românilor la nivel de cultură apuseană şi masonerie, şi nu la nivel spiritual al culturii creştine occidentale, care este Roma, e dezastruoasă. E suficient să ne uităm pe stenograma dialogului de 45 de minute

dintre Papa Paul al VI-lea şi Ceauşescu, ca să constatăm câtă simpatie are Papa pentru români, cum îi întindea mâna, însă Ceauşescu, din păcate *autist*, *pierdut în lanţurile grele ale duhovniciei şi soborniciei moscovite şi constantinopolitane*, n-avea cum înţelege dimensiunea universalităţii, importanţa Romei şi astfel au avut, el şi soţia lui, o soartă tragică.

– ***Se întâmplă, însă, un fenomen asupra căruia merită să medităm, să vă spuneți părerea. La această oră poporul român, în care investim atâtea speranţe, este* vlăguit*. Cinci milioane de români sunt, pe ici pe colo, prin Occident, aproximativ un milion de musulmani s-au aciuit în Europa. Întrebarea este următoarea: cele cinci milioane de români reprezintă cumva o şansă pentru o renaştere românească, sau este o categorie definitiv pierdută?***

– Este o şansă din toate punctele de vedere. În primul rând aceşti cinci milioane demonstrează că între români şi Occident nu este nici o problemă de compatibilitate, de adaptare, cum e cazul mahomedanilor şi idolatrilor. În al doilea rând ne arată direcţia de mers. Ei nu s-au dus la Moscova, nu s-au dus la Constantinopol, nu s-au dus în China sau India. Nici măcar ţiganii, care vin de acolo, nu vor în India, ci în Vest. În Occident. Ei ştiu, instinctiv, că sunt urmaşii legiunilor pierdute ale Imperiului Roman la Dunărea de Jos; ei ştiu că sunt romani, şi occidentalii mizează să-i aibă în lumea lor. Eu trăiesc în Occident şi nu am avut probleme. La un moment dat, marele cărturar protocronist Mihai Ungheanu m-a întrebat: *Ce apreciezi la occidentali, de ce stai la ei?* Răspunsul meu: ***probabil dreptul roman mă ţine acolo!***

La Bucureşti, cutumele neo-fanariote, turco-pravoslavnice, sunt la ele acasă. Am avut o conferinţă la Stuttgart cu titlul **Ce caută românii în Occident?** Că ei caută ceva e clar, de aceea merg în Occident. Sala era plină şi un ţigan, un rom, m-a întrebat contrariat: *toată lumea zice, ce căutați voi aici?* Atunci mi-am propus să merg din aproape în aproape și am zis: *eu nu pun* ***accent negativ*** *pe întrebare, aşa că hai să căutăm răspunsul împreună. Deci, ce căutăm în Vest?* Unul a spus: *eu caut*

libertatea, însă nu doar pe hârtie, caut libertatea materială. Ce trebuie să știm e că **libertatea romană e şi materială**! *Acasă*, a continuat, *mi se dă libertatea constituţională, dar mă ţin la nivel de iobag*. Altul a spus: *am venit pentru dreptate.* Acolo nu ai dreptate? *Nu, acolo dreptatea se cumpără*. Altul: *eu vreau pace.* Imperiul Roman garanta libertatea materială, dreptatea. Dreptul Roman garanta pacea, ceea ce pentru popoarele barbare de la graniță era imposibil de înțeles. Românii care au plecat în Occident descoperă că sunt liberi material nu doar teoretic. Au drepturi pe care nu trebuie să le cumpere. Trăiesc în pace, nimeni nu îi agresează. Toate astea nu le au în România de azi. Ca atare, trebuie **să revenim la Imperiul Roman**, să devenim parte a Sfântului Imperiu de acum – Uniunea Europeană. Asta vor toţi, şi ăştia de aici, şi cei care au plecat. Asta vrea întreaga lume, chiar barbară şi idolatră. De aceea, aceste trei norme sunt atât de dorite de întreaga lume. Acestea sunt cele trei dorințe legitime ale fiecărui om care e creaţia lui Dumnezeu. Adică nu e nimic nou, sunt 2.000 de ani de tradiţie a Vechiului şi Noului Testament.

Din păcate aici, în România, Vechiul Testament, Profetul Israelului Amos, Karl Marx, au fost la mare vogă în perioada dictaturii de dezvoltare ortodoxo-comunistă. Fără Roma şi Noul Testament aţi văzut la ce aberaţii antisemite şi atrocităţi s-a ajuns. Va trebui să refacem un echilibru între Vechiul şi Noul Testament. Conflictul e vechi de 2.000 de ani, unii nu mai vor Vechiul Testament, alţii refuză Noul Testament, dar noi trebuie să le urmăm, să le cinstim pe ambele şi, mai ales, tradiţia multimilenară a Romei. Cam asta e, să spunem **un crochiu** destul de incomplet, dar de la sine înţeles în Occident. Iar aici, la Porţile Orientului, în lumea neo-fanariotă din Bucureşti, e greu, aproape imposibil de realizat acest deziderat din cauza *tradițiilor orientale.* Un exemplu: cei despre care vorbesc nu cunosc, nu acceptă că **bazele civilizaţiei occidentale au la bază revoluţia papală din secolele XI-XIII.** Cred, dimpotrivă, că ele au fost impuse de Revoluţia Franceză laică, iluministă, masonică, din secolul al XVIII-lea. Adică refuză să recunoască faptul că Occidentul e construit pe valorile Vechiului şi Noului

Testament, pe tradiţia romană, papală. E greu de făcut accesibil, la ortodocşi, chiar **aqui-ul** comunitar U.E., codul canonic catolic modernizat pe care l-au semnat şi spun că vor să-l implementeze.

Cam tot ce oferă România cultural, este influenţat. ori produs al Occidentului: Brâncuşi, Eliade, Cioran, Celibidache, Enescu. Dacă Cioran şi Eliade rămâneau aici, mureau la Canal. Brâncuşi în Gorj ar fi fost dogar, dovadă faptul că atunci când a vrut să-şi dea operele sale românilor pe gratis, aceştia le-au refuzat. Din păcate. **românii trăiesc o dramă** dar, după mine, **cei cinci milioane care sunt în Occident sunt o mare şansă**. Ei *arată* în ce direcţie vor să meargă românii. Ei vor să meargă neabătut spre Roma, vor să fie egali cu occidentali. Or. în ortodoxie asta e posibil. În al doilea rând, ei sunt, deja, o forţă politică. Ultimele alegeri prezidenţiale au fost decise de ei. Iar după Papa Ioan Paul II, vine în România şi Papa Francisc. Adică Sfântul Imperiu German de Naţiune Germană, U.E./NATO, deci occidentalii nu pot, nu vor să renunţe la români, cum nu au renunţat nici românii la originea, la conştiinţa lor romană.

– ***Am reţinut o formulare – urmaşii legiunilor romane. Or, se ştie că legiunile nu erau romane în sensul strict al cuvântului. Erau formate din inși din toate ţările din nordul Africii. Deci, nu erau pur romane. După acea, unii specialişti susţin că limba română este succesoarea, că vine din limba latină. Dar Carmen Huertes, om de ştiinţă din Spania, spune că noi nu venim din limba latină. Nici româna, nici spaniola, nu vin din limba latină. O spune Carmen Huertes, nu oricine! Or limba italiană, ce derivă din limba latină, are peste 2.200 de dialecte. Dar dialecte la nivel de limbi străine galo-romanice, galo-italice, venete, ladine, friulane, toscane. Adică un ins care cunoaște doar calabreza și unul doar toscana nu se pot înțelege. Întrebarea este de ce noi, care am fost ocupaţi doar 164 de ani de Imperiul Roman, iar din vechea ţară daco-tracă, Dacia, a fost ocupat un teritoriu de doar 14 la sută ca suprafață, am vorbi o limbă ce derivă din latină?***

– Problemele lingvistice, în ce măsură acest mare popor trac, cel mai numeros după indieni, vorbea o limbă indo-germanică

similară cu latina, sau nu, sau dialectele de care ați vorbit, sunt probleme ale lingviştilor. Ce ne interesează pe noi, ca urmaşi ai legiunilor romane, este în primul rând libertatea latinului care, oriunde mergea, avea o anumită demnitate, tradiţiile lui de drept, de libertate, eficienţă militară şi administrativă, calităţi pe care le găsim astăzi în biserica universală catolică romană, fundament al civilizaţiei occidentale. Civilizaţia apuseană se bazează pe dreptul roman, pe tradiţiile imperiului roman, nu atât pe etnie, lucru pe care îl constatăm dacă privim cu atenție sporită tradiţiile Sfântului Imperiu Roman de Naţiune Germană. Cărturarul englez Davidson spune că, pe lângă dreptul şi cultura romană, papalitatea şi continuitatea Sfântului Imperiu Roman se datorează şi energiei debordante a neamurilor germanice, în speță lui Carol cel Mare. El a preluat ştafeta şi a pus baza Sfântului Imperiu Roman, care după aceea a devenit de Naţiune Germană, tradiţie pe care astăzi o vedem în Uniunea Europeană/ NATO. De aceea, noi nu trebuie să mergem la elementul linvistic sau etnic, ci direct la fundamentele culturii occidentale, care sunt romane şi care ne sunt şi nouă proprii.

Dovada cea mai elocventă a acestei apropieri a noastre de Occident sunt cele cinci milioane de români care trăiesc şi muncesc acolo şi care nu creează nici o problemă. Nu numai că nu fac nici cea mai mică problemă, dar ni se şi potriveşte de minune cultura, **Dreptul Roman**, pe care îl considerăm ca fiind al nostru. **Dreptul roman**, cu care ne-au obişnuit legiunile, e un factor unificator mult mai important decât limba latină, care se pare că, inițial, a fost şi a noastră, a daco-tracilor. Da, **Dreptul Roman** e cel care ne dă această conştiinţă de apartenenţă la Occident. Occidentalii ne văd, cred că suntem, cum spuneau cei din perioada interbelică, *în lanţurile grele ale duhovniciei şi soborniciei moscovite şi constantinopolitane*. Să ne oprim la cei patru preşedinţi: Ceauşescu, Iliescu, Constantinescu şi Băsescu. Ce au fost? Ce sunt? Sunt ortodocşi ori moldo-valahi, ceea ce înseamnă că nu au avut acces la modul de a gândi şi acţiona al Occidentului, nu au percepţia reală a Uniunii Europene, asta cere timp.

Transilvănenilor le-au trebuit 300 de ani până au intrat din nou în ritm cu Occidentul, iar de o sută de ani sunt deturnaţi de la misiunea lor de către ortodocşii moldo-valahi. Ei nu acceptă această terminologie pentru că vor să fie proprietari şi ai Unirii. şi ai legăturii cu Occidentul. şi ai ideii şi ai faptei naţionale, ceea ce este absurd şi contraproductiv. E dăunător emancipării neamului românesc. Cei de la Bucureşti nu au ideea naţională, ei sunt un fel de vătafi vremelnici, cum au fost sub bizantini, sunt turco-fanarioţi şi greco-pravoslavnici. Ei sunt în permanenţă curele de legătură ale imperiilor. Noi trebuie să redevenim o curea de legătură autentică cu Occidentul, cu Roma. Asta a fost Şcoala Ardeleană, asta a fost Biserica greco-catolică. Bineînţeles că nu se pune astăzi problema refacerii unităţii cu Roma, ca la anul 1698. Nu se pune nici ca în 1859 ori în 1918. *Se pune* ca în 2018, când va veni Papa Francisc, când **românii ar trebui să înţeleagă ce paşi importanţi pot face pentru emanciparea tuturora**. Nu numai cele cinci milioane de români, care s-au emancipat individual în Occident, dar şi cei de aici, care au rămas, trebuie să înțeleagă acest adevăr. Pe deasupra, e de dorit să se termine cu gogoriţa că Occidentul vrea să îi catolicizeze. Occidentalii nu se cramponează de faptul că 18 milioane de ortodocşi români refuză să devină catolici, când ei au aproape două miliarde de fideli şi, în fiecare an, o creştere de 3-5 la sută în Asia, dar mai ales în Africa. Practic, ei trebuie *să se orienteze* ori spre Moscova ori Roma, dar această autocefalie orientată spre Orient, spre Constantinopol, este paralizantă, iar construirea Bisericii Mântuirii Neamului mi-e teamă să nu fie o… **diversiune**. Aceea de a afirma – și arhitectural! – că România Mare e ortodoxo-moldo-valahă, ceea ce ar însemna că vom ajunge, din nou, la un blocaj. E posibil, firește, să aibă intenții bune, dar ei se gândesc, probabil, la *viitoarea năvală asiatică turco-pravoslavnică*, situaţie în care supravieţuim de un mileniu. Da, dar la ce nivel? Și dacă asta a fost valabil în trecut, astăzi, în globalizarea, în mondializarea capitalului, depăşirea statului naţional ca formă de acumulare primitivă de capital e la ordinea zilei. Am văzut la Ceauşescu. El a încercat o acumulare

primitivă de capital, ca să *intre laic în lume*. Rezultatul? Totul a fost pulverizat. Nu asta e ideea, ceea ce se impune e să facem un pas într-o cu totul altă direcţie, Nimeni nu ne cere, de la Roma, să fim altfel decât suntem, creştini.

– ***Există trei mentori spirituali monoteişti: Moise, Iisus şi Mohamed, iar între fidelii lor nu sunt semne de împăcare, este un conflict sângeros de multe veacuri. Cum vedeţi viitorul acestor neînţelegeri?***

– Este clar ce se va întâmpla. Dacă ne uităm foarte concret, în anul 1900 erau 200 de milioane de musulmani. Astăzi sunt un miliard şi jumătate. Au ajuns la această explozie demografică pentru că europenii le-au dat medicină, învăţământ, industrie, i-au ajutat.– mai mult sau mai putin dezinteresat.– să îşi facă state moderne, i-au ajutat pe toate căile. Până au ajuns ei înşişi la un blocaj. Tot ce fac ei astăzi împotriva Occidentului, **e de natură genuin occidentală**. Ei nu fac mai nimic de natură musulmană. Faptul că se năpustesc cu o maşină peste creştini… Păi ce maşini folosesc? Maşini făcute de europeni! Faptul că intră cu un avion în zgârie nori, că logistica lor e cu PC, că folosesc celulare. Păi toate astea sunt produse de vestici. Ei nu aduc nimic al lor şi sunt, fireşte, disperaţi. Conflictul acesta e, la ora actuală, pe mai multe fronturi. În primul rând e o dispută din punct de vedere occidental cu ortodocşii din toată lumea. Cu rușii, românii, bulgarii, grecii. Aceştia, din păcate, nu prea înţeleg situaţia în care se găsesc şi trebuie ajutaţi, nu pot fi lăsaţi de izbelişte. I-am văzut, de curând, la Marele şi Sfântul Sinod Panortodox care, totuşi, a fost un succes. Mai mult decât atât, decizia de a se reîntâlni din patru în patru ani este revoluţionară.

Conflictul cu musulmanii e tot o parte a conflictului religios între ortodocşi şi catolici, între urmaşii Imperiului Roman de Răsărit şi ai Imperiului Roman de Apus. Să luăm alt exemplu. Ortodocşii îi învinovăţesc pe cruciaţi că au distrus Bizanţul. Dar ei au fost chemaţi să refacă unitatea creştină. Şi văzând, după 200 de ani, că nu o pot face cu vorba bună, să zic aşa, au folosit forţa cu care erau obişnuiţi şi au refăcut unitatea creştină. Ea a durat numai 60 de ani, dar a fost o primă încercare. Astăzi trăim

o perioadă mai optimistă. Putin, şeful Federaţiei şi Bisericii Ruse, protectorul tuturor ortodocşilor, a semnat cu Papa Francisc un protocol – la Havana –, ce conține 30 de propoziții ce vor reglementa de acum înainte *viața* în interiorul bisericii, de atunci Patriarhul Kiril al Rusiei numindu-l pe Putin *o minune dumnezeiască*. Noi, în România, nu îl numim, încă, *o minune dumnezeiască*. Noi nu am semnat cu Fericitul Papă Ioan Paul II nici o declaraţie comună, cu toate că a fost la Bucureşti. De ce suntem atât de inhibaţi, de ce suntem atât de fricoşi? Eu zic că va trebui să conştientizăm şansa noastră. La ora actuală avem protecţia Occidentului şi de aceea profităm, aş putea spune în mod neruşinat, de acest privilegiu. Dar asta nu este suficient. Musulmanii sunt o problemă care va fi rezolvată, nu am nici un fel de dubiu. Numai că problema noastră nu este problema lor. Să nu ne folosim de musulmanii *ca de o diversiune*. Noi trebuie să decidem că suntem romani, că suntem urmaşii legiunilor romane, tot aşa cum germanii sunt urmaşii romanilor prin Carol cel Mare şi prin Sfântul Imperiu Roman de Naţiune Germană.

Nu etnia ne legitimează pe noi, ci tradiţiile creştine, limba, cultura noastră şi, nu în ultimul rând, cele cinci milioane de români care trăiesc în Occident. .Ei nu au nici o problemă să se simtă acolo ca peştele în apă. *Dar de ce să nu aducem apa aici*, de ce să nu adoptăm legislaţia occidentală, **aquis-ul comunitar**, ca să se simtă ca acasă aici, nu cine ştie pe unde? De ce trebuie să meargă în Occident, în lumea dreptului roman, în libertatea romană, în loc să aducem libertăţile, dreptatea şi pacea aici? Asta e problema. Bineînţeles că sunt rezistenţe, bineînţeles că nu toată lumea acceptă dorinţa de emancipare a românilor, dar depinde de noi să facem acest pas.

Legat pe perspectivele actuale ale României într-un context general, trebuie să constatăm că statul naţional a pierdut din importanţă în faţa capitalului internaţional, ceea ce creează dificultăţi de percepere a realităţii la ortodocşi. Ei pun bază pe stat, pe autocefalia acestuia, în condiţiile în care capitalul internaţional a spart graniţele, în lupta dintre stat şi capital, capitalul învingând în lume pretutindeni. Vedeţi asta în Grecia,

vedeţi asta în Uniunea Europeană. Capitalul internaţional la ora actuală stăpâneşte lumea, multe state sunt un fel de ficţiune. Câteva companii mari ale lumii sunt mai puternice decât Uniunea Europeană, cred. Vă daţi seama că nici un concern de dimensiuni mari din lume nu îşi pune mintea cu o ţară mică, pentru că este mult mai puternic. De aceea bugetul României, politica românească statală, sunt lipsite de importanţă pentru mass-media occidentală. Nimeni nu e interesat, nimeni nu e deranjat de ceea ce se întâmplă cu el aici. Oricum, acest buget este pentru asistaţii sociali, pentru salariile unui sistem parazitar statal şi e puţin deprimant că statul nu mai are forţa lui din trecut. Nu trebuie să mergem prea departe, statul lui Ceauşescu avea o anumită coerenţă, cu toate astea aţi văzut cum s-a pulverizat? Nu a mai rămas din el mai nimic.

Cultura de anonimat a românilor este dublată de lipsa de importanţă economică pentru economia mondială. Aşa că politica românească nu se bucură de prea mare atenţie în media occidentală. Sunt probleme mult mai grave acolo: conflictul cu lumea islamică, conflictul cu lumea ortodoxă slavă, cu care nu a găsit încă o formulă de convieţuire, conflictele economice cu China, cu Japonia, schimbarea echilibrelor financiare în lume. Da, astea sunt la ordinea zilei. Or aici nu văd o schimbare prea mare. *Dacia* este o firmă internaţională, care are o anumită reputaţie în Occident. Alta de calibrul ei nu prea există. În ceea ce privește emigranții români, trebuie să știți că sunt bine văzuți în Occident. Sunt bine văzuți în pofida nelegiuirilor comise de ţiganii „romanes", care au creat pentru România o imagine negativă după Revoluţie. **Ceea ce e grav, foarte grav, e că programul de guvernare e necunoscut.** Nu am auzit nici unde un comentariu legat de el. Cifrele? 75 la sută – salarii şi ajutoare sociale. Dar despre investiţii, nici o vorbă. Ceea ce e de-a dreptul deprimant.

Uniunea Europeană dă bani nerambursabili cu condiţia ca românii să participe şi ei cu anumite cote, dar pentru infractori este mai uşor să devalizeze bugetul decât să participe cu banii lor, la un proiect care, după aceea să fie controlat. Originalitatea actuală a României în privinţa devalizării bugetului e legată

de faptul că e în Uniunea Europeană, care s-a hotărât să facă D.N.A.-ul şi încearcă să ţină sub control corupţia la nivel înalt, cea de la nivelul de jos şi abuzurile la nivel jos nu interesează, aşa că va fi un sistem mixt. Corupţia va supravieţui, iar o reîmprospătare a clasei politice, ca să spunem aşa, nu cred că este o perspectivă prea apropiată. Cred, în schimb, că tineretul de astăzi începe să fie conştient. 600.000 de tineri au ieşit în stradă, iarna asta, să protesteze împotriva corupţiei. Asta a făcut impresie în Occident. Ei sunt acum de 20 de ani şi vor prelua puterea peste 20 de ani, atunci vor fi la 40-50 de ani.

– ***Dacă nu o să plece între timp…***

– Nu o să plece, din contră, cred că mulţi vor reveni, pentru că Occidentul este interesat ca aici să existe un stat funcţionabil şi va încuraja revenirea. Vor avea programe, cred eu, de împrospătare a structurilor social-politice, care să permită aceasta, mai ales că structura social-politică occidentală trece şi ea printr-un proces de schimbare. Ceea ce dumneavoastră vedeţi aici, considerând a fi ceva nou în Occident, este că la întâlnirea de 60 de ani a Uniunii Europene, Papa Francisc a spus clar: **vom avea nevoie de personalităţi!** Din păcate. democraţia creştină postbelică europeană a fost construită pe mediocrităţi. După personalităţile malefice Hitler, Mussolini, Franco nu numai papalitatea era speriată de faptul că trei romano-catolici au dus Europa pe marginea prăpastiei. S-a luat atunci decizia construirii unei democraţii creştine bazate pe mediocrităţi. Personalităţile care s-au creat pe baza democraţiei creştine, erau de o mediocritate ce garanta pacea. Asta era garanţia că nu vom ajunge, în nici un caz, pe marginea prăpastiei unui nou război mondial. Dar, mediocritatea şi-a epuizat resursele după invazia islamului din zilele noastre şi va fi nevoie, în perioada următoare, de alte personalităţi politice, mai puternice. Aşa că şi România trebuie să se gândească la descoperirea unor noi personalităţi politice autentice. Alegerea lui Johannis ca interfaţă a moldo-valahilor ortodocşi cu Occidentul nu e o idee rea, dar e insuficientă. Pe viitor va trebui un efort mai mare în descoperirea unor noi personalităţi, care să depăşească mediocritatea călduţă

contemporană. Presupun că din rândurile celor 600.000 de tineri care au protestat recent împotriva legalizării corupţiei, clientelismului neo-fanariot, se vor remarca personalităţi puternice, conştiente de importanţa unei legături autentice cu Occidentul şi vor tăia nodul gordian ce îi ţine pe români într-o cultură de anonimat, izolaţi de civilizaţia Romei, prizonieri în *lanţurile grele ale duhovniciei şi soborniciei moscovite şi constantinopolitane*, altfel spus – **la periferia Europei**.

Deci, **toate drumurile duc la Roma!**

NICOLAE DUMITRU VLĂDULESCU,
repere biografice, sumar bibliografic

Repere biografice. Născut – 26 octombrie 1949 în localitatea Prilipeț din județul Caraş-Severin. În anul 1963 absolvă Școala generală nr. 1 din Reșița, din anul 1964 este elev al Școlii profesionale UCMR din Reșița secția electrician-automatizări, din anul 1975 urmează Școala Populară de artă din Reșița secţia pictură, iar în 1978 devine elev al Liceului seral de construcţii din Reșița.

Dumitru Nicoale Vlădulescu este una din cele mai cunoscute personalități ale orașului de pe Bârzava, fiind *om de acțiune* şi, în același timp, *om de cultură.* În Decembrie 1989 a fost liderul Revoluţiei din Reșița, a îndeplinit funcția de președinte al CFSN Caraş-Severin, de la înființarea respectivei structuri până în anul 1992. De asemenea, este regizor – a fost directorul Teatrului de Vest din Reșița –, a regizat, între altele, piesele *Tangoul iubirilor* de Arthur Schintzel (Austria), spectacol prezentat și în Viena la Teatrul Pygmalion, *Cu uşile închise,* de Jean Paul Sartre (Franța).

După Revoluția din 1989, pentru că era posibil și, pe de altă parte, pentru că *voia să cunoască lumea*, a părăsit țara, ajungând în cele din urmă în Canada. Acolo, deoarece ca artist plastic și regizor nu i s-a acordat nici o șansă, s-a întreținut, prestând activități fizice. A lucrat în sectorul construcțiilor ca muncitor, ca vopsitor pe șantiere din diverse localități până în anul 2003, când a revenit în România.

Sumar bibliografic. D. N. Vlădulescu a publicat volumele de poezie: *Cu sufletul în iarbă,* Reşiţa, Editura Timpul*,* 1999 (versuri scrise înainte de anul 1989); *Vis imperfect*, Reşiţa, Editura Timpul*,* 2001; *Cuvinte oarecare – poeme de iubire oarbă* (Bucureşti, Editura Semne, 2013), carte lansată şi la Muzeul Naţional al Literaturii Române din Bucureşti.

A publicat cinci volume de poezie, este membru al Uniunii Scriitorilor din România, începând din anul 2000, este membru al Asociației Artiștilor Fotografi din România.

A publicat fotografii în reviste de profil din Canada, Statele Unite ale Americii etc.

Este colaborator al Muzeului Național al Literaturii Române din București, în perioada 2003-2006 a fost colaborator al revistei *Literatorul*.

În anul 2003 se stabileşte la Reşiţa unde, între anii 2006-2008, a fost consilier pe probleme de cultură la Consiliului Judeţean Caraş-Severin, după care, până în anul 2016, a fost director al Teatrului de Vest Reşiţa.

NU EXISTĂ ŢARĂ MAI FABULOASĂLOASĂ DECÂT ROMÂNIA. VOI HABAR NU AVEŢI ÎN CE ŢARĂ TRĂIŢI!

Dumitru Nicolae VLĂDULESCU, regizor,
plastician, poet.

Dumitru Nicolae Vlădulescu este revoluţionar autentic. A fost în timpul şi la locul potrivit pentru *a pune* de o Revoluţie, în decembrie 1989 la Reşiţa, apoi a colindat prin lume – din Canada până în China – să vadă cum *şed* lucrurile pe la alţii. S-a întors în cele din urmă la Reşiţa, convins că aici îi sunt rădăcinile, locul ideal, unde pictorul s-a reprofilat în regizor de teatru, în manager al instituției, lăsând în urmă o clădire devenită bijuterie a oraşului.

Poet, actor, regizor, manager, dar mai ales *năvalnic*, Nicolae Vlădulescu, om cu sufletul în palmă, e dispus, oricând, să se îndrepte spre tine pentru a-ţi da *lumină* în felul lui exploziv, *pe o singură carte,* ca viaţa pe marginea prăpastiei.

Purtăm discuția în saloanele elegante ale Teatrului de Vest din Reşiţa, întrebările noastre îl *întorc* în timp, îl *răscolesc*, *reactivează* vulcanul din el. E 26 aprilie 2017,

zi frumoasă, însorită. Lângă noi oraşul tace. Tac furnalele, laminoarele, oţelăriile, tac constructorii de maşini… Totul a murit… să sperăm că nu şi speranţa.

– ***Domnule Vlădulescu, în secolul trecut poporul român a cunoscut două* momente astrale: Marea Unire *(1918) şi* Revoluţia Română *din 1989 declanşată în Timişoara. Mai există în noi acel sentiment de mândrie, de împlinire, de recunoştinţă faţă de personalităţile care au înfăptuit Unirea, de eroii Revoluției Române?***

– În primul rând, omul ca fiinţă spirituală, memoriile de cinstire, de recunoştinţă, sunt manifestări solemne, prea solemne, prea formale pentru a susţine că e vorba şi de **trăire.** Hai să fim serioşi. Nimeni nu se pune în genunchi când cineva se referă la Marea Unire, ori Revoluția din Decembrie. E drept, dacă vorbim de ceremonii dedicate lor, oamenii îngenunchează. Dar o fac oarecum demonstrativ, exacerbând momentul. Ceea ce – şi nu se poate să nu fiți de acord cu mine – *nu trece prin spirit*. Aş spune că termenul cu adevărat potrivit pentru această situație este *mimarea*. În afara rudelor foarte apropiate – părinți, urmaşi, fraţi ai celor ucişi –, oamenii mai mult mimează decât trăiesc emoţiile evenimentelor de acest gen. Să nu credeți că mă exclud. Printre aceştia mă aflu şi eu. Dar la mine se produce un fenomen, probabil de *analiză constantă*. Eu sunt foarte legat de momentul Unirii, de cel al Revoluției din Decembrie, acestea fiind două evenimente marcante pentru istoria Europei, nu doar a României. Dacă ţineţi minte, Marea Unire a românilor s-a produs în cadrul unui proiect amplu. Europa nu putea exista fără popoare *disciplinate*. Nu poţi impune disciplină unor voievodate, comitate, etc. Pe vremea aceea nu existau societăţi cu statut bine definit. Erau etnii, *grupuleţe* mai mari, mai mici, *puteri* locale mai mari, mai mici. Ei bine, ca să se ajungă la o forță europeană demnă de luat în seamă, trebuia, mai întâi, să *grupezi* micile administrații locale, să creezi un cadru de convieţuire, să stabileşti norme ce asigurau stabilitatea acestor noi formațiuni statale. Atenție, nu vorbesc de *mimetism*, ci de

nevoia de a crea tradiţia comportamentului normal social. Ei bine, atunci s-a făcut Marea Unire în Europa. Dacă ţineţi minte, nu doar în România, ci în întreaga Europă. Una peste alta, eu nu cred că Europa trăieşte haotic. Adică sunt convins că Europa, la urma urmei întreaga lume, trăieşte după un proiect, nu i-aş zice de evoluţie, ci, linear. Un proiect care să ducă la transformări esențiale, de importanță capitală pentru umanitate.

Fac o paranteză. Acum câţiva ani am ajutat pe cineva să scrie un doctorat despre relaţia Ţărilor Române cu Sfântul Scaun. Sigur că am vorbit şi de Marea Schismă. Părerea mea e că Marea Schismă s-a petrecut din cauza diferenţei de cultură în cadrul creştinismului din acea perioadă. Noi încă eram îmbrăcaţi în blănuri neargăsite, iar *ei* construiau catedrale, aveau diamante, corăbii, armate… În timp ce noi aveam bătăuşi. Adică noi nu aveam o armată organizată, nici nu era vorba de așa ceva, trăiam pe familii, pe ginte. Deci, diferenţa de comportament social era extrem de vizibilă, nu se putea pune problema unei dezvoltări armonioase în condiţiile date. Și atunci au zis: *bine, voi rămâneţi cu Bizanţul, noi rămânem cu Vaticanul.* Cu toate astea, după aceea așa, paralel, cătinel-cătinel, ne-am dat şi noi după ei. Sigur, încă avem diferenţele noastre de înţelegere, dar nu sunt diferenţe mari în creştinism, iar cel mai important fapt este că creştinătatea a căpătat o dimensiune globală.

Să revin la ideea Unirii. Ca să fim bine înţeleşi, Marea Unire s-a făcut atunci în toată Europa. Europa era dezbinată pe grupuleţe, pe familii, regi, regenţi, regate, împărăţii mici, împărăţii mai mari. Era, însă, nevoie de o societate care să disciplineze umanitatea prinsă, cum spuneam, între nişte graniţe ce împiedecau mersul firesc al dezvoltării agrare, industriale etc. Dacă ţineţi minte, au fost nişte discuţii, dar nu foarte îndelungate, cu privire la frontierele ţărilor. Ele s-au mai diluat. E pe *net* o chestie foarte interesantă – aplicația *Time lapse* – în care vezi cum s-a transformat Europa. Ar fi bine să vă uitați la ea, ca să vedeți cum arătau granițele, din 1830 încoace, când au început să se stabilească teritoriile așa cum le cunoaștem în zilele noastre.

Dar să revin la subiect. Cei care au făcut Marea Unire – au făcut şi Revoluţia din Decembrie! Eu nu cred în conspiraţii, dar nu se poate să trăim, de atâtea mii de ani, fără un proiect.

Fac o paranteză. În America s-a produs un fenomen cu semnificaţii profunde, dar nu îndeajuns de mediatizat – ghettoizarea. Ghettoul devine oraş, nimeni nu iese din ghettou, din cartier, cum s-ar zice la noi. Acolo, în *cartier*, e *confortul* celor obligaţi să locuiască în perimetrele stabilite într-un fel ori altul. În perioada actuală, umanitatea trece printr-o situaţie, zic eu, nefirească. Acum lumea e interesată, **luptă nu pentru idealuri, ci pentru confort**. Ideea este că vrem să ne întoarcem la confortul grupului. Tot ce se întâmplă în istorie şi ce s-a întâmplat, se întâmplă în numele confortului. Omul vrea să plece în vacanţă, vrea să aibă maşină, să-şi schimbe la cinci ani maşina, vrea să aibă casă cu piscină, dacă se poate. Deci, ideea este confortul. Li s-a şi inoculat ideea de confort şi dorinţa de a avea confort, dându-li-se în fiecare zi repere în imagini. Cuvântul tipărit începe să cam *dispară*, importantă, tot mai importantă în ultimul timp, este *imaginea*. Ţin să fac o precizare. Afirmaţia anterioară nu e de ultimă oră, eu am emis-o mai de mult, prin 2002-2003, când am publicat un volum de versuri. Versuri trecute pe un *CD*. Atunci toţi au reacţionat în acelaşi mod: *ce faci domnule, cartea e baza, nu...*

Nu. Din păcate, ori pentru că aşa e firesc, cartea nu mai e baza, cartea dispare. Cititul devine o corvoadă şi, cum noi iubim confortul, aşa cum spuneam acum câteva momente, se renunţă la carte.

Deci, asta este, *auzitul* şi *văzutul* vor lua, iau locul, acestui mod primitiv de informare – cititul! Mergând cu gândurile mai departe, aş zice că Guttenberg a făcut cel mai mare rău umanităţii, inventând tiparul. Informaţia este pentru cei iniţiaţi, nu ai cum s-o îndeşi în capul unuia care nu o poate procesa. Din acest motiv a apărut Marea Unire, ca să disciplineze lumea, ca să le inducă un model de comportament inteligent.

Altfel spus, cel care a făcut Unirea a făcut şi revoluţiile din 1989 din Europa. Că, dacă ne gândim bine, în anul acela s-a

produs o schimbare totală, nu doar în România. A căzut Zidul Berlinului, a fost Gorbaciov care s-a întâlnit în Malta cu Bush. Adică, toate evenimentele acestea s-au produs în cadrul unui proiect larg, complex. Nu există nimic spontan. Nici gripa nu-i spontană. Aparent se spune că e, dar când te îmbolnăveşti iei un virus. Numai că virusul acela face parte dintr-un *lanț,* care îşi vede de *treaba* lui. Deci, vorbim despre **determinism!** Astfel, ne cam îndepărtăm de modul tradițional în care interpretăm, de când ne știm, întâmplările, situațiile prin care trecem de la o zi la alta.

Sigur că el, cetăţeanul de rând, necunoscând nimic din ce se află în spatele evenimentului, poate zice că, bunăoară că Tökés a apărut în Decembrie 1989 în mod spontan. Nu a apărut spontan, dragii mei, nimic nu a fost spontan. Nici Marea Unire, nici revoluţiile din Europa nu au fost spontane, nici faptul că eu, să zicem, mă îmbolnăvesc într-o anumită zi. Pe scurt – **nimic nu e spontan, pentru că toate sunt efectul altor evenimente.**

Deci, de aceea vă spun – şi pot să demonstrez în faţa a mii de oameni – că cei care au făcut Marea Unire au făcut şi revoluţiile din Europa, sau exprimându-mă mai concis, **ambele fac parte din acelaşi proiect**.

Dacă nu ținem cont de context, dacă nu ne integrăm în ansamblu, dacă ne limităm la atât cât cuprindem cu privirea, ne batem doar cu pumnii în piept *strigând* plini de sine că *am făcut revoluţie*! Nu, dragii mei, nu am făcut nici o revoluţie, **am participat la Revoluție.** Ceea ce e altceva. Cu totul şi cu totul altceva. Am participat, deci, la un proiect, despre care nu zic că a fost rău. N-a fost rău deloc. Era nevoie de o *descălţare* de opinci şi a încălţa altceva, nişte pantofi uşori, comozi, ca proiectul cu **cetăţeanul disciplinat, să se producă!** Mai mult chiar decât atât, pe tot acest *parcurs* s-a indus *conceptul de lege*. Domnule, asta-i legea, a fost nevoit să-și spună fiecare cetățean, să-și spună el, să-i spună cei din jur, și unde îi lege, vorba aia, nu-i tocmeală. Deci, ce a reuşit sistemul, în general, sistem ce trebuie apreciat, pe care eu chiar îl admir, așa cum îi admir pe toți inșii care gândesc înainte cu o sută de ani la situația umanității. Și vă spun de ce îi admir. Dragii mei, noi avem aici un rol, nu suntem de

pomană pe planeta asta. Ce putem face? Imaginaţi-vă că atât de tare e împământenită legea în mintea cetăţeanului, că atunci când eşti condamnat şi îţi zice să te prezinţi la puşcărie peste zece zile, omul disciplinat, cu legea în cap, se prezintă la uşa închisorii în ziua respectivă şi spune: *închideţi-mă pentru opt ani*. Mi se pare de-a dreptul fantastic ce manipulare a conceptului şi a conservării de sine se întâmplă. Domnilor, omul se duce la puşcărie de unul singur! Păi înainte dispăreau, plecau în bejenie, în timp ce acum se duce, se prezintă la uşa puşcăriei, zicând: *eu sunt cutărică, am venit să mă închideţi pentru opt ani.* Și-o zice, sigur, nu cu entuziasm, dar aşa, cu seninătatea lucrului bine făcut: *mă duc domnule, mă duc pentru că asta este legea*. Și oamenii se duc fără să se întrebe ce dracu e legea aceea, cine a formulat-o, cine a impus-o. Deci, legea este **mijlocul prin care care societatea a fost disciplinată**. Când s-a făcut Marea Unire acesta a fost scopul, **disciplinarea societăţii.** Din nou o paranteză. Sigur, unele legi sunt de-a dreptul aberante. Stupide. Bunăoară, în unele state din America vinerea nu ai voie să fluieri pe stradă. Precept stupid. Aberant. Sigur, e ceva legat de iezuiţi, ori de cine ştie cine, de ritualurile lor, mă rog. Însă asta este, ei respectă legea aceea şi acum. Una peste alta, conceptul de lege este colateral modului meu firesc de a fi uman. Imaginaţi-vă cât de mult s-a trudit la acest proiect, prin care se induce nu respectul, ci obedienţa. Că acesta nu este respect, ci obedienţă. E obedienţă, din moment ce ajungi să zici: *domnule, hai să facem un chef, că poimâine mă duc la puşcărie!*

– ***După 1918 a urmat un timp al construcţiei, s-a clădit o nouă societate, s-au aşezat bazele unei industrii, a unei remarcabile economii. După 1989, tot aşa, s-a construit o nouă societate dar, din păcate... Suntem în Reşiţa, care a fost cândva un mare, un important centru siderurgic. Vorba aceea, nu puteai ieşi cu cămaşa albă pe stradă, că se înnegrea în doar câteva minute din cauza fumului furnalelor. Acum... Ei bine, Reşiţa aceea dispărut. Ce s-a întâmplat între timp aici?***

– Să nu vă aşteptaţi să fiu nostalgic. Nu sunt pentru că, reţineţi acest adevăr, **societatea nu piere**, ea doar se schimbă. Eu sunt

reşiţean-reşiţean, aş putea să mă alătur şi eu corului imens ce bocește că marea siderurgie din Reşiţa a dispărut. Ei bine, nu mă dau cu capul de pereți și vă spun de ce. **Nu ne mai trebuie siderurgie!** Poate că afirmația vă surprinde, dar aflați că în lume mai sunt doar trei sau patru combinate mari ce mai produc oţel, şi toată lumea cumpără tablă de la acești coloși industriali! Dragii mei, în ultimul timp preocuparea majoră în industrie nu mai este construcţia materială, ci cea spirituală, cea mentală. O altă dimensiune a construcţiei.

Apropo de *IT*, apropo de proiecte și programe de educaţie etc. Toate au un scop clar, acela de a induce un anumit mod de comportament grupurilor de indivizi. Ceea ce întâmplă de fapt de la începutul lumii e o sclavie mai mult ori mai puțin mascată. Care e situația în zilele noastre? Acum e o sclavie clară, pe față. Acum nu mai are stăpânul grijă de tine, ai tu grijă de tine. El îţi dă banul, tu cumperi şi-i dai banul înapoi! Deci, asta este situația, nu trebuie să ne ascundem după deget. Din fericire, sclavia asta nici nu e rea, pentru că lenea existenţială a unora i-ar face să se arunce în râu, sau de pe bloc, dacă ei nu ar fi mulţumiţi. *Domnule, am salariu atât, câştig atât, mă duc la muncă, vin acasă, beau o bere, râgâi, mă manifest erotic cu femeia şi gata*. El e sclavul perfect, e mulţumit. Apropo de momentul când s-a făcut eliberarea sclavilor în Statele Unite. **Atunci 98 la sută dintre sclavi s-au întors la vechii lor proprietari.** 98 la sută! De ce? **Pentru că nu știau ce să facă în lume fără stăpân!** Nu era modul lor de viaţă de până atunci, nu erau capabili să se conducă singuri, nu știau ce să facă cu libertatea! Știi care este de fapt dorinţa sclavului? **Nu să fie liber, ci să aibă şi el sclavi.** Asta a spus-o unul mai deştept decât mine, nu eu. Nici un sclav nu vrea să fie liber, pentru că el nu are noțiunea de libertate. S-a născut sclav și nu știe ce e aia libertate, cum se trăiește în libertate. Există un dicton extrem de interesant: **Pasărea din colivie crede că zborul este un handicap**. Deci, oamenii nu sunt învăţaţi cu modelul libertății, din acest motiv sunt nostalgici după Ceauşescu, după marile combinate de odinioară, și asta nu pentru că ar fi iubit industria,

ci pentru că aveau garantate locurile de muncă, salariile, nişte bani, apartamente la bloc. Apartament la bloc în Govândari! Păi îți puteai dori mai mult decât atât? Nu! Cu asta erau fericiţi, nu aveau bătăi de cap pentru locul de muncă, mergeau la băi prin sindicat etc. Era un model de viaţă ce avea la bază... **lenea!** Un anumit tip de lene. Programul unei zile? Trezirea la ora șase, dejunul în fugă, alergarea spre stație, înghesuiala din autobuz, mișcări mecanice la locul de muncă, drumul spre casă, televizor –atât cât era –, povești cu vecinii din bloc, somn şi a doua zi, acelaşi program. Numai că *a venit* Revoluţia şi **a dat modelul peste cap**! S-a consumat, adică, etapa aceea socială. Ei bine, de la punctul acela s-a trecut, se poate spune destul de rapid, la alt **model.** Asta se numeşte deschidere. Eu nu cred că este rău. Avem, adică, mult de câştigat, pentru că fiinţa umană, în perioada aceea neagră de istorie, a decăzut enorm.

În ceea ce privește acest subiect, eu am un reper. Cu zeci, cu multe zeci de mii de ani în urmă, omul a fost pus în fața unei dileme: **mâna sau creierul**. A ales mâna, că era mai uşor. Numai că în timp... Păi asta e, acum nu se mai construieşte fizic, se construieşte spiritual. Inclusiv apariţia atâtor religii te determină să spui, păi sigur că e un singur Dumnezeu, dar acesta poate avea şapte mii de nume. Credinţa în ceva, într-un creator, este extrem de profundă. Că e Dumnezeu, Allah, Iahve, nu are importanţă, semnificativ e faptul că te îndreaptă spre o zonă spirituală. Cei mai mulţi oamenii din România, cel puțin mimetic, au devenit creştini. Merg la biserică în fiecare duminică dimineaţa, uneori, chiar dacă nu acesta a fost motivul pentru care au ieşit în oraş, trecând pe lângă lăcaş intră măcar pentru câteva momente. Pe vremea comunismului nu, însă acum societatea vrea ca oamenii să meargă la biserică. Și oamenii merg, se închină. Acum toată lumea îşi face cruce. Și creștinul-creștin și fariseul îşi fac cruce, ceea ce nu e lucru rău. Prefă-te, prefă-te până crezi într-adevăr. Că doar se știe. Ca să *iasă un gentelmen* trebuie să treacă şase generaţii de snobi! Nu poţi să te naşti gentelmen, că nu ai cum. Aşa şi societatea. Asta îi învaţă şi ne învaţă, inclusiv pe mine.

De-a lungul istoriei am strâns tot felul de modele, de comportamente, de atitudini, am învăţat reguli şi, nu în ultimul

rând, ne-am învăţat cu legea. Ne revoltăm, mai strigăm prin ganguri, pe la colţuri de străzi, dar legea e lege. Conceptul de lege niciodată nu a fost atât de puternic ca acum.

– ***Ai vorbit despre trecutul fiinţei umane, despre prezentul ei. Aruncă acum o privire în viitorul ei.***

– Eu cred că omul va fi mult mai deschis la suflet. Nu va dispărea răutatea, pentru că omul are orgolii. Răutatea vine din orgoliu. De fapt, din orgoliu vin toate relele de pe pământ. Nu ştiu dacă vom trăi inerţial, dar vom avea repere clare. Mai clare decât până acum. Nu vor fi modificări structural majore în societate... Sigur, ne unim cu Europa, se va face „**satul" global**, un guvern global, dar astea toate sunt nimicuri, sunt lucruri cu care suntem, deja, învăţaţi. Dacă vă aduceţi aminte, Gherman de la Cluj a scris în 1990: *M-am săturat de România.* Ei bine, el pregătea discuţiile de mai târziu despre regionalizare. El nu a apărut din senin cu scrisoarea aceea. Nu. Credea, spera, se temea, greu de precizat ce avea omul în cap, că Ardealul *e făcut pentru dezmembrarea României*. De fapt, nu doar a României, ci şi a Germaniei, a Italiei. Una peste alta, eu cred că lumea se va învăţa şi cu **„satul" global**. Cu „satul" mondial, cu felul mondial de a fi, cu armata mondială. Personal, am o întrebare pentru care, cel puţin până în momentul acesta, nu găsesc un răspuns mulţumitor. Ce mama dracului va face armata aceea, cu cine se va bate, dacă este armata mondială? Cu extratereştrii?!

Ştiţi ce au învăţat societăţile astea moderne, cei care le conduc? **Să nu îi iei omului misterul**. Ba dimpotrivă, alimentează-i-l! Aşa, ca să fie preocupat tot timpul cu idei cărora nu le dă de capăt. Deci, extratereştrii, grote, locuri din care se trece în alte dimensiuni.

Ce trebuie să acceptăm din capul locul, e că omul are nevoie de mistere. Are nevoie de mister mai mult decât de tradiţie. Dacă eşti atent, tradiţiile dispar. Şi dispar pentru că tradiţiile sunt un fel de legi ce îţi asigură un confort. Domnule, noi ştim că de Paşti ciocnim ouă, *dar azi nu ştie nimeni de ce se ciocnesc ouăle.* Clar, **a dispărut sensul**. Mergem cu *şprițuitul* de Paşti, dar nimeni nu ştie de ce procedăm astfel, de ce folosim parfumul.

Sigur, odinioară se folosea apa. Dar cu găleata! Adică a dispărut tradiţia, a apărut misterul. Deci, dacă omului îi iei misterul, el nu mai are nici un reper. El, ca să se simtă bine, trebuie să aibă tot timpul ceva nedesluşit în capul lui. Dacă ţineţi minte, de la zei s-a trecut la Dumnezeu. Deci, în capul lui tot timpul a fost ceva de lămurit: norii, de unde vine ploaia... A, umblă sfântul Pătru cu cocia prin nori, tună, mai dă şi cu biciul şi fulgeră Deci, tot timpul omul a avut nişte explicaţii mistice, le-a avut de când se știe.

Sigur, creştinismul a ordonat într-un fel gândirea mistică. Pe viitor eu cred că nu va trece mult şi catolicii şi ortodicşii se vor uni, vor face o religie creştină mare, unită, în care toată lumea va avea acelaşi crez, lucru care cred că este mult mai bun. Aş vrea să mă trezesc peste o sută de ani ca să văd care e situația şi să mă întorc unde mi-e locul.

– ***Dar până atunci mai avem de dezbătut o dilemă. O dilemă nu chiar oarecare, pentru că aici e de sesizat o oarecare contradicţie în termeni: statele naţionale s-au creat în 1918 – vorbim de Europa – adunând laolaltă corpuscurile acelea mici, principate, voivodate etc. Or, acum nu se mai vorbeşte de state naţionale, ci de regionalizare.***

– N-ați fost atenți. Am spus că perioada aceea a pregătit Unirea, a pregătit *desfacerea* pentru o Europă mare. Nu se putea face o Europă mare din cauză că grupurile etnice erau nedisciplinate, aveau propriile lor reguli, nu aveau, încă, legea.

– ***Numai că acum sunt pregătite să se rupă din nou.***

– Nu. Nu se vor rupe. Acum suntem în faza în care se creează un alt model social. O altă societate. Nu se vor rupe. În momentul în care îi spui omului de pe stradă că România *se rupe,* el se intră sub imperiul unui patriotism de gang. Nu e vorba de o *ruptură*, ci de o trecere la o altă formă socială. *Regionalizarea este pregătirea pentru marea Europă, marea Europă e pregătirea pentru marea globalizare.* Sigur, procesul va fi de durată. Poate de o sută de ani, poate chiar de mai mult. Nu, nu este nicio contradicţie în termeni. Eu v-am spus: **cei care au făcut Marea Unire, au făcut şi revoluţia în**

Europa! Scopul? Unul cât se poate de bine gândit – asigurarea unei administrații eficiente, nebirocratice. Dacă am o mie de fabrici cu o mie de directori, mie, ca proprietar, îmi este greu să le administrez. Dar, dacă am patru hale, ceea ce înseamnă că elimin 996 de directori, având de-a face cu doar patru persoane, colaborarea este infinit mai simplă, mai eficientă. Pentru că aici e problema, dragii mei. Aici. Și problema e *datul de mâncare*. Sunt salariații tăi, oameni care produc bunuri materiale pentru tine, iar ca lucrurile să meargă bine, trebuie să existe armonie, să asiguri procesului de producție continuitatea firească, colaborare perfectă, nu să se trezească în situații neproductive, conflictuale, să se ajungă, adică, la situația de a se învinovăți unul pe celălalt, de a se certa în loc să se preocupe de producție, de bunul mers al producerii de bunuri. Dacă vreți părerea mea, vă voi spune că pentru cei care conduc societatea viața nu e tocmai ușoară. Se vorbeşte din ce în ce mai mult despre anacronismul statului ca formă social-politică, politico-administrativă. Personal, şi eu cred că statul este perimat, anacronic, că nu are ce să caute în societatea viitorului. Statul este un organism creat de individ, care acum este împotriva individului, ceea ce este un paradox. El, statul, a fost creat de mine ca să mă ajute să trăiesc bine, confortabil, dar el, de o vreme, s-a întors împotriva mea, îmi trimite somaţii mie, celui care l-am inventat pe el. Deci, este anacronic, societatea viitorului nu mai are nevoie de modelul acesta de administrare

– Au trecut aproape 28 de ani de când Nicolae Vlădulescu era în vâltoarea evenimentelor de aici, din mijlocul Pieţei centrale a Reşiţei, la doi paşi de locul în care stăm de vorbă. Gândea, atunci, Nicolae Vlădulescu în acest mod, intuia ce se va întâmpla după acele manifestări eroice? Ne poți spune ce sentimente trăiai atunci?

– Cine putea avea în momentele acelea astfel de gânduri? Nu, atunci nu eram aşa de... inteligent ca astăzi. Ha-Ha-Ha-Ha! Îmi era o frică groaznică. Cine spune că nu îi este frică de moarte, e un fariseu. Să nu-i credeți, oricât de convingători ar putea fi. Păi eu *vedeam* tot felul de lunetişti pe hotelul *Semenic*,

sesizam prezența unor indivizi ciudaţi, indivizi despre care ştiam nimic, dar *simțeam* că nu sunt de-ai noştri. Da, recunosc, mă stăpânea sentimentul, aș zice de panică de un anume fel, generată de paranoia ce provenea dintr-o lipsă de cunoaştere şi comportament în astfel de situaţii. Dar mă bucuram! Acum, hai să vă mai spun un amănunt. Eu cred că eram ultimul care ar fi trebuit să mă revolt din lumea asta, din Reşiţa cel puțin, pentru că eu am avut un fel de libertate, hai să zicem de semi-libertate. Adevărul e că eram cam rău de gură, dacă vreți un *frondist*, un neadaptat. De prin 1986 Securitatea primise ordin să nu mai facă disidenţi din cei care spuneam bancuri, mă rog, apropouri de-alea, că vorba aia, cu un banc nu-i scoteai miliţianului vreun dinte, nici nu dădeai cu comunismul de pământ.

Știți la fel de bine ca mine că anii aceia au fost grei, că nu prea ajungeai nici măcar la alimentele de bază, carne, lapte, ouă, ulei. Eu sunt băutor, mare băutor de lapte. Ani de zile mergeam dimineaţa, de fapt noaptea pe la ora trei, şi stăteam la coadă la lapte, cei mai mulți inși fiind pensionari. Glumim, dar atunci era foarte bine să ai în casă un pensionar. Foarte bine. Firește, știu că unii dădeau laptele la pisici, ori câini. Să nu mă înțelegeți greșit, nu aveam nimic împotriva acestor inși, iubesc şi eu animalele, şi ele trebuie să trăiască, mai mult chiar decât atât, ele nu şi-l pot procura în timp ce noi, în condițiile de atunci reușeam, totuși, să revenim acasă cu câte o sticlă plină. Dacă e cumva nevoie de vreo precizare, o fac. Atunci nu mă revoltam – dacă e potrivit acest cuvânt – pentru mine, ci pentru situație în general. Pentru situația din țară. Aveam un fel de nemulţumire – nemulțumire, nu revoltă –, o nemulţumire constantă ce risca să îmbolnăvească societatea, în general. Și, se ştie, nemulţumirile produc boli fizice, cancer, boli la plămâni, la ficat. Mintea şi gândurile îmbâcsite de nemulţumire generează boli fizice, trupeşti, de tot felul. Imaginaţi-vă o societate bolnavă din cauza frustrărilor, din cauza nemulţumirilor.

A, un amănunt de atunci. Am avut atunci, spre sfârşitul lui ’89, începutul lui ’90, o altercaţie cu o delegaţie de francezi. Veniseră cu un camion de portocale şi le aruncau pe drum. Am

sărit la ei, i-am alungat, i-am trimis spre graniță cu escortă. Păi, ce mama dracului voiau nenorociții ăia?! Să-i vadă pe copii cum se bat pentru ele, cum se aruncau pe jos după ele? De altfel, chiar asta voiau nenorociții ăia, pentru că unul din camion era cu aparatul de filmat la ochi. Ei bine, când l-am văzut am încercat să ajung la el, să-l iau de gât, să dau cu el de pământ. Ce să zic? Eu nu suport astfel de oameni, pardon, de inși, că ființele alea nu erau oameni. Mă revoltă chiar și națiunile orgolioase, infatuate, prea pline de sine.

Privind situația cu mai multă atenție, aș zice că noi, românii, am avut un dram de noroc. Am fost, cât de cât, feriți de marile drame materiale. Pe vremea aceea – în era comunistă – eram pictor. În timp ce lucram la vreun tablou, gândurile îmi mai zburau la situația socială, la ceea ce se întâmpla în țară și așa am ajuns să înțeleg sistemul nostru politic. Activiștii, indivizii puterii, se foloseau de noi. Pe mine – dar nu numai pe mine – mă lăsau să pictez. Nu mă deranja nimeni, nu-mi impunea nici un ins tema lucrării, culorile ce urmau să fie folosite, cât timp și când să stau în fața șevaletului etc. Păi de ce să ne sâcâie – mă refer nu numai la mine –, pentru că în felul acesta la Reșița exista activitate culturală. Știți la fel de bine ca mine că Reşiţa a fost oraşul cu poeţi şi pictori. Paradoxal, Reşiţa a fost un centru mai mult cultural decât siderurgic. Deci, la Reşiţa, am avut cei mai mulţi poeţi, cei mai mulţi pictori de certă valoare. Care e situația după 1989? De atunci încoace – exod curat. După ’89, după ’90, românii au început să părăsească țara în masă. Cine a plecat? Nu inșii incapabili, leneșii, incompetenții, dimpotrivă – oamenii de valoare. Ce-i drept, am plecat și eu. Dacă regret? Nu. Nu regret nimic. Sigur, Revoluţia trebuia să aibă loc, pentru că altfel riscam să devenim o societate bolnavă fizic din cauza nemulţumirilor.

– ***Adică atunci când ai plecat îţi închipuiai, anticipai faptul că aici totul se va transforma, că nu va mai fi siderurgie? Iată, oraşul cu poeţi şi pictori a rămas, cât a mai rămas, că şi poeţii şi pictorii se împuţinează.***

– Îmbătrânesc…

– ***Bun, îmbătrânesc. Fenomenul e firesc. Întrebarea este însă alta. Talente, alte talente vin, nu vin?***

– Bună întrebare. Am spus, cu câteva minute în urmă, că nici Reșița, nici România, nu-și dă duhul dacă siderurgia a dispărut. Lumea e într-o transformare continuă, firească, la urma urmei necesară. Sigur că avem nostalgii toți, mai ales siderurgiștii, inșii care deveneau pensionari la 50 de ani. Completez eu – cu pensii bune. Doamne, de câte ori nu am auzit formulări de tipul, și noi siderurgiștii, *siderurgia* cu *greutatea oţelului în aur*. E destul de nepotrivit, chiar ridicol, să ne lăsăm tulburați cu astfel de formulări. Dacă e să nu ne amăgim, să spunem adevărul. Trebuie să ne amintim că siderurgia la Reșița nu au făcut-o românii, ci austriecii. Păi da, cu asta Ardealul și Banatul sunt mult mai evoluate, chiar și din punct de vedere administrativ, decât alte provincii românești. Ducând gândul mai departe, e ușor să stabilim faptul că, la fel ca în restul lumii, în România *vor dispărea multe, apărând altele*. Deci, adevărata noastră problemă, a tuturor, este atitudinea față de viitor! Din păcate, **mentalităţile nu se schimbă peste noapte, ci peste generații!** Prima generaţie *seamănă* cu tata, a doua cu tata și bunicul, și abia de la a treia generaţia începi să vezi lucrurile altfel decât înaintașii tăi.

Dragii mei, am vorbit despre Revoluție foarte multor tineri născuți prin ’97, ’98, 2000. Am vorbit și am constatat că nici după încercările acelea *fenomenul Revoluție* nu le era îndeajuns de clar. De ce? Bun, întrebarea este oarecum retorică, pentru că **nici noi nu înţelegem în profunzime istoria pe care am trăit-o**. Adică nu chiar oricine înţelege fenomenul Revoluției, Marea Unire, războaiele. Reacțiile mele față de asemenea manifestări sunt pur emoţionale. Și nu doar ale mele. Războaiele, revoluțiile înseamnă focuri de armă, răniri, amputări, lagăre, suferință, moarte. Ei bine, care e atitudinea față de astfel de situații, când nu ești implicat în ele, când nu le trăiești, când ți le prezintă cineva, ori afli câte ceva despre acele grozăvii în urma unor lecturi? Iei totul ca un un subiect de film. Aşa și cu tinerii, cu copiii despre care am vorbit. Una peste alta, am

ajuns la părerea că nici nu trebuie să le vorbim despre astfel de fenomene sociale. Asta pentru că *nu le dai nimic*. Mai nimic. Lasă-i să crească în atmosfera timpului lor, nu îi lega de trecut. Spunea cineva, nu ştiu cine, că *dacă nu-ţi cunoşti istoria, nu ai viitor*. Pe dracu, vă spun eu. Du-te înainte şi, dacă ai mintea şi capacitatea să te adaptezi locului ăstuia şi să faci ce poţi tu mai bun din treaba asta, fă-o. Nu trebuie să rămâi ancorat în rateuri, morţi, morminte, nimicnicii, regrete.

– ***Ziceai... du-te înainte! Dar te poţi duce înainte, dacă nu îţi cunoşti punctul de pornire?***

– Hai să vă dau un exemplu. Cum trăiesc cei care sunt abandonaţi de părinţi? Merg înainte. Aşa şi noi. Nu îmi cunosc părinţii, nu ştiu unde m-am născut, nu am bunici, nu am neamuri, trăiesc şi ajung la NASA. Ştiu pe unul de la Bacău care e la NASA. Deci, aşa e şi cu omul. Omul trebuie să meargă înainte.

– ***De fapt, la Microsoft sunt atâţia specialişti români, încât a doua limbă vorbită acolo este limba română.***

– Păi vedeți? Dragii mei, sunt mii de orfani care merg înainte şi 98 la sută dintre ei sunt oameni serioşi, sănătoşi la cap, care şi-au luat viața în braţe şi fac ce ştiu ei mai bine cu ea.

– ***Dar nu există un pericol? Mai exact spus, dacă nu ştii ce a fost până la tine nu ajungi, cândva, să reiei ceea ce odată ai abandonat tu însuți, tu, ori cei de dinaintea ta?***

– Mă repet, revin adică la situația copiilor orfani. Aceştia – viața o dovedește –, nu se *împiedică* în amănuntul de care vorbiți. Sigur, mai toți au o dorință: *vreau să îi ştiu pe mama şi pe tata*. Da, vor să îi ştie. Dar, vă întreb eu, dorința asta îi opreşte, cumva, din mersul lor înainte? Nu ați auzit de copiii de pe la orfelinate care au ajuns personalități deosebite într-un domeniu ori altul? Sau de alții, din familii înstărite, care nu s-au impus câtuşi de puțin, sau chiar mai rău? Dar, haideți să vă dau un exemplu. Eram elev la Profesională în anul I când, într-un grup de vreo şapte colegi, unul din anul III, cu un briceag tip *peşte*, dacă mai ţineţi minte cum arăta, ne-a zis: *dau 100 de lei ăluia care îndreaptă lama, apăsând cu degetul pe zona neascuțită*. Sigur că apăsând tare, degetul aluneca pe lama ascuţită şi te tăiai

la deget. Eu am fost al şaptelea care s-a tăiat. Şase s-au tăiat în faţa mea. Deci, ce-mi vorbiți voi despre, cunoaşterea istoriei, despre evitarea greşelilor celor de dinaintea ta? Pe dracu. Eşti martor la greşelile altora şi tu faci exact aceeaşi greşeală.

– ***Să revenim la Revoluţia din Decembrie 1989. Ştim când a început, putem însă spune și când s-a terminat Revoluţia?***

– S-a terminat atunci, în două-trei zile. După aceea au început mişcările, care nu au mai fost revoluționare. Deci, noi ne-am alipit la un proiect care, v-am spus acum o jumătate de oră, în Europa începuse de foarte mult timp, atunci, în 1989, venind rândul României să participe la el. Odată stabilite noile organe de conducere, acestea au zis: *păi ce facem, ne batem 20 de ani?Gata, acum avem treabă.*

– ***Formularea asta... gata, acum avem treabă... e de fapt o negație pentru afirmația că Revoluția s-a terminat. Dar pentru a nu ne împiedeca în formulări contradictorii, să apelăm la afirmațiile marilor analiști politici, ale marilor istorici. Cea mai cunoscută revoluţie burghezo-democratică este cea din Franţa. Paris, Franța, 1789. Guvernul, monarhia, au fost înlăturate atunci, dar democrația... Se știe ce a urmat. Un descreierat, complexat de statura sa, s-a suit pe cal, a dat cu sabia în dreapta în stânga după care... s-a împopoțonat cu titlul de împărat. Atenție la ceea ce s-a întâmplat în decurs de doar câțiva ani: în 1789, bezmeticul al cărui nume nu vreau să-l înserez*, îl îndepărtează pe rege, în 1799, în urma unei lovituri de stat, se proclamă Prim consul, iar peste cinci ani, în 1804, după ce și-a îndesat coroana pe cap, se autodeclară... împărat! *Ce a urmat după aceea? Frământări, răsturnări de situații, conflicte, veleitari politici, un alt Napoleon, ăsta și-a zis al III-lea... Și abia, conform precizărilor marilor istorici, abia în 1984, în Franţa s-a instaurat un regim ce a introdus* ideea de democraţie*. Deci, de la îndepărtarea unui statut dictatorial s-a ajuns la unul democratic în mai bine de 70 de ani. Nu știu dacă am mai spus-o, dar ceea ce urmează e un rezumat, pentru subiectul pus în discuție, concis, în același timp capital: de la o dictatură la altă dictatură se trece, cum s-ar spune,***

de la o zi la alta. Exemplu – înlocuirea dictaturii țariste cu cea comunistă. În timp ce, de la o dictatură se ajunge la un sistem democratic (exemplul de mai sus al Franței) în zeci de ani. De ce aceste două situații? Pentru că în al doilea caz este vorba și despre o* revoluție morală *ce, din păcate, nu se realizează de la o zi la alta!

– V-am ascultat cu atenție pentru că erați destul de aproape de formularea corectă pentru situația pusă în discuție. Despre ce este vorba? Voi **confundați mișcarea revoluționară cu evenimentele de schimbare într-o societate.**

– ***Adică?***

– Franța... Dragii mei, ce trebuie să știți e că acolo coabitau tot felul de naţii. Știți câți francezi-francezi erau în Franța? 48 la sută! În rest, inși de pe te miri unde. Negri, mulatri, asiatici, africani, marinari beţivani. Din punct de vedere moral, Franţa a fost cea mai degradată ţară din Europa. Nu îmi dați de exemplu Franţa. Istoricii, sigur, şi ei trebuie să mânce o pâine. Revoluţia nu s-a încheiat. Sigur, Istoria e plină de astfel de metafore. La Revoluţie s-a tras, au murit oameni. Revoluția spirituală este modificarea spiritului. Este dorința de mai bine a spiritului. Nu mai spuneți că nu s-a gătat Revoluţia. Astea sunt metafore gratuite. Ziceați că Franţa s-a declarat democratică. Era pe dracu! **Amintiți-vă că au fost vreo zece mișcări studenţeşti împotriva democraţiei din Franţa**, contestatarii zicând că nu e democraţie, ci un capitalism bolşevic mascat. Dacă e nevoie, vă reamintesc revoltele, toate revoltele studenţeşti ce au avut loc între anii ’50 și ’68, declanșate de ceea ce ei numeau **dictatură mascată**. Cine dracu mai vorbeşte azi de Charles de Gaulle? Nimeni. Marele gânditor al Uniunii Europene. Nu mai vorbeşte nimeni de el, nu mai vorbeşte nimeni de Napoleon! Au fost mişcările timpului. Așa cum a fost și la noi Mișcarea Legionară. Adică vreți să spuneți că Mișcarea Legionară nu s-a încheiat? Așa spun şi legionarii, că **mișcarea** lor nu s-a încheiat.

Deci, asta este, confundați **evoluţia socială** cu **revoluţia.** Or, acestea sunt necesare. Sunt respiraţiile societăţii. Societatea trebuie să respire, să facă ceva, să mişte. Ea nu stă pe loc,

aşteptând să moară. Pe scurt, Franţa este ultimul exemplu de democraţie. Dar absolut ultimul. Acum în Franţa sunt mai mulţi musulmani decât creştini.

– Înseamnă că am putea vorbi despre părţile negative ale unei democraţii.

– Nu. În principiu democraţia nu are nimic negativ. Platon spunea că democraţia este cea mai puţin rea dintre formele sociale şi politice. Ce-i drept e că, din păcate, democraţia are găurile ei negre. Partea vulnerabilă a democraţiei este votul majorităţii. Dacă ne uităm bine în jur, cine votează? O masă de ignoranţi, cărora democraţia le-a indus ideea că ei decid soarta lumii. În mare parte aşa e, dar uite ce s-a întâmplat cu votatul. Deci, de aceea singura mare bubă a democraţiei este votul majorităţii, care decide cine ne conduce.

– Mă frământă o întrebare. Citeam undeva că România este, după Siria, cea de-a doua ţară din punct de vedere al emigraţiei. Fenomenul este unul din gravele consecinţe ale timpului post-revoluţionar, din 1990 ţara fiind părăsită de peste patru milioane de români.

– De ce faci paralelismul cu Siria? Noi nu avem război, asocierea este cam forțată.

– ***Vorbesc din punct de vedere strict statistic.***

– Greşit. Nu le poţi pune în acelaşi sector statistic. Din Siria au plecat din cauza bombardamentelor, a morţii. La noi nu e cazul. Noi am plecat din raţiuni economice. Europa a permis acest exod, de fapt l-a iniţiat. Chiar a iniţiat exodul. Iar dacă chiar vreți să ne aplecăm asupra acestui subiect, trebuie să pornim de la altceva. De la faptul că României i s-a luat dreptul de fabricant, de producător. Noi nu mai suntem producători, suntem cumpărători, consumatori. Asta a fost marea transformare, din acest motiv suntem în situația în care am ajuns. Sigur, s-ar putea pune și problema că nu mai eram competitivi. Doar îi încurcam pe unii şi pe alţii cu preţurile de *dumping*, că România şi înainte de aceste momente vindea la *dumping*. Vindea cu 50.000 de dolari o locomotivă, ori cu suma asta nu erau plătite nici, măcar, şuruburile. Așa că problema se pune altfel,

iar *altfel* însemnă că **există o raţiune economică europeană**. Toată lumea îi înjură pe străini: *vin ăştia şi ne cotropesc.* Bun, dar ce ai face dacă nu ar veni *cotropitorii?* Păi voi știți că 70 la sută din pământul României este nelucrat? Știți? Alții zic: *vin străinii şi ne cumpără pământul.* Bun, hai acum să vă redau un dialog stas pe marginea acestui subiect, dintre un ins oarecare și un proprietar. *Păi tu ce faci cu pământul?; Nu știu. De fapt ce să fac?; De ce nu îl lucrezi?; Nu am cu ce*; *Ia împrumut de la bancă; Dar ce, sunt prost, să plătesc toată viaţa?* Ei vedeți, din păcate, cam asta e situația țăranului român, pentru că băncile noastre... Dar să fiu concret. Știu o familie de sârbi din Banat, care au luat 3 milioane de euro împrumut. Și-au cumpărat combine, tractoare, lucră de dimineaţa de la 6 până noaptea la 12, când se întunecă, folosind lumina farurilor. Câteodata îşi trag curent la capăt de brazdă şi ară la lumina unor reflectoare mari. Voi nu ştiţi ce-i la ăia care lucră cu adevărat pământul. Sigur, e uşor să zici: *vin străinii şi ne iau pământul*. Ţi-l iau, tu îl dai pentru că zici: *îmi dă ăsta nişte bani şi o duc până la toamnă.* Îl vinzi cu hectarul. Nu-ţi suceşte nimeni mâna la spate să-l dai. În situația noastră mi se pare mai mult decât potrivită o lege: **dacă nu-l lucrezi, ţi-l iau**. În Canada, de pildă, aşa se procedează. Nu lucrezi pământul, îl laşi nelucrat, ţi-l iau. Nu plăteşti taxa la casă, poţi să fii miliardarul lui peşte, îţi iau casa. Românul a plecat pentru că Europei i-a convenit să vină români bine pregătiți în școlile noastre. Știți ce e cu adevărat grav în situația asta? Din România nu au plecat leneșii, chiulangii, șmecherii, ci cei mai buni meseriaşi. Meseriași care au fost o adevărată mană cerească pentru uzinele din Germania, Austria, Spania, Italia. Și de ce să nu plece?! Acolo au salarii de cinci, șase sute euro, aici o sută cincizeci, două sute. Ei bine, tot ceea ce v-am spus are la bază **determinismul.** Care, din păcate, în România e ignorat. Consecințele acestui mod de a-l trata pe salariat e păgubos, dramatic pentru noi, în timp ce pentru cei din vest e mană cerească. Și uite aşa am ajuns la una din cele mai mari tâmpenii ale democrației noastre post-decembriste – **desființarea școlilor profesionale.** Dar, atenție,

şi asta a făcut parte dintr-un proiect – nu mai facem meseriaşi, deoarece Europa nu mai avea nevoie de ei, ci doar de ăia care cară cărămizi etc. În general, de asta au plecat atâția români din țară, pentru că Europa i-a primit, pentru că i-a acaparat, exodul de care vorbiți nu are nici o legătură cu Siria.

–Te rugăm, acum, să te referi la situațiile din România, Polonia și Ungaria. Noi, față de ceilalți, suntem într-o situație catastrofală. Pădurile sunt rase de firmele străine, țițeiul, de asemenea, aurul, în general bogățiile subsolului, la fel.

– Dacă m-aș apuca să abordez acest subiect în profunzime, am sta până dimineață, fără să fiu sigur că l-aș epuiza. Dragii mei, ceea ce trebuie să știți este că Ardealul, tot Ardealul, a fost construit de imperiul austriac. Cu banii imperiului, nu al românilor. Tot Ardealul, adică jumătate din industria României, s-a construit cu banii imperiului, iar acum aceştia au venit să-şi ia banii înapoi. Și atunci le-au dat țițeiul, așa a apărut OMV-ul, le-au dat pădurile, că bani de unde?

Sunt multe, foarte multe adevăruri, unele de-a dreptul dramatice, pe care oamenii de rând nu le cunosc. Știți, bunăoară, că Severinul e al lor? Păi da, sunt situații pe care ar trebui să le cunoaștem, nu să ne fie ascunse, răstălmăcite. Noi – vorbesc de România, de români –, trăim o dramă. Dar e drama noastră, **a românilor din cauza unor anumiți români!** E clar ce vreau să spun, nu? Vorbind la modul general, nu suntem străini de motivul dramei. Vin acum și vă întreb. Îl interesează pe cineva de pădurile de pe undeva de lângă Bucureşti? Nu, că e salcâm prost. Le taie pe cele din Suceava? Nu, nu taie în Suceava, că nu e al lor. Deci, cam asta este situația. Știți ce mă deranjează pe mine? Iresponsabilitatea. Frauda. Nesimțirea. Sunt români care au luat bani de la bancă, banca a dat faliment, iar ei au zis: *vai ce bine, că acum nu trebuie să mai dau banii înapoi*. Pe astfel de inși i-aș strânge de gât. Ba trebuie! Trebuie să-i dai, că nu-s ai tăi. Adică dacă moare cel de la care iei nişte bani, tu nu trebuie să îi înapoiezi fiului acestuia? Păi vedeți cum gândesc, cum procedează unii? Și de aici dispute, animozități, procese, nervi, nu de puține ori drame. Să ne fixăm, acum, obiectivul pe politica locală, pe

fondul de nemulţumiri alimentat de situația de la vârf, consecința fiind că jumătate *sunt cu ăia*, jumătate *cu ceilalţi*.

Ce-i drept, aflați că nu o duc roz nici ungurii, nici polonezii. Eu am colegi români care lucrează în Polonia. Oameni capabili, de teatru, vorbesc cu ei des. Nu o duc *mai roz* nici ei. E adevărat, veniturile sunt de aproximativ o mie de euro, numai că și preţurile sunt mai mari. Bunăoară o chirie, vorbesc de Varşovia, se ridică la 1.200 de euro. Deci, nu comparați, dar mai ales nu vă plângeți, pentru că nu o duc mai bine nici ei, dar, spre deosebire de noi, nu se vaită. Ajunși aici, trebuie să vă spun ceva ce vă va amuza. Am un prieten polonez, plastician, care știți ce mi-a zis? *Nici o ţară nu îşi înjură intelectualii ca românii.* Ei bine, știți de ce e situația asta la noi? Din cauza unui blestemat val al mediocrităţii. Spunea Marcel Tolcea mai alaltăieri: *domnule, nu mă înspăimântă hoţia, nu mă înspăimântă nimic, ci mă înspăimântă forma în care sunt promovaţi mediocrii.* Or, după părerea mea, aici e vorba de un *proiect*. Și ne va *costa*, vom *plăti* pentru această stare de fapt o sută de ani de acum înainte. Asta pentru că la un moment dat va trebui să-i dăm afară. Îi vom da pe ei, dar vor rămâne urmaşii urmaşilor lor, cum au rămas urmaşii celor din perioada stalinistă, inșii cocoțați în fel și fel de funcții datorită Academiei *Ștefan Gheorghiu!* Ei bine, fiii lor au terminat acum alte facultăţi, dar sunt de *nailon.* Genă slabă, domnilor, semi, sfertodocţi cu pretenţii de intelectuali. Nu au dotă genetică pentru a fi cu adevărat intelectuali. Dacă te uiți în toată România, uită-te la familiile ăstora ce sunt pe cai mari, intelectuali, puneți ghilimele de rigoare, ce provin din familii de nomenclaturişti făcuți la apelul de seară. Știu un caz de acest gen. În Bârlad, *un ceferist a fost făcut chirurg şef la un spital!* Fiul său e acum doctor şi se laudă că tatăl său a fost chirurg şef la spitalul respectiv. Deci, în acest context ne va fi greu să curăţăm societatea românească de mediocrităţi, pentru că ăştia vor avea copii şi vor spune: păi tata a fost preşedinte la partid și... Da, mă, dar scria *mi-au* când e vorba de mieunatul pisicii! Asta dacă tot intrăm în detalii. Dar nu asta e *marea imagine* de care ar trebui să

vorbim. La urma urmei nu eu v-am chemat aici, voi m-aţi solicitat să vorbesc despre **Marea Unire,** despre **Revoluţia din 1989**.

– ***După Primul Război Mondial România a ajuns să fie grânarul Europei, acum importăm făină de grâu de colo, de colo, de colo...***

– Eu refuz să mai fac politică, nu vă mai răspund la întrebări, pentru că sunt subversive. Am impresia că vreți să mă trageți într-o zonă mediocră, de proastă calitate. Mă obligați să dau răspunsuri inteligente, dar nu pot să răspund la întrebări nepotrivite. Total nepotrivite. Ce grânarul Europei, fraților? Ce vreți, să fac politică? Eu nu sunt pentru politică aici. Asta nu este analiză, asta este bârfă ordinară, care se întâmplă şi la birt la Dan Popovici, acolo la subsol: *Bă, înainte eram grânarul Europei! Iar Bărăganul*... Bărăganul era pe dracu, nu era nimic. Istoria, să ştiți asta de la mine, **nu se face, ea se scrie**. Iar diferența este mare. Istoria nu se face. Nimeni nu consemnează istoria reală, ceea ce se cunoaște este istoria subiectivă. Da, ei sunt *marii istorici*, prietenii voştri care spun ce spun despre Franţa. Mă rog, nu mă puneți să fac politică, pentru că este de proastă calitate şi când spui că eram grânarul Europei, dar tot grâul se ducea la mama dracului.

– ***Pictorul a devenit regizor, trăieşte în lumea teatrului, a reorganizat Teatrul din Reşiţa, l-a revitalizat. Teatrul, cultura, trăieşte acum un moment bun în comparaţie cu anii de cenzură de dinainte?***

– Comparația nu e uşor de făcut. Să vă spun de ce. În anii de cenzură teatrul era bugetat extraordinar de bine. E vorba de bani mulți, foarte mulți, aproape nelimitați. Mai zice câte un idiot: *pe vremea mea eram organizator la teatru, aveam mii de abonamente.* Sigur, însă uită să precizeze că acestea se făceau prin sindicat. Care e situația în zilele noastre? Scoatem *banner*-ul pe balcon şi lumea de pe stradă intră fără abonament. Apar tinerii, privesc afişele şi zic: *Ia uite ce se joacă. Ştii ceva despre piesa asta?. Păi am auzit că...*

Concret. Ce a reuşit Teatrul de Vest din oraş? Teatrul, nu eu. Să aducă copiii la teatru. Copiii, pentru că peste zece, douăzeci de

ani, ei vor fi spectatorii plătitori. Ei plătesc, firește, însă dau doar cinci lei pe bilet. Sumă modică, nu? Oricum, **suntem singurul teatru din Europa care montăm minim opt spectacole pe stagiune pentru copii**. Nici un teatru din țară, de aiurea, nu face așa ceva. E un teatru pentru copii şi tineret la Zagreb, care montează trei spectacole. Trei, dar nu opt. Deci, nu putem face comparația între teatrul de dinaintea lui 1989 şi teatrul de acum, pentru că atunci bugetul era, cum spuneam, nelimitat. Buget nelimitat, locuințe pentru actori etc.

E drept, cenzura era cenzură. Aș zice, totuși, că nu foarte abruptă. Se lega de vulgarități, de chestii politice. Vă dau un exemplu. La un moment dat am montat piesa *M-am propus director*. Comentarii ale unora, ale altora: *Degeaba, n-o să vă dea drumul partidul.* Ne-a dat. Spre surprinderea lor, ne-a dat. Și era o parodie totală, cu referire la sistemul comunist. A venit persoana însărcinată cu cenzura şi a zis: *mai luați de aici, mai tundeți pe ici, pe colo*, și spectacolul a avut loc. E drept, au scos *Revizorul* de Gogol, pentru că îl pusese în scenă Tănase, iar Tănase nu a renunțat la replici de genul *Jos comunismul! Şi în contabilitate a intrat comunismul şi în cifre.* Tănase nu a renunțat la ele, și dacă e să fiu sincer, nici eu nu i-aş fi dat drumul. De fapt, el nu renunța nici la chestiile vulgare ca... *du-te-n...* Eu nici acum nu sunt de acord cu înjuratul în teatru. Sunt atâtea lucruri pe care le poți spune pe scenă, dar să reproduci înjurături, formulări licențioase, nu!

Ajuns aici, nu pot să nu mă descarc de nervii provocați la Festivalul de la Sibiu! Circ. Circari pe drum, prin piețe, inşi cu picioroange, alții care înghit flăcări, dar teatru... teatru nu! Vă imaginați voi, cu suma care se cheltuiește pe astfel de festivaluri câte turnee de teatru s-ar putea face? Deci, asta mă doare, asta mă omoară, faptul că au desfiinţat turneul. Se fac festivaluri, dar au desfiinţat turneul. Turneul era trupul teatrului. E plină România de oraşe care nu au acces la scenă. Copii, milioane de copii care nu au văzut în viaţa lor un spectacol de teatru pentru ei. Asta mă doare. Asta. În rest, teatrul la Reşiţa merge foarte bine. Ştiți ce buget am? Cât aveam, că nu mai sunt

director. Cât avea Timişoara pentru afişe. Cu toate astea de opt ani suntem pe locul doi pe zona de vest, mult înaintea Timişoarei, mult înaintea Aradului. Timişoara e pe locul şase la bilete, la spectatori, la piese. Ceea ce v-am spus nu e de la mine, e de la Institutul Naţional de Statistică. Şi asta în condiţiile în care ei au personal tehnic de se calcă pe picioare. Deci ei cu bugetul, noi cu... chibzuiala. Vine un regizor: *băi nene, mai mult de 1.500 nu pot să-ţi dau, dacă vrei vii, dacă nu, nu!* Dar foamea e mare, iar ăştia cu bani mulţi îşi împart în alt mod banii. Ei nu îi cheamă pe ăştia pe care îi chemăm noi. Deci, aşa este cu teatrul, teatrul o duce foarte bine. La modelul lui provincial este un teatru bun, actori extraordinari, oameni care lucrează în teatru, maşinişti, avem recuziteră, costumieră, contabil. Ştii câţi suntem? Actorii – nouă, și până la 20 avem maşinişti, electricieni, sunetist, şofer, contabil. Suntem 20 de persoane în Teatrul de la Reşiţa. Ştiți câţi sunt la Timişoara? Nu vă spun, interesați-vă.

– ***Haide să lămurim alt subiect. Care este diferenţa dintre spectatorul de teatru şi cel de operă, de operetă. La Timişoara am făcut observaţia, nu ştiu dacă este adevărată, că oamenii se duc mai mult la operă şi la operetă decât la teatru.***

– Am dat un interviu la „TVR 1" exact despre acest subiect. În primul rând, nu numărul de oameni care vin la teatru, operă, operetă e important. Timişoara e oraş mare, deci cu mulţi oameni în vârstă, adică cu mulți elitişti. Adică oameni învăţaţi cu opereta, cu opera. Numai că adevărul e acesta – elitismul stă să dispară, teatrul, opera, devenind centre/surse de divertisment. Adică şi-au pierdut acel *statut fantastic de elită.* Acum oamenii merg la spectacole relaxați, degajați, nu mai vezi ţinute speciale, costume la patru ace, pălării cu pene, cercei de aur etc. Nu știu dacă ați observat că nu mai există pauze decât la operă, că spectacolele sunt scurte. Omul zilelor noastre nu mai are răbdare să stea doua ore şi jumătate la spectacol, toate reprezentațiile ţin cam o oră şi 20 de minute, maxim o ora şi jumătate. Care este durerea mea? Încet-încet dispare elita de odinioară. Dispare, fiind înlocuită cu consumatorul de divertisment artistic. Mă rog, zicem elita, ea fiind de fapt o pătură socială *confecţionată*, că

dacă îi luai la bani mărunţi, inșii erau la fel de meschini, poate mai meschini decât ultimul cetăţean de pe stradă. Elită devii, nu te declari. Că mergi la operă nu înseamnă că eşti elitist, cum nu sunt scriitor doar pentru că sunt membru al Uniunii Scriitorilor. Eu cred că mă înrudesc mai degrabă cu oamenii de pe stradă decât cu acea grupare despre care vorbeam mai înainte. Pe cuvântul meu. Și atunci nu mă duc cu ăia, mai drag îmi e să mă duc, uite, la cafeneaua de peste drum să beau cafea. Am un prieten, şofer la Combinatul Siderurgic, altul muncitor, cu care merg la câte o cafea. Merg cu ei pentru că sunt cinstiți, simpatici, respectuoși. Sunt umani. Eu nu cred că prietenia are legătură cu profesia prietenului.

– ***Din cele spuse se desprinde concluzia că teatrul, spectacolul în general, îşi schimbă statutul. A merge la un spectacol însemna a te pregăti, a te îmbrăca, a te purta într-un anume fel. Era un ritual, dar şi o şcoală. Iar pauzele erau utile ca să stai de vorbă cu oamenii, să te întâlneşti cu persoane de o anumită condiţie.***

– Da, ca toate lucrurile de pe planeta asta, toate își schimbă funcţia şi rostul. Eu nu am nimic împotrivă că teatrul devine un mijloc de divertisment în viaţa individului, pentru că individul este mai important decât o instituţie. Altfel spus, cred că orice individ, ultimul individ din lumea asta este mai important decât Consiliul Judeţean, decât o instituţie. Am o vorbă şi asta e a mea: orice act spiritual ce se instituţionalizează, începe să degenereze. Instituţiile omoară scopul pentru care au fost înființate. Uitați-vă la religie, la cultură. În momentul în care s-au făcut instituţii despre cultură… Cum or fi au apărut pictorii, înainte? Dar cântăreţii de operă? Asta este. Instituţionalizarea unui act cultural, act spiritual, duce la degradarea lor.

– ***Încearcă să vorbeşti, ca specialist, despre viitorul teatrului şi viitorul operei în anii ce vin, al artei spectacolului, ținând cont de tehnica zilelor noastre, – televizor, internet etc.***

– Şi televizorul şi internetul sunt... paralele cu teatrul, opera şi opereta. Dacă vă uitaţi pe scena internaţională, *musicalul* câştigă din ce în ce mai mult teren, ceea ce înseamnă

că opereta... **se transferă în teatru!** Eu am văzut spectacole clare de teatru, declarate de teatru, dar ele aveau în distribuţie cântăreţi de operetă, artiștii aveau partitură, cântau. Deci, cred că opereta se transferă în zona teatrului, opera rămânând la forma ei atât de bine cunoscută. Care este, însă, din ce în ce mai vitregită, ca şi muzica simfonică, pentru persoanele care o ascultă pentru că le place. Nu pot să aduc pe nimeni la un concert simfonic, dacă lui nu îi place. Ştii cum e elitistul? Ca şi erecţia. Nu poţi să o mimezi, că nu stai două ore la un concert simfonic să îl aplauzi pe acela la un solo. În rest, toate le falsifici, toate le mimezi. Mimetismul e o artă socială la ora asta, în care toată societatea, mai mult sau mai puţin, mimează ceva. Şi de ce? Că li se impune, li se induce... Ştiţi ce e grav în mimare? Buna dispoziţie. Râde ca prostul la orice. Mimetismul, în societate, a căpătat o funcţie, este un instrument de supravieţuire. Dar să revin la întrebare. Opereta se transferă în zona teatrului, opera va rămâne. Dar vitregită din ce în ce mai tare de spectatori pentru că dispar marii iubitori de operă, de muzică simfonică. Am făcut o observaţie ce nu mă poate lăsa indiferent. Mulţi copii ce provin din familii consumatoare de operă şi muzică simfonică, acum fac jazz. În principiu, nu e rău, înseamnă că acum societatea are nevoie de această muzică, dar judecând situaţia le rece... nu cred că potrivite, cu adevărat, sunt cuvintele degradare, degenerare, ci transformare. Dacă vreţi evoluţie. Asta pentru că acum nevoile societăţii sunt altele decât cu ani în urmă.

– ***E clar. Câteva cuvinte acum despre arta spectacolului faţă de internet, de televiziune.***

– Internetul este... paralel cu televizorul. Televizorul este într-o mare decădere. Nu se mai uită decât ignoranţii la televizor. De exemplu eu, care sunt aproape de zona moşului, nu m-am mai uitat la televizor din 1991. Mai mult decât atât, nu mă uit nici la emisiunile pe care le fac eu, că nu mă interesează. Mi se o pare o mare prostie să stai în faţa ecranului ca să vezi nişte inşi ce nu vorbesc corect românește, ce o tot dau cu cuvinte englezești... că vedeți voi, papițoii nu mai spun *scuze,* ci *sorry*, nu mai spun *costiță*, ci *bacon*. Păi da, asta este, televiziunea

în sine mi se pare o mare prostie. O pacoste. Ea ar trebui să **promoveze**, nu să vină în întâmpinarea prostului gust, a mediocrității și derizoriului. Ce se poate spune despre ea de fapt? Că este nimic altceva decât **industrie**. Ca și fotbalul. Nici ăștia nu fac ceva în interesul tău, al meu, ci în al lor. Că au nevoie de bani. De ce credeți că au nevoie de privitori? Pentru că acolo bagă reclame de te sufocă. Vin ăștia cu reclame la pasta de dinți și întreabă: *câți ai avut în seara asta? 800.000. E bine*, *poftim ăștia sunt ai voștri.* Deci, televizorul și internetul nu au nimic de-a face cu arta spectacolului.

– Lucrezi mult în străinătate, regizezi piese în orașe mari, în teatre celebre. Unde este arta spectacolului din România de azi, în comparație cu arta spectacolului din Occident?

– Știți care e diferența? România are un teatru diferit de cel din Occident. Teatrul din Vest are un dinamism al său, în România încă se promovează partea conservatoare a teatrului și, culmea, teribilismul pe scenă a devenit firesc. Încă se mimează un conservatorism din acesta belicos, în care nimeni nu crede. Domnilor, știți care e necazul nostru? Faptul că nu renunțăm la Caragiale. Asta e, nu renunțăm. Și știți ce zic eu. Caragiale a năpăstuit poporul român cu băşcălia lui. A făcut din băşcălie un fel de artă, ne mândrim cu băşcălia lui, toată lumea se chinuie să facă Caragiale... *Scrisori pierdute*, *D-ale Carnavalului* etc. Tare Caragiale ăsta! În sfârșit, nu e treaba mea. M-am certat cu mulți pe această temă, unii mă și urăsc. Spre deosebire de noi, Teatrul din Occident are o altă dinamică. În teatrele de limbă germană, în Austria, Germania, se joacă, în general, dramaturgi de limbă germană. Culmea e că se joacă și Vișniec. Și destul de mult. Acum o lună am adus și eu un Vișniec pe scenă, la Viena, cu un actor extraordinar, Philip Kaplan. Mi-a luat un an să-l conving să facă spectacolul, el având o anumită reținere față de text. Din fericire, până la urmă l-am lămurit și totul a ieșit perfect.

– Întrebarea următoare este firească. Ce are dramaturgia lui Vișniec de este atât de apreciată?

– Este dinamică și neconvențională. Altă întrebare.

– Și dacă nu punem nici o întrebare cum am putea încheia acest dialog?

– Cum?... Eu sunt fericit şi pentru Marea Unire şi pentru Revoluţia din Decembrie. Şi, ca să încheiem rotund, ambele ne-au pregătit pentru un salt calitativ, ca oameni, ca societate umană. Cei mai mulţi dintre noi au înţeles-o doar simţind-o, însă neexplicându-şi-o. Suntem puţini care înţelegem, dar a fost un moment cu urmări deosebite. Şi vă mai spun ceva. Sunt bucuros pentru că am trăit în viaţa asta cât alţii în 2.000 de vieţi. Mă bucur că Revoluţia a dat posibilitatea multora să facă ceea ce nici prin cap nu le trecea înainte de 1989 că ar fi posibil să facă. Ştiți ce a mai învăţat românul să facă după 1989? Să-şi asume tot ce face. Să fie responsabil. Asta lumea nu vede, însă e un câștig important. Foarte important.

Dar hai să încheiem discuția cu vorbe pe care nu cred că le intuiți. Toţi mă întreabă: *Nea Nicule, de ce te-ai întors din Canada?* **Pentru că nu există ţară mai fabuloasă decât România, voi habar n-aveţi în ce ţară trăiţi**! Şi aşa e!

CUPRINS

ION MARIN ALMĂJAN 12
CLAUDIU TEODOR ARIEȘAN 29
ION BOLDEA 42
CRIȘU DASCĂLU 75
SIMION DĂNILĂ 83
GHEORGHE JURMA 122
TOMA GEORGE MAIORESCU 143
ALEXANDRU NEMOIANU 153
SILVIU ORAVITZAN 167
IOAN PĂUN OTIMAN 186
SABIN PAUTZA 206
HORIA LIVIU POPA 235
VIOREL ROMAN 255
NICOLAE DUMITRU VLĂDULESCU 278